

MÓRA FERENC

**NÉGY APÁNAK EGY LEÁNYA
VÉREIM**

A SZÖVEGET GONDOZTA VÉSZITS FERENCNÉ

TARTALOM

**NÉGY APÁNAK EGY LEÁNYA
(A FESTŐ HALÁLA)**

UTÓSZÓ AZ ELŐZŐ KIADÁSOKHOZ

VÉREIM

MINDENNAPI KENYERÜNK

A GYÉMÁNTCSERÉP

ÉN ÉS A ZENE

TETRAKONTAOKTAÉDEREK

EGY GYÁSZJELENTÉS SZÉLÉRE

ISTEN ÁLDJA A TISZTES IPART!

HARMADIKON

A DOROZSMAI VARJÚ

TÖRTÉNELMI TANULMÁNY

AZ ASSZONYOK TÜKÖRÉ-BŐL

TÁPÉI DIPLOMATÁK

BALÁZS A BÜRGÉVEL

A GYEVI TÖRVÉNY

A VÁROS LÚDJA

VIRÁGNYELVEN

SZÉKSÉRTÉS

TRIÁSZ ÉS TÁRSAI

A FAJTÁM

LÓVÁSÁR

PÉLDÁNAK OKÁÉRT...

OSZTOZKODÁSOK

IGAZSÁGKERESŐK

ZUGINÉ EGYKÉJE

KÜLPOLITIKA

GERGELYNAPI HARANGSZÓ

ISTENÁLDOTTA BÚZA

HOL TERMETT AZ ISTENÁLDOTTA BÚZA?

FÖLDHÖZRAGADT JÁNOS TÖRTÉNETE

VASÚT AKAR LENNI

SZÉL ÁNGYÓ JÓT AKART

AZ UTOLSÓ LOPÁS

NÉGY APÁNAK EGY LEÁNYA
(A FESTŐ HALÁLA)

UTÓSZÓ AZ ELŐZŐ KIADÁSOKHOZ

Hát ez meg már micsoda? - ráncolja össze a szemöldökét az olvasó. Ez az úr annyit se tud, hogy rendes ember nem szokott előszót olvasni, mert úgyis tudja, mi van benne? Az író szabadkozik, mentegetődzik, enyhítő körülményeket talál ki magának, hogy az olvasót előre meggyőzze róla, milyen jószándékú ember ő és mennyire megérdemli az elnézést. De az olvasónak is van ám magához való esze, nem engedi magát előre levétetni a lábáról. Ha már rászánja magát, hogy regényt olvas, először megnézi a végét, ha az ízlik neki, akkor elkezd az elején, de az előszóhoz elvből nem nyúl.

Elég tapasztalt olvasó vagyok hozzá, hogy tisztában legyek az előszók hiábavalóságával. Hiszen éppen azért írok utószót, mert annak mégis több kilátása van az érvényesülésre. Az olyan, mint az exhumálás; nem mindig érdekes, de mindig föl lehet róla tenni, hogy az lesz.

Aztán meg ez a könyv olyan különös műfaj, hogy meg is kívánja az ilyen előrebecsátott függeléket, ami különben regényhez nem illik. Hogy micsoda műfaj, azt én se tudom, de hát az nem is énrám tartozik, hanem a kritikára. Én regénynek szántam, de úgy látszik, magam se voltam benne biztos, csakugyan az-e. Valahol a könyv vége felé ki is fejeztem ezt a kétséget, azt írva, kitelik a kritikától, hogy azt mondja a könyvemre, ez nem is regény.

Jól sejtettem, mert csakugyan kített tőle. Császár Elemér barátom állapította meg *A festő halálá-ról*, hogy az nem regény. Igaz, azt is hozzátette, hogy több, mintha az volna.

Hát én máig se tudom, regény-e, vagy a regényírás elméleti és gyakorlati kézikönyve, amiből mindenki megtanulhatja a regénycsinálás titkait - de azt tudom, hogy nekem a legvidámabb könyvem. Azt nem mondom, hogy a legkedvesebb, mert az írónak mindig az a legkedvesebb könyve, amit még nem írt meg, de az bizonyos, hogy sok mulatságot szerzett nekem. Akkor is, amikor írtam, úgynevezett műgond nélkül, kiméretlen, önmagukért való kanyargásokkal, mint a Tisza, sőt olyan kiöntésekkel is -, meg akkor is, mikor olvastam a könyvről való kritikát. Az egyikből megtudtam, hogy optimista vagyok, a másik dicsérte a pesszimizmusomat, a harmadik a cinizmusomat magasztalta, a negyedik a gyermetegségemet. Volt, aki Jókaira ismert bennem, volt aki Gárdonyitól eredeztetett. Mikszáthhoz is járatlak iskolába, meg Anatole France-hoz is, s mondhatom, nem is olyan rossz érzés, mikor az ember megtudja, hogy ilyen királyi agyagokból van ő meggyúrva. Az is nagy megnyugvásomra szolgált, hogy a mese ugyan gyöngé, de az elbeszélői készségem elsőrangú, azazhogy az előadás modora ugyan egy kicsit elavult, de a meseszövésem lenyűgöző, illetve a stílusom terjengős, de a nyelvem ízes és zamatos, végre, hogy nincs ugyan semmi mondanivalóm se, de a semmit olyan közvetlenül mondom el, hogy az is megszeret érte, aki haragudni akar rám.

Van annyi eszem, hogy minden kritikus kuglófjából csak a mazsolát szedtem ki, és ezzel delectálom magamat, hogy most már tudom, ki vagyok. A legnagyobb meglepetés azonban akkor ért, mikor a pesti kirakatban megláttam az én legvidámabb könyvem a közönség-csalogató reklám sárga cingulusaival, amikre az volt nyomtatva:

Most jelent meg! Egy művészelet tragikus képe!

Ez, gondolom, 1926-ban volt, amikor úgy belesömörlettek már a sok vidámságba a magyarok, hogy csak tragédiák halálharangjával lehetett őket a könyvesboltba becsalogatni...

- Hja - mondja a mostani kiadóm, ennek a harmadik kiadásnak a gazdája -, ön volt a hibás, hogy lehet ilyen szörnyű címet adni egy regénynek? Mit akarnak önök mindig a haláltól?

- Bocsánat - mentettem magam -, én nem tehetek róla, hogy a festő csakugyan meghalt. Sőt, ő se tehet róla, mert nem egészen a maga akaratából halt meg.

A kiadó megnyugodott, hogy ne féljek, nem akar engem gyanúsítani a gyilkossággal, hiába mondják az írók, hogy a kiadóktól minden kitelik.

- Hanem azért a regénynek mégis muszáj más címet adni - ütött az asztalra. - Én 1926-ban se adtam volna ki *A festő halála*-t ezzel a címmel. Pedig hol vagyunk már 1926-tól! Ha meg nem változtatjuk a címet, mindjárt makulatúrának nyomathatjuk a könyvet.

- De kérem - döböntem meg -, akkor inkább a gyilkosságot vállalom, arra is gondolni kell, hogy a közönség...

A kiadó legyintett:

- Tudom, mit tetszik gondolni. Szó se lehet a közönség félrevezetéséről, hiszen zárójelben odatesszük az új cím alá a régit.

Hát én nem tudom, mi különbség lesz akkor az új kiadás meg a régiek közt, de lehet a kiadókat valamiről meggyőzni? Meg van az írva *A festő halála*-ban már az első oldalon, hogy a kiadók eszejárásán nem lehet eligazodni.

Megadom magam és fölteszem a kérdést:

- Jó lesz *A festő születése*? Azt tetszik hinni, hogy az emberek odavannak az örömtől, ha a festők szaporodnak? Arról nem is beszélek, hogy a festők mennyire örülnek neki.

- Valami olyan cím kellene, ami fődí a regény tartalmát és hangulatát - tűnődött a kiadó.

- Akkor az legyen a címe, hogy *Muszáj regényt írni!*

- Isten őrizz! - ugrott fel a kiadó. - így is az a baj, hogy több a regényíró, mint az olvasó. Hát még ha parancsot is kapnak rá!

Addig tanakodtunk aztán, míg megtaláltam az új címet, amiből nem lehet semmi baj. A valóságnak is megfelel - már mint a regénybeli valóságnak -, meg nem is ijed meg tőle senki.

A címváltoztatás történetét pedig íme följegyzem, mint kortörténeti adatot. Száz esztendő múlva majd feldolgozhatja valaki az Irodalomtörténeti Közleményekben.

MÓRA FERENC

Azt olvastam én a szívet vidámító, elmét élesítő, kegyességre serkentő Szent Hiláriusban, amelyet Bod Péter uram szedegetett össze valaha Albertus Magnusból, Avicennából, Bölc Calmetből, Beda Venerabilisből és más ilyen jeles doktorokból, hogy három dolog van a világi életben, amiken halandó ember el nem igazodik. Az szelek fúvása az első, amelyekről senki sem tudhatja, honnan jönnek és hova mennek; az németeknek beszédje az második, akik akkor is fáért kiabálnak, mikor tüzet akarnak oltani (no, ezt bizonyosan nem Albertus Magnusban olvasta a magyar-igeni pap, hanem a favágóktól hallotta); harmadiknak és mindeneken fölülvalónak pedig az asszonyoknak eszükjárása mondatik, akik akkor is nemet mondanak, mikor igent cselekszenek.

Én tudok egy negyedik kitanulhatatlan dolgot is, amiről az öreg Bod Péter még nem tudott, nem is tudhatott. Hiszen a *Magyar Athenas* idejében még nem voltak olyan könyvkiadók, akik megvegyék pénzen az egyik bolondtól, amit összehazudott, aztán eladják sokkal több pénzen a többi bolondoknak, akik elolvassák.

Hát én a könyvkiadók eszejárását tartom olyan eligazodhatatlannak, mint az asszonyokét.

Tessék meghallgatni, hogy jártam velük.

Én lírai költő vagyok és kőkorszakos régész. Bocsánatot kérek, ez a két foglalkozás nem összeférhetetlen egymással. Néró császár volt, mégis írt verseket, a régészet pedig sokkal ártatlanabb foglalkozás. A régészek csak azt szedegetik ki a föld alól, amit a császárok oda-temetettek. Hans Sachs varga volt, mégis vagy negyven versköteten ül a német Olimpuzon. Legföljebb az lehetett neki kellemetlen, ha a kuncsaftjai a szemére hányták, hogy a csizmái nem olyan jól szabottak, mint a versei. (De ezt az irodalomtörténet nem jegyezte fel, s különben is bizonyosan a segédjeire hárította.)

A kétféle mesterség az én esetemben is legföljebb magamnak okozott kellemetlenségeket. A lírára azt mondták már húsz esztendővel ezelőtt is, hogy kőkorszakbeli. Való igaz, hogy benne járok a negyvenben, de azért még mindig meg lehet érteni, amit írok. De hát az emberek mindig olyanok voltak, hogy az új dalt szerették, s aki azt meg nem tanulta, magára vessen, ha csak magának dúdolgat. Egy-két irodalmi társaságba így is bekerültem ugyan, de aztán meg is rekedtem. Az öregek bevettek maguk közé, mert látták, hogy nem vagyok a fiatalok közül való. Csak akkor kelletlenül edtek el tőlem, mikor már egy asztalnál ültünk, és észrevették, hogy az én gondolataim nem járnak sarkantyús csizmában. Biz azok csak mezítláb járnak szegényké, de legalább a maguk lábán, így meg nem messze lehet jutni. Az Olimpuzra vagy szállni lehet vagy hason mászni, s én így idejekorán tisztába jöttem vele, hogy énbelőlem sohase lesz érettségi tétel. Mint lírai költő vidéki öreg kisasszonyok könyvespolcain fogom végezni a karrieremet. Odakerülök majd a Crooker-regények mellé, még tán levendulalevelet is tesznek belém, szavalni fognak az önkéntes tűzoltók kultúrestéjén, de aztán, ahogy az öreg szemeknek a pápaszem se sokat használ már, lassankint betemet a por, talán az egér is le fog rágcsálni néhány rímpárt az alsó strófákból, s mikor majd az örökösök végigmustrálják a pókhálós kacatokat, az én könyvemet ezzel hajítják a szemeteskosárba:

- Örkény Pál. Ki az ördög volt az? No nézd, miket olvasott ez a szegény tánti!

Ez a név is vesztetre volt. Egyszer már majd úgy volt, hogy valamelyik versemet bele-ollózzák egy középiskolás olvasókönyvbe. Ez nem lebecsülni való dolog, mégis csak egy kis kószoló a halhatatlanságból. Valami az, ha elgondolja az ember, hogy őt már régen megette a fagyökér, mikor egy kis diágyereknek még mindig megrángatják a fülét, mert nem tudta kitalálni az alapeszméjét annak a költeménynek, amit a költő a huszonöt koronáért írt valaha.

(De csak az akadémiai tagnak dukált ennyi. Kisfaludystának húsz koronát fizetett a *Vasárnapi Újság*. A Petőfi Társaság tagjának be kellett érni tizenöt koronával.)

No, az én kis diákom megmenekedett. A tankerületi főigazgató nagyon megköhögösödött, mikor a szerkesztőtanár előzetes jóváhagyás végett eléje terjesztette az ollózmányokat.

- Örkény Pál:... Krm, krm, krm... Gyanús név ez, kérem. Hova gondol?

Így aztán kimaradtam a halhatatlanságnak még a pitvarából is. A főigazgatótól magától tudom, ő maga mesélte nekem egyszer a kaszinóban.

- Te - azt mondja -, ismersz te valami Örkény Pál nevű versifikátort?

- Úgy rémlik, láttam már a nevét az újságokban, de régebben. Mostanában már nem igen találkozom vele.

- Újságokat én nem olvasok, barátom. Egyéb sincs bennük, mint színésznők, festők, írók, meg ilyen nyavalyák. Szeretném tudni, mi közöm van nekem ahhoz, hogy Herczeg Ferenc mit álmodott? Azt sose írják ki az újságok, hogy mit álmodik például egy tankerületi főigazgató. Mit bánom én, fütyülök rájuk. De azért Örkény Pált kivégeztem. Tulajdon ezzel a piros plajbással irtottam ki.

Haragosan verte a pohara szélét a piros plajbással. Én meg mosolyogva mondtam:

- Verseskönyveit is láttam már annak a bácsinak.

- Ez rád vall, barátom - döfködött felém a főigazgató úr a piros plajbással. - Te azt hiszed, neked minden számárságról tudnod kell. Barátom, én, ha a fejem elütnék, se tudnék egy mostani verset elolvasni. Az én gyomrom nem veszi be ezeket a moderneket. Örkény Pál! Ha már Pál, akkor legyen Jámbor Pál. Az volt a költő, barátom! Én még annak a verseit szavaltam az iskolában. Kár, hogy a tanterv elejtette. Sokaknak tetszenek ennek a Szabolcskának a versei is, de én bizony mindig elbóbiskolok rajta, mikor a gyerekek szavalják. Mondom is a magyar-szakosoknak, hogy amennyire lehet, csak a régieket kultiválják. Különbön ezzel a Jámbor Pállal nagyon méltatlanul bánt el az irodalomtörténet. Én megtettem a magamét, én róla írtam a doktori értekezésemet, ismered?

- Nem volt alkalmam hozzájutni.

- Kár, barátom. Ha akad még belőle otthon, majd eljuttatom hozzád. Nem rossz kis dolog, mondhatom. Nagy költő volt, barátom. Abban van lendület, nemes pátoasz. Harminc magyar Budára mén... megállj csak, hogy is van? Hja, pajtás, öregszünk, öregszünk. Az a sok hivatalos út, az adminisztráció... hopp, megvan! Harminc nemes Budára tart, szabad halálra kész, harminc nemes és élükön Kont, a kemény vitéz! Mit szólsz hozzá, ez aztán költészet, mi?

Hát mit szóltam volna? Hát csak nem mondhattam meg neki, hogy Kontot nem Jámbor Pál írta, hanem Garay János! Még megzavartam volna vele szegény embert, de hát mire lett volna az jó? Hiszen, ha főigazgató volnék, talán magam is összezavarnám a két derék költőt. Aztán azt se mondhattam meg Honigbohn barátomnak - mert így hívják a dárdabajuszú kurucot -, hogy az a gyanús nevű Örkény Pál én vagyok. Nekem ez az írói álnevem suttyó-korom óta, ez volt az első versem alatt az *Új Idők*-ben már gimnazista koromban. Szép, romantikus név, abból is látnivaló, hogy nagyon fiatalon választottam. Ebben a városban azonban, ahol én már vagy tíz esztendeje élek, senki se ismer engem Örkény Pálnak. Becsületes, egészséges, józan magyarok laknak itt, akik nem szoktak Pestre járni verset hallgatni, s így, ha olvassák az újságokban, hogy Örkény Pál itt, vagy ott felolvasott, rá se gondolnak arra, hogy az a kalefaktor én vagyok. Én meg bizony nem mondtam soha senkinek. Utóvégre én itt jó barátságban vagyok az egész várossal. Nem mondom, hogy sokat tartanak rólam, mert például az

alispán nem szokott meghívni vadászatra, de a köszönésemet mégis úgy fogadja, hogy a kalapját meg is emeli. Holott például, ha a törvényszéki elnökkel találkozok, csak a mutatóujjával szokta megérintem a kalapja szélét. De benne vagyok a kaszinó választmányában, a közgyűlésben, az iskolaszékben, díszelnöke vagyok a méhészegyesületnek, és pár évvel ezelőtt a csónakdába is beválasztottak. Ami annál nagyobb tisztesség, mert én se nem iszom, se nem kártyázom. Szóval itt engem egészen elszívelhető, rendes embernek tartanak. Most már miért rontsam én el a renomémat azzal, hogy kivalljam a költő voltomat? Még ha drámaíró volnék, vagy regényíró, akkor, nem mondom, elő mernék velem hozakodni. Mióta az újságok olyan sokat írnak arról, hogy a szindarabírással mennyi pénzt lehet keresni, azóta már Szkurka patikárus is többször kijelentette a sörházban, hogy ha a jó isten valami döghalált nem ad, ami a patikát egy kicsit lendületbe hozná, akkor ő itthagya ezt a fészket és vagy megválasztatja magát kormánypárti képviselőnek, vagy fölmén Pestre drámaírónak. A regényírásnak meg azóta van nagy becsülete, mióta Mikszáthot eltemették és a közgyűlés a főispán kívánságára négytagú deputációval képviseltette városunkat a temetésen. (A főispán tudniillik még munkapárti képviselő korában összebarátkozott Mikszáthtal. A híres tarokkpartiknál mindig ott kibicelt a háta mögött. Ezért aztán Mikszáth, ha nyert, másnapra az országgyűlési karcolatokban mindig az ő szájába adta a legelmébb ötleteket.) Mivel azonban lírikust még nem ért ez a tisztesség, a líra még itt nincs recipiálva a tisztességes foglalkozások közé. Azt hiszem, ha itt valaha kitudódna, hogy én verseket szoktam írni, még pedig nem is a *Borsszem Jankóba*, akkor engem hol lenéznének, hol kinéznének. A csónakdából pedig még ki is zárnának.

Már pedig én nem akarok bélpoklos gyanánt élni az embertársaim közt. Az én ideáлом mindig a filiszterélet volt, mióta a fiatalságom elején a bohémélet keresztülvetett a vállán. Sikerült is beletörnöm a természetemet mindenféle filisztériumba, kivéven az esernyőt, meg a romantikát. (Mert énszerintem a romantika is a filiszterek sajátsága.) Ha nem lehettem üstökös csillag, akkor bele akarok veszni a közpolgári élet tejútjába. Varga Márton magánzó akarok lenni és semmi más. Mert ez az igazi nevem és ebből látnivaló, hogy mint költő mért bújtam én pseudonim mögé. Varga Márton névvel lehet az ember hadvezér, államférfi, püspök, sőt bankigazgató is (ez esetben legföljebb a keresztnévét nem írja alá), de lírai költő nem lehet Magyarországon.

Ellenben tudósnak nagyon megfelel ez a név, különösen az olyan ártatlan tudományágban, mint az enyé. Igazság szerint tudósnak se vagyok okleveles. Minden érdekelt az egyetemen, ennél fogva semmihez se tudtam odaragadni. Össze-vissza hallgattam történelmet, nyelveket, természethistóriát, műtörténetet, csillagászatot, de mindenütt találtam valami hajszzalat a tudomány levesében. A nyelvészetben a hangtani szórszálhasogatásokba utáltam bele. A természetrajztól a hónapos retek szöktetett meg. A biológia azt tanítja, hogy a virágok azért festik magukat pirosra, kékre, sárgára, mert így látják őket a rovarok, akik a házasságot közvetítik a hímvirágok meg a nővirágok közt. Ez rendben van. A gyümölcsök színe is csalogatásra való. A fekete bodzaszemet messziről meglátja a veréb, lecsípi, elröpül vele, a húsosát megeszi, a magját kiköpi, elszórja, így terjeszkedik a bodza e világi életben. Ezt is elhiszem. De mi haszna van abból a hónaposreteknek, hogy szép pirosba öltözködik a föld alatt? Csak nem azért, hogy a cserebogár kukaca könnyebben lássa megrágni?

Így nem lett én belőlem semmi se, és így lettem én az összes hiábavalóságok tudora. Az idő eljárt felettem, az öregeim nem győzték kivárni, míg összeházasodom a diplomával - hogy aztán magam maradtam, fel is bontottam vele a hosszú jegyeskedést, otthagytam az egyetemet, ahol eleinte minden tanárom segédjének szeretett volna, aztán valamennyi belém unt az okvetetlenkedő kérdéseim miatt. Az apám hagyott rám egy kis földecsét, amiből szerényen eléldelgélhettem, odahurcolkodtam a könyveimmel, mikroszkópjaimmal, teleszkóp-

jaimmal, meg mindenféle tarka álmommal. Az volt a tervem, hogy nappal szántok-vetek, esténként pedig megírom a modern Georgikont. De a vergiliuskodásnak már a harmadik héten véget vetett az, hogy a béresem az egyik halmunk tövében talált egy kőbaltát. Erre én lehordattam a halmot, és találtam benne egy kőkorszakbeli temetőt. Szakkönyveket hoztattam, kimentem Svájcba, megnézni a zürichi múzeumot, ha már ennyire voltam, átmentem Dániába Steenstruphoz, a kjökkenmöödingek tudósához, onnan meg már csak egy macskaugrás volt Montelius, a skandináv bronzkor pápája. Mire hazaértem, többet tudtam, mint egy egyetemi tanár, de kevesebbet, mint egy alföldi kanász. Mert az már az apjától megtanulta, hogy melyik halomban szokta magát fölvetni Szentgyörgy-nap éjszakáján a kincs, de nekem halomról-halomra kellett próbálgatnom, hogy melyikben találok őskori pernyésgödröket, mállatag csontokat, fazékfüleket és egyéb ilyen kincseket. Hogy könnyebben mozoghassak, pénzzé tettem a birtokocskámat, és ezt a várost választottam főhadiszállásomnak, ahonnan három-négy megyébe nyújthatom a csápjaimat.

Két-három esztendeig tartott ez a forró szerelem a régészet iránt, aztán lehiggadt házasság lett belőle. Arról lemondtam, hogy az Attila sírját megtaláljam - egyik ifjú kollégámnak jobban szolgált a szerencse, az már háromszor is megtalálta, utoljára rá is volt írva a koporsójára, hogy *Attila rex* -, de nagyon megszerettem ezt a csöndes, becsületes tudományt, ahol az embert nem bolondíthatja el senki, csak maga bolondíthatja el magát. A huncutság ott kezdődik, ahol az írás. Ha valamikor megtalálják a tízparancsolat két kőtábláját, az nem bizonyos, nem derül-e ki, hogy Mózes belesimított egy kicsit a Jehova rendeleteibe. (Úgy a kilencedik parancsolat táján.) De olyan huncut köember vagy bronzember nem volt, aki azzal a szándékkal tetette volna a sírjába a kőszakócáját vagy a bronzsarlóját, hogy azzal majd ötezer év múlva falhoz állítja valamelyik unokáját. Persze, arról aztán az ősemlék nem tehet, hogy mindenféle bolondságokat ráfognak. Például ő összezsugorítva temette el az apját, mert így kisebb helyen elfért és kevesebb földet kellett neki feltúrni a csontvésőjével. Ötezer év múlva jön a tudós és azt mondja, lám, mennyi ihlettség volt az emberben már medvekorában is! Ugyanabban a helyzetben adta vissza a halottat a föld anyjának, amilyenben az anyaméh világra hozta! No, de hát úgy lesz az emberből akadémikus, ha ilyen szépeket tud kieszelni.

Én nem lettem akadémikus, mert az én fantáziám nem éppen eleven. De éppen azért volt néhány tisztességes sikerem a külföldi szaksajtóban. Egyikről-másikról itthon is tudomást vettek. Például kitudódott itthon is, hogy én találtam meg a világ legrégebbi darázsészket a föld alatt. A kőkorszakbeli ember agyagputrijára volt ráragasztva s azzal együtt téglává égett. Éppen olyan, mint a mostani darázsészkek. Szégyellhetik a darázsak, hogy ötezer év óta semmit se fejlődött az építészetük. Nekem azonban dicsőséget szerzett a dolog. A méhészegylet ezért választott meg díszelnökévé. (Mit csinált volna velem, ha nem ősdarázsészket találok, hanem őskaptárt!)

Hát így éldegéltem én egész tavaszig, szelíd hétköznapi örömeim közt, jóformán magam is elfelejtkezve arról, hogy én nemcsak Varga Márton vagyok, hanem Örkény Pál is. Az írói álmok ugyan szívósak, mint a vak macskakölykök; nem elég őket eltemetni, hanem meg is kell rajtuk gázolni a földet, még akkor is sokáig felmiákolnak a napvilágra. De aztán mégis csak elcsendesednek egyszer, kivált mikor már a negyvenedik esztendő furkózza le őket.

No, most már az történik velem, hogy levelet kapok egy budapesti könyvkiadó vállalatától. A levél Varga Márton úrnak van címezve, de Örkény Pálnak szól. Arra szólítják föl benne, hogy írjon egy regényt a vállalatnak.

Biztos, hogy összetévesztenek valakivel - mosolyogtam el magam. Én prózában sose műveltem esszénél egyebet. Azt is csak a magyarhoni bronzkori kardok legelterjedtebb típusairól, tekintettel a műkénéi kultúrára - és más ilyen nem éppen népszerűség szerző témákról.

Persze nem is válaszoltam a levélre. Csak a gépírókisasszonyomnak mutattam meg, akivel nagyon értjük egymást. Tulajdonképp diákkisasszony, egyetemi polgárnő, de sokkal szorgalmasabb, mint amilyen én voltam egyetemi polgárnak. Én rászabadítottam a könyvtáramra, ő meg hálából elhatározta, hogy rendet csinál benne. Ilyenek ezek a diáklányok, különösen a klasszika-filológián. Megtanulják Herkules tíz munkáját, s mindjárt le akarják pipálni a tizenegyedikkel. Én bizony, ha nekem olyan fitos orrom meg olyan gyújtogató szemem volna, mint Herminkének van, inkább Helénát főzném le, mint Herkulest.

Persze ezt csak mókából szoktam mondogatni Herminkének. Ő tudja legjobban, hogy az értelem száraz fényén kívül énbennem semmiféle tüzek nem lappanganak. Annyi regényesség sincs bennem, mint egy teknősbékában. Éppen azért vagyunk jó pajtások Herminkével, mert egyikünk se vörösödik el, mikor az alexandriai régiségeket pakolgatjuk. Pedig biz azok közt vannak csintalan apróságok is.

Elég az hozzá, hogy a kislány együtt nevetett velem a levélen. Sőt, az ő mulatsága annál nagyobb volt, mert nem is sejtette az én titkos bűnömet. Az utolsó költő, akit imádoztam, Albius Tibullus volt. Én is segítettem neki benne ablativus absolutusokat keresni.

Az ám, csak hogy egy hét múlva kapom a kiadó második levelét. Hogy így, meg úgy, bizonyosan elkallódhatott a postán a kérésük, vagy talán nagyon el vagyok foglalva, de azért csak keressek módot arra, hogy megírjam nekik a regényt.

Éppen készülöben voltam Budapestre, a Régészeti Társulatban kellett előadást tartanom az újmajori lovas sírokról. No, ha már úgylis Pesten járok, fölkeresem ezt a megátalkodott kiadót is, legalább élőszóval kiadom neki a magáét. Hagyjanak nekem békét a regényükkel, nem kenyerem az nekem.

Az úton azonban elfüstölt a haragom, ahogy a vonat kiért a szabad mezőkre. Menyasszonyruhások voltak már a cseresznyefák, gólyahírek aranycsészéje kínálgatta a mézet a méheknek a semlyékekben, piroskendős menyecskék kapálgattak a bakterházak kertecskéiben, s elkezdett pengeni a tamburaszó a szívemben. Hát igen, minek gorombáskodnám azzal a kiadóval, aki mégis csak figyelmeskedett velem? Ha beéri verskötetettel, azt adok neki szívesen a régi verseimből, de regénnyel bizony nem szolgálhatok, mert én ahhoz nem értek.

Kiterveltem én ezt szépen, de aztán minden másképp lett. Megvan az a rossz természetem, hogy mindent ráhagyok az emberekre. Kinézek magamnak a kirakatban egy szép nyakkendőt, bemegyek a boltba, megmondom, mit akarok, a segéd elem tesz egy skatulyát, nincs benne az a kékpettyes fekete, amit én már két esztendeje hajszolok, s most megláttam a kirakatban. Hanem van benne egy verespettyes citromsárga, amitől olyan érzésem van, mintha valaki az ablaküveget nyiszogtatná a nedves ujjával.

- Ez meg fog felelni uraságodnak - csípteti a két ujjá közé a segéd a förtelmes citromsárgát -, nagyon finom divatszín.

Sírhatnékom van a méregtől, de azért hazaviszem a citromsárgát. No, ezt legalább odaadhatom a házmesternek. Sokkal kellemetlenebb az, ahogy a vendéglőben elbánnak velem. Én a mennyországot úgy képzelem, hogy ott napjában háromszor esznek sertéskarmonádlit. (Ebben pedig nincs ám semmi sacrilegium, könyörgöm. Tessék csak elolvasni Adamus Weber *Centum fontes*-át, Norinbergában jelent meg 1686-ban, abban megtalálható, hogy a tudós doktorok Szent Chrysostomustól Athanasius Kircherig mint vélekednek e tárgyról. A többség azon a párton van, hogy a boldogok odafönt piros selyemben járnak, héberül beszélnek, de a

sertést megeszik. Vide fons trigesimus, pag. 273.)¹ Hát ebben majd az tesz igazságot, aki odajut, én egyelőre csak azt tudom, hogy a vendéglőben már olyan ritkaságszámba megy a becsületesen sült karmonádli, mintha eleven korában valami egzotikus csoda volna. Én nem vagyok éppen nagy gasztronómus, de ha meglátom az ételcédulán, mindig hajlandó vagyok elhinni, hogy mégis csak szép az élet.

- Krumplit vagy uborkát tetszik hozzá parancsolni? - kérdezi a pincér.

- Káposztasalátát kérek szépen.

És akkor hoz nekem borjúvesést sárgarépával, amivel engem ki lehetne kergetni a világból, ha bátrabb ember volnék, így azonban palástul vetem a gyomromat a sárgarépával utálatosított borjúvesésnek, mert mit csinálhatnék mást? A pincérrel csak nem kezdhetek el veszekedni?

Így jártam a regénnyel is. Nagyon barátságosan fogad a kiadó, mikor megmondom, ki vagyok s azt mondja, hogy ismer ő már engem régen.

- Honnan méltóztatik? A verseim?

- Ó, hogyne, igen, mindenesetre azokat is ismerem. De legjobban megragadta a figyelmemet egy archeológiai értekezése.

- Szintén régész? - ugrottam fel olyan kellemes meglepetéssel, aminőt a misszionáriusok érezhetnek, mikor a pápuák közt váratlanul egymásra akadnak.

- Isten őrizz! - szaladt nevetésre a kiadó kövérkés képe. - Remélem, nem úgy nézek ki? Tetszik tudni, az úgy volt, hogy pár esztendeje, lehet öt-hat éve, valahol arra maguk felé utaztam. Egyedül voltam a kupében, se könyvem, se újságom, borzasztón unatkoztam. Egyszer meglátom, hogy az ülés alól kifehérlik a csücske valami fűzetnek, fölveszem, meg se nézem, csak elkezdem olvasni, hát az őskori koponyalékelésről szól a fűzet.

- Igen, emlékszem, egy polémiám volt Obermayer professzorral.

- Fogalmam sincs róla, kérem, mi volt benne, hiszen engem nem nagyon érdekelt a dolog, és ne tessék rossz néven venni, nem is mindenütt értettem meg. De mindjárt följegyeztem a noteszembe, hogy én ezzel az emberrel egyszer regényt íratok.

- De hát milyen alapon, kérem? - éreztem tágulni a szememet.

- Hát a fantáziája miatt, uram! Aki annyi mindent bele tud magyarázni egy lyukas koponyadarabba, mint ön, annak muszáj regényt írni.

No, ez kellett még nekem. Ha egy tudós kollégám dicséri meg a legkomolyabb tanulmányomat azzal, hogy nagyszerű benne a fantázia, annak én, noha nem vagyok vérengző természetű ember, nem sajnálnék egy bronzkardot a bordái közé eresztetni. De egy könyvkiadónak csak nem mehetek neki? Úgy tettem, mintha mosolyognék, és azt mondtam, hogy nagyon érdekes szempont a kiadó úré.

- Csak az a kár, hogy ez a notesz megbújt valahol az íróasztalomban, és csak a minap került a kezembe, amikor mindjárt írtunk önnek. Azóta bizony csinálhattunk volna egy-két szép regényt. No se baj, mind kicsáklázom én még azt önből. Lotti kisasszony, kérek csak egy szerződés-blankettát.

Úgy nézett rám, mint a madarászpók a kolibrira. Ha akart volna, le is nyelhetett volna, de beérte azzal, hogy aláíratta velem a szerződést.

¹ vide fons trigesimus, pagina 273 - ld. a 30. forrásmunka 273. lapját.

- Úgy, köszönöm szépen, ezzel rendben vagyunk. Ideje van rá, éppen hat hónap. Akkorára az ön fantáziája akár ikreket szülhet. Viszontlátásra. Tessék vigyázni, ott lépcső van.

Hogy őszinte legyek, a kábulatból elég hamar magamhoz tértem. Mire a Pannóniában a gallérom mögé hánytam az ebédet, akkorára igazat adtam a kiadónak abban, amit ő nem mondott ugyan, de bizonyosan gondolt, mert nagyon okos, intelligens embernek látszik: hogy negyven éven alul nem is volna szabad regényt írni az embernek. Mert végre is a regény nem olyan, mint a vers. Ahhoz nem elég az érzés, sőt talán az nem is kell hozzá. A regényhez emberismeret kell, élmény, világnézet, hol vegye azt az ember a húszas években? A regényhez érett ember kell, s az ember pont negyvenéves korában érik meg. Addig csak tacsó, és a líra mézeskalácsát szopogatja.

Vacsorára Budára voltam hivatalos egy szép asszonyhoz, akihez néhány esztendeje még verseket írtam, amiket azóta mindketten elfelejtettünk. Minden elfogódottság nélkül, a jóbarát érdeklődésével kérdezte, hogy min dolgozom most.

- Egy regényt írok - vontam vállat -, éppen ma kötöttem rá szerződést.

- Regényt? Maga? - vetette rám őszinte csodálkozással a szeméit, amikért valaha tűzbe ugrottam volna hűtőzni.

- Mit csodálkozik ezen, kedves? - kérdeztem egy kis belső bosszúsággal. - Azt hiszem, én tulajdonképp regényírónak születtem. Eddig is vétek volt, hogy nem regényeket írtam versek helyett. Az én fantáziámmal muszáj regényt írni. Hiszen maga legjobban tudhatja, kedveske, hogy milyen fantáziám van nekem.

Ezen aztán elneveltük magunkat.

- Gonosz, gonosz, gonosz! - tömte be a szép asszony a számat egy borba mártott piskótával.

A vonaton le se hunytam a szememet. Egész hazáig néztem kifelé a csillagos éjszakába, de nem a csillagokat láttam. A regényem külföldi fordításainak a címlapjai foszforeszkáltak az égen. Illetve csak a nevem, mert címe még nem volt a regénynek. Von Martin Varga. Od Martin Varga. Di Martino Varga. Par Martin Varga. By Martin Varga... S ki tudja? Lagerlöf Zelmának mostanában nagy kelete van magyarul. Hátha visszaadnánk a svédnek a vizitet? Af Märtens Varga. Igenis. Varga Márton és nem Örkény Pál. Örkény Pál csak a habja volt a zavaros mustnak, nyúlós, fehér hab, se íze, se sava. Örkény Pál le van szedve és szét van locsolva a hordó mögött, majd beissza a föld, jobbat úgyse érdemlett. Ellenben megmaradt Varga Márton, a nemes aszú. Lassan ért, de meg is érzik rajta. Rájár még a jövő század is.

Nem, nem szégyellem többet a nevemet kiszögezni az Olimpusz ajtajára. Úgy látszik, mégis csak érettségi tétel lesz belőlem. No, majd valamelyik regényemben lelkükre kötöm a professzoroknak, hogy énbőlöm csak jelest szabad adni. Mert különben visszajárok a más-világról, és a tanárokat examinálom meg az irodalomtörténetből.

Azt hiszem, mégis csak összetévesztett engem valakivel a kiadó, mikor regényt nézett ki belőlem. A hat hónapból már oda van három, s az én regényem még az embrionális mozdulatokig se jutott el. Koraszülött már semmiesetre se lesz belőle, de elvetélni elvetélhet.

Mesebeszéd, hogy nem volna hozzá tehetségem. Inkább az a baj, hogy túlságosan nagy és súlyos tehetség vagyok. Ha olyan író volnék, akiből tizenkettő tesz egy tucatot, akkor egy hét alatt összefütyölnék egy regényt. De hát a tehetség kötelez. Az óriás nem ülhet le a homokba rózsaszín kavicskákkal tipló-taplózni. A pálmafa nem teremhet potyókaszilvát. Én valami szerelmi lírum-lárumra nem tehetem rá a nevemet. Nem akarom letagadni, hogy szerelem is van a világon, de az a regényírók bűne, hogy úgy láttatják, mintha egyéb se volna. (A lírikusok ártatlanok benne, mert azokat már úgyse olvassák). A szerelem csak étvágycsináló az élethez, az ember fölhajt belőle egy-két pohárral, aztán megy dolgára. Hiszen vannak részeges emberek is, az igaz, de hol van az megírva, hogy minden regénynek azokról kell szólni, akik korcsmából ki, korcsmába be, végigtántorogják az életet?

Lám, a külföldi kollégák már túl vannak ezen. Azok nem egyének regényét írják meg, hanem az emberiségét. Az egyik a Mars-lakókat hozza le a földre, a másik a földi embereket viszi fel a holdba. (Nálunk ebben a zsánerben leginkább a képviselőjelöltek dolgoznak követválasztáskor.) Van olyan, aki az örök élet itálával kergeti örületbe az emberiséget, van, aki a beriberi betegséggel irtja ki. Én persze ilyesmihez nagyon szelíd természetű ember vagyok, akinek az utolsó ítéletkor legalább az az egy mentségem meglesz az örök bíró előtt, hogy soha semmi élőt meg nem öltem még a tollammal se. De meg ezek az úgynevezett nagyperspektívájú regények minálunk, szittyáknál csak fordításban kelendők. Ha a magyar író nem szerelmi regényt ír, akkor írjon olyant, amely az örök dicsőséget hirdeti és a nemzeti érzést öregbíti. Ez neki kutya kötelessége. Hogy aztán ezeket a nemes szellemű könyveket a kutya se olvassa, azzal ő ne törődjön, mert ezért a közönség felelős.

No hát én majd írok olyan regényt, amelyben lesz ősi dicsőség is, nemzeti érzés is, mégis mindenki elolvassa, mert olyan érdekes lesz, mintha Wells írta volna. A pókai ősemberek lesznek a hősei, akiknek a hagyatékát a magam kezével szedegettem ki a föld alól vagy nyolc esztendőn keresztül. Tarisznyaszámra a kőbaltákat, százával az agancs-harpunákat, ezrével a kagylóhéj-gyöngyöket. Csontváz is volt egy vagonra való. Az egyik valami hatalmas törzsfőnőké lehetett, csontgyűrű volt minden ujján, a nyakában borostyánkális. Nagy bivalykoponyájában olyan fogak voltak, hogy vasat haraphatott volna velük, ha már akkor ismerték volna a vasat. De persze ezek a szegény vadak csak kővel meg doronggal tudták egymást agyonverni. Az ám, csakhogy ennek a bivalykoponyának a dudoros szemöldökívei közé egy réz nyílhegy volt bele patinásodva. Dicsőségben gazdag uralkodásának alighanem az vetett véget. Hogy került most már ide ez a réz szerszám? Úgy, hogy a bivalyfejű fekete ember egyszer a Mátráig kergette a medvét, ott meglátott egy lombosátorban egy aranyhajú asszonyt, azt ölbe kapta, s meg se állt vele, még haza nem ért a Tisza partjára a maga feketebőrű, sertehajú asszonyai közé. A mátrai medvevadász éppen a sikoltozására ért haza az asszonymak, kergette a rablót másfél napig, de mikor meglátta a földvárát a Tiszaparton, visszafordult, mert mit kezdhessen ő olyan nagy úrral, aki nem sövénygulibában lakik, hanem valóságos árokkal megerősített vályogputriban, s csak felesége több van, mint neki medvéje? Szomorúan ballagott haza a szegény mátrai vadász, el is volt keseredve, ki is volt éhezve, ennélfogva egy egész vaddisznót nyársra húzott, s annak akkora tüzet csapott, mint egy máglya. Hát ahogy ott nekibúsultan és nagyon ügyetlenül forgatja a nyársat - mert az ilyesmi máskor az asszony dolga volt -, egyszer csak azt látja, hogy az a parázs közé szorult kődarab, amelyikhez a nyárs végét támasztotta, úgy olvad, mintha medveszalonna volna. Nagyon elcsudálkozott a vadász, mert sohse látott még folyékony követ. Mivel azonban az éhség már akkor is nagyobb szerepet

vitt az emberiség történetében, mint a tudomány-szomjúság, a vadász megette a vaddisznót, aztán lefeküdt a medvebőrre, és álmodott az aranyhajú asszonyról. Reggel, ahogy fölébredt, eszébe jut neki a furcsa kő, gondolja, megnézi, hátha meg is lehet enni. Odamegy a kőhöz: hát olyan vörösen fénylik, mint a leáldozó nap. Tapintja: puha. Lecsíp belőle egy darabkát, a szájába veszi, kiköpi. Mert rágni nehéz is, nem is érdemes, mert se íze, se bűze. De hátha belül van a magja, mint a mandulának? Kezdi hámozgatni, nincs abba semmi se belül. Odábrúgja a lábával a lefeszítgetett szilánkokat, hát nehezek, és ahogy összeütődnek, nem koppannak, mint a kő, hanem csengenek. Fölvesz egy darabot, méricskéli a markában, és arra gondol, hogy ezzel igen vakszemen lehetne ütni a fekete embert. Fölvesz egy másik darabot, éles is, hegyes is, egy kis igazítással még sokkal alkalmasabb nyílhegyet lehet belőle csinálni, mint a kovából. Hej, jó volna ezt beleereszteni a fekete emberbe, nem is kellene olyan közel menni hozzá, mint a bunkóval. Hiszen csak az a sok asszony ne volna körülötte! De hátha azokkal is el lehetne bánni? Hiszen ebből a kőből gyöngyöt is lehet gyúrni, ha nyílhegyet lehet. Gyöngyöt még könnyebben, mert azt csak meg kell gömbölygetni a markában és átfúrni egy hegyes csonttal. Megpróbálja, s mire a nap fahegybe ér, már van neki egy marék rézgyöngye. De micsoda gyöngyök azok! Úgy táncoltatják a napsugarat, hogy alig lehet rájuk nézni. Nincs a világon az a kagylógyöngyös asszony, aki egy rézgyöngyért akár szerencsikát ne főzne az urának. Ha megvan a gyöngy, a többi most már gyerekjáték. A mátrai vadász telerakja az inge derekát újmódi gyönggyel, megvesztegeti a sertehajú asszonyokat, azok elbújtatják a füzesbe, s mikor a fekete ember lehasal a Tiszára inni, akkor beleereszti a bivalyfejébe a réznyilat. Ezzel azonban most már nem éri be, hanem átüzen a szomszéd földvárak fekete embereinek, hogy most már ő lesz a király, neki küldjék a legkövérébb harcsákat és a legkarcsúbb fekete asszonyokat, mert különben baj lesz. Aki nem engedelmeskedik, arra rászáll a rézmadár, de aki szótfogad, az esténként beülhet a királyhoz és szopogathatja a csontot, amit ő az asztal alá hajigál. Az aranyhajú asszony ugyan görbén néz a fekete asszonyokra, de azért a vadászt nem kell félteni. Megbékíti az asszonyt azzal, hogy neki kétszer akkora gyöngyöt gyúr, mint a többinek, s különben is ő kultúrmissziót teljesít. A vadászok már akkor is szerettek nagyokat mondani.

Igaz, hogy ebben a történetben is van szerelem, de csak annyi, mint mazsola a kuglófban. Az alaptészta a fő, az pedig tiszta társadalomtudomány: hogyan bontakozik ki a kőkorszak társadalmi káoszából a rézkor hajnalán az alkotmányos királyság. Ez olyan téma, amely érdekkel minden művelt embert, osztálykülönbség nélkül. Elsősorban a politikusok tanulhatnak belőle, de hasznosan szórakozhat vele az iparosság is, különösen a rézöntőipar. Sőt, bizonyos hadászati vonatkozások révén olyan oldalról is pártolásra számíthat a könyv, ahol a regényirodalmat különben nem igen szokták felkarolni. Főérdeme pedig az lesz, hogy a honi föld dicsőségét szolgálja. Ha a mátravidéki medvevadász föl nem találja a rezet, akkor sok minden másképp van ma, és sok minden sehogy sincs. (El ne felejtsük: rézkartell sincs. Ezen a réven a kereskedők szimpátiája is biztos.) A legridegebb kritikának is be kell látni, hogy ez nem olyan regény, mint a többi. Jogosult kritikusnak különben is csak azt ismerem el, aki a rézkort jobban ismeri, mint én.

Mondom, ki volt ez eszelve nagyszerűen, de azért mégse lett belőle gálickő. Megakadtam mindjárt az elején, az alakjaim nevével. Abban az időben még nem anyakönyvezték az embereket, de valami nevüknek mégis muszáj lenni a hőseimnek. Adhatnék nekik szimbolikus neveket: az Erő, a Ravaszság, a Szépség; de ez nagyon Wedekindes volna. Megpróbáltam a bölényfejűt Ökolunkulunak elbármálni, de ezt nagyon szerencsén hangzásúnak találtam, márpedig ez hamisítás volna. Igaz, hogy a nyolcvanas években Mentoneban találtak negroid típusú csontvázakat, de azok még diluviális eredetűek voltak. A rézkori ember csontszerkezetében már nem volt semmi négeres. Mondjuk, hogy a bölényfejűt csakugyan Bölény-

fejünek hívták. Ez is falsum. Én hívhatom úgy, de a kortársai bizonyosan nem hívhatták úgy, mert az ő nyelvükön más neve volt a bölénynek.

Ez a másik leküzdhetetlen nehézség, a nyelv. Nevetséges volna, ha a mátrai vadász azt mondaná, mikor az olvadó követ meglátja, hogy „hű, a kutyafáját neki, ez meg réz, de jó, hogy kitaláltam!”. De hát minek nevezte el az első fémet, amivel megismerkedett? Mit danolt, ha jó kedve volt, hogy káromkodott, ha haragudott, milyen szép szavakat hazudott a szerelmesének, ha csókot akart tőle kapni? Egészen bizonyos, hogy nem ismerte ezt a fogalmat: „szerelem”. Nem is mondta az asszonyát se drágaságának, se gyönyörűségének, s ha jó kedve volt, nem tartotta oda a szőrmók arcát az asszonymnak, hogy „most pedig egy csókot kérek, üdvösségem, remélem, nem sajnálja”. Az őseember nem kérte a csókot és nem remélt semmit, hanem vette, ahol találta, s utána vagy odábrúgta az asszonyt, vagy a talpát vakartatta vele, még el nem aludt. Ha jókedve volt, akkor vigyorgott, ha rossz kedve volt, akkor morgott, ha haragudott, akkor böngött, több nem futotta az érzelmi skálájából.

Be kellett látnom, hogy nagyszerű témám nem ér egy ütötaplót. Olyan szereplőkkel, akiknek még csak nevük sincs s akik nem tudnak beszélni, csak vigyorogni, morogni, meg bögni, nem lehet tíz íves regényt végigjátszani. Egy szimfonikus zeneszerző nagyszerűen használhatja őket, de én nem tudok velük mit kezdeni.

Így jártam a történeti regény témáimmal is. Először Attilával birkóztam, de én maradtam alul, mert sehogy se bírtam eligazodni a katalaunumi csata térképén. No, azt mindjárt gondolhattam volna, hogy katonákkal nem jó nekem kikezdeni. Az a szerencsés ötletem támadt, hogy valami régi magyar dalnokot teszek meg a regényem hőségének s olyasmit próbálok, mint Gottfried Keller a *Zürichi novellák*-ban. Ez nekem való téma, mert egy költőtárs lelkivilágába mégis csak könnyebben bele tudom magam élni, mint egy rézkorbeli nomádéba. Kölcsönkértem a Nemzeti Múzeumtól a Régi Magyar Költők Tárát, elolvastam mind a hat kötetét, a jegyzetekkel együtt. Egy kicsit megcsalódtam bennük, mert borzasztó bibliás emberek voltak ezek a versfejekbe rejtett nevű lantos kollégák, s vagy a papokat szidták (már az újhítűek a katolikusokat, ezek meg a prédikátorokat), vagy Izrael romlásán keseregtek. Utoljára aztán megállapodtam egyben, akibe nem kötözködhet bele semmiféle felekezet. Azt a névtelen népénekest választottam ki, akitől az a pár rigmus maradt ránk, hogy „Mátyást mostan választotta mind ez ország királyságra, az, kit Isten adott nekünk mennyországból ótalmunkra”. Erről nem tudunk a világon semmit, tehát erre nyugodt lélekkel rákölthetünk mindent, ami az akkori korszaknak megfelel. Be fogom vinni Mátyás udvarába, mint az utolsó magyar igrice. Ott aztán az olasz tányérnyalók addig susárlanak ellene, míg elhitetik a nagy királlyal, hogy a mélaszemű fiú Beatrix királynőnek danolja a virágénekeket. Hogy mi lett volna ebben az igazság, mi nem, azt már nem tudom megmondani, mert odáig nem jutottam el magam se. Közben ugyanis az Akadémia újra kiadta a Régi Magyar Költők Tárának az első kötetét, s én veszemre ezt is elolvastam. Megtudtam belőle, hogy a legújabb kutatások szerint a Mátyás királlyá választásáról szóló népéneket ki kell dobni a régi magyar költészet ereklyetartójából. Gyatra hamisítvány az egész a tizenhétedik századból.

Mikes Kelemenbe aztán már bele se fogtam, pedig az is elő volt jegyezve a témás noteszemben. Mit tudom én, hogy mire készen lennék vele, nem derítené-e ki valami szorgalmas irodalomtörténészünk, hogy Mikes Kelemen nem is élt soha, csak Thaly Kálmán találta ki a kuruc balladával együtt a Habsburgok bosszantására. És ha ezt a Szküllát elkerülöm is, nem kap-e be a kritika Kharübdiszé? Egy új történelmi regény ellen az a panasza volt az egyik kritikusknak, hogy a szerzője kínos pontossággal ismeri a történelmet. (Notabene, véletlenül én is olvastam ezt a kínosan tökéletes tudományú regényt. Kun László király *lámpa* mellett mulat

benne a *cigánylányokkal* a majsai csárdában és Gentilis bíbornok fotójában ülve olvassa fel az egyházi átok bulláját.)

Hogy egészen őszinte legyek, még valami közrejátszott abban, hogy végkép fölhagytam a történeti témák kergetésével. A főispánunk azt mondta nekem négy szemközt:

- Bolond idöket élünk most, kérlek alássan, nagyon kényes dolog az a történeti regény. Nem lehet tudni, hogy a szabad királyválasztók maradnak-e az urak, vagy a legitimisták kerülnek fölültre? Esetleg el is kobozhatják a könyvet, ha rossz időben jelenik meg. Azt hiszem, legokosabb volna békét hagyni a történelmi regénynek, még egy kicsit tisztul a helyzet. Ne érts félre, nem akarok beleszólni a dolgokba, bár hiszen van némi jártasságom az irodalomban. Tudod, Mikszáthnak is én adtam néhány kitünö regénytémát. Hidd el, kérlek alássan, hogy csak az irántad való jóakarát vezet.

Eszem ágában sem volt kételkedni a főispán jóakarátában, miért is lett volna? Mióta kitudódott, hogy regényen dolgozom, amit bizony én még a rikkancsomnak is elmondtam, feltünö nyájások lettek hozzám a vezető emberek. Nemcsak a főispán itta meg velem a brüdert, hanem az alispán is célzást tett rá, hogy az idén engem is meghív körvadászatra, ha ugyan egyáltalában lesz az idén körvadászat, mert fene drága a puska, tisztességes ember azt meg nem bírja fizetni, csak a cukorgyárosok. Hiába, mindig tudtam én, hogy az alispánnak van legtöbb esze köztünk. Csak azért drágállotta a puska, mert nem volt benne biztos, hogy sikerül-e a regényem. Gondolta magában, ha nem üt be, akkor nem kompromittálhatja velem az úri társaságát, amelyben az öreg Eselovits báró is megfordult néha, az pedig egyszer egy valódi muszka nagyherceget hozott le nyulászni. Magam is belátom, nagyon meggondolni való az, beeresszenek-e ilyen körbe egy skriblifexet, akit akárhogy beborovicskázhatnak, mégis csak érzik rajta a tintaszag. Én meg már csak ezért is örültem volna neki, ha sikerül a regény. Akkor megmondhattam volna az alispánnak, hogy nagyon szépen köszönöm a szíves meghívást, de az én kezemben még nem volt puska az életben. Az egyetlen fegyver, amivel én néha hadakozni szoktam, a légyecsapó. Azzal is inkább csak a magam lábászárát szoktam eltalálni, nem a legyet.

De hát mire való volt ez a szép álm, mikor a társadalmi regényem ege is csak úgy elborult, mint a történelmié!

Pedig szokott alapossággal láttam neki ennek is. Aki öskori bögrecserepek rendszerezésére használta föl élete nagy részét, az annyira hozzáedzödik a rendszerezéshez, hogy már a lélegzetét is aszerint veszi. Az elképzelt regény témák közül először is kiselejteztam a nem nekem valókat. A szerelemről való véleményemet már méltóztatik ismerni. Ilyenformán vagyok a humorral is, az életben sincs hozzá semmi érzékem. Mosolygós képű ember vagyok ugyan, de a természetem alapjában búra hajló s ez csak azért nem látszik meg rajtam, mert az emberek nem szeretik a fanciesli ábrázásokat, én meg nem szeretek az embereknek terhére lenni. Azért vágok én jó képet a legrosszabb anekdotához is, ha már muszáj meghallgatnom, de a humoros írókat távoltartom magamtól. Az élet komoly dolog, azt nem szabad kifigurázni. Ezért nem emberem például Mikszáth, mert az még a halálnak is pipát dug a szájába. Anatole France-nak se bírtam elolvasni csak egy regényét, attól is egy hétig fáj a fejem. Elképesztö az, hogy egy ilyen titáni tehetség, aki hozzá tanult ember is - szép jártassága van a régészetben is -, s akinek csak templomokat volna szabad építeni és kolosszális szobrokat faragni, a házak falát firkálja tele gyerekes rajzokkal!

No, én nem húzok a fejembe csörgösapkát, az bizonyos. A regényíró ne udvari mulattatója legyen a fölséges népnek, hanem apostola és prófétája. Nevetni tudnak az emberek maguktól is, mert könnyelműek és felszíneseek; a komolyságra, a befelé való nézésre, az elmélyedésre

kell őket rászoktatni, mint a nagy skandinávok teszik. Őköztük is leginkább Knut Hamsun az ideálom, ez a nagy lélekbúvár, akit én lélek szerint való testvéremnek érzek. Mikor a nevét hallom, mindig egy hosszúnyakú bűvármadár képe jelenik meg előttem, amely komoran ül Új-Fundland ködös zátonyain és csőrét szorosán összezárva, mereven néz a szürke habokba. Óra óra után telik el, ő üli az egy helyet, úgy, hogy a szárnya se lebben, szeme se rebben. Végre megrándul a nyaka. No, gondolja az ember, most mindjárt megfogja a halat, amelyikre olyan régen leskelődik. Dehogy, csak eddig balra fordított nyakkal nézte a szürke habokat, most pedig jobbra fordított nyakkal nézi. Pedig már itt az este, ereszkedik a köd, s mindjárt el fogja takarni a misztikus kormoránt, amelyről soha senki nem fogja megtudni, hogy mi az ördögöt akart tulajdonképpen.

Ez az északi köd mostanában már a mi irodalmunkban is kezd legelgetni, de még nem elég sűrű. A Jókai-féle romantika hazajáró lelke még föl-föllidércellik benne. Akármilyen szerény ember vagyok is, jussom volt hinni, hogy itt vár énrám misszió. Magyar Gogol már volt, magyar Anatole France már van, no, hát én meg leszek a magyar Knut Hamsun. (Legföljebb a hazai viszonyokhoz formálódva nem bűvármadár, hanem gödény.)

Ha bűvár, ha gödény, valami mesének mégis csak fickándozni kell a szavak habjában, hogy legalább a látszat szerint legyen mire lesni. Harcsa nem kívántatódik, de legalább egy keszeg elengedhetetlen. No, ezt nem nagy tralla szerezni. Az embernek csak ki kell nyitni a szemét és kinyújtani a kezét, hiszen minden regénytéma körülötte. A házmester, akinek a kezében a szél elfújja a gyertyát, és sötétben a tulajdon háziurát vénszamarazza le, mert nagyon erősen csöngetett, csak olyan tragikus regényhős, mint a szépasszony, akinek akkor támad pattanás az orra hegyén, mikor hosszú lelki tusakodás után rászánja magát a légyottra. A csirkepiacon, a trafikban, a tenispályán, a tizenegyórai misén, mindenütt találsz regénytémát, sőt valószínűleg a tulajdon küszöbödön belül is. Emlékezz csak rá, hányszor hallottad meg mondtad magad is, hogy „no, ez regénybe való”, „hát ha író volnék, ebből regényt csinálnék.”

Az ám, csakhogy ezekkel úgy van az ember, mint az olyan facér régi kulcsokkal, amelyeket esztendőig rakosgat egyik asztalfiókból a másikba, hogy hátha majd egyszer szükség lesz rajok. Mindig morog az ember, mikor inggombot keres a kacsatok közt, és csak ezeket a rozsdás kulcsokat találja; csak akkor nincsenek sehol se, mikor végre akad egy zavar, amely megváltó kulcsért eped. Ez nemcsak a kulcsok és zavarok tragédiája, hanem a regényíróé is, akit állandóan körülzsibonganak az ötletek muslincái, de mikor közéjük kap, üres marad a marka. Amit elcsípne belőlük, azt is muszáj elereszteni, kit ezért, kit azért. Az egyik figurát azért nem lehet megírni, mert mindenki azt mondaná, hogy ilyen nincs, bolondítsa el az úr az öregapját; a másikat meg nem lehet megírni azért, mert mindenki ráismerne. Azt pedig minden századik ember se szereti, ha bemutatkozáskor azt mondják neki, hogy hja, az úr az a híres. Tudjuk már a regényből, hogy milyen nagy kalefaktornak méltóztatik lenni.

Így esett az meg, hogy az én regényem hajója már a harmadik hónapja *szelet hevert*, ahogy a tiszai halászok mondják. Ördög volt az, nem hajó, hiszen még csak deszkám se volt hozzá.

Csak a társadalmi tekintélyem nőtt meg ijesztően. A szenesboltos már háromszor is üzent hozzám, hogy szíveskedjek magam téli tüzelővel ellátni - június elején, árnyékban huszonnyolc fok Celsius -, mert a télen olyan faínség lesz, hogy a megyeháza tetejét is leszedik. A szőke patikárosné vízbeugrással fenyegetőzött, ha nem magyarázok neki többet a csillagos égről. (Azért hagytam abba a múlt nyáron, mert míg én a Szaturnusz szarvairól értekeztem - az urát Ferdinándnak hívják -, addig ő egyre a huszáralezredes csillagjait nézte.) Ahogy lehajtott fejjel, a deres bajuszom rágva ögyelgek a Fötéren a házak alatt, beleütközöm egy bokréta felsőleányiskolai csitribé.

- Persze, nem is csoda - csipogja az egyik, ahogy fülig vörösödve kipardonozok közülük -, azt mondják, háromszázoldalas regény lesz. Istenem, de szeretnék benne lenni!

- De milyen szép reneszánsz feje van - sugdolózik a másik. (Egy etnográfus barátom tréfából belefotografálta a fejemet a magyarországi ruténekről szóló könyvébe. Valamelyik szakkritikus ki is emelte a fizimiskámat, mint a legjellegzetesebb rutén paraszttípust.) - Az a legérdekesebb benne, hogy a fekete hajában egy fehér koszorú van, mintha glória volna.

A harmadik hangoeska már nem volt ilyen áhítatos. Annak határozott ércsengése volt.

- Azt hallottam, százezer koronát kap a regényért.

Már erre hátrapillantottam egy kicsit. A pénzügyigazgató kisleánya volt, arról ismertem rá, hogy olyan vörös haja volt, mint az apjának. Aha, most már tudom, mért süvegel meg olyan reverenciával a fődefterdár reggelenkint, mintha valami fő lófarkas basa volnék. Az újfajta adóalanyt tiszteli bennem, amilyen eddig nem volt a kerületében.

Attól félek pedig, hogy az én regényadómból nem sokkal fogják emelni a tisztviselők fizetését. Úgy foszlik széjjel az egész ügy, mint az állott selyemszövet; mentül többször előveszem, annál kevesebb marad belőle. Szinte a naptárba se merek már nézni, hogy ne is tudjam, milyen sebesen telik az idő. Ugyan nem is nézhetnék bele, ha akarnék se, mert eltűnt az íróasztalomról. Hova a manóba lehetett? Hiszen újesztendő óta itt áll az asztal sarkán, egy makrocefál kelta koponyához támasztva. A Régészeti Társulat üléseit szoktam benne előjegyezni.

Nagynehezen megtalálom a kalendáriumot azon a pulpituson, ahol Herminke kisasszony szokott dolgozni. Hogy kerül ez ide? Pirospaljbaszos, nagybetűs előjegyzések vannak benne, de nagyon sűrűn. Az én betűim aprók és minden írásfajok közt leginkább a török írásra emlékeztetnek, de abból se arra, ami régebben a bosnyák cigarettaspicceken volt, hanem a kun írásra, amit Törökországban is csak a nagy-mufti tud elolvasni. Ezeket a szép kerekfejű betűket az én Herminke pajtásom plajbaszolta ide. „Kedd, délelőtt 9, tutajok.” „Szerda, délután 5, liget; bal, harmadik pad.” „Vasárnap, vecsernye alatt, nepomuki szent J.”

Kérdezem a kisleányt, mikor bejön, micsoda találókérdések ezek.

- Ó, semmi - mosolyog elvörösödve -, teniszezni tanulok, és megbeszéltem a partneremmel, hogy mikor ér rá. Mert én most nagyon ráérek, mióta a regénnyel tetszik elfoglalva lenni.

Ühm. A macska gondolta volna, hogy a tutajokon szoktak teniszezni és hogy nepomuki szent János szokott a latin szakos filozopterkisasszonyok partnere lenni. Bizonyosan azért vecsernye alatt, mert olyankor mindenki bent van a templomban és senki se veszi észre, ha leszáll a talapzatáról.

De azért nem szóltam a kisleánynak semmit, csak tréfásan megfenyegettem az ujjammal. Voltaképp magamra haragudtam, hogy a regényemmel máris megfertőztem magam körül a levegőt. Ez a kisleány olyan józan volt, mint Minerva, s lám, most hirtelen beleesett a regényességbe.

Különben Rudolf is így járt, az inasom, szegény édesanyám öreg mosóasszonyának a fia, Szibéria-viselt negyvenhatos katona. Ásatások alkalmával famulusom, a rendes élethivatása pedig az, hogy föltakarítsa a szobáskámat, megvesse az ágyam, bekészítse a mosdóvizem, és rendben tartsa a polcokon a cserepeket, meg a rozsdásvasakat.

Nem is volt minékünk idáig semmi bajunk egymással, hanem most azt veszem észre, hogy egy hallstatti urna nincs a helyén. Igen becses darab volt, bekarcolt figurális díszítéssel: egy őskori asszony fonalat gömbölyített egy őskori sisakos férfiú előrenyújtott két karján. A

papucs kormány kezdete a történelmi idők hajnalán. A British Museum már tíz évvel ezelőtt akkora pénzt ígért érte, hogy ma meg lehetne venni rajta Bécsországtól egész Hallstattot.

- Te tetted el a helyéről azt a nagy szürke urnát, Rudolf? - kérdezem az inasom.

- Én.

- Hová tetted? Nem látom itt a szobában.

- Sárga violát ültettem bele Marinak.

- Ki az ördög az a Mari?

- A házmester leánya. Nagyon rákívánt a sárga violára, vettem neki palántát a piacon. De a virágcserep borzasztó drága, hatvan koronát kérnek akkoráért, mint az öklöm. Hát, mondom, ez az öreg bögre éppen jó lesz, csak éppen egy kis lyukat kell csinálni a fenekén. Gondoltam, úgy se kell már ez a tekintetes úrnak, mert azt hallottam, föl tetszik hagyni ezzel a mester-séggel, és csupán csak históriákat írunk.

Íme, a romantika második áldozata! De legalább bele tudnék hát fogni abba az átkozott regénybe!

Persze, Rudolfnak nem szóltam semmit, mert csak nem kezdek el veszekedni az inasommal? Azt mondtam neki, hogy most már vigye le az urnának a fedőjét is a Marijának, mert az azzal jár.

- Tény-való - felelte Rudolf a kiművelt baka nyelvén -, úgy nézem, ebből meg csirkeitatót lehet csinálni.

Diodorus Siculus valahol a *Fragmentái*-ban fölveti azt az érdekes kérdést, hogy a görögöknek volt-e igazuk, akik a Véletlent a hímnemű istenek közé sorolták, vagy a rómaiaknak, akiknél mint istennő hallgatott a Fortuna névre? Nem szólhatok a kérdéshez, mert teológiai dolgokban nem vagyok elég adeplus. Annyit azonban mondhatok, hogy az én segítő Véletlenem szoknyát hordott.

A szükség már arra is rákényszerített, hogy újságokban hajhásszak regénytémát. Előfizettem egy hónapra vagy tíz pesti lapra, mindenféle színűre és szagúra. Meg is tudtam belőlük, hogy Magyarországon nincs egyetlen tisztességes ember se, az egyik rész szerint Tisza István volt az utolsó becsületes ember, a másik rész szerint Istóczy Győző; mióta ők elmentek, azóta itt nem maradtak, csak panamisták, kijárok, naplopók, mordály-égetők és egyéb akasztófa-címerei. Ha azt az illúziót akartam megszerezni magamnak, hogy vannak még ebben az országban rendes emberek is, akkor elővettem a kaszinóban a Berliner Tageblattot, mert az, ha sok jót nem írt is rólunk, hírül se pocskondiázott le bennünket annyira, mint a magunk lapjai.

Hát ahogy egy este végigásítom a sarokban a német újságot, bejön az ajtón vagy három pap-tanár, ismerősök, jó estét is biccentenek felém. Van velük egy idegen pap is, öregecskés, de szélesvállú, pirosképű, reverenda van rajta. Leülnek a papok közelezt hozzám, elkezdnek vidámkodni szép-paposan. A reverendás pap viszi a szót, azon nevetgéreznek a többiek. No, ez falusi pap lesz, gondolom magamban és bizonyosan pesti vicceket mesél. Mert régi tapasztalatom szerint mindig a falusi papok tudják a legfrissebb pesti vicceket.

Kikanalazom a feketém alját, rágyújtok egy friss szivarra, intek a fizetőnek. Akkor megüti a fületem, ahogy azt mondja a falusi pap:

- Ezt még Turbóktól hallottam, az isten nyugtassa szegényt.

Ez volt az a villámsugár az éjszakában, amellyel én gimnazista korom óta nem találkoztam, akkor is csak a Jósika regényeiben. Megvan a téma, kész a regény. Az isten áldja meg ezt a derék papot, hogy nem öt perccel később ejtette ki a Turbók nevét, amikor én már a *Revue Archéologique* legújabb számába menekültem volna a főfájdító regény ügy elől az ágyamban, így persze szó sem volt hazamenésről, a pincérral hozattam még egy feketét. Éreztem, hogy itt az ihlet, s azt most már nem szabad elszalajtani.

Jónevű piktor volt ez a Turbók, nagyon tehetséges zsánerfestő, egyszer-kétszer találkoztam vele magam is. Pestről jött le egy-két hétre hangulatokért, hol egyik, hol másik faluban ütötte föl a sátorfáját a környéken, az egyikben aztán ott is ragadt. Beleszeretett a modelljébe, valami paraszt-madonnába, nem tudott tőle elszakadni akkor se, mikor az férjhez ment, sőt odament hozzájuk lakni; ami kis pénzt összefestegetett, azon földet vett, villát tervezett. Úgy beszéltek, hogy el akarja venni az asszonyt az urától, cserébe neki adja érte a földet; de a vége bizony csak az lett, hogy egyszer fölakasztva találták a festőt a fűzesben, aranyórája, pénztárcája nélkül. Sokféleképp vert a hír, öngyilkosságról is beszéltek, szökött katonákat is láttak akkor arra ólálkodni, a modell urát be is fogták, sokáig faggatták, de nem tudtak rábizonyítani semmit, szabadon kellett bocsátani.

Divinációszerűen éreztem, hogy ez a téma a végtelen lehetőségek témája, mint ahogy gyermekkoromban Amerikát a végtelen lehetőségek hazájának tanították. (A végtelen lehetőségek hazája - mondta Grajna tanár úr. Szegényből pedig öbelüle még ott se lehetett volna jó földrajztanár, mert olyan rossz szeme volt, hogy mikor Kínáról magyarázott, mindig Magyarországra mutogatott a méterrúddal.) Ebben van minden, amit egy modern regényíró kívánhat. Előtérben a nagyváros a maga hazug kultúrájával. A homloktérben a művész-zseni, akit legyűr a szerelem alsórendű ösztöne. Sötét háttérül az elmaradt falu, a kultúrsivatag, a

maga úrgyűlölő parasztjaival. Józan ember vagyok, de ebben a percben szerettem volna megölelni magamat. Ilyen örömem még talán akkor sem volt, mikor azt hittem, hogy sikerült megfejtennem a nagyszentmiklósi Attila-kincs aranykorsójának a föliratát. Most már aztán munkához kell látni haladék nélkül. Az első feladat természetesen az anyaggyűjtés. Dumasnak még könnyű volt, mert ő még az ujjából szophatta a történeteit. Akkoriban csak rágyújtott az ember a csibukra, fújta a füstöt és köpte a mesét. Persze aztán nem is lett belőle egyéb Monte-Christo-nál. Jókai is úgy festette meg *Az arany ember*-ben a balatoni rianást, hogy csak tíz esztendővel később látta életében először a Balatont. Hát ez bizony gyerekes és értéktelen dolog volt. Mi, akik a Flaubert és a Zola iskolájába jártunk, tudjuk, hogy stúdium nélkül egy sort se szabad leírni. Ma már nemcsak kísérleti fizika van, hanem kísérleti regény is. Ha én akarnám leírni a rianást, én meteorológiai műszerekkel mennék le a Balatonra és logarléccel.

Azt persze nem tehetem, hogy én is felakasztassam magam, mint Turbók, de úgynevezett emberi dokumentumokat én is gyűjthetek. Kimehetek a faluba, kikérdezhetem a történet ismerőit, sőt talán magukkal a szereplőkkel is beszélhetek, persze úgy, hogy senki se sejdítse meg, mi járatban vagyok, mert akkor a jegyző hazasuppoltat. Nézzük csak, hogy kellene ezt csinálni? Főispán, polgármester ebben nem sokat segíthetnek. No, majd segít az ősemlék, aki mint regényhős, cserbenhagyott! Nem kell neki se beszélni, se cselekedni, csak feküdni szépcsendesen a párezer esztendő sírjában, és megtaláltatni velem magát.

Az a gondolatom támadt, hogy mint régész, szállok ki a faluba, ahol én se egy lelket nem ismerek, se nem jártam soha, pedig csak egy macskaugrásnyira van tőlünk. Igaz, hogy ezt a macskaugrást részben kocsin, részben kompon kell megtenni, és az őszi sarak idején Bécsbe könnyebb eljutni, mint ide. De most nincsenek őszi sarak, mert június van, nyárelő hava, és Árpád apánk sírjának a megkeresésére ez a legszebb idő. Mert az ürügy az lesz, hogy Árpád sírját keresem; és ki tudja, még meg is találhatom. Mert abban az óbudai históriában én nem hiszek semmit. Lovas ember nem ment a hegyek közé temetkezni, azt csak a budai svábok találták ki, akik állami pénzen akarták megfordíttatni a földjeiket.

De ha Árpád sírját meg nem találom is, megtalálom a Turbók-ügy rugóit. Azt már én tudom tapasztalásból, hogy ahol ásatás van, ott ott van az egész falu, mert mindenki tudni akarja, hogy mi van a föld alatt. A nép ilyenkor csak egy-két napig gyanakszik, míg azt hiszi, hogy el akarják vinni a városi urak a faluból a kincset, de aztán rendkívül bizodalmas lesz, különösen ha látja, hogy az ember nem talál semmit, csak elásatja a tömérdek pénzt napszám képében. Ilyenkor bolondnak tartják az embert és maguk közt megállapodnak, hogy ezt kellene megválasztani követnek.

Rendben lesz itt minden, csak azt kellene most már megtudni, csakugyan odavaló pap-e ez a pap, ahová én gondolom. A pincér megnyugtató, hogy igenis odavaló; ő ismeri még temesvári káplán korából, már akkor is nagyon finom ember volt, pedig éjfél után soha egy csepp bort meg nem ivott.

Szerencsére most még jócskán innen voltunk a hora canonicán.² A tanár urak ugyan már hazafelé szedelőzködtek, de hallom, ahogy mondja a papom, hogy ő még marad, mert csak tizenegyre rendelt kocsit.

Én nem igen szoktam ismeretséget keresni, nem dölyfösségből, hanem bátortalanságból. Most azonban a szükség vakmerővé tett, odaléptem a társasághoz, és bemutatkoztam a falusi papnak, mint a kaszinó választmányi tagja. - Tessék csak maradni, ameddig jólesik, inkább én is ideülök, hogy jobban teljen az idő.

² *hora canonica* - a kötelező imák órája

- Én meg a dupla pap vagyok, tanár úr - hajtotta meg a fejét kedves mosolygással a vendég.

Okos, szép feje volt, éles profilja a Marcus Aurelius császár nagy bronzérmeit juttatta eszembe. A mozdulataiban semmi falusias nem volt, sem a hangjában semmi istenem-istenemkedés. Olyan abbés pap volt, csak az orrán egy kis magyar kolorittal. Egészen nagyon szimpatikus embernek látszott, de dupla papnak igazán nem, mint némelyik hasba-vállas vidéki pap, különösen reverendában.

A nem-értelem kiolvashatta a szememből, mert mindjárt kimagyarázta magát:

- Tudniillik azért dupla pap, mert a nevem is Pap: Pap Fidél vagyok.

Attól tartottam, hogy a pap-tanárok szóba hozzák a regényt, de szerencsére eljőéjszakáztak nagy bocsánatkérések közt, mert nekik holnap nehéz napjuk lesz, kezdődnek az érettségik, s lehet, hogy Honigbohn fődirektor valami kalamajkát csinál. Ha józan, akkor nincs semmi baj se, mert akkor csak azt kérdezi, hogy hányféle bort ittak a rómaiak, de ha zákányos, akkor nem lehet kiszámítani. Félős pedig, hogy holnap az lesz, mert ma pártvacsorán van, és többféle bort iszik, mint a rómaiak.

Ahogy magunk maradtunk, hozat Fidél páter egy tiszta poharat, tele tölti, elém tolja, hozzákoccintja a magáét:

- Isten tartsa, kedves tanár úr!

- Isten tartsa, főúr - mondom vissza -, de én nem vagyok tanár.

- Ne-em? - csodálkozik el a pap s elgondolkozik egy percre. - Nohát akkor Isten tartson, szervusz.

- Szervusz.

- Van benned pedig valami tanáros - teszi le a fenéig ürített poharat -, nem is voltál az soha?

- Annak készültem.

- No azért, tudod, a tanárság eltörülhetetlen jegyet nyom az emberre, mint az egyházi rend.

Elmondtam, hogy mi az én becsületes mesterségem (az irodalomról természetesen hallgattam), s kínálkoznom se kellett, magától kérdezte a pap:

- Hát miféleképpen mikor nézel ki? Ott is lehet ám ősoket találni.

- Nemigen érek rá - szimuláltam a közömbös hangot, és éreztem, hogy égni kezd az arcom. (Azt hiszem, ez is filozopterkorom hagyatéka, hogy ha füllentek, mindjárt elpirulok.) - Különben az a kérdés, vannak-e felétek halmok?

- Több, mint kellene. A Héthalom ott van mindjárt a falu tövében, abban megkereshetnéd a hét vezért. Ráférne erre a szegény országra, mert úgy sincs neki elég vezére.

Ez több volt, mint amit vártam. Nekem Árpád is elég lett volna, de a hét vezér még jobb. Öt perc múlva megvolt köztünk az egyezés. A jövő héten kocsit küld értem a pap, addig hozzam rendbe a gyomrom, mert odakint arra szükség van, egyébre aztán ne legyen gondom.

- De életbiztosítást nem kell csinálnom? - kérdezem búcsúzásakor ravasz tréfával a papot.

- Miért? Le akarsz temetkezni nyolcadik vezérnek?

- Úgy emlékszem, mintha tefelétek a városi embert nem nagyon szeretgetnék. Valami Turbók nevű festőt nem tenálatok találták egyszer felakasztva a fűzesben?

- Hja, a Turbók-ügy! De minálunk volt, éppen most lesz két esztendeje. Szamárság. Akinek jó gyomra van, aki bírja az italt, aki túri a füstöt, és aki a ferblihez ért, az ne féljen, mert azt mink nagyon megbecsüljük.

- Attól félek, hiányos a kvalifikációm. Ami a füstöt illeti, ebből díszdoktorátust érdemelnék. De a gyomrommal sokat nyavalygok, a kártyáról csak annyit tudok, hogy azt Féleszú Károly, francia király mulattatására találta ki maître Jacquemin Gringonneur, noha az utóbbi kutatások ennek ellent látszanak mondani; ami pedig az italt illeti, én ahhoz most is csak annyit értek, amennyit Noé értett, mikor még nem ismerte a bornak erejét.

- Majd beletanulsz minálunk, pajtás. Könnyebb az ilyent megtanulni, mint a kapálást. Hidd el, hogy az a szegény Turbók még most is élne, ha inkább inni tanult volna meg, mint kapálni.

- Mondd csak - kérdeztem búcsúzóban -, hogy került tulajdonképp hozzátok az a Turbók?

- Van a templomban egy régi Szent Rókus-kép, a nép csak Fejetlen Rókusnak hívja. Persze, volt annak valamikor feje, csakhogy a százesztendőök gyertyafüstje bekormozta a képet, valamelyik elődöm rászabadított valami füstvakarót, az aztán a korommal együtt a fejét is levakarta szegénynek: így lett belőle fejetlen Rókus. Szégyelltem is magam mindig, ha ott mondtam a litániát, de hát szegény eklézsia az enyém, nem igen renoválgathatni belőle. Egy Szent Józsefünk is éppen ilyen állapotban volt, de azt kijavítottuk, mert a József nevű hívek összeadták a rávalót. Rókus azonban már régen nem divatos szent, harminc esztendő alatt, nem tudom, kereszteltem-e össze vissza három Rókust, hát itt ilyen kegyes adakozásra nem lehetett számítani. Egyszer aztán mégis csak beállított hozzám egy öreg gazda, bizonyos nevezetű Dominusz Fekete Rókus, és följánlott ötszáz koronát a Rókus-kép rendbehozatalára. Házásáson érték ugyanis az öreget, kapott is vagy hat hónapot, s akkor fogadta meg, hogy ha a jó Isten még egyszer hazavezérli, állíttat egy új keresztelő-kutat. De a keresztelő-kút ezer koronába került volna, s mivel a hat hónapból hármat mégis csak le kellett ülni, ki-egyeztett Dominusz Fekete Rókus a jó Istennel a Szent Rókus fejében. Turbók akkorában éppen a kanizsai bárót festegette, átsétáltam hozzá, megegyeztünk: hát így kerülközött közénk.

Elkezeltünk, de a sarokról még visszakiáltott a pap:

- Mártonkám, tejbe fürdetlek, mézbe hempergetlek, hanem azért nem árt, ha szivarral otthon látod el magad, mert amit minálunk mérnek, az nem úriembernek való. Ott nem lehet egyebet kapni, csak drágaderoszt.

No, gondoltam magamban, a falusi papok, úgy látszik, nemcsak a legújabb vicceket tudják, hanem a legrégebbeket is. Ezt a „drága, de rossz” viccet én már kucóporos koromban hallottam az édesatyámtól. Mikor az ötös kubából százat adtak annyiért, amennyiért ma egyet is csak jegyre kapni, s mikor annak a csutkája is jobban szelelt, mint ma a havanna. Vagy hogy akkoriban a tüdők is jobbak voltak?

Akkor elővettem egy tiszta noteszt, arra ráírtam, hogy „T. I.”. Ebbe jönnek a Turbókra magára vonatkozó adatok és megállapítások. Elsőnek azt jegyzem be, hogy „nem akart lezúlleni a falu intelligenciájához”. A „T. II.” jelzésű noteszt szántam a helyzetrajznak. „A falu népe tolvaj és kapzsi. Megcsalja magát az Istent is.” „A pap. Anyagias gondolkozású, kicsit cinikus.”

A kocsi bent volt én értem már délben, de azért este lett, mire elindultunk. Sok volt még a tenni-venni valóm, azt mondtam a fuvarosnak, forduljon vissza, ne vesztegessen el miattam félnapot, majd fogadok én városi kocsit. Szürkefejű, harcsabajuszu, köpcös öreg magyar volt a kocsis, nyárnak öltözve, mezítláb, kék kötő előtte, madzagostor a kezében. Nagyon szigorúan nézett rám, mikor azt mondtam neki, hogy forduljon vissza.

- Azt az egyet nem töhetöm, kéröm - döfködte az ostornyéllal a nagy lába ujját. - Énneköm azt adta ki a plébános úr, hogy maga nélkül haza ne mőnjek.

- Maga a plébános úr kocsisa? - vettem szemügyre a fakó kocsit.

- Dehogy, kéröm - érzett a hangjából a sértődöttség -, a magam kocsisa vagyok én. Szögény pap a mienk, nem löhet az lópartó embör, én szoktam fölkarolni, ha kocsi köll neki. Ha mög minálunk esik valami afféle, ami nem löhet mög pap nélkül, ugyan leginkább csak *halomás* történik, abba lehajlik a fuvar.

(No, tessék, itt a kölcsönös segítség, mint természettörvény - jutott eszembe a Kropotkin herceg könyve, amit már három esztendeje látok a megyei főügyész íróasztalán is, meg a tisztí főorvosén is. Mentül kevesebb a falun a Rókus, annál több a városban a Kropotkin. Mind a ketten tűzoltó tombolán nyerték, s azt mondják, gyalázatos anarchista könyv. Én nem szólhatok hozzá, nem lapozhattam a könyvben, mert egyik példány se volt fölívágvá.)

Eligazítottam az öreget egy cédulával olyan kocsmába, amelyikben kocsiállás is van, megmondtam neki, hogy arra enni-inni is kap, a sort pedig úgy intézze, hogy esti harangszóra a ház előtt álljon.

- Ha jól *irányzom*, ugyebár falura lesz a *szállomás*? - szedte elő az inasom az ásató ládámát, meg a parasztok bámulatba ejtésére való cifra beszédjét. Rudolf magunk közt, idebent a városban szebben beszélt magyarul, mint Apponyi Albert, mert esze ágában se volt neki szépen beszélni. De ha kint famuluskodott velem a pusztában, falukon, akkor imponálni akart a népeknek (az *eszménytelen tahóknak*, ahogy ő nevezte őket) és megpróbált úgy beszélni, ahogy a követ uraktól tanulta a *Friss Újság* országgyűlési rovatában. Ilyenkor a rugós lóra azt mondta, hogy *rugalmas*, és a pillangóra azt mondta, hogy *lepkény*, énrólam pedig azt állította a napszamosoknak, hogy én egy *kapicitális eszmetehetség* vagyok. Próbáltam én leszoktatni ezekről a bolondériákról, de akármilyen értelmes fiú volt különben, ebben az egyben nem engedett. Azt mondta, hogy ő ezt a beszédet a katonaságnál tanulta, ahol egy *fénybeli princ*-nek volt a *szolgázat*-a. Gondolom, ezzel azt akarta mondani, hogy egy igazi hercegnek a kutyamosója volt. Persze az ilyen nagy úrral szemben nagyon lecsökkent az én kapicitális eszmetehetségem.

Mondom, csak az volt a szerencse, hogy Rudolfot csak olyankor szállta meg a szépen szólhatnékság, mikor faluztunk. Most is, mikor megmondtam neki, hogy rosszul *irányzott*, mert csak a szomszédba megyek, ő pedig itthon marad és vigyáz a házra, egyszerre visszacsomagolta a testvér az ásató stílust a padlásra.

- No, majd örül neki a Mari - azt mondja. - Szegény kislánynak majd az esze elmén reggel óta, hogy a szép kis kutyája szőrin-szálán elveszett. No, most már majd ráérek előkeríteni.

Megképlett előttem a házmesterek szép kis kutyája. Csúnya kis mopszli volt, csak úgy gurult a kövérségtől.

- Hát aztán csakugyan annyira tetszik neked az a kis kutya, Rudolf?

- Tetszik az istennyilának, aki beleüt - igazította el Rudolf mérgesen a kis ásómat a ládában. - Hiszen ha összesegít az isten Marival, az lesz az első dolgom, hogy a Tiszába hajítsam azt a rusnya dögöt. Meg is ígérte, hogyha meglesz a kutya, akkor beszélhetünk a lakodalomról.

- Íme, milyen álnokká teszi a szerelem az embereket! - Ezt a megfigyelésemet a „T. III.” számú noteszba jegyeztem bele. Ebbe kerülnek az általános reflexiók, amikkel ki fogom hímezni a regény szövetét. Ez nem fontos ugyan, de mégis jó, ha van a könyvben egy-két passzus, amit zsúrokon idézni lehet. Az ilyesmi nagyon növeli a népszerűséget.

Soká tartott a pakolódzás, mert az ásatáshoz is sok szerelvény kell, hát még a regényíráshoz! A magam személyével leghamarabb készen lettem, mert nekem csak egy ócska ruha kellett, meg egy régifajta, kapocsra járó nyakkendő. Az önkötős nyakkendőt ugyanis én csak kézen tudom megkötni, aztán mikor készen van, a fejemen át húzom a nyakamba. Itthon ezt nem látja senki, de ha idegen helyen meglátná valaki, kinevetne érte, azért útra mindig kapcsos nyakkendőt szoktam vinni. Térkép, kompassz, mérőszalag, milliméter-papíros kell a halmok fölvételehez; kaparókanál, kis tollseprű a csontvázakhoz, amikkel magam szeretek bánni; zsinegek, drótok az összetartozó cserepek együtt-tartásához, fadobozok a nagyobb tárgyaknak, papírskatulyák a kisebbeknek, egy kis szita a hamu megszitálására, amiben néha érdekes apróságok találhatóak; persze a nagyító lupét se szabad elfelejteni, se a fotografálómasinát. Cukrot is kell vinni, hogy a gyerekekkel ápolhassuk a barátságot. Egy-két zsebkönyv is jó, ha kéznél van, ámbár most azok nem nagyon férnek, mert az Ethnographia kötetei sok helyet foglalnak el. Muszáj ellenőrizni a parasztot, hogy csakugyan úgy viseli-e magát, ahogy azt a néprajztudósok előírják, mert én nem akarom magam annak kitenni, hogy a megfigyeléseim fölületessége miatt másszon a képemre a kritika. Még a Tájszótárnak is jó lett volna helyet szorítani, de azt már nem tudta begyömöszölni Rudolf. No, majd kihozza utánam, mert arra okvetlen szükségem lesz. Én ugyan a nép közt nőttem föl, de most már sokat felejtettem a nyelvből, utána kell tanulmányoznom egy kicsit.

A T. noteszokat, vagy tíz darabot, már csak a zsebeimbe bírtam betömködni. Legjobban meg voltam akadva a napszám pénzekkel. Ha nagypénzt viszek magammal a tárcámban, akkor zsidónak néznek a kintvaló magyarok, vagy úrnak álarcozott kispapnak. Aztán meg a váltogatással is baj lehet. Végre is elszalajtottam a bankba Rudolfot két tízezresekkel meg egy hátizsákkal, ezt aztán ötvenkoronás meg százkoronás aprópénzzel tele hozta vissza, így majd nem fognak bizalmatlankodni a napszámosságaim, mert láthatják, hogy csakugyan egy szegény városi úr vagyok.

Éppen nyolcat kezdtek harangozni, mire kész lettünk, akkorra a kocsim is odazörgött a ház elé. A harcsabajuszú nagyon szíve szerint való kocsmát találhatott, mert igen keresztbe álló szemmel kérdezte meg tőlem, hogy őmellé ülök-e, vagy a hátulsó ülésre.

- Hát majd csak ide maga mellé, bátya - kaptam föl a karatlan deszkaülésre -, legalább elmondja, mi szépet látott ebben a nagy csúnya városban.

Rudolf a ládát föltuszkolta a saroglyába, jó éjt és hasznos tanulmányt kívánt - ez a harcsabajuszúnak szólt, hadd lássa, hogy nem valami csiribiri embert zötyögtet a falujába -, aztán megindultunk.

Már a harmadik utcában jártunk, mikor az emberem megszólalt.

- Hát jóitalú bora van ennek a Csányi Ágónak. Járatos oda, ugy-e?

- Nem én.

- Ne-em? Azért kérdöm, mert hogy több úrféle embörök is csellögtek ott. A zentai esernyőcsináló is ott vót, ha üsmeri. Mán ugyan csak a fia, mert hallom, hogy az öreg még a télön beadta a kulcsot. Hát kár érte, mert nagyon rëndös embör vót. Olyan fótot vetett az esernyömre, hallja, hogy tán tovább tart, mint az esernyő. Tán üsmerte is híribül?

- Nem én, bácsikám. Van vagy húsztendeje, hogy nem is láttam esernyőcsinálót.

- Möghiszöm, kéröm, van az úgy. Én is csak egyszer láttam életömben panorámát, a fene rágja ki, akkor is kivötték a zsebömbül a bugyellárist, azóta se lött mög. Ugyan mi mesterségben van az úr, ha mög nem sértöm?

Mit mondjak neki? Azt nem mondhatom, hogy archaeológus, mert azt hinné a jó ember, hogy valami csúnyaságot mondtam, még tán a kocsirul is lefordítana. Azt se mondhatom, hogy regényíró, mert ezt se értené jobban, meg ez titok is. De hátha azt mondanám neki, hogy festő vagyok? Úgy lehet, a Turbók-ügyről is elejt valami haszonra valót.

- Hát bizony az enyim nem valami jeles mesterség. Piktör vagyok.

- Piktör? No, azért isten éltesse az urat. Nem tösz az semmit, hiszön piktörnek is csak lönni köll valakinek, nini. Mi lönnö a világi népbül, ha mindnyájan egy mestörségön lönnénk? Hát nem jól mondom?

- De nagyon jól mondja.

- No látja. Aztán azért, ugye, a piktörságbul is mög löhet élni? Mert látom, rëndösen ki van ruházkodva.

- Hát úgy képesint.

Gyerekkorom óta se nem hallottam, se nem mondtam ezt a szegény sorrul való szót. Ha úgy hirtelen a szemem elé kerül nyomtatásban, talán meg se értem. De ugyan jókor jött, mert az útitársam egyszerre magához valóbbnak érzett, és bizodalmasan kérdezte, volna-e egy szál masinám.

- Hát hogyne volna. Van itt masina is, szivar is. Tessék.

- A szivart csak tögye vissza. Vagy bürszivar?

Rágyújtottunk, jó pár szippantásnyit haladtunk, mikor megint szónak ered az öreg.

- A faluban is van egy piktör. Ugyan csak vót.

No, hála istennek, nyomon vagyunk már.

- Úgy is hijják csak, hogy Pengáló Mári, noha Vízhányó Mári az igaz neve, az urára való nézvést mög Istenös Tót Andrásné. Hát tudja, azt fiatal korában még a városba is behozták pengálni. Úgy kifestötte az az ereszet-alját még a plébánián is, hogy a püspök is mögcsudálta. De hogy elbetegösödött, nem bírja a létrázást, osztán így föl is hagyott vele. Most már csak olyan templompribék lött belüle, mint afféle vénasszonybul, akinek gyerököt se adott az isten, ugyan idejitül még adhatna.

Hát nem az lett belüle, mint amit én vártam, mégis ráfelejtkeztem az öregre, akinek irgalmatlan csikorgott a hangja, pedig egész délután olajozta. (Ettöl csuklott olyan nagyokat interpunkció gyanánt, vesszőnek szopránt, pontnak basszust.) De az én fülemnek úgy is muzsika volt ez a beszéd, amelyikből minden harmadik szónak találgatnom kellett az értelmét.

A gyerekkorom hazajáró lelke muzsikált körül, amely a városban nem fér közel hozzám, mert ott nem tudja szegény a járást. Villanyos rácsenget, autó rácsipog, gyárkémény rádudál. Nagy kőházak elejbe állnak, kitükrösödött padlön elcsúszik, pincérek a lábára hágnak. De itt már

kint vagyunk a városból, szabad az út hozzám. Itt már nincs egyéb, csak ebecsaholás, béka-vartyogás, meg édes földszag. Egy darabig töröm a fejem rajta, minek is hívják azt a bacilust, amelyik a földszagot árasztja, de csak annyi jut eszembe, hogy valami „odorifera.” Lám, a vezetéknevét már elfelejtettem, és lassanként azt is elfelejtem, hogy én most hova megyek. A gyerekkorom felugrik mellém a kocsira és az ölembe ül. Mire fölkanyarodunk a töltésre, akkorra Varga Márton úr, ismert nevű régész és leendő regényíró már le is maradt a kocsiról. Csak Marcika ül fönt, aki a tornaóra elül meglépett az iskolából, és gyalog indul neki a tanyának, ahol ma kezdték el a rozstot vágni. Mire kiér, akkorára az aratók már a nagy diófa alatt ülik körül a tálat, az édesapja az újságot olvassa a méhesben, az anyja pedig a fűrjfiókát itatgatja a szájából, amit az aratók fogtak. Jaj, csak hogy a tanya még messze van, pedig a nap már lement, ej, de jó, hogy Zsíros Palkó utolérte és fölvette a szamaras kordéjára. Mert az ez, amin most ül, az a gyerekkori kordé, még az ülésdeszka is tulajdon azzal a rossz katonaköpönyeggel van leborítva, amit Zsíros Palkó bácsi Pádovában szolgált. Látni nem látom, mert sötét van, de kitapogatom rajta azt a vekniformájú rézgombot, amit már akkor is csak a kiszolgált bakaköpönyegeken lehetett találni. Bámulatos, hogy a szegény embereknél milyen hosszúéletűek a köpönyegek és a gombok. No, ülni azért most se jobb a kis rézvekniken, mint fiatalabb korokban volt.

A híd lámpái még idevilágítanak. A jegenyék árnyéka messze bevetődik a folyóba, mintha egy óriás kéz ujjai volnának, amely arany csillagokat szór a víz fekete barázdáiba. Egy búzáshajó csendesen úszik lefelé. Koporsóforma teste belevész a sötétbe, csak a zöld lámpáját látni, mintha egy nagy szentjánosbogár szállna a víz fölött. Egyszer egy szép asszonnyal néztünk innen a partról ilyen kikötött búzáshajót egész hajnalig. Annak is zöld lámpája volt. Az asszony szeme is zöldesen aranylott. Fázott és ideadta a kezét, tenyerével fölfelé, hogy annak a fészkébe ültessek csókokat, azok majd ott kikelnek, és akkor is végigfutkározzák a testét, ha elszakadunk egymástól. Az egyetlen asszony volt, akinek a lelkével is tudtam csókolódnizni. Ugyan hova lett ez az asszony? Mi maradt neki belőlem? Valami idézet-német azt mondja, az emlékek vízinövények, amelyek könnyekből élnek. No, az én emlékem csak az a reuma, amit azon a zöldlámpásos éjszakán szereztem. De, úgylátszik, ez is vízkedvelő szerzet, mert mindig megelevenedik a nyirkosságra, mint a Jerikói rózsa.

Most is sajogni kezdett a jobbkarom, hogy megcsapta a pára a víz felül. Ideje is volt, mert különben mindjárt előbújt volna belőlem Örkény Pál úr, a lírikus. Furcsa, hogy egy kis békabrekegés csillagfény mellett hogy el tudja bolondítani az embert. Melyik béka is pázrik ilyenkor? Rana esculenta, vagy Bombinator igneus? Úgy, úgy, öregem, csak tartsd magad keményen, mert most regényben utazol, nem szonettben.

Az útitársam, aki elszundított egy kicsit, rábillentette a fejét a vállamra, s ahogy eligazkoltam alula, föl ijedt egy horkantással.

- Tudja-e maga azt az órát ott a búzapiac sarkán?

- Tudom.

- Van annak az ablakába kitéve egy óra. Nagy óra, tudja, olyan sublóra való. Aranyat mutat, de azért nem arany, á, de hogy, aztat ne gondolja. Hát ennek nincsen sétálója, hanem ahelyett hintája van. Azon ül egy porcolán királykisasszony, mög egy förtelmes szerecsőn. Ugyan löhet, hogy az is porcolánbul van, csak hogy az nem fehér porcolán, hanem fekete. Hát ezek, akár mikor nézi őket az embőr, örökösen csak hintáznak. És mindég ügyelőmmel vagyok rájuk, ha a városba járok, de még nem láttam őket úgy, hogy ne hintáztak volna. Valami jelős cífrasági tanulmány ez, hallja. Akárki vót, aki kitanálta, de nagyszerű embőrnök köllött neki lönni. Nem is hiszöm, hogy nem amerikai vót.

- Nagyon lehet - hagytam helyben -, én bizonyosan nem tudtam volna kitalálni.

- Pedig maga tanulmányos embörnek látszik, mög az a barátja is annak mondta, aki a bagázsiját a kocsira föltötte. Hát azt csak tudja, milyen nehéz a hold?

Rámutatott az ostorával a teleholdra, amely éppen akkor bukott elő az egálján egy kanyarodónál. Tiszta volt a rajza, sima a széle, mintha ollóval vágták volna ki aranypapírból.

- Tudja a macska. Nem tette még azt fontra senki se.

(Nem mondhattam el neki Pickering legújabb számításainak eredményét a *Globus* legfrissebb száma nyomán. Különb is azokat már egy hét múlva megcáfolta Christie az *Observatory*-ban. Nekem mindig imponált, hogy milyen gyorsak ezek a csillagászok egymás meghazudtolásában. Nekünk régészeknek egy esztendő is kell rá. Persze a csillagászok hozzá vannak szokva a gyorsasághoz, mert ők fénnel dolgoznak.)

- No látja, pedig éppen annyi az. Ki van egy font kerekre, mert négy fertály van benne - villantotta rám diadalmasan kis sündisznószemeit a kocsis.

De aztán elkomolyodva tette hozzá:

- Persze, ez csak olyan tréfabeszéd. Találós mese. Bíbok sógor olvasta az amerikai magyar újságba, ugyan az is löhet, hogy csak a maga kitanálása, mert mindég olyan fabulás embör vót. Én azt hiszöm, így a magam paraszti eszivel, hogy a Hold igen messze van, talán nem is minálunk, hanem valahol külországban. De azért isten röndölésibül minálunk is világít. Ahun látszik már a falu tornya is a', éppen a hold irányába.

Sűrű füzes mellé értünk, fölhorokva vágta föl a fejét az egyik táltos, nagyot zökkent a kocsis.

- Hóka te, Badár! - rittyentett az öreg az ostorával - mi az ördög bújt beléd?

- Úgy látszik, megijedt valamitől.

- Mitül ijedt volna? Az én suttyókoromba még igön, mert akkor itt jártak ki a vízből a lelék mög a tüzes embörök. De azóta elszoktak innen, mióta a vízimérnekek idehozták a tanyahajójukat. Most már csak a városi cafrák járnak ide, bizonyosan most is azokat lepködi a segédjedző ur.

Csakugyan valami csiklandós asszonyvisítás hallatszott a füzesből. Az embernek le kellett szállni, és kantárszáron vezetni a nyugtalankodó lovat a komplejáróig, mert itt magas a töltés és meredek a part.

- A nehézség cifrázza ki a fülegombját ennek is - dohogott mérgesen.

Már most kinek? A lónak-e, vagy a jegyző úrnak? Alighanem a jegyző úr fülegombja forgott szóban, mert az öreg, ahogy a komplejárónál visszahuppant az ülésbe, azzal békítette magát:

- Ugyan igazsága is van neki. Addig üvé a világ, még fiatal. Majd ha annyi üdös lösz, mint mink vagyunk, ütet se hijják semminek se. Nem jól mondom, kéröm?

- Dehogynem, jól mondja - mosolyodtam el. Azon mosolyogtam, hogy az öreg egyidősnek vélt magával. Jó hatvanasnak néztem, az idejétől apám lehetett volna.

De már rajta voltunk a kompon, s az öreg a révészekkel eredt szóba.

- Mára nem fáztak a cigánygyerökök, Jóska bácsi - mondta a csigahúzóknak, végigtörülve az ingeujjával a homlokát.

Csakugyan fojtott meleg volt, állt a levegő. Még a víz fölött is.

- Hát máma kimönt a föld fagya - adta vissza a szót a révész. - Vót nagy forróság a városba, ugye, András?

- Hát löhetősen - mondta az én emberem, akiről most már kitudódott, hogy Andrásnak hívják.
- Nem mindönkinek van olyan jó sora, mint Jóska bácsinak, hogy egész nap itt hívösül a vízön.

- Jó fürdés esik itt, ugye? - kottyantam bele én is a beszédbe. Gondoltam, hátha ettől a révésztől is megtudok valamit, hiszen ez bizonyosan Turbókot is sokszor hurcolászta a kompon.

- Löhet.

- Hát szokott tán fürdeni maga is?

- Hát ügön. Legalább, hogyha beleesök a Tiszába.

- Mikor esött bele utoljára, Jóska bácsi? - kérdezte az én Andrásom.

- Mögálljon kend csak, hány esztendeje is a víznek? Mert akkor estem ki utoljára a ladikbul.

- A víznek? - tűnődött András. - Hogy is csak? Negyvenhárom löhet, mert én éppen három esztendővel később születtem, mint mikor Ferenc Jóska itt járt.

Ha a kötelet nem fogom, mindjárt úgy járok, mint Jóska bácsi az árvízkor, ami neki arról emlékezetes, hogy akkor fürdött utoljára. Hát ez az én jó hatvanas Andrásom, aki nekem apám lehetne, csak annyi idő, mint én vagyok? No, ezt az embert jól meggázolhatta a fekete tehén.

Félszivarnyi idő alatt beértünk a faluba. Csurgatott ezüsttel volt leöntve az egész, a kis fehér házak, a rogyant tornyú templom, a gyepes legelők fekete ráájában. Kézdi-Kovács aranyat adott volna érte, de még engem is megkapott, pedig én nem igen szeretgetem a holdvilágos képeket, mert ahányat még láttam, mindnyájának halottszíne volt. A valóságban az éjszaka élőbb, mint a nappal. Nappal az emberek élnek, meg az állatok. Éjszaka a fák élnek, az árnyékok, a göröngyök, a háztetők, a sürgönykarók, az az egész világ, amelyik nagyobb és hatalmasabb az élők világánál.

A nappali világból még tán a kutyák is aludtak. Végignyikorogtuk az egész falut, mert a túlsó oldalon, a vízszélen van a templom, lábánál a plébániával, de egy vakkantást nem hallottunk.

- Mind üsmeri az én kocsim zörgését, ingyön mög mit ugasson? - magyarázta András.

A pap a kis ajtóban várt bennünket. Nagy, lompos cselédlány szedte le a cókmókot. Olyan világos volt, hogy minden szeplőt megolvashattam volna az arcán, de azért lámpával fényeskedett előre, így kívánja a tisztesség.

Jóéjszakát mondtam a kocsisomnak, és megköszöntem az emberségét.

- Szüvesen, máskor is - fordult vissza úgy félnyakkal az ülésből -, majd lögyenek híradással, ha visszazándékszik az úr. Mert rázós kocsi ez, az igaz, de csak annak rázós, aki eleven. Vittem én már ezön akasztott embört is, de annak nem vót rázós.

Kérdem a paptól, ahogy elporzik a kocsi, hogy hívják ezt a harcsabajuszú embert.

- Istenes Tót Andrásnak.

- Hát most már azt mondd meg, miért Istenes Tót András ez a Tót András, holott az úton néha nagyon visszafelé imádkozgatta a minden szentek litániáját?

- Búcsúelőljáró, barátom, annak meg érteni kell a káromkodást, mert máskép nem tud rendet tartani. Különben őrajta kereste a törvényt a Turbók festő halálát.

Ha a hét vezér előjött volna a Héthalomból és éntőlem kérte volna számon az országot, az nem képezett volna így el. Hogy én most a regényem egyik főalakjával ültem egy kocsin, akinek egy tragikus hős tövisszörűjét kell hordania harcsabajuszos fején, s akinek számára az a legizgatóbb probléma, hogy éjszaka is hintázik-e a porcelán királykisasszony a szerecsen-nel!

- Hű, a terítésit neki! - riasztott fel a páter. - Nagy baj van, pajtás. A sert fönt felejtettük a kocsiderékban. Szaladj csak, Juli, András bátyád után, adja ide az üveg sereket, amiket a városból hozott!

- Sohse bánts, gazdám - tartóztattam a papot -, hiszen megtaláljuk azt holnap is.

- No, az nem olyan bizonyos, ahogy én Andrást ismerem. Hanem ha beéred egy kis gyömbéres papramorgóval, akkor én is elengedem márul a sert.

Hol muszájból, hol világpróbálásból én már sok mindenféle bolond italba belekóstoltam, de a gyömbéres pálinkához még csak nem is hajaz egyik se. Ennek a receptjét olyan országban találhatták fel, ahol a csörgőkígyó terem, abból is a veszettjét válogatják ehhez a liktáriumhoz.

De hát még meg is kellett dicsérnem, mert az én részemről meg ez volt a tisztesség.

Nagy, bolthajtásos hodályban ültünk a paprikás csirke mellé, a füstölő petróleumlámpa csak az asztal környékét világította meg. Az asztalnak meg csak a sarkára volt terítve, mert a többi része tele volt könyvvel, íróasztalon, kanapén, székeken, ablakpárkányokon, szekrények tetején, ahol csak a szemem benyomakodhatott a homályba, könyv mindenütt. De egy se a talpán állt, hanem mind egymás hegyin-hátán hevert. Nyilván sokat érezték már a gyömbéres pálinka szagát.

- Sok könyved van - mondom a papnak.

- Sok ócska salabakter. Nagy könyvgyűjtő voltam fiatalabb koromban, összevettem ördögöt, poklot, mert tudod, hamar rájöttem, hogy énbélülem úgy se lesz püspök, valamit meg csak csinálni kell az embernek.

- Olvasol sokat?

- Olvas a hóhér. Nem olvasok én, barátom, vagy öt esztendő óta az *Ezeregyéjszaká*-nál egyebet, ha nem hiszed, meg is mutathatom.

Azzal odament az ágyhoz - csak most vettem észre, hogy egy priccsforma ágy van a sarokban -, kiszedett alóla egy nyaláb könyvet. A zöld vászonkötésről mindjárt ráismertem a Paul Grève-féle kiadásra.

- Látod, itt tartom, hogy kéznél legyen. Az éjszaka is a három püpos történetén aludtam el. Ez nem zavarja meg úgy az embert, mint Bernard Shaw.

- No - mondom -, szoktál hát te mást is olvasni, mint az *Ezeregyéjszaká*-t.

- Soha egy sort se olvastam tőle, csak a kis gyámlányomtól tudok róla, az mindig el szokta mesélni az olvasmányait. No, hozott Isten!

Tudok annyi illendőséget, hogy papoknak a gyámlánya felül nem kérdezősködöm. Lenyeltem a borral együtt, amit gondoltam: hogy lám, még itt is romantikába ütközik az ember. Persze nem is csuda, ha az ember öt esztendőn keresztül nem táplálkozik mással, csak Harun al Rasiddal. Hiszen nem mondom, nekem is megvolt az *Ezeregyéjszaká*-m, de nekem kellett, mert én az elefántcsont-kereskedelem régi útjait tanulmányoztam benne a csibráki szkíta-leletek kapcsán. (Megjelent az *Archeológiai Értesítő*-ben, tömérdek sajtóhibával; a csípőt

mindenütt cipőnek szedték, amiből aztán száz év múlva a budapesti japán régészeti intézet azt a következtetést fogja levonni, hogy hiteles adatok szerint a szkíták cipőben jártak.)

- Jó bor, ugye? - koccantotta a pap bosszúsan a poharat a pléhtálcához.

- Igen, könnyű kis bor - szakértősködtem udvariasan, mert tudom, hogy így szokták mondani, bár soha az életben nem leszek vele tisztában, hogy melyik a könnyű kis bor.

- Az, verje el az isten a tövit útrul-útra. No, majd holnapra szerzünk jobbat a jegyzőtől. Olyan kétéves sillere van, hogy úgy simogatja az ember torkát, mint a bársony. Hanem ezzel ne gyilkoljuk magunkat tovább, jobb, ha lefekszünk.

Átkaronkozott velem a szobába, tiszta, rendes kis szoba volt; a Tiszára nyíló ablaka nyitva, tele a víziménták édes mézszagával.

- Á, ez kedves! - szippantgattam a városi ember akaratlan affektálásával; azt hiszem, falun az első órában még a tanfelügyelők is költőt játszanak.

- Igen, mert felszél fúj a kaszálók felől - csukta be a pap az ablakot. - De hajnalra mindig megfordul a széljárás, s hoz olyan gyehennaszagot, hogy azt lelkes állat ki nem bírja. Enygyára van a túlsó oldalon az uraságnak.

Megveregette a fejem alját, megzörgette a gyufásskatulyát az éjjeli szekrényen, van-e benne, aztán kedves mosolygással a vállamra tette a kezét:

- Sebesen aludjunk, mert falun korán *elosztják az éjszakát*.

No, gondoltam, ezt belejegyzem a *T. VI.*-ba, mint helyi kiszólást. Turbóknak is ezt fogják mondani az első éjszakán, amit idekint tölt. Komoran és borzongva fogja le a szemét, mert valami szimbólumot érez az éjszaka elosztásában.

De aztán nem jegyeztem fel semmit, mert ahogy egyet nyújtóztam az ágyban, rögtön elaludtam. Az égve felejtett gyertya utolsó sercenésére nyitottam ki a szememet. De már akkor beszökölt az ablakon a hajnal. No, falun csakugyan hamar *elosztják az éjszakát*.

Falusi templomban hétköznap csak *seppegős mise* van. Se orgona, se kántor, de sokszor még ájtatoskodó se, csak a pap meg a jó Isten. Az egyik azért, mert neki ott kell lenni, a másik meg azért, mert ő mindenütt ott van. Egykét reszkető fejű öreg anyóka ha behúzódik is a padokba, nem sokat számít. Ezek azok, akiket úgy hívnak, hogy templompribékek. Hozzá tartoznak a templomhoz, mint selyemkendőhöz a rojt. Mise, litánia, keresztelő önáluk nélkül meg nem eshetik. Kedves, öreg lelkek, akik ama napon egész bizonyosan a Bárány jobbja felől fognak ülni, és ott is el fognak szundikálni, mint idelent a templomkában. De az nem baj, mert az alvó ember mind jó ember, ami abból is látnivaló, hogy a jó Isten a bibliában is leginkább álmukban beszélget az emberekkel.

A plébános úr még vigyáz is rá, hogy föl ne rezzentse a jámbor szundítókat az oltár körül való kopogásával. (Legalább nem köhögnek bele az evangéliumba.) Halkan tesz-vesz, amúgy is csak posztócipő van a lábán, az ampolnát nem csendíti hozzá a patenához, s odamormog a minisztráns kis hüvelykmatyinak is:

- Csöndesen, Satyi. Ne rázd úgy azt a csengőt, mintha kolomp volna!

Mert csakugyan kinek is rázná? A városban más, mert ott az Isten messze van. De ebben a fehérre meszelt alacsony házban olyan közel van, hogy szinte még a lélegzése is hallatszik. Az fűjdogálja szép egyenletesen az oltár csipke-antependiumát, a két szál viaszgyertya kék nyelvecskáját, meg a papírvirág-csokrokat a stációképek előtt. Hallani még azt is, ahogy valamelyik pad tetején egy pattogó-bogár hányja a bukfcet, mint Anatole France-nál a Boldogasszony bohóca.

Satyi azonban, aki egyébként csak egy szál ingbe van öltözve, sértődötten ereszti le a csengettyűt, és elkeseredetten vágja a szügyébe szögletes tatárfejét. Az egész minisztrálásban a csengettyűzés ér valamit, hát most már azt se szabad?

- Csinglingling, csililing-ling-ling...

A pap bosszúsan fordul hátra. Az anyókák fölütik a vállukra nyaklott fejüket, és értetlenül néznek az oltár felé. Mi lehet ez? A plébános úr nem olyan, mint a fiatal káplánok, akiknek mindig sietős a dolguk, azért összekapogatják a mise végét az elejével. Nem lehet az, hogy már Úrfölmutatás volna. Még a pattogó-bogár is belemerevedik a várakozásba. Satyi világért se nézne föl, de vigyorog a szája sarkával; mert a gyerekek is csakúgy jól esik az, ha egyedül van tisztában a helyzettel, mint a diplomatának. (Csakhogy a diplomatákkal az ritkábban esik meg.)

- Csililing... csing... csing... csing!

A pap megnyugodottan susogja tovább a misét. A templompribékek is visszanyaklanak a nirvánába, hála istennek, nem rövidítette meg őket senki. Az az egész, hogy a szél kicsapta a templomajtót, és valami csengettyűs bárány csipegeti a portikusban a padlóköcskák közül kiserkedő porcfüvet. Alighanem a Bankós Beráék báránya csellengett ide a gazdája után. Mert a minisztráló kis tatárt Bankós Bera Satyinak hívják, ahogy a paptól hallottam.

- Dehát tud már ez minisztrálni? - kérdeztem a papot, ahogy misére öltözött a sekrestyében.

- Annyit tud, amennyire egy falusi minisztránsnak szüksége van, a misekönyvét átviszi egyik oldalról a másikra, meg a csengettyűt megrázza. Különben nagyon jeles kis figura, alig hallani szavát, de mindenről tud, ami a faluban történik, mert egész nap az utcán csavarog.

A gyerekeknek most csak félszeme van a misekönyvön, félszeme az ajtón. Ha a pap úr hátraint, a misekönyvet át kell vinni az oltár egyik oldaláról a másikra. De a báránnyal is csinálni kellene valamit, hogy el ne tébláboljon, még vége lesz a misének.

- Dominus vobiscum!³ - fordul kifelé Fidél pap az oltártól, és összeteszi a kezét. Most veszem észre, ahogy kifelé fordítja a tenyereit, milyen bütykösek az ujjapercei a favágástól. Ha bevinném a regénybe epizódalagnak, azt hiszem, ápolt, puha, fehér kezének kellene lenni. (Úgy tudom, Constantin abbé óta van minden papnak ilyen finom keze az irodalomban.)

A plébános úr csak magában mondta az ite, missa est-et,⁴ de hangos választ kapott rá.

- Be-e-e, be-e-e - biztatta magát a csengettyűs bárány, és csakugyan bebóklászott az ajtón, de a két sor pad közt tisztességtudóan megállt. Bambán nézett körül ártatlan szemével, s nedves orrocskájával megszaglászta a padló kőkockáit. Elégedetlen fejcsóválással helytelenítette e különös legelő füvetlenségét, aztán maga alá szedve a lábait, lehasalt és elkezdte nyalogatni a falból kivirágzott salétromot.

Most már ügyet se vetett rá senki. Az anyókáknak eszükbe se jutott kikergetni, mert hiszen Isten báránya ő, a kis Jézus játszótársa, Satyi pedig tökéletesen szíve szerint valónak találván a helyzetet, elégedetten kapta a szájába a hüvelykujját.

A pap lassú kézzel vetett keresztet a gyülekezetre, Satyira, az anyókákra, a báránykára és a pattogó-bogárra. Jutott belőle nekem is, aki az utolsó pad hátához támaszkodva, elfojtott ásitással fogadtam az áldást. Mitagadás benne, a koránkelést nem az én kedvemért találták ki.

A nénikék kitörlik szemükből az álmat, s fölajánlván lelkük üdvösségére a misét, sorra csókolták az oltárokat meg a missziókeresztet („készítette a purgatóriumban szenvedő lelkekért Mocsár Veronika 1892-ben”), amelynek lábáról már rég leszedték a festéket a kicserepedett öreg ajkak töredelmes és istenfélő csókjai. Satyi a foltos pluviálét igazgatja be a sublótfiókba, én a korai románból való thuribulumot nézegetem; múzeumba való ritkaság, ha a plébánia gazdagabb volna, bizonyosan régen kihajították volna egy pakfong tömjénezőért - mikor beserdül a sekrestyébe egy jóállású menyecske, afféle vérbélű néember. Szép, tiszta öltözetű, feketebabos fehér selyemkendővel van bekötve a feje, papucs is van a lábán, de nem pillangós, csak olyan rendes asszonyoknak való bőrpapucs. A lába sima és fehér, látszik rajta, hogy se a kocsiút agyagos sara nem szíjja, se a kukoricaföld süts homokja nem kergesíti. Szép nyerges láb, nem laposította el a tarlókon való csúszvajárás. Az arca is formás, ha egy kicsit ütődött is, a képe gödörkés. A szemit nem nagyon lehet látni, mert lesütve tartja, de nagy, nehéz felső szemhéja van, mint a régi olasz Madonnáknak; a fejit meg félrebillenti egy kicsit, mikor beszél, mint a káráló tyúk, ha szólnak hozzá.

- Dicsértessék. Hamar tessék gyónni a szentséggel, főtisztelendőm, mert Bera Mátyás az utolsóban van.

- Kicsoda? - hökken meg a pap. - Bankós Bera? Hiszen nincs egy órája, hogy beszéltem vele, Satyit szólítottam ki minisztrálni. Azt mondta, magukhoz mén kutat tisztítani.

- Az ám, galambom - simította meg az asszony a szája sarkát a hüvelykujjával -, éppen ott érte a baj minálunk. Megszédült a kútban, vagy mi, alig értőtük, mikor fölhujjántott, hogy húzzatok ki hamar, embörök. Hát föl is húzták mingyárt, de mán akkorára egy vér volt az ünge, ahogy az orra vére eleredt. Nem volt az se hót, se eleven szögény; mire hazavitték, mán csak a

³ *Dominus vobiscum* - az Úr legyen veletek (a mise szövegéből)

⁴ *Ite, missa est* - menjetelek, el vagytok bocsátva (a mise zárszavai)

kezivel intögetött, de a nyelve nem forgott. No, mondom, mégis csak mögfutom a papot, hátha még föl tudnánk neki adni az utolsó kenetöt. Szóltam a harangozó sógornak is, hogy csöndítse mög a lélekváltság harangját.

Csakugyan szólt is már a harang, olyan jajgatóformán, ahogy halállal vívódónak szokott. A pap sietve kapkodta magára a karinget, a stólat az asszony kereste elő, látszott, hogy tudja itt a járást.

Le nem vettem róla a szemem, ahogy sergett-pergett, ahogy a vállát himbálta, ahogy a derekát feszítette. Nem kellett hozzá Lecocq detektívnek lennem, hogy kitaláljam, kicsoda. Ez nem lehet más, mint az idő előtt lett templompribék, Pengáló Mári, igaz nevén Vízhányó Mári, az urára való nézvést meg Istenes Tót Andrásné. No, Mári lelkem, aki olyan híres voltál képmoellnek, te se gondolod, milyen híres leszel regényhősnő-moellnek. Te veled már lehet mit kezdeni, nem úgy, mint a vén harcsabajuszúval! Annyit már tudok, hogy kinek a lelkén szárad a festő halála!

A pap már a sapkát is föltette, s egy kicsit tétovázva fordult oda Satyihoz, aki bámészan támaszkodott az ajtófélfához. Az izgatottsága csak abból látszott, hogy most cuppogva szopta az ujját.

- Hát te, fiacskám? Mit csináljak én most teveled?

Satyinak megcsillant a szeme, az ujját is kikapta a szájából.

- Én... én... én... vihetöm a csöngettyűt?

- Viheted, fiam - fordította el a fejét a pap. Pengáló Mári pedig megdörgölte a szemét a fejkendője sarkával, (Végre megláttam a szeme színét. Fekete szeme volt, abból a fajtából való, amelyikről azt szokták mondani, hogy a „a szeme se jól áll”, noha esztétikailag éppen az ilyen szemek esnek a legkevesebb kifogás alá.)

- Ó, te szögény kis varas-gyék!

Először én is avvaló voltam, hogy velük tartok, de aztán úgy gondoltam, jobb lesz nekem négyszemközt analizálnom a Márit. Mondom tehát a papnak, hogy még ő odalesz, addig én körülnézem a templomot.

- Jó. Itt leszek én is mindjárt. Igazság szerint, tudod, nekem nem is volna keresni valóm annál a szegény embernél, mert református volt.

- Hát akkor Satyi hogy minisztrál?

- Satyit én kereszteltem. Ma reggelig én se tudtam, hogy apja, anyja református volt. Nem idevalók voltak, vagy tíz éve származtak be Békésből. De hogy csak ők ketten voltak máshitűek az egész faluban, hát csak idejártak a mi templomunkba, gyóntak, áldoztak rendesen a többivel. Hogy az ember odavolt a háborúban, meghalt az asszony, azt is én temettem el, mire az ura hazaért. Hát ma reggel, ahogy benézek a kapujokon, látom, hogy Bera faragcsál valamit az udvaron, mert olyan fúró-faragó ezermester volt. Mi lesz az, Mátyás? - kértem tőle. Azt mondja, fejfa az asszonynak, mert a másikat, amit Isten neviben kapott, kitörte valami csamangó. Az ám, de hát úgy nézem, nem kereszt lesz az, hanem kopjafa, hiszen gombja van. Hát igen, azt mondja, apja, anyja ilyen alatt fekszik szegény asszonynak Szarvason, hát már csak hadd legyen neki ilyen, ne vessék a szemire, hogy úgy elkülönbözött a többitől. Hát akkor ti reformátusok vagytok, Mátyás? Mindegy az, plébános úr, minket is csak az az Isten teremtett, aki a többit, az a fő, hogy rendes ember legyen az ember. Hát ő az volt, annyi bizonyos, s maga kérkedett vele, hogy azóta lett az, mióta bankóhamisításért lecsukták. Különbén a Bankós név is azért vezett rajta.

Azzal elővette a szentséget, és az irgalmas Isten elindult utolsó látogatásra elesett szolgájához, aki se bankót nem rajzol, se kopjafát nem farag többet. A pap ugyan mondta Márinak, hogy szóljon be a doktornak is, de Mári vállat vont az isten rendelkezésébe vetett hittel.

- Möghal az mán anélkül is, főtisztelendóm.

Elöl Satyika ment, oldalán a bárány, és illendő tisztelettel, de mégis nem minden vidámság nélkül rázta a csengettyűt. Utána haladt a pap, szíve magasságáig emelve a letakart szentséget és leghátul az utolsó kenet szerelvényeivel a Mári, el-elmaradván egy-egy kis ajtónál, hogy élő gyászjelentésül megkiáltssa az újságot.

A hosszú utca azonban, ameddig utánuk néztem, süket maradt és néma. A nap már magasan jár, az emberek szanaszét a vízen meg a földeken, a gyerekek az iskolában, éneklő dongásuk kihallatszik a nyitott ablakokon, néha elnémítja őket egy mérges öreg férfihang: „csö-önd!”. Csak a nagyon aprócska porontyok fürdenek a kocsit porában, a hátukon csomóba kötött ingecskében, meg a tyúkuk kapirgálnak az árokparton. A falu másik végéről idehallik a kovács-kalapácsolás ritmusa, s lassanként elnyomja az inklangórium csengését.

No, most már nézzük meg a templomot, ahol a hősöm tragédiája kezdődik.

Hát ami azt illeti, ez a templomka is olyan, mint valami regényhős, akin addig fűrt-faragott az író, hogy utoljára maga se ismert rá. A fundamentumát régen letették, úgy lehet, már a pogány magyarok nyírott üstökére is csurgatták benne a szenteltvizet. Csakhogy aztán ezer esztendő toldozta-foldozta, utoljára aztán falusi pallérok renoválták agyon műépítési oklevéllel. A Vatha-lázadást, törököt, tatárt ki lehetett heverni, de ezt a pogánykodást nem. Egy véletlenül megmaradt román kőpárkány faragott követ kifogásolták, és most ezekbe a rovátkákba illesztik a búcsús-zászlók nyelét. Egy gótikus ablakból vakablakot csináltak, abban valamelyik szentkirály talitarkára mázolt gipsz szobra ormótlankodik, fűzős bakancsban, régi honvéd-nadrágban, zöld dolmányban, a fején fontos-alma formájú korona, a kezében úgy fog egy pangánétot, mintha legyet akarna vele hajtani.

Ami legszebb a mi falusi templomainkban, az nem emberi munka: az a vidám napsugár, amely itt is aranyosan patazkodik be a pókhálós ablakokon. Amit az emberek csináltak, az mintha mind azt akarná igazolni, hogy a vallás alapja a félelem.

A mennyezet négy evangélistája mintha négy hóhér volna, pirosban, zöldben, kékben és sárgában. A nagy oltár Szentháromság-képén a szentjózsef-sárga palástú atyaisten úgy néz, mint aki már megint megbánta, hogy embert teremtett, és most törli a fejét egy új vízözönön; a szűzmaria-kék köntösű Fiúistent mintha a baloldali latorral cserélte volna el a „művész”; fölöttük a fehér galambot mintha bicskával festették volna. Alattuk olyan mennyországa a mellből kinövő fejeknek, a kancsal szemeknek, a kicsavart tagoknak, hogy ez lepipál minden futurizmust és kubizmust, de nagyon kétségbeesett léleknek kell annak lenni, amelyik ebbe a paradicsomba belekíváncsozik. Ezekhez az ijesztő szentekhez képest valóságos enyhülés az ördög, akin egy arkangyal taposkál a prédikálószerkény oldalán. Szent Mihály olyan spádéval döfködi a gonoszt, amilyent Mária Terézia idejében viseltek a sábeszteklihez, s a szerecsen-fejű sátánnak nagyon gusztusa szerint való lehet a csiklandozás, mert úgy elvigorítja a száját, hogy majd kiejti rajta a fejét. Van neki lapátja is, tudnivaló, hogy azon hajigálja be a kárhozott lelkeket a Belzebub sütőkemencéjébe.

De hát hol a Turbók kezenyoma? Nem látok én itt egy pemzlihúzásnyi művészetet se. Nézem a fejetlen Szent Rókust. Hát van annak feje, de akkora, hogy kitelne belőle kettő. Ez panorámába való Dzsingisz kánnak, ezt nem festhette festő. Pedig a kép egész új. A pestisbetegek, a bárányok, a háttérben a várkastély, magának a grófból lett szent pásztornak a teste, a rajz, a kolorit, az mind művészmunka. De az emberfejek mind rettenetesek.

Ebből én nem tudok kiigazodni. Igaz, hogy az én műtörténeti ismereteim amúgy is fogyatékosak, mert én megálltam az első fejezetnél: az altamirai barlang mammut-rajzainál. A többről csak annyit tudok, amennyit egy mai átlagos műveltségű embertől joggal el lehet várni. Ami meztelen de sovány, és sok mindenféle gyümölcscsel van körülvéve, az reneszánsz. Ami még meztelenebb de kövér, az leginkább barokk; ha sisakja is van, akkor egész bizonyosan az. Ahol nagykalapos kisasszonyok illetlenül hintáznak és előttük rövid bugyogós csordapásztorok hasalnak a fűben, az rokokó. Ez persze nem sok, de nekem eddig ennyi is elég volt, hanem művészregényhez mégis több alaposság kell. Meg a művészspszichét is behatóbban kellene tanulmányoznom. Sajnos, most már kevés az idő, de mégis muszáj lesz kihozatnom Rudolffal legalább Muthert és Taine-nek a művészetbölcseleti tanulmányait. Hopp, jó, hogy eszembe jutott! Van egy híres belga regény, *Domokos* a címe, annak a hőse egy festő. Ejnye, hogy is hívják az íróját? Fra... Fre... igen, Fromentin. Diákkoromban olvastam, nagyon unalmas volt, de nagyon szép mondásokat tudtam belőle kijegyezni az önképzőköri elnöki megnyitómhoz. (Akkor jövendölte meg rólam Kunz tanár úr, hogy író lesz belőlem.) No, ezt jó lenne megszerezni, hátha inspirálna. Rudolf tán meg tudja keríteni a kaszinó könyvtárában. Ezt bizonyosan nem lopták el, hiszen nincs benne semmi disznóság.

Mire fölírtam a könyvcímeket Rudolfnak, visszajött a főúr. A szemén ott párázott a halállal való találkozás fátyola, amely meg szokott látszani a leggyomorhajosabb kórházi orvos szemén is. (Különösen ha a halott is gyomorhajos volt.)

- No, elvégezte?

- Az már el, szegény feje. Éppen csak annyi ideje volt, hogy elmondhatott velem egy Miatyánkot a bűneért.

- A reformátusságáért?

- Dehogy - mosolyodott el szomorkásan a papom. - Volt a jámbornak másik titka is, amire igazán senki se gondolt volna. Esztendőig bolonddá tudta tartani az egész falut.

Nagyot dobbant a szívem. Csak nem a Turbók-ügy? Árnyékba álltam, hogy a pap észre ne vegye az izgatottságomat.

- Gyónási titok volna, de hát az ilyen gyónási titokra nincs kánon. Tudod, mi nyomta szegény Bankós Berának a lelkét? Az, hogy Bankós Berának hazudta magát. Pedig nem bankót hamisított az istenadta, hanem marhapasszust, azért volt lecsukva.

- Nem értem. Hát a bankóhamisítás nagyobb dicsőség?

- Tudja az Isten, a népnek valahogy imponál. Azt tartja, hogy ahhoz ész kell meg ügyesség, s akinek ez a mestersége, az nem lehet utolsó ember. Véteknek meg nem vétek, hiszen nem csinál vele kárt senkinek az ember, ha megszaporítja a bankót, inkább az volna baj, ha megkevesbítene. Ha rajtaveszt az ember, akkor csak sajnálni való. Abból csak az látszik, hogy szegénynek szegény a szerencséje. Gyerekek ezek, barátom, mind, jóságukban, rosszaságukban, aszerint is kell velük bánni.

Szerettem volna a Turbók-ügy medrébe terelni a beszédet. Rámutattam a képzőművészet helyi remekeire.

- Gyerekeket nem volna szabad ilyen rémségekkel ijesztgetni. Ne haragudj meg, de ha én kultuszminiszter volnék, nagy ikonoklazmust rendelnék el a templomokban. Nem hagynék benne egyéb festményt, mint azt a sugaras istenszem-háromszöget a diadalíven. Látod, azt minden ember úgy érezné, hogy órá néz, ha ezek a Torquemada idejéből való borzalmak nem állnának közé meg az isten szeme közé.

- Hohó, barátom, van ezek közt műkincs is, azt mondják. A nagy oltár képét még a Mária Terézia idejében csinálta valami cseh piktor. Benne is van a neve a história domusban, valami Przsibricska, vagy micsoda; tudom, hogy valami tüsszentős név.

- Valami vándor tót deák lehetett, de az mindegy, ha megbecsülni való a munkája, becsüljék meg, tegyék múzeumba, de ne ijesztgessék vele a templomban a gyerekeket meg a viselős asszonyokat.

- Mondok én neked valamit erre is. Azt mondja a népesztétika, hogy „nem az a szép, ami szép, ami tetszik, az a szép”. Hát önekik ez tetszik. Nézd, itt volt ez a szerencsétlen Turbók. Az festett nekünk olyan Szent Rókust, hogy majd kilépett a rámából. A nép nem vette be. Azt mondták, az csak olyan ember, mint mink vagyunk. Forradalom lett volna belőle, ha a doktor meg nem szán, és egy délután át nem mázolja a fejeket, így aztán nem is engedtem Turbókot többet hozzányúlni semmihez. A Madonnát, amit a Pengáló Márirul festett, be sem mertem hozni a templomba, hanem fölvittem a padlásra, mert azért bizonyosan kihordtak volna a híveim a határra. Pedig az olyan kép, hogy az ember hallja az angyalok muzsikáját, ha ránéz.

Egy adatom már volt, amihez hozzáköthettem a regényem mesefonalát. Tovább gombolygatni már gyerekjáték: a művész gyönggyel akarja etetni a disznókat.

A Héthalomból a tethelyen csak egy halom lett, mert a többit rég leszántották. De hát elég lesz nekem ezzel az eggyel is megbirkózni, mikor ennek az egy halomnak kilenc gazdája van. Szerencsére nincs bevetve semmivel, nem terem rajta egyéb, csak bogáncs, meg katángkóró, nem fog bakafántoskodni egyik magyar se.

Kilenc közül nyolccal nem is volt semmi baj. Azt mondták a harangozónak, aki eljárta őket, hogy azt se bánják, ha az egészet behordatom a Tiszába. Hanem a kilencedik gazda azt üzenté vissza, hogy ő nem engedi a földjét csúffá tenni.

Ezt a nagyhírű magyart Cila Kakas Mártának hívták. Az Isten ugyan Mártonnak teremtette, de Mártára keresztelték, mert azt hitték, hogyha lányneve lesz, akkor nem kívánja be a császár katonának.

Üzent neki a pap, hogy jöjjön be hozzá a plébániára. Visszaüzenté, hogy azt most nem teheti, sürgős dolga van, a törkölyös kádat kell megreperálni. Júniusban, mikor még alig kötött még a szőlő!

- Mindjárt gondoltam, hogy ezzel baj lesz - nevetett a pap -, nincs mit tenni, gyerünk át mink a vén szégyentelenhez.

A vén szégyentelen alighanem számított a látogatásunkra, mert kint állt a kisajtóban. Rendes ember délelőtt tizenegy órakor nem áll ki a kisajtóba, még akkor se, ha igazi neve a Márta. Különösen nem áll ki úgy, mintha élő keresztpánt volna az ajtón: se ki, se be itt teremtett léleknek.

Nem mondhatom, a köszönésünket elfogadta, szivarral megkínáltam, azt is elfogadta, a végit is leharapta, de az ásatásról hallani se akart.

- Nem engedhetöm én aztat, hogy az én földemöt csúffá tegyék - ez volt az elvi álláspontja.

- De hát mi az ördöggel tennék csúffá? - kérdezte bosszúsan a pap. - Hogy képzeli azt kend?

- Hiszön éppen eztet nem tudhatom - húzta Márta a kalapot még jobban a szemére. (Azért jó a nagyszélű kalap, sohse lehet tudni, hova néz alula az ember.) - Mit tudhassam én azt, mit durkál ki ez a tisztótt úr az én földembül? Először erre adja mög neköm az úr a választ.

Úgy előadtam neki dióhéjban a régészet hogyanját és mikéntjét, hogy a Szabadoktatási Tanács dupla órabért fizetett volna érte. Cila Kakas Márta is igen meg volt elégedve.

- No, ezt mögértöttem. Most már csak azt mondja meg neköm az úr, hogy mit akar kidurkálni az én földembül?

Kétségbeesetten néztem a papra. Próbáljon meg ő az eszéhez félni a hívének. Neki csak tudni kell, hol tartózkodik az ebben a kemény koponyában.

- Hátha még Atilla királyt is megtalálja! Az lesz ám még kendnek a dicsőség!

- Nem köll, azt nem vállalom - rázta meg a fejét Márta -, tanálja mög csak az úr a maga földjin az Átilla királyt.

- Gyújtson már rá, bátya - tartottam neki oda az égő szivarom -, hátha akkor könnyebben megértjük egymást.

- Ezt is köszönöm - biccentett az öreg, aztán a leharapott végű egész szivart beleigazította a kalapja pántlikájába, az én égő szivaromat meg az agyarára vette és szívta tovább nagy tempósan. - Nézze, nem vagyok én rossz szüvvel az úrhoz, de ölég nagy adóval sarcolnak már engöm anélkül is.

- Hát aztán?

- Hát aztán osztán még se kívánhatják tülem, hogy mán most az Átilla király után is én füzessem az adót, ha az én földemön tanáltatódik mög. Nem möntök odébb, hogy a kórság esne belétök!

Ez nem nekünk szólt, hanem két sáros malackának, amelyek mindenáron a Márta bácsi lábaszarához akartak dörgölődni. De azért tudtuk, hogy ez annyit jelent, mint mikor a király összecsapja a sarkantyúját az audiencián: el lehet menni isten hírével.

- De - kérdezi tölem Fidél, ahogy hátat fordítunk a hun utódnak - muszáj neked az öreg földjén is ásatnod? Hátha elég lenne a másik nyolc ember pásztája is?

- Nem úgy van az, lelkem gazdám. Hátha a sír iránya neki visz az öreg földjének? Mondjuk, a csontváz derekán visz át a határ. Az Attila fejét csak ott nem hagyhatjuk a földben?

- Szóljunk be akkor a jegyzőnek. Majd észére téríti ezt a vén hóbertost.

Nagy, kövér ember volt a jegyző, kint húsölt a tornácon. Igen vázlatosan volt felöltözve, mégis csak úgy fújtatott a melegtől, s tarka zsebkendőjével egyre a kopasz homlokát törülgette.

- Tessék, tessék, uraim - kiabált elébünk -, már vártam az elnök urat, hallottam, hogy itt tetszik időzni, gondoltam, hogy lesz szerencsém.

Engemet még eddig csak egyszer szólítottak elnök úrnak életemben, akkor, mikor a méhészegylet küldöttsége átadta a díszdiplomát. Mondhatom, nem kellemetlen érzés, mikor az embert elnök úrnak szólítják. Valahogy erősebbnek, tekintélyesebbnek, a maga dolgában biztosabbnak érzi magát. Hanem azt igazán nem gondoltam volna, hogy az én szerény kitüntetésem híre idáig eljutott!

- Parancsoljanak helyet az urak - taszított elő két fonott karszéket a jegyző. - Hanem tessék vigyázni a nadrágjára, elnök úr, mert úgy nézem, abból a székből kiáll egy szög. Tetszik tudni, így van ez a szegény özvegy ember házánál. A kredenc aljában van, Fidikém, abban a konyakos üvegben, amelyikben tavaly a koantró volt.

Az utolsó mondat a papot illette, aki otthonosan nyitott be az irodaajtón. Nem nehéz volt kitalálni, mit keres. Nyilván sűrűn megfordulhatott az irodában, mert alighogy belépett, mindjárt füttyülni kezdett a kanári.

- Itt is romantika! - mosolyodtam el magamban. - A papot még csak megérti az ember, de egy özvegy falusi jegyzőtől mégis furcsa passzió a kanári-etetés.

Volt itt azonban más romantika is. Mezőtúri díszköcsögekben hatalmas bokréta tarkállott az asztalon, csupa mezei virág. De nem azok az úri mezei virágok, amiket a városban is árulnak a piacon, s amik nekem mindig az állatkert kiflivég-koldusokká szelídített medvéit juttatják eszembe. Ezek igazi vadvirágok voltak, amiket a városi nép hírből se ismer. Pirosgubancú potériumok, lila ökörfarkkórók, nagy fehér szulákok, kénsárga csillagú oenotherák; körül-gallérozva az egész hirtelenzöld boglárkalevelekkel. Aki ezt szedte, az nem ijedt meg attól se, ha térdig kellett neki a vízbe gázolni.

- Nem én szedtem, hanem a gyámleányom - mosolygott a jegyző, mintha csak eltalálta volna a gondolatomat.

- Akárki szedte, nagyszerű ízlése van - söpörkéltem össze az abroszra lepergett szirmokat, s ugyan vigyáztam, hogy azt is ki ne találja a jegyző, amit most gondolok. Mert nem gondolhattam mást, mint azt, hogy ejnye, de furcsa falu ez, ahol minden úriembernek van egy gyámleánya. Ugyan az a szegény Turbók gyámleányának hívta-e a Pengáló Márit?

A pap megtalálta a konyakos üveget, amelyikben tavaly a koantró volt. Most barackpálinka volt benne, elszántan fölhaltam belőle egy pohárral.

- Mit szól hozzá, elnök úr?

Hát mit szólhassak? Azt mondtam, megérik rajta, hogy kisüstön főtt. Mindig úgy tudtam, ennél nagyobb dicséretet nem lehet mondani a barackpálinkáról.

- Dehogy, kérem - sértődött meg a jegyző -, a kecskeméti konyakgyárból való ez.

Engesztelésül fel kellett hajtanom, még egy pohárral. A harmadiknál kezdett pirosodni a fülem, és összebrúderoskodtunk. A negyediknél aztán rátértünk a napirendre.

- No, majd elbánok én a paraszttal, pajtás - legyintett a jegyző, és lekiáltott az udvarra. - Kérem, Benkóczy úr, hívassa át Cila Kakas Mártát. De azt üzenje neki, hogy azonnal jöjjön, mert különben csendőrrrel hozatom át.

- Ne bolondozz, bátyám - ijedtem meg -, nem akarok én semmi kellemetlenséget okozni az öregnek, hiszen nekem nem vétett semmit, végre is a földjéhez joga van neki.

- Nem értesz te ehhez, öcsém - intett le a jegyző. - Hanem nem szükséges, hogy te is itt legyél a tárgyaláson. Ha úgy tetszik, eredj le a lugasba, oda lehallatszík, amit itt beszélünk. Fidé! lesz olyan szíves, lekalauzol.

A lugasban kis feketebajuszú, nagy feketehajú, jóvágású fiatalember dolgozott. Előtte iktató-könyv a kecskelábú asztalon, a könyv szélén papírnyomóul hetyke kis vadászkalap. Ebből meg a bricsesz-nádrágból könnyű volt kitalálnom, hogy a fekete fiatal úr a segédjegyző lehet. Akaratlanul is a füle gombjára néztem, hála Istennek, nem fogta meg az Istenes Tót András átka. Igen takaros, fejhez álló füle volt a fiatal úrnak.

- Adjon Isten! - köszönt be a pap. - No, mire végzi, kis Benkóczy?

A fiatalember föluggrott és zavarodottan csapta be az iktató-könyvet.

- Éppen kiadmányoztam, főtisztelendő úr - veregette le a port egy aktával a kerti padról. - Tessék helyet parancsolni. Benkóczy Elemér vagyok, segédjegyző, volt huszárhadnagy.

Kezet fogtunk, leültünk, beszélgettünk, de nagyon vontatottan. A pap hűvös volt, a segédjegyző mogorva, s a balkarját úgy fektette végig az iktatókönyvön, mintha a legkényesebb államtitkok volnának benne, amiket nem lehet akárkinek kiadmányozni. Nemsokára föl is kelt és elajánlotta magát, hóna alá szorítván az államtitkok iktatóját. Ahogy elment, egyszerre megenyhült a pap tekintete.

- Jó fiú, de nagy számár ez a kis Benkóczy. Azt hiszi, hogy költő, s ahelyett, hogy letenné már a jogi alapvizsgát, mindig novellázik meg drámázik. Mernék fogadni, hogy most is valami kéziratot csapott bele olyan hirtelen az iktató-könyvbe. Hanem azért, kérlek, a jegyzőnek ne szólj, mert úgyis sokat mérgeledik a gyerek oktondisága miatt, neki szögrül-végrül rokona is.

- Dehogy, nem vagyok én fecsegő ember - nyugtattam meg, aminthogy csakugyan nem is vagyok az. (Éppen ezért fog nehezen menni a regényírás is.)

A szél valami papírdarabot lobozott a pad mögött. Hátrafordulok, olyan, mintha akta volna. Fölveszem, megnézem, szép lilatintas írás van rajta, így kezdődik: „Higye el, angyalom, olyan vagyok, mint kit Isten átka kerget, tébolyultan bolygok az embervadonban, mióta vezércsillagom nem szórja rám sugarait. De vigasztal az, hogy a Keopsz piramisa se egy nap alatt épült fel...”

Hát ez lehet drámai részlet is - pályázik a Teleki-díjra -, de lehet levélkonceptus is. S ha az, akkor nagyon tehetségesen hazudik a fiú, mikor azt mondja: hogy ő embervadonban bolyong. Istenes Tót András meg én nagyon jól tudjuk, hogy hol bolyong a fiatal úr tébolyultan esténként. Hanem hát ne legyünk fecsegők, és ne szóljunk erről a főtisztelendő úrnak se.

Annál inkább zsebregyűrtem a lilatintas ügyiratot, mert a verandán már pattogott a jegyző hangja:

- Kend ellen följelentés érkezett, hogy már megint elvermelte a búzáját.
- Már hogy én? A búzámat? Hiszön nem is termött, csak rozsom.
- Az nekem mindegy, akár búza, akár rozs. Itt van róla az írás, olyan írta, aki a saját szemével látta.
- Nem löhet az, kéröm, mert az nem tud írást - buggyant ki a diadalmas igazság Márta bácsiból.
- Egyszóval beismeri kend, hogy elvermelte a rozsot.
- Nem üsmerök be sömmit.
- Annál rosszabb, mert akkor kerestetnem kell a rozsot s ha megtaláljuk, eljárja kend a kutyakopogóst.
- No csak keressék, kéröm szépen, inkább én is segítök.
- Nem szorulunk a kend segítségére. Tudjuk mink a rejtekhelyet úgyis. Itt van az írásban, hogy a Héthalomban ásta el kend a rozsot.
- Hát löhet az is. Ha a jegyző úr mondja, én nem ellenkőzök. Legalább mögfordítják a földemöt, oszt vetök bele dinnyét.

Vidám csoszogás hallatszott. Szinte láttam Cila Kakas Mártát, ahogy megvidámódott lélekkel tudakolja kifelé az utat.

- Megálljon kend! - kiáltott rá a jegyző. - Csak nem gondolja kend, hogy majd én mászkálok napszamosok után ilyen dologidőben? Szedjen össze kend tíz ráérő embert a faluban, reggel hat órára legyen ott velük a Héthalmon. Százötven korona a napszám, koszt nélkül. Megértette kend?

- Igönis mögértöttem - ismétlődött meg a csoszogás.

- Megálljon kend! Van-e kendnek annyi heverő pénze, amennyi a napszámot kifutja? Mert úgy számítom, kell vagy húszezer korona, ugy-e?

Cila Kakas Mártát nagyon szíven találhatta a jegyző. Pusmogott valamit, de nem értették a szavát.

- Hát csak nem gondolja kend, hogy a magyar állam majd a maga költségén fordíttat kendnek dinnyeföldet? Mondom, drága rozs lesz az kendnek, ha meg nem kerül is.

Megint motyogott valamit az öreg, de megint csak a jegyző szavát értették.

- Az nem beszéd, hogy majd alszunk rá egyet. Éntőlem alhat kettőt is, de reggelre a tíz ember ott legyen a tetthelyen. Elmehet kend.

Mire Márta kibotorkált a kisajtón, akkorra a jegyző már ledöcögött hozzánk.

- Itt fognálak benneteket ebédre, pajtás, de most igyekeznetek kell haza, mert Kakas Márta egyszerre ott lesz a plébánián. Ne félj, olyan lesz már az, mint a kezes bárány.

(No, ezt se írom bele a regénybe. Még bajba kerülne a jegyzőm hivatalos hatalommal való visszaélés miatt. Sőt, parlamenti interpelláció is lehetne a dologból, íme, a falu bírója, aki még most is úgy tirannizálja a kisgazdát, mintha az Eötvös József korában élnénk.)

A szegény mártírt csakugyan ott értük már a plébánián, a küszöbön ült a tuják hűvösében. Hanem egy cseppet se látszott ijedtnék, inkább leereszkedőnek. Nincs az a városi bankigazgató, aki jobban tudná adni a mecénást.

- Hát möggondótam a dolgot, tekintetős úr. Vállalom az Átilla királyt. De mög abba is fölkarolom magát, hogy én szörzök ásó emböröket. Mert tudja, az én szavamra jobban hajlanak, mint az ilyen városi féle embörére. Kétszáz korona a napszám koszt nélkül, oszt reggel hat órára ott löszök a tötthelyön tizedmagammal. Hát beleegyesül-e ebbe?

Beleegyesültem. Az a fejenként ötven korona munkaközvetítési díj se előre, se hátra. Hanem azért mégis rá akartam egy kicsit ijeszteni az öregre.

- Majd bejelentem a dolgot a jegyző úrnak is. Úgy kívánja a rend, hogy ő is tudjon róla.

- Nono, hát maga azt mán jobban tudja, hogy s mint köll - vont vállat az öreg, de szemmel láthatóan meghökkent.

A kisajtóból vissza is fordult, s odaintett magához a pipaszárral:

- Hallja-e, ne töreködjön maga ebbe a melegbe a jegyző úrhoz, majd mögjelöntöm én neki, amit köll. Úgy töszünk, mintha én fordíttatnám a fődet, maga mög csak odagyönne nézni. Higyje mög, így jobb lösz, mert olyan embör ez a mi jegyzőnk, hogy magátul tán még a kincsoket is elkívánná.

- Micsoda kincseket?

- Hát akiket ki akar durkálni a földbül. Mert nézze, van ám énneköm magamhoz való eszöm, azért hogy én csak ilyen célszörű szögény embör vagyok. Tudom én azt, hogy nem az Átillát keresi maga, hanem a pézösládáját. No, segítse rá az Isten möntül előbb!

Másnap reggel hat órakor csakugyan ott volt az én tíz emberem a halom tövében. Fidél már messziről nevetett, ahogy megláttuk őket.

- Úgy nézem, hallod, ezekkel se lehetne hadat indítani a muszka ellen. Csupa magaformájú vén totyakost válogatott össze az öreg.

Persze olyanokat válogatott, amilyeneket kapott. A fiatalja nép ilyenkor már mind munkában van; vagy a magáét aratja, vagy részeskedik a más földjén. Nincs egyéb ráérő ember, csak az öregek. Becsültem őket együttvéve vagy hétszáz esztendőre. Sebaj, erre a babramunkára jók, amire nekem kellene; legalább nem ütik be siettükben az Attila koponyáját. Kellemetlenebb az, hogy testi fogyatkozásokkal is el vannak látva, ki biceg, ki a félvállát húzza, ki a fél szemére vak, ki mind a két fülére süket.

- Mind katonaviselt embör pedig ez, uram - dicsekedett Kakas Márta, ahogy díszszemlét tartottam a hadam fölött.

- Az - bizonyítja Fidél. - Mind a boszniai okkupáció idején szolgálta ki a császárt.

- De van miköztünk olyan is, aki mán Königrécnél is szaladt - lóditotta a tréfát egy Kossuthszakállas kis ember.

Általános derültség, magam is elmosolyodtam.

- No lássa - hallom a hátam mögött. - Nem mögmondtam, hogy a Bíbok sógor mindönre tud kádenciát. Nem hiába, hogy Emerikát is möglépte, de ki is van tanulva a világi tudományokban.

Megfordulok az Emerika szóra - hát csakugyan Istenes Tót András ténfereg a sarkamban. Ásó, lapát a vállán, tehát nem szájatátónak ácsorog itt, hanem ő is a gárdába tartozik. Kezet nyújtok neki, mint régi ismerősnek, megrázza barátságosan s nemcsak adjon Istent mond, hanem még azt is hozzáteszi, hogy „szerbusz”. Ebből láthatja, akinek szeme van, hogy nem vagyok én se finánc, se rekviráló, se adóösszeíró, se végrehajtó, hanem egészen rendes, tökéletes ember, másképp nem szervuszolna velem a búcsúelőjáró. Ezért külön kijár egy szivar Kakas Mártának, hogy ezt az embert is bevette a verbunkba, mert ez ér nekem annyit, mint Attila király. Nem kis dolog az, ha regényíró akkor értetheti hozzá a pszichikai lakmusz-papírost a főszereplője lelkéhez, mikor akarja.

Mire kimértem és kicövekeltem a kémlőárkot az embereimnek, akkorra megérkezett a jegyző is. Ravaszul rámkacsintott, amikor hivatalos hangon föladta a kérdést.

- Mind itt vannak az emberek?

- Hát amint röndölve volt - adta meg a választ Kakas Márta, nem kevésbé hivatalos hangon, miközben ő is vágott felém egyet a szemével. „No, mink ketten értjük egymást, igaz-e?”

Bámulatos, milyen furfangosak ezek a falusi emberek! A városban egész esztendő alatt nem kacsintanak rám ennyit.

A jegyző aztán hamarosan eltávozott, lelkükre kötvén az embereknek, hogy az elnök úrnak, már mint nekem, úgy szót fogadjanak, mint tulajdonmagának, mert én is hivatalos ember vagyok. A pap is nemsokára elunta magát, és elment varjút vadászni. Ő meg nekem kötötte a lelkemre, hogy idejében otthon legyek, mert elpang az ebéd, rántott csirke lesz uborkasalátával. Én se sokáig strázsáltam az embereket, akik minduntalan a verejtéküket törülgették. Nem igen haladhattak, mert a kemény szik nem akarta bevenni az ást.

- Nem löhet ezt, csak hámozni, mint a rétesbe való almát - mondta ki a szentenciát Kakas Márta.

Otthagytam őket és lementem a csincsésbe a bíbicek közé. Ideje már, hogy egy kicsit rendbeszedjem a gondolataimat. Leültem egy nádzsombékra, elővettem a „T. VIII.”-at - kompozíciós notesz -, és húztam benne egy egyenes vonalat, annak a végére tettem egy keresztet. Ez a festő, akinek a regényben is okvetlenül meg kell halni. Most elindítok egy másik egyenes vonalat, ez a Pengáló Mária. Már most hol szelje ez a Turbók-vonalat?

Nádi verebek kezdtek cséroggni a hátam mögött. De akkor se hazudok, ha azt mondom, hogy röhögtek. Közéjük vágtam egy agyagba ragadt csigabigát, arra elhallgattak. Szemetlen kritikuskok! Ponson du Terrail-ról olvastam én valaha, hogy az mindig előre kigyúrta viaszból a regénye alakjait, s ott tartotta őket az íróasztala mellett egy tálalóasztalon. (A francia kolléga tudniillik több ezer alakkal dolgozott egyszerre, s ennyi ember nem fért el az íróasztalon.) Akivel aztán elbánt a regényben, annak a viaszfiguráját is megfejetlenítette a bicskájával, így el tudta kerülni azt a malórt, hogy a hőssel a halála után vétesse el a hősnőt. Szegény magyar írónak nem telik viaszra, az csak plajbással geometriázza ki a meséjét. Sírnivaló ez, nem kacagni!

Nádországban csak gondolni kell valamit az embernek, egyszerre teljesedik. Alig fektettem fel az Istenes Tót András vonalát, irtózatos jajveszékeltést kezd a káka torzsában egy özvegy bíbic anya. (Mert ha ura lett volna, lehetetlen, hogy ezt kibírja a házifenyíték alkalmazása nélkül.)

Zsebrevágom a noteszt a három sorsvonallal, megyek a nádba a hang után, belesüllyedek az iszapba térdig, de már csak megnézem, mi baj van bibicéknél?

Az a baj volt, hogy egy vízisikló nyújtogatta a nyakát a didergő, pelyhes kis bibic csirke után, amely kimászott a fészekből, és a lábával beleragadt a sárba. Az anyamadár fölborzadt bóbitával repdesett körben a nádbugák magasságában. „Ki-évit? Ki-évit?”

Ne félj, kis bolond, még nem vitte el senki, de nem is viszi. Leszakítok egy gyékénybuzogányt, fejbeütöm vele a siklót, száll alá poklokra, a vizek fenekére. De hát még nem vagyunk készen, a buta kis csirkét a sárból is ki kell szabadítanom. Igaz, hogy most már nemcsak térdig, hanem könyökig sáros leszek, de hát bizony a gondviselésnek sokszor be kell sározni magát, ha szerepét jól akarja betölteni.

Csak ahogy kivackolódtam az iszapból, és letappogtam magamról a sarat, akkor vettem észre, hogy hősi önfeláldozásom nagy részét megtakaríthattam volna. Éppen a bibicfészek mögött visz el egy kis keményebbre taposott ösvény, ha előbb körülnézek, szárazlábú gondviselés is lehettem volna.

Visszakuporodtam a helyemre, és azon tűnődtem, nem lehetne-e ebből a sikló-ügyből valami szimbólumot kihozni a regény számára? A butomusok virágfeje helyeslő bókolással veregette a térdemet. Elő kellett volna vennem a noteszt, de a kezem fejére rászállt egy vízi szitakötő; azt vétkellettem volna elkergetni. Ez nem az a nagyfejű rabló, aki a nyári napban a száraz kórok hegyén libeg, és opálos szitaszárnyával csalogatja az embert. Ennek puha fekete szárnya van, és olyan nesztelenül libben vele, mint a pille. A németek „Wasserjungfrau”-nak hívják a misztikus teremtet. Ki tudja, milyen regénye van, hiszen már a neve is kész romantika! (No, a magyar neve nem, mert mi reális náció vagyunk, hála istennek. Az én gyerekkoromban *gyászonc-szitár* volt a neve a vizek szüzének.)

A libellula hirtelen elvált a kezemről, és kecsesen tovaringott, mint egy megelevenedett fekete árvácska. Addig néztem utána, míg lassankint úgy összeszűkült a szemem rése, hogy zöld csikká keskenyedett az egész világ. Nemsokára az is eltűnt, már csak a vadméhek dongását érezkeltem, azon aztán egészen el is aludtam.

Arra ébredtem föl, hogy Istenes Tót András térdepel felettem és keményen markolássza a nyakamat.

- Itt a gyilkos! - ocsúdtam föl egyszerre, és éreztem, hogy a szemem tágra mered a rémülettől. De becsületesemre mondom, hogy nem a magam gyilkosától borzadtam meg, hanem a festőétől.

- Alig bírtam lelköt verni az úrba - nyikordult meg a gyilkos hangja, s elvette rólam a kezét. Ejnye, az ördög vigye el, hiszen nem is a nyakamat szorongatta, hanem a mellényem ráncigálta. - Azért kerestem mög, mert itt a doktor úr, ú mondta, hogy híjjam elő az elnök urat.

Talpra ugrok, rendbe huzigálom a ruhámat, noteszem, ceruzám megtapogatom, megvan-e? - No, mehetünk, András.

- Hát ez-e? - nyújtja felém András a pénztárcámat. - Ez mög nem a maga bugyellárisa? Itt tanáltam a nádban, no, mondok, fölvészöm, hamarabb kerül ennek gazdája, mint a törött kantának.

Csakugyan az én piros pénztárcám volt, akkor csúszhatott ki a zsebemből, mikor a bibicfiókért hajladoztam. Volt benne pár ezer korona, de ha azt elvesztem, nem bosszant úgy, mint a kapzsiság motívumának az elvesztése. Erre akartam fölépíteni a festő gyilkosának a karakterét. De hát most már ebből kifogytam. Nem marad más hátra, mint a féltékenység ördöge. Az

ugyan penziónak ördög a modern irodalomban, ahol a férjek már inkább a gazdasági materializmus alapján állanak, de tán falun még lehet reaktiválni.

Magamat is meglepett, milyen arcátlanul neki mertem támadni a gyilkosnak a kérdéssel:

- Mondja csak, András, ismerte maga a piktort?

- Miféle piktort?

- Azt a Turbókot, vagy minek hívták szegényt.

- Aztat? Hát hogyne üsmertem volna, eleget egrecérozattak miatta a törvényszékek, hogy én emésztöttem volna el a jámbort. Hanem az nem piktor volt, csak festő.

- Ugyan milyen embernek ismerte?

- Én? Olyan kis homályveres embőr volt, oszt mindég a szájába vót a cigaretli, de sose égött.

Ez se rossz adat, bizonyos ideggyöngeségre lehet belőle következtetni. Lám, az én számban mindig ég a szivar, igaz, hogy sok gyufa kell hozzá, de annak nem én vagyok az oka, hanem ezek a mostani szivarok. Azonban nem ez az, amit én tudni akarok.

- Hát aztán szerette-e a szép asszonyokat az a Turbók?

- Hát mért ne szerette vóna, nézze. Nem vót ű pap, hogy ne szerethette vóna. A városbul gyüvögetett ki hozzá egy lenge nádszál-kisasszony, azt nyalta-falta mindég, mink mög csak nevtük a Márival. Neköm ugyan nem köllött vóna az a szűrött szúnyog, ha aranybul lött vóna is, de hát a nyavalya nem egyforma.

Hát ez a búcsúelüljáró vagy a legagyafúrta ember a világon, vagy a legnagyobb tökfilkó. Hogy adjam föl most már neki azt a kérdést, hogy szeretője volt-e a felesége a festőnek?

- Szeretni való ember volt különben a festő?

- Hát olyan tutyi-mutyi embőr vót, tudja, nyafogós beszédű, a derekába mintha csont se lött vóna, de azért a fehérnéppel nagyon tudott *patallérozni*.

Az ördög vigye el a beszédjét ennek az Andrásnak, de nehéz rajta eligazodni.

- Hát érintkezett sokat a fehérnéppel? (Gondolom, a patallérozásnak valami ilyen értelme van. Így híjják magyarul a flörtöt.)

- Hát engöm nem hítt oda, kéröm, mikor érintközött, hanem azt a magam szömivel is láttam, hogy mikor minálunk lakott, mög-mögcsípködté az asszonyt, de olyanokat ütött a kézire a Mári, hogy eccörre lehervadt a karja a Turbók úrnak, a Mári mög csak nevette.

- De aztán siratta, ugy-e?

- Az mán az ű dóga, hogy siratta-e vagy nem. Ű mondani nem mondta, én mög azt ütőle, még élők, mög nem kérdözöm. Mióta kitisztálokottam ebbül a lébül, akibe ű hajtott, azóta mink a muszájnál ögyebet egymással nem beszélünk.

Nohát, itt nekem sincs tovább mit beszélnem. Az életemet teszem rá, hogy ez az ember nem gyilkos, hanem mártír. Nem meri megkérdezni a feleségét, hogy bűnös-e vagy nem, mert attól fél, hogy az, pedig ő azt akarja hinni, hogy nem az. Ez elég közönséges férjprobléma. Nekem is van olyan barátom, aki inkább éhen marad, mint hogy a felesége távollétében benyúljon a spájkulcsért a fehérneműs szekrénybe, ahova az asszony a leveleit is be szokta gyúrni az ingek alá. Tíz esztendeje mártírja a bizonytalanságnak, de inkább az lesz halálos holtáig, semhogy egyszerre pokolra zuhanjon.

A regényproblémának itt olyan hajtása fakadt, amely esetleg jobban kiterébenyedik, mint az anyatörzs. De ennek már csak a Pengáló Mária lesz a megmondhatója.

Mári ott állt a halmon, a lassan mélyülő gödör mellett, hozta az urának az ebédet szép tiszta szalvétában. Most is olyan takaros volt, mint tegnap, csak nem selyemkendő volt a fején, hanem közönséges pipikendő. A szoknyájába Satyika kapaszkodott, a kezét meg egy úrféle szorongatta.

- Hát ez? - kérdem a búcsúelőljárót a hosszú Ferenc József-kabátos férfira mutatva. - Kántor-e vagy zsidó pap?

- Ez a doktor. Evvel vót utoljára sétálni a Turbók úr. Másnap a doktor elmönt katonaoorvosnak, úgy beszéltek, hogy el is esött a Zsemiszlibe, de hát asse vót igaz, mert csak rabságba esett.

Hosszú, sovány ember volt a doktor, se keze, se lába nem maradt oda a Zsemiszliba, hanem olyan volt, mintha a hadifogságban hagyogatta volna el a testrészeit, aztán külön-külön szerzett volna másikat mindenik helyett. Mintha négy-öt emberből raktak volna össze egy újat, s annak a tetejébe tettek volna egy feketebajuszos halálfejet. Ilyen volt az öltözete is, külön-külön minden darab elegáns, de együttvéve karikatúra. A tanítós-papos, különben jócskán megkopott Ferenc József-kabától felfelé fehér sisakban végződött a doktor, amilyen a trópusi angol katonáké, lefelé fehér vászoncipőben és hosszú harisnyában. (Magyarázatul ott hevert mellette a biciklije, amelynek csengője ezúttal kiszorította Satyika érdeklődésének homlokteréből a bárányt.) A koromfekete bajuszát úgy sütötte, mintha még most is Vilmos császár állatná haptákban a világot. Ebből láttam, hogy a doktor nem sokat járhat a városba, mert akkor tudná, hogy a császár portréja már a borbély-officinák ajtajáról is rég lekerült, illetve átborotválódott Mátyás királlyá; hja, most már a borbélyok is megtanulták az óvatosságot, és olyan címerférfiút választottak, akit akármilyen rezsim a magáénak ismerhet.

Különben még valami Vilmos-császáros volt a doktorban: rendkívül kemény, szigorú tekintete volt. De hamar rájöttem, hogy ez csak azért van, mert egy csöpp szempillája sincs.

- Üdvözlöm, mylord! - nyújtotta felém már messziről a kezét, a másikkal pedig monoklit igazított a balszemére; de hogy a szeme nem állta a kerek üveget, csak a kezével tartotta. - Igazán örülök neki, hogy végre egy kultúrember is vetődik erre az elátkozott vidékre. Balkán, Ázsia ez, én mondom önnek. Mit, Ázsia? Taskentben egy falusi akszakálnak több intelligenciája van, mint itt a miniszterelnöknek.

Szerényen bemutatkoztam és udvariasan megjegyeztem, hogy részemről a szerencse. Ahol olyan kiváló kultúremlerek vannak, mint a főúr meg a jegyző úr meg a doktor úr, ott igazán nem szabad elkeseredni.

- Eh, monsieur - legyintett keserűen -, erről is tudnék mit beszélni.

Elejét akartam venni minden leleplezésnek, azért elajánlottam magamat. Nekem már elhúzták a levesnótát, mondom.

- Együtt mehetünk, mynheer - emelte föl a biciklit. Mielőtt azonban megindultunk volna, kezét szorította a Pengáló Márral. - Hát arról a dologról majd beszélgetünk még, goszpodina!

Az asszony nem szólt semmit, csak magához szorította Satyikát, de annyi gyöngédséggel, hogy a Madonna jutott eszembe, akit Fidél a padlásra vitetett. Nagyon szép lehet, ha ilyenek festette Turbók. Hát még ha egy kis Jézust képzel az ember az ölébe! Mert Satyika egy kicsit maszatos betlehem-i kisednek.

A doktor közel lakott a jegyzőhöz, sűrű-fás udvarú sárga házban. Olajfa is volt köztük, telelehelte a szagával az egész falut. Szúnyogháló az ablakokon, hőmérő az első ablak

félfáján, boszorkánytükör a másodikban, amelyikből az egész uccát beláthatta a bentülő, minden járókelőjével, a kapirgáló tyúkokkal, a pimpimpárét csipegető libákkal, az árok fenekén gilisztázó malacokkal, mert mást itt nem mutogathat ez az emeletes palotákba való játékszer. De hát a kultúrember a pokolban is kultúrember.

- Legyen szerencsém egy percre, panye elnök. Szolgállok egy kis appetitóriummal.

Borzadva gondoltam a gyömbéres pálinkára és a barackesszenciára. De hát nem bánthattam meg a kultúrát azzal, hogy vonakodjam átlépni a küszöbét. Végre is a falu szellemi élete nem szenved olyan hipertrófiában, hogy a doktort negligálni lehetne. Különösen, mikor a „T. I.” notesz számára esetleg bő táplálék szerezhető tőle. Nohát gyerünk azzal a viperalikőrrel!

Cserepes tradeskanciák az előszoba tükörforgatójának asztalkáján, aspidistrák a kis ebédlőben, ahová betessékel. A doktor, úgy látszik, természetkedvelő ember. Pianó, egy régimódi tölcséres gramofon, a doktor, úgy látszik, zenészember. Egy csomó festmény a falon, lombfűrész keretben, ki olaj, ki akvarell - ejnye, hol találkoztam én ezzel a dilettáns dialektusú festőművészettel a napokban? Hát persze, a templomban, a Szent Rókus van ebben a szobafestőstílusban megfejelve. Ezek itt nem szentek, de mégis csak olyanformák. Csupa fiatal leányok. De nem is leányok, csak egy leány, kékszemű, szőkehajú, hol kontyba fésülve, hol kalapban, hol kendőben. A szája egy kicsit nagyocska, nyilván azért, mert mindenütt nevet. Mernék fogadni egy hólyagos bronzkarperecebe, hogy ez a gyámleánya lesz a doktornak!

Hanem azért mégis nyeltem egyet, mikor a doktor bemutatásformán intett a képek felé:

- A gyámleányom! - Ez egyszer nem tette hozzá az urat semmiféle idegen idiómán.

No, most már biztos a viperalikőr! Még eddig mindenütt pálinka volt a tartozéka a gyámleánynak. Ha én ezentúl akárhol az életben árvával találkozom, az én fantáziám tálalóasztalán mindig egy pálinkás kupica jelenik meg.

Ok nélkül rémítettem magamat. A doktor kijelentette, hogy ő, mióta a hadifogságból hazakerült, antialkoholista, sőt odakint egy Good-Templar páholy szónoka volt.

- Hanem tanultam én a tatárok közt olyan étvágycsinálót, hogy ahhoz képest az olimpusi nektár ecetes vinkó. Ezt kóstolja meg, effendi.

Befőttés üvegből kanalizott elő valami sárga kenőcsbe hempergetett gömbölyű fehérséget.

- Parancsoljon, szudi. Mézes fokhagyma. Ez az, amit még Mecsnikov se ismer, pedig semmi se neveli úgy a fagocitákat, mint ez.

Minden porcikám vétót jelentett be. A méznek én már gyerekkoromban is csak egy fajtáját tudtam megenni, a cseresznyefa kérgén megolvadó macskamézet, aminek semmi íze sincs ugyan, de legalább rágni lehet; hanem az igazi mézet mindig utálatosnak találtam. Ami meg a fokhagymát illeti, én annak még örülni is tudok, de csak mikor máson érzem; mert ilyenkor mindig el tudom hitetni magammal, hogy én különb ember vagyok, mint más, soha idáig lealacsonyodni nem tudnék.

De hát mit tehettem volna? Egy vendégszerető úriemberrel, aki hozzá még orvos is, nem szállhattam szembe, mikor az nekem önzetlen jóakarattal életmehosszabbító arkánomot kínált. Behunytam a szemem, és leküldtem a poklok fenekére a tatár étvágycsinálót.

- Parancsol még egy adagot, signore?

Lázadó indulataim szigorú visszaparancsolásával sikerült nemet intennem.

- De ugye nagyszerű aromája van, sire?

Az igent már a kisajtóból bölintottam. A doktor még az ablakon át is kiabált utánam:

- Majd meglátja, domnule, milyen étvágya lesz tőle!

Ebben csakugyan nem is hazudott. Ahogy hazaértem, az volt az első szavam Fidélhez:

- Van-e még abból a gyömbéres méregből?

- Ó, te boldogtalan - csapta össze Fidél a kezét -, tebeléd bizonyosan mézes fokhagymát diktált az a vén méregkeverő!

Ahogy egy kicsit életre pezsdített a gyömbéres szesz, megkérdeztem a papot, hogy miért mondja vénnek a méregkeverőt.

- Azért, mert az. Éppen egy héttel öregebb nálam.

- Hiszen szinte vadfekete a bajusza.

- Persze, mikor friss rajta a festék. Egyhetes korában vörös, kéthetes korában már fehér volna, ha zöld nem volna. Mikor a bóna rajta van, akkor nem festi meg, csak az egyik felét, ilyenkor úgy hívjuk, hogy Dr. Bicolor.

- Szimpatikus ember.

- Nono. Bogarasnak már a háború előtt is bogaras volt, falusi úriember rendesen előbb-utóbb megbogarasodik egy kicsit, én is úgy vagyok, meg a jegyző is. (Tudom, tudom: a gyámleány!) De a doktor, mióta visszakerült a háborúból, tisztára bolond és nincs teremtett lélek, akivel egy véleményen volna.

- Hogy nem tegeződtek vele se te, se a jegyző?

- A kommunizmus óta magázkodunk. Akkor megundorodott a sok tegezéstől, és azt hiszem, azóta önmagát is magázza.

- Igaz, kommunizmus. Itt is voltak vörösök?

- Hát persze. Mindnyájan azok voltunk. A jegyző kidoboltatta, hogy ezentúl a szegények lesznek az urak, és ennek nagyon örült mindenki, mert itt mindenki szegény, s Istenes Tót András a két macskalovával már a patrícus osztályt képviseli. Akkor aztán összedoboltatta a jegyző a plebejusokat, akiknek semmi egyébük a rajtukvalón kívül, és kikérdezte tőlük, melyik közülük a legszegényebb ember. Kiderült, hogy Penecilus Dili Gergő, mert a többinek mindnyájának volt egy-két malackája, de Gergőnek az egyetlen malaca is megdőglött. „Nohát akkor te leszel a népbiztos, Gergő fiam - mondta neki a jegyző -, ülj bele ide az én székembe és most már te igazgasd a népeket, én majd elmegyek kapálni.” Kapálódzott szegény Gergő, hogy nem bántott ő senkit, ne tegyenek vele ilyen csúfot, de a köszívű jegyző csak a vállát vonogatta. Ő nem tehet semmit, kijött a törvény Pestrül, benne van az újságban is, hogy most az utolsókból lesznek az elsők, a legutolsókból a legelső, ha Gergő szabadulni akar, állítson maga helyett még utolsóbbat. Erre aztán kiderült Gergőnek az arca, és ajánlotta népbiztosnak Énekes Pelyva Lázárt, aki még önála is szegényebb, mert neki legalább megvan a két szeme, de Pelyva Lázár mind a két szemére vak, s bottal tapogatva jár koldulni. A jegyző elfogadta népbiztosnak Vak Lázárt, beültette az irodájába, kidoboltatta a népeknek, hogy ezután minden ügyes-bajos dolgukban a népbiztos elvtárshoz forduljanak s ebből olyan nevetség lett, hogy Vak Lázár megszökött és a kommunizmus megbukott.

- De hát a leszerelt katonák? Akik világot láttak, városba jártak, újságot olvastak. Azokat csak nem lehetett bolonddá tenni?

- Nem is akartuk. Elküldtük őket vörös katonáknak. Ha verekedhetnékjük van, inkább a cseheket verjük, mint itthon az ártatlan embereket. Mentek is bokrétás kalappal. Aki rokkant itthon maradt, az se sokat zenebonáskodott. Egyszer beállítottak hozzám vagy tízen, hogy ők kaszinót akarnak csinálni. „No, csak csináljatok, fiaim, majd én is abba járok” - mondom nekik. De hogy ők a templomban akarnak kaszinót csinálni, mondja Tarán Laci, félkarú őrmester, ott a zubbonyán a kisezüst, nagyezüst. „A templomban? Ejnye, ejnye.” „Ott ám, mert az isten úgyis el van csapva, mióta kommunizmus van” - mondja a Sismis-gyerek, akinek Przemyslnél vágta le a fél fülét a hozzátartozó pofadarabbal együtt. „Hát ez mög mán micsoda beszéd? - förmedt rá a félkarú őrmester -, hiszön te rosszabb vagy a pogány kirgiznél. Az isten nincs elcsapva, csak föl van függesztve.” Hát ezen majd egymás torkának estek az én vitéz kommunistáim, de valamelyik elkiáltotta magát, hogy nem ér az az osztozás semmit, „telekszömlét” kell tartani a templomban, ezen aztán összebékültek. Kerestetem a harangozót, hogy majd átküldöm velük a templomba - mert én influenzás voltam, alig támolyogtam -, hát nincs a harangozó sehol se. No majd leszek hát én a kalauz. Ahogy nyitom a templomajtót, integet ám le kézzel-lábbal a harangozó a toronyablakból, mert odabújt a nyavalyás. Rángatja fölfelé a szemöldökét, simogatja a keze élével a nyakát. Ne, te, ne! - kiáltok föl neki - ki ne essen kend az ablakból! Hiszen ismerem én az én báránykáimat, nem esznek ezek meg senkit. Csakugyan nem is lett semmi baj se, föltekintették a templomot és megállapodtak benne, hogy ezt az isten is kaszinónak teremtette, csak egy kicsit cúgos, azt pedig nagyon megérik a hadviselt csontok, az egyik oldalon be kell az ablakokat falazni. „Csakhogy van ám itt más baj is, emberek - fogódzok a Tarán gyerek üres zubbonyujjába. - Olyan kaszinót még nem láttatok, ugye, Oroszországban sem, amelyikben ne dohányoznának? Márpedig azt tudjátok, hogy a templomban tilos a dohányzás. Hát most már hogy lesz akkor itten kaszinózás?” „Abbiz isten, ez nekünk eszünkbe se jutott vóna, ejnye, de jó, hogy szólt a plébános úr” - csóválta meg a fejét az őrmester. „Hát csak jó az öreg a háznál” - fordítottam kedélyesre a beszédet. Egyik se tette utána a szokott goromba tréfát, hogy „ha egy csepp esze sincs is”. Hanem a félfülű mondott annyit, hogy „no hát, mönnyünk más helyiségöt keresni”. Azzal szépen keresztet vetettek a Szentháromság előtt, amit te ki akarnál hajítani a templomból és elmentek békességben. De a félfülű még vissza is szólt az ajtóból: „köszönjük is szépen a szívességét”. A falu végén van egy üres pajta, kolerabarakk volt a háború alatt, ott csinálták meg a komenista kaszinót, odajártak diskurálni, még szét nem zavarták őket.

- Sokat befogtak azután közülük?

- Egy ujjal se nyúltak senkihez. Nem engedtem. Járt itt valami városi tacsó „rendet csinálni”, de annak megmondtam, hogy elhordja magát, még szépen van, mert ha én rászabadítom a népet, akkor nem ér haza egy darabban. Be is érte egy malacpapríkással, utána védte a karcost kancsóval, az aztán kivallatta belőle, hogy a vörösvilágban ő is bizalmiférfi volt. Mikor föl tettem a kocsira, olyan részeg volt, mint a csacsi, teletömtem a zsebét szivarral, aztán - vigye kend, András, és fektesse a füre a városban a Szabadság-szobor előtt, de vigyázzon, hogy össze ne törje a szivarjait! Tudod, az emberek nem olyanok, amilyenek lehetnének, hanem olyanok, amilyenek lehetnek.

Ahogy ebéd után a noteszeimet rendeztettem, egyre a fametszetes kis bibliámnak azt a képét láttam magam előtt, ahol a Krisztus fölemelt jobb kézzel megáldja az eléje boruló apostolt. „Te Péter vagy, azaz kőszál, és e kőszálra építem az én anyaszentegyházamat.” Ennek a cinikus papnak a lelkében mély humusz van ebből a kőszálból, sajnos, én ezt a papot a regényemben mégsem használhatom. Hiszen mindjárt azt mondanák rólam, hogy klerikális vagyok, sőt annál is rosszabb: áruló. Eddig ugyanis inkább destruktív hírben álltam, mert minálunk mindenkinek kell valamilyen hírben állni, még az olyan együgyű öreg régésznek is, aki jobban otthon van a föld alatt, mint a földön. A szó köztünk maradjon, csakugyan van is

valami gyanús minden régészben. Mire való fölforgatni azokat a halmokat, amelyek már mind olyan szépen meg vannak ülepdedve? Egyszer például előadást tartottam arról, hogy az őskorban az emberek sokkal kisebb termetűek voltak, mint ma; a bronzkori kardok markolata ma csak egy gyerekkéznek felel meg. Avatatlan ember azt hinné, hogy ebben igazán nincsen semmi sérelme a társadalmi rendnek. Szerencsére vannak olyan éles szemek, amelyeknek figyelmét a legtitkosabb célzások se kerülnek el. Mi következik abból, hogy az utolsó három-négyezer év alatt nagyobbak és erősebbek lettek az emberek? Az, hogy nem igaz, mintha az isten elsorvasztaná a bűnök fertőjébe merült emberiséget. Már pedig erre az igazságra szükség van a társadalmi rendnek. Aki ezt kikezdi, az petrolőr, az csatornapatkány, az kommunista.

A jó isten azonban tárgyilagosan osztotta szét az emberek között az éles szemeket. Nemcsak egy rézptyke keverheti destruktív hírbe az embert, hanem egy olvasó-szemecske fűzőlyukán keresztül is látszhatik sötét reakciónak. Ha búcsúsokkal találkozol az utcán, és áhítatuk előtt megemeled a kalapodat, akkor vakbuzgó pópista vagy. Ha temetésen szívedbe markol a miserere és kiesik a könny a szemedből, akkor farizeus vagy. Ha szájon felejtés egy kölyköt az utcán, aki úgy szidja az Istent, mintha három hadgyakorlaton levizsgázott volna már az istenkáromlásból, akkor a gondolat- és szólásszabadság eltiprója vagy. Hát még ha író vagy és pappal dolgozol! Hát még ha olyan papot írsz le, mint az enyém, hát még ha olyannak írod le, mint amilyen! Akkor egyszerre kap be a Szküllá is meg a Kharübdisz, egyszerre leszel rosicrucianus meg ultramontán!

De ne tessék engem féltetni, van énnekem magamhoz való eszem, ha én csak olyan célszerű szögény regényíró vagyok is! A papot nem veszem bele a regénybe, ez már el van végezve. Inkább lemondok a szociális háttérnek egy karajáról.

János fejevétele napján volt, amikor Angélát először láttam. Az embereim már akkor jól benne jártak a föld gyomrában - na, úgy jó másfél méternyire. De Tót András már abban bizakodott, hogy nem soká átérünk Emerikába, ott talán pótadó se lesz, a szél fújja el a haját, aki kitalálta.

Hanem az Átilla király pénzesládája csak nem akart előkerülni sehogy se. (Pedig hiszen még akkor nem is volt pénzügyminiszter. Legalább Priscus Rhetor nem említi.) Mindössze egy számárállkapcsát találtunk. A pap természetesen azzal gratulált, hogy most már csak a filiszteusokat kell megtalálni hozzá, akiket Sámson ezzel vert agyon. A doktor méregbejött, mint mindig, ha bibliát emlegettek, és egy örmény bibliát idézett, amit ő Azerbajdzsánban látott; abban az volt, hogy Sámson a szamarakat verte agyon egy filiszteus állkapcsával. Persze, ez se igaz, ha már biblia, mind hazudik, mert hiszen a szamarak, messieurs, ma is megvannak. Amire a jegyző csak annyit mondott, hogy eggyel több van, mint amennyire tetszik gondolni.

Az emberek közt szintén többféle találgatások voltak az állkapocs felől. Kakas Márta azon erősködött, hogy a Toldi Miklós lova lehetett az valaha, „ügyeközzünk, embörök, majd möglássák kendtök, előkerül itt még az ülető is, aki a lóhoz tartozandó vót.” Az ő véleménye azonban kisebbségi vélemény maradt, mert a többség Bábok sógornak adott igazat, aki arra szavazott, hogy „ez vót az a valódi tátos-paripa, akin a gyevi báró báróságot szolgált a Mária Terézia üdejében”. Mert az úgy volt, hogy a régi gyevi bárónak nyakát vágta a törökök, arra aztán pályázatot hirdetett a Mária Terézia, hogy annak adja a báróságot, aki öneki három kérdésre meg tud felélni. Nohát, pályáztak ott mindenféle hercegek meg grófok a báróságért, de mind számár volt, és azért a Mária Terézia mindnyáját lekisebbítette. Kapta magát erre a gyevi csikós, fölült a tátoslovára, odanyargalt a Mária Terézia elé. De olyan szép pörgebajuszú legény volt a csikós, hogy kilenc párnán ült a Mária Terézia, hanem ahogy a csikóst meglátta, három párna egyszerre kiesett alula.

- Mit nem jó választani gyertyavilágnál? - ez volt az első kérdése a Mária Teréziának.

Kimén a csikós a tátoslovához, mert azt csak odakötötte a kapufélfához, megkérdezi tőle, bemén a válasszal:

- Posztót meg feleséget, mert azt mind a kettőt napvilágnál köll megnézni.

- Ember vagy, csikós; azt mondd meg most már, melyik házasság a legjobb házasság? - ez volt a második kérdése a Mária Teréziának. Kimén a csikós a tátoslovához, megkérdezi tőle, megjelenti a Mária Teréziának:

- Az, ahol az asszony vak, az ember meg siket.

- No csikós, hát azt tudod-e, mit formáz legjobban az öreg asszony? - ez volt a harmadik kérdése a Mária Teréziának.

Kimén a csikós a tátoslovához, megkérdezi tőle, megmondja neki a ló az egyik fülibe, beszalad a legény, utána nyerít a ló, hogy majd a másik fülibe is súg valamit, de már azt a legény nem hallotta, így aztán ezt a választ adta a Mária Teréziának:

- Az öregasszony legjobban formázza a kutyát, mert mind a kettő bolhás, mind a kettő karikába fekszik, mind a kettő morog az emberre.

Hát megharagudott erre a Mária Terézia, mert már akkor ő is öreg asszony volt, és azt mondta a csikósnek:

- No, csikós, tied a gyevi báróság, de tudd meg, hogy azt köllött volna felelned, az öreg-asszony a galambot formázza legjobban, mert ő se szeret magában aludni, mindég turbékolhatnékja van, oszt annak is meglapul, aki nem kergeti. Ha ezt felelted volna, királynak tettelek volna.

Az urak nagyot nevettek a Bíbok-féle oknyomozó történelemnek, hanem engem az irigység evett belülről, ha mosolygást parancsoltam is a szám sarkába. Milyen táltosparipa ennek a fakó parasztnak a fantáziája az enyimhez képest, amely csak tengődik a noteszekben, mint a Toldi Miklós lova a szemeten! Megindult a szegény pára minden reggel, de mikor este megnéztem a taxamétert, az eredmény mindig az volt, hogy időben megint sokat vesztettem, de útban semmit se nyertem. Még mindig ott vagyok, ahol voltam, de még ott se, mert egyet-mást otthon felejtettem, azért vissza kell fordulni.

Mi legyen a regénynek a címe? „A festő halála” - ez volt az első gondolatom, de ezt mindjárt keresztül is húztam. Azt el nem kerülhetem, hogy a festő meghaljon, de mire volna jó már a címben ezzel rémítgetni az érzékeny lelkű olvasónót? (A férfiolvasókra magyar író nem számíthat. Azok csak detektívregényeket olvasnak - leginkább harminctől lefelé és ötventől felfelé -, harminc és ötven közt pedig a Nagy István könyvét, amelyben minden ember keresheti a nemességét. Aki nem találja meg, az méltán szidhatja a magyar tudomány felületességét. Csak minálunk eshetik meg, hogy egy negyven évvel ezelőtt készült heraldikai könyvbe be nem vették azt a családi címet, amit az idei újesztendőkor eszelt ki az ember a vizitkártyájára. A. m. d. g., ad maiorem democratiae gloriam.⁵)

Beleverejtékeztem én a „T.IX”-be még egy tucat hátha-címet, csupa olyan lépvezzőt, amin okvetlen megragad a publikum, de hát ezeknek meg az a bajuk, hogy már túlságosan ki vannak próbálva. Apródonként rájöttem, hogy ezeket már mind elérték előlem a Couits-Mahlerek. Végre is úgy döntöttem, hogy a rímet utoljára hagyom. Ha a kormányoknak van hozzá jussuk, hogy utólag keressenek címet a kiadásaikhoz, akkor megvan az engedve egy ártatlan regényírónak is.

Sokkal nagyobb bajban voltam a nevekkel. A neveket nem hagyhatja utoljára az ember, mert abból nagy zavarodás lehet. S a nevek különben már azért is fontosak, mert a jellemalakításnál hozzájuk igazodik az ember. Ha a hőst Jakabnak hívják, akkor egész más karaktert kell neki szabni, mintha Rajmund a neve, s egy közönséges Ferencsel lehetetlen olyan dolgokat végeztetni, mint egy Ottóval. Pedig ez még csak a keresztnév, hol van még akkor a vezetéknev! Laikus embernek nincs arról fogalma, hogy mennyit gyötrődik a lelkiismeretes regényíró, míg a szülőtteinek a fejcéduláját kitölti.

A vezetéknevek manapság már valószerűnek kell lenni, mert a Szenvfi Lórántokkal és Esthajnali Kamillákkal kinevetik az embert ebben, a reális világban. Kis Jánosokat, Nagy Terikéket, Grün Manókat követel a korszellem, és Kakukmezei Estella csak akkor fogadható el, ha az író megsúgja, hogy a kisasszonyt az iskolában Steiner Gizinek hívták. Viszont ebből jogi kellemetlenségei származhatnak az írónak, különösen most, mikor az emberek rendkívül érzékenyek. Igaz, hogy az ilyesmi akkor is megeshetik, ha az óvatos író a legfantasztikusabb neveket eszeli ki. Emlékszem rá, milyen nagy por lett abból néhány esztendeje, hogy egy drámaírónk Tejbetök Andrásnak nevezte el a parasztragédiája falusi Rómeóját, éppen azért, hogy a nagy számban található Kis Jánosokat magára ne haragítsa. A darab diadalmasan járta be az egész országot, valami vándortrupp elvitte Árokszállásra is, ahol csakugyan találtatódott egy Tejbetök András nevű kovácmester, bíróviselt ember és hatgyerekes családapa. Azt sike-

⁵ *ad maiorem democratiae gloriam* - a demokrácia nagyobb dicsőségére

rült vele megértetni, hogy a színészt, aki az ő nevében ígért házasságot a kocsmáros Rézije-nek, nem ütheti agyon, hanem az író ellen mégis csak megindította a pört. Gondolom, még most is folyik, mert a bíróság szakértőktől kért véleményt, s azok még nem tudtak megegyezni.

Sok tusakodás után arra határoztam el magamat, hogy Turbókot meghagyom Turbóknak, hiszen magános ember volt, senki atyafia nem maradt, s különben sem írok róla semmi rosszat. Aztán meg nem is fölakasztva találják meg, hanem a halászokkal húzatom ki a vízből. Ez mégis olyan halálnem, amely inkább megfelel az olvasónők ízlésének, s alkalmat ad egy alkonyati halászat színes leírására.

Hanem mi lesz az Andrással, meg a Máriver? Azoknak tán nem is kellene vezetéknevet adni? Parasztoknál az ilyesmi figyelmen kívül hagyható, hiszen a regény se nem adókönyv, se nem sorozási lajstrom. Máskülönben pedig a paraszt „András”, meg „Mári”, mint ahogy a tehén „Bimbó”, a puli meg „Bodri”. Így volt ez már az ókorban is, az úr neve volt Cnejus Oppius Cornicinus Dolabella Petricus, a szolgálé meg csak Quintipor. Ami még csak nem is név, mert magyarul annyit, jelent: „ötödik fiú”.

Nem tudtam még magam mire szálni, mikor bekopogtatott hozzám a pap.

- Van-e kedved egyet fordulni vacsora előtt? Mindjárt itt lesz a jegyző is, meg a doktor is. Kimegyünk megnézni a tűzgrálokat.

Hát gyerünk ki. Legalább kiszellőztetem egy kicsit a fejemet, amiben a régészet húsz esztendő alatt nem tett semmi kárt, a regénytől meg egy-két hónap alatt beleütött a fájás. (A líráról nem is beszélek, mert az csak epizód volt, s orvostudományi tekintetben különben is közömbös tényező. A dalköltészet lesoványítja az embert, de az idegeit rendben tartja; viszont az ódaköltészet hizlal, de a szárny nélkül való röpködés elcsigázza a szimpatikus idegrendszert.)

A tűzgrálokról tudtam annyit, hogy azok alatt nem valami vallási szektát kell érteni, noha valamikor alighanem a napistennek gyújtogatták ezeket az áldozati tüzeket a nyári napforduló táján. Olvastam én erről Ipolyiban, de látni sohase láttam ezt az elkeresztényesített pogány misztériumot, amiben van valami különös magyar észjárás. Már Géza fejedelem is azt mondta a papoknak, akik szemére hányták a felemás kereszténységet, hogy el tud ő tartani két istent is, az Ázsiából hozottat is meg a keresztrefeszítettet is; ha azok közül egyik se panaszkodik, akkor a papok is hallgassanak. A fejedelem példáját követte a népe, csak hogy annak már több volt a praktikus érzéke: egy füsttel áldozott a két istennek. A tüzet a napistennek szánta, de a Keresztelő Jánosénak mondta, akit éppen erre a napra osztott be az egyház. Egy darabig nyilván szándékosan diplomatizáltak így a két istennel, de aztán az ázsiai isten feledésbe ment, s a tűz egészen Szent Iván tüzének maradt, az áldozati táncból meg Salome tánca lett. Rendesen így szoktunk mink járni a diplomatizálásainkkal.

Most azonban már a Szent Iván tüze is igen csak mindenfelé kiment az ezeresztendős divatból. Ki hisz már abban, hogy amelyik leány Szent János estéjén átugorja a rőzsetüzet, hétszerte szebb lesz, a legény meg hétszerte erősebb! Leány is, legény is tud már ma sokkal biztosabb kozmetikai szereket. Aztán mostanában a rőzse is nagyon drága lett, mióta az egész ország olyan nagy tüzet ugrott keresztül, hogy keze-lába leégett benne. Hogy ebben a csöndes zugban hogy maradt meg a Volga mellől hozott kultusz? Úgy, ahogy megmaradt ez az egész falu, amely megvolt már ezer esztendő előtt is, sokkal előbb, mint vele szemben a nagy város, s azóta nem lett se nagyobb, se kisebb. Lassan hömpölygött fölötte az idő, mint nádas házai tövénél a szőke folyó, s ha hoztak is új erkölcsöket a habok, a régiből is sokat konzervált az iszap. Itt még a leányok erősen leszíjazzák a mellüket, talán még a hitújítás idején tanították erre az ösanyákat a világi hiúságok ellen harcoló szigorú prédikátorok, akiknek az egész hittel

együtt az emlékezete is rég kiveszett. Igaz, hogy a hajsütést azért igen kedvelik az ördög egyéb találmányaival kapcsolatban. Itt még élő-eleven az a szép szokás is, hogy mikor a násznép hazaért a templomból és letelepszik az asztal mellé, akkor a menyasszony anyját egy kis székre ültetik a sarokban, arccal a kuckónak, háttal a vigadóknak, s annak így kell ülve maradni az egész vacsora alatt. Ezt úgy hívják, hogy „anyósszoktató”, s ha módját tudom ejteni, ezt beveszem a regénybe. Azt hiszem, hamarabb lesz belőle országos divat, mint a takarékoságból.

Mire kiértünk a töltésre, a legelőn már mindenfelé égtek a rőzsetüzececskék, de a füstjük több volt, mint a lángjuk, mert az eleven parázsra ráhintették a tejsugorítófü sárga bugáit. Négyen-ötven vettek körül egy-egy virágmáglyát, külön a fiatal leányok, külön a suttyó legénykék, külön a gyerekek, s még az egyikük kétszer-háromszor átugrotta a tüzet, a többiek körbe fogódzva seregték körülötte méla ritmusú énekszóval:

*Szent János, virágos,
Éjszakád világos,
Még előtted löszök,
Tüszötletöt töszök,
Csak addég világos,
Lösz osztán homályos.
Hajtsuk, hajtsuk
A cserösnye ágát,
Most éli világát,
Hogy szakajtsunk
A szépibül,
Szeretőmnek
A szivibül,*

A tüzek rőt nyelvecskéi, amelyek apró szikrákat köpködtek bele az égő füvek kesernyés füstjébe, a hirtelen megvilágosodó és gyorsan elhomályosodó alakok, az ide-oda ringó árnyékjegények, a leányok álmos melódiájú éneke, amelybe belehasítottak a legények szilajabb kurjantásai, a mondattöredékek, amelyekből évszázadok kikoptatták az értelmet, az ég ezüsthasú felhőhabjai, amelyekben hol lemerült, hol felbukott a hold aranycsónakja, egy percre szinte azoknak a füvellő turáni mezőknek a hangulatát éreztették velem, amelyek, azt hiszem, a valóságban sohase zöldelltek olyan gyorsan, mint a mi turanistáink fantáziájában. (Félős is, hogy hamarosan szikké kopárodnak.) Még az öregeknek is egészen turáni stílusuk volt, akik a töltésoldalban guggolva nézték a fiatalok játékát. Olyanok voltak, mint a délszibériai kurgánok csészetartó szobrai, akik, ha megelevenednének, csupa Istenes Tót Andrások és Cila Kakas Mártonok lennének. Ezt a szakmabeli észrevételemet azonnal közöltem is a doktorral, aki karját az enyémbe bújította.

- Yes, én láttam azokat a báránybőrsapkás kőszenteket. Hanem ezek a táncoló szüzek - mutatott le a lapályra -, nem olyanok, mint a kirgizleányok. Azokon proporciósan oszlik el hegy és völgy, ezek mindenütt olyan laposak, mint a gyűrődészka.

- Doktor - fordult hátra a jegyző -, maga szeretne összehasonlító geográfiai tanulmányokat végezni.

A tanulmányok azonban meg se kezdődhettek, mert ha valamelyik csoporthoz közeledtünk, a leányok nagy viháncolva mindjárt szétszaladtak.

- Jobbra át! - vezényelt a doktor, s hirtelen fordulattal sikerült elkapni a szemünkkel egy leányt, éppen ugróban a tűz fölött. Jól fölkapta a lábát, éppen csakhogy megvillant a fehérsége a láng pirosában, s el is csodálkoztam rajta, hogy ejnye, de bokából mozgó lába van ennek a hajadonnak!

Bámulatos, hogy a faluhoz milyen gyorsan hozzárusztikusodik az ember. Már megszoktam az italt (no, a mézes fokhagymát nem, mert többet nem mertem elmenni a doktorhoz), esténként a lórumozást négyesben s most vettem észre, hogy már a szabadszájúságra is rákaptam. Szívtam volna vissza, de már akkor kiszaladt a számon:

- Hát ennek a pesztrának melyik princnél szolgált az édesanyja?

Egyszerre három „pszt” sziszegett bele a fülembe, és három mutatóujj fenyegetett meg.

- A gyámleányom! - Ezt is egyszerre mondták mind a hárman.

Nem arra gondoltam, hogy milyen furcsa emberek ezek, akik hárman tartanak egy gyámleányt, hanem arra, hogy milyen nagy bolondságot mondtam. Siettem engesztelést hebegni.

- Bocsánat, nem akartam rosszat. Csodálatos, hogy parasztleánynak ilyen lába legyen. Igazán mondom, csak hercegnőknek szokott ilyen finom csuklójú lábuk lenni.

Nagy zavarba jöttem volna, ha megkérdezik, hogy ugyan melyik hercegnőnek láttam a lábát, mert biz énnekem egyik se mutogatta. Különbem nem is hiszem, hogy a hercegnők számára külön lábat gyalult volna a jó isten. A történelem tudtommal csak egy magasrangú hölgyet emleget a lábáról, a Kis Pipin feleségét, Berta királynőt. Azt is úgy, hogy „au grand pied”. „Nagylábú Berta”.

Szerencsére az uraknak nem volt ilyen skrupulusuk s megelégedtek a helyreigazító nyilatkozatommal.

- Well - mondta a doktor -, nem is parasztleány az. Angéla kisasszony, a postáskisasszonyunk. Nem találkozott még vele, elnök úr?

- Nem, pedig már kétszer is jártam a postán. Egy élteőbb, magas, őszes úriasszony ült a ketrecben.

- All right, az az édesanyja, özvegy Pólingné úrnő.

- Kolléganő - figyelmeztetett a jegyző egy oldalbakönyökléssel arra, hogy most a doktor ugrani fog.

De a doktor nem ugrott.

- Stimmt. Én embereket gyógyítok, ő meg teheneket, lovakat, libákat, tyúkokat. Az ura állatorvos volt, attól tanulta. Higgye el, jegyző úr, bátran fölcserélhetnénk a pácienseinket.

- Csitt - békebíróskodott a pap -, inkább kísérjük haza Angélat.

A mezítlábas postáskisasszony azonban, ahogy észrevette a közeledésünket, kitépte magát a gyűrűből és elszaladt. Futásban föl-fölvágódott a kurta szoknyája, és egy-egy máglya lobo-gásában megvillant a lábakásája. A doktor majd kinézte a szemét, és nyilván szeretett volna utánaszaladni, de mégis eszébe jutott, hogy ő kultúrember, azért csak ballagott szép-öregesen a két gyámapatárs közt. Csak most vettem észre, milyen petyhüdt és fáradt öreg ember a doktor, mikor azt hiszi, hogy senki se nézi.

Az utolsó tűzbokornál azonban, már egészen a falu alatt, újra kipeckesedett. Pengáló Mári ült a tűznél, ölében Satyi, Satyi ölében pedig a csengettyűs bárány feje. Így meg már egészen madonnás volt a kép.

- Jó estét, szép Mári - állt meg a doktor, míg a pap és a jegyző, előrementek. - No, jön-e velem egy kicsit tüzet ugrálni? Nagyobbat ugrok ám én, mint az András.

- Hát csak ugráljon - mondta az asszony mogorván. - Addég ugrál az embör, még eleven. Én mán, nézze nem ugrálok.

Én meg Satyival próbáltam barátkozni, aki egy ujjnyi nagyságú ólomkatonát táncoltatott a tűz fényében. Az ólomkatona azonban nem ólomból volt, hanem makkokból. Egy szem makk, alul két cöveklábacskaival, oldalt két cövekkarocskával: a katona teste. Ezen egy kisebb makkszem: a katona feje. Azon egy makk-kopáncs: a sisakturbán. Valóságos Tell Vilmos, makkból.

- Mi van neked, Satyi? - hajoltam le hozzá.

- Makkhuszár - mutatta a gyerek büszkén a kincset.

- Ki csinálta?

- Mári anyám.

- Szép huszár, Satyi.

- Nem szép. Nincsen neki bajnétja - komolyodott el a gyerek, sokkal meghatóbb fájdalommal, mint a királyok, ha az ő katonáiknak nincs már elég bajnétja.

Eszembe jutott, hogy van énnekem nyakkendőtűm is, noha csak a tárcámban, mert onnan könnyebb kivenni, ha meg kell regulázni a nem szelelő szivart. Elővettem és beleillesztettem a makkhuszár oldalába.

- No, most már van neki bajnétja, Satyi!

Ahogy odaadom a gyereknek a játékot, összeér a kezem az asszonyéval. Jó meleg, dologtalan, puha kéz, érzem rajta.

- Maga is szeretheti a gyerököt.

- De csak a másét - mosolygom el magam.

- Magának nincsen?

- Nincs nekem még feleségem se.

Az asszony rámnézett nagy, sötét szemével, és visszahúzta a kezét.

- Álmodj szépet, Satyi - cirógattam meg a gyereket -, álmodj egy makkcsikót a makkhuszárodnak.

A doktor meg a Márit cirógatta meg, a nagy csattanásra néztem fel. Mári a kezére ütött a doktornak, mint ahogy a kezére ütött a festőnek. Csakhogy akkor nevetett Mári, most pedig úgy nézett, mint aki mindjárt sírva fakad.

A templom faránál elbúcsúztunk a jegyzőtől, doktortól. A doktor „zdrawdjutyę”-t mondott jóéjszaka helyett.

- Te, Fidél - kérdeztem a papot -, hány nyelvet beszél ez a te doktorotok?

- Nem beszél az a magyaron kívül semmit a világon. De mióta a hadifogságból hazakerült, az a mániája, hogy ő minden nyelvet tud.

- Pedig az asszonyokén nem nagyon tud, úgy nézem. Még a Pengáló Márit is a hideg leli, ha ott legyeskedik körülötte.

- Vén számár a doktor - komolyodott el a pap. - Képzeld, még a postáskisasszonyra is rákívánt. De okos leány az, barátom; mikor a doktor már nagyon odavolt, ő csókolt kezét annak, és megkérte, hogy soha az életben el ne hagyja, legyen neki drága öreg barátja, ő meg szerető kisleánya lesz mind a sírig. Így lett a doktor Angyélnek a gyámaja.

- De hát a jegyző is az?

- Tudod, az egészen más dolog. A jegyző rendes ember, özvegy ember, azzal a szándékkal volt, hogy megkéri Angyélnek a kezét. Meg is kérdezte tőle, mit szólna hozzá, ha asszonyt vinne a házhoz. Angyél azt mondta, okosan teszi, akkora házhoz kell, aki rendben tartsa. Hát ahhoz mit szólna, ha a postán keresne magához való asszonyt? Erre Angyél azt mondta, hogy majd megkérdezi az édesanyját, s nagyon boldog lesz, ha a jegyző bácsit édesapjának nevezheti. A jegyző azonban nyelt egyet, megkérte a leányt, ne szóljon még, mégis csak meg kell gondolni a dolgot, mert ő öreg ember már, sok rigolyája van, senkit se akar szerencsétlenné tenni. Angyél nem szólt, hanem azóta jegyző-apámnak hívja az öreg testvért.

Hát te hogy lettél gyámja a széplábú postáskisasszonynak? - ezt szerettem volna most már megkérdezni, ha mertem volna. De hiszen majd elmondja ezt nekem kérdezetlen is, ha nem a jegyző, a doktor.

Fidél azonban rámmosolygott és a vállamra tette a kezét.

- Szeretnéd tudni, nekem mi közöm a leányhoz? Hát én nem kértem meg a kezét, nem is udvaroltam neki, hanem a magam kezét rátettem a fejére, még az édesapja koporsójánál. Nem irgalmas samaritánuskodásból - minek mondanám? Hiszen nem sírt a gyerek, csöndesen üldögélt a ravatal lábánál, gyászruhát varrt a babájának, még dúdolt is hozzá valami panci-manci nótát. Megsimogattam, rámnevetett, a karomra vettem, megölelt. Én nem tudom, milyen érzés lehet az az apának, mikor a gyereke megöleli; lehet, hogy akinek jussa van érezni, nem is érez semmit, talán, amihez akkor jut az ember, mikor akar, azt meg is unja - nekem a szívemig szolgált az az ölelés és másnap is, harmadnap is megkívántam és elmentem érte. Azt hiszem, mindenkibe szorult valami szeretet, és azt el kell használni, az már mindegy, hogy mire. Az egyik ember asszonyt öltöztet bele, a másik kutyát hizlal vele, a harmadik virágot nevel belőle, én erre a gyerekekre terítettem rá. Én iskoláztattam, én tanfolyamoztattam, angolra, franciára én tanítottam, pesti nevelőbe jártam, és mikor a háború alatt azt írta haza az anyjának, hogy most már itthon akar élni ömellette, én jártam ki, hogy itt postát állítsanak, s abba őt, nevezzék ki. Mert dologtalanul élni nem akart, s kitelt volna tőle, hogy kijárt volna kapálni, ha egyéb munkát nem talál.

- Szép leány?

- Gyönyörű, barátom. A gyevi báró, ha otthon van, mindennap idelovagol bélyeget venni.

- De azért az mégse veszi el a bélyegáruló kisasszonyt. A gyevi csikóshoz meg nyilván nem menne el. Mi lesz az ilyen helyen az olyan intelligens, okos, szép leánnyal, amilyen ez az Angyél kisasszony lehet? Hiszen itt még csak szót se tud váltani hozzávaló fiatalemberrel Benkóczy segédjegyző úron kívül.

- No, ezt eltaláltad - derült föl a pap arca. - Mostanában még a postáról is kitiltotta Angyél a fiatal urat, annyira utálja a naplopása miatt. Azt mondja, máig is szégyenli, hogy Pesten szóba állt vele, de ott egész másnak ígérkezett. Fülelem hallatára nevezte romantikus szárnak a múltkor, meg is mondtam aztán neki, hogy mégse való fiatal leánynak ilyen hangon beszélni, de nekem is majd kiszedte a szememet, hogy mért fogom pártját az ilyen lusta mihasznának, akiből úgyse lesz soha semmi. Nagyszerű kisleány az, barátom, majd meglátod, te is megszereted, ha megismered.

A leányoknak én sohse voltam valami nagy kedvelője, mert mindig valami zöld-ízűket éreztem. Hanem a regénybe mégse ártana beállítani valami fiatal leányt, a rózsaszín szoknyácska nagyszerűen érvényesülne a sötét háttéren, s az ilyesminek mindig van kelete.

Kapóra jött, hogy másnap reggel pénzt avizált a harangozó, amit személyesen kell felvenni a postán. Negyvenhét korona ötvenhat fillér, az egyetlen igazságos centiméter-tarifa szerint a *Budapesti Szemle* küldte egy kis cikkemért, amelyben a legújabb Pompéji-irodalmat ismertettem.

Ezúttal csakugyan a gyámleány ült a ketrecben. No végre! Lássuk ezt a hétszerhét-szépséget, aki három öreg urat hajt a kocsija előtt jácint-vesszőcskével.

Egyszerre láttam, hogy én nem leszek a negyedik. Nőkben, már ameddig komolyabb stúdiomok ki nem szorították őket érdeklődési körömnek abból a keskeny szeletéből is, amelyben addig tartózkodtak, engem csak a szélsőségek tudtak megfogni. Azt hiszem, nem szokatlan jelenség olyan embernél, aki, mint én, aranyközéput gyanánt nyerhetett volna alkalmazást a horatiusi költészetben. A teát soha forrón nem ittam, a fagyalttól mindig tartózkodtam, a feketét csak tejjel szelídítve tudtam élvezni, de a nőkben csak a nagyon feketét, vagy a nagyon szőkét tudtam értékelni. Angyél kisasszony gesztenyés volt, árnyékban barna, napsütésben bronzos, egyébként hosszú a haja és puha ígétű. Inkább magasnak becsültem, mint alacsonyak, a termete megfelelt a doktor kirgiz ideáljainak - már ami a proporciókat illeti-, a keze feje keskeny volt, az ujjai a skandináv kései bronzkor asszonyainak finom ujjcsontjaira emlékeztettek. Persze bronz-kartekercsek helyett csak könyökig érő kartonmanzsetta volt a karján, ami az irodista-kisasszonyok rabszolgajelvénye. Egészen véve jóképűnek osztályoztam, noha a képét csak akkor láttam, mikor a rácsablakhoz állva jóreggelt kívántam, mire fölemelte a fejét a munkából. (Rubrikás íven dolgozott, még arra is emlékszem, hogy piros tintapoca volt az alján.) Kedves arca volt, de kánoni szépség nélkül való, napsütött fehér és szórványosan szeplős, a szeme bizonytalan színű, de föltűnően fényes, a tekintete nevetős, de gonoszán pajkos, az orra egy csöppet se antik szabású, de nem is operettesen fitos, csak olyan amorettesen, a szája egy kicsit nagyocska, de nagyon kedvesen tudott vele nevetni, amikor bemutatkoztam.

- Ó, én már ismerem az elnök urat - fehérlettek elő a fogai. Aprók voltak, de az egyik alsó metszőfoga egy kicsit előre sietett a többitől. Ennek az észrevételével be is fejeztem a leltározást, és most már igyekeztem - mégis csak a papom gyámleányával álltam szemben - világfi lenni.

- Honnan tetszik engem ismerni?

- A gyámnapaim mindennap beszélnek önről, s különben is láttam már elnök urat messziről.

No nézd, a vén kujonok közül egyik se mondta nekem, hogy mindennap bejárnak ide a meteorológiai prognózistáblát megnézni az ajtó felett. (Aznapra zivataros esőt jósolt; csak később vettem észre, hogy három évvel ezelőttre szólt.) De hát ezért nem tehettem szemrehányást a kisasszonynak. Azt se mondhattam neki, hogy nekem is volt már szerencsém, láttam a kisasszonynak a lábát messziről. Hát most már mit beszéljek vele?

- S kitalálja-e, elnök úr, hogy mikor láttam? Az este láttam odalent a tüzeknél. De el is nyargaltam mindjárt, ahogy az urakat megláttam, mert Borcsának voltam öltözve. Ráfér az ilyen magamforma kislányra, hogy hétszerte szebb legyen, az én ruhámban meg nem lehet tüzet ugrálni, pedig ez is elég rövid.

Fölállt, hogy láthassam, milyen nem tűzgrálásra való ruha az övé. Pedig rövidnek csakugyan elég rövid volt. Jó arasznyi kilátszott a fehér vászoncipős, szürkeharisnyás lábából. Harisnyában látszott csak igazán tenyérbe simuló szép lábnak. De hát nekem mit mutogatja? Élő asszonyi lábak az én tanulmányaim körébe már nem tartoznak. Engem már csak ezeresztendős

hölgyek csontlábai érdekelnek. (És természetesen azok az elképzelt lábak, amelyeken majd regényem nőalakjai járnak fognak. Hiszen csak megindulnának már egyszer!)

- Ajánlom magamat, kedves kisasszony!

Ránézek a leányra, ő is rámnéz, de mintha nem engem látna, hanem mögöttem valakit. Hátrafordulok: az a fiatalember halad el az ajtóban, az a hogy is hívják? Igen, Benkóczy úr. De nem jön be, persze nem szabad neki, csak levelet dob a postaládába, hallatszik a koppanása.

- Viszontlátásra, kisasszony!

Kicsit bambán néz rám a leány, de ahogy megrebben a szeme, egyszerre ráeszmél, ki vagyok.

- Hát a pénzt, elnök úr, nem tetszik elvinni?

Negyvenhét koronát nem olvas meg az ember, de „átvételi elismervényezni” azt is csak úgy kell, mintha negyvenhétmillió volna. Alá kell írni a nevemet a postai kézbesítő-könyvben is, meg az utalványon is. Még pedig tisztességesen kell írni, mikor egy idegen asszony-ember nézi az ember kezejárását. Szépíráshoz pedig jó toll kell, olyan közhivatal pedig még nem volt Magyarországon, ahol a közönségnek jó tollat nyomtak volna a kezébe. Azt hiszem, az utolsó hivatalos jó toll az volt honunk történelmében, amellyel a király a koronázási esküt aláírta. (Viszont ebből az látszik, hogy csakugyan nem szabad a hivatalokban jó tollat tartani.)

Időbe kerül az, míg a keresztbe tett lábú tollat szófogadásra bírom. Addig Angyél kisasszony kiszól Gábor bácsinak, a postakocsisnak, aki éppen a georginák töltögetésével foglalkozik az udvar-kertben, hogy „legyen szíves zsákolni, Gábor bácsi!” Ez annyit jelent, hogy ki kell szedni és zsákba kell rakni azokat a leveleket, amiket tegnap reggel óta dobtak bele az utcai postaládába.

Nagyon kis zsák kell az egynapi postának, ebben a társadalomban a levélforgalom nem mutat beteges tüneteket. Az egész posta egy levél, Gábor bácsi az orrom alatt nyújtja át a kisasszonynak:

- Tessék lebélyegezni, mert az én kezem sáros.

Az öt ujja nyoma már ott is van a levélen, mind olyan nagy, mintha Gábor bácsinak mind az öt ujja hüvelykujj volna. Nem tudom, mire véli majd a dolgot „önagysága Kónya Bimbike úrhölgy”, akinek a levél címezve van, határozottan lírai lendületű betűkkel. A feladó nem csinál magából titkot, sőt mintha kérkedni akarna vele, hogy ő Kónya Bimbike úrhölgygel levelez. Mert nem a boríték hátsólapjára biggyeszti a saját nevét, mint más rendes ember, hanem a címdalra mutatkozik be: „feladó: Benkóczy Elemér”.

Angyél kisasszony arcát szinte eltorzítja az undor, amikor hozzáér a levélhez, az ajka gúnyosan lepittyed, mint aki tudja, hogy mi van benne. Ahogy a bélyegzőt ráüti, mintha csak agyon akarná vele vágni a levelet. De azért énrám már mosolyog, mikor végre igazán sikerül tőle elköszönnöm, és kezet is nyújt könnyedén, természetesen. A kézfogásáról mindjárt ráismertem, hogy Angyél a Sacré Coeur növendéke is volt. Ilyen mesterkéletlen kecsességet csak ott lehet tanulni.

Lám, a Kakas Márta kézfogása már egészen más, amivel belém kapaszkodik és félrehúzza, mikor a halomhoz kiérek. Nagy, bütykös ujjai karom módjára fogták át az enyimeket.

- Hallja-e - fűrődik belém az éles szeme -, mi igaz abból, amit Bibok sógor beszél?

- Hát mit beszél Bibok sógor?

- Aszongya, hogy maga a Rudolnak az emböre, oszt a puskákat keresi, akiket a régi időkben elrejtettek. Oszt ha mögtanája őket, akkor mögint mögindíjják a háborút.

- Ki az a Rudol?

- Ejnye no - kacsint az öreg -, hát a Ferenc Jóska fia, akit a Rócsild el akart enyészteni a lánya végett.

- Hát aztán kend tán szeretne hozzá beállni katonának?

Az öreg szemmelláthatóan megijed. Azt hiszi, most mindjárt besorozom katonának, és ehhez képest egyszerre alázatosra konyul a hangja:

- Nem arra való vagyok mán én kéröm szépen, mert az idő is eljárt rajtam, mög mejj-betegségöm is van, vagyis hogy úgynevezett szárazbetegség. Hanem egy puskát én is tudnék adni a Rudolnak, nézze, ki is hoztam, tekintse föl.

Lehív a domb alá, előhúz a nádból egy inszurrekciós karabélyt, legalább annak nézem, bár bizonyosat nem lehet tudni, mert az agya szétkorhadt, a vasát meg göröngyösre ette a rozsdá.

- Ez sokáig vízben lehetett - mondom, mert valamit csak illik mondani.

- Lehetségs, kéröm, mert a kútbul vöttük ki, de úgy gondolom, annál értékesőbb. A Rudolnak mögszámítom ötszáz koronáért, abbul is százat magának ígérök a fáradságért.

- Szemétre való ez ingyen is, bátya. Ha a kocsiúton találná kend, bizonyisten nem venné fel.

- Nono, kéröm. Löhét még avval nímötöt lüni, ha egy kicsit mögagyusztálja a puskamíves.

Ha a tekintélyem csorbult is vele, meg kellett mondanom, hogy nem vagyok a Rudol embere. Rudolt már régen eltemették s akkor se kellene neki puska, ha élne, mert igen öreg ember volna már.

- Hát ha maga mondja, akkor hitelt adok benne, de azért csak nem igaz az, kéröm.

- Micsoda? Hogy meghalt?

- Az az egy nem löhet igaz.

- Mért nem lehetne?

- Azért az ögyért, mert ha ű möghalt vóna, akkor hogy indíhatta vóna mög tizönnégyben a háborút?

Ez ellen már igazán nem mondhattam semmit, mert hogy gyözte volna meg a mindenféle „kék könyv”, „vörös könyv”, „fehér könyv” Kakas Mártát, mikor engem se tudott meggyözni? Az öreg ilyenformán döntő diadalt aratott fölöttem, mindazáltal az erkölcsi világrendbe vetett hite megrendülhetett, mert a karabélyt egy darabig még bánatosan nézegette, de utoljára csak behajította a mocsárba. Magára vessen Rudol, ha egyszer mégis csak előjön és nem lesz elég puskája nímötöt löni!

Ahogy az öreg visszamászott a gödörbe, azonnal körülvették a többiek, alighanem beszámolót tartott nekik. Ambár hiszen nem kerestek arra az én magyarjaim különösebb alkalmat, hogy letegyék az ásót. Ha Péter bácsi pipára akart gyújtani, akkor János bácsitól kérte el az „acskót”, István bácsihoz intézett interpellációt masina irányában, s amikor végre a kísérlet kivitelére került a sor, azt úgy nézte minden ember, mintha sohse látott volna még masinát meggyulladni ásó nyelén. Ha valami ráérő puli ürgét kergetett a csordajáráson, vagy golya kóválygott a nád fölött, vagy nyúl szaladt ki a heréből, akkor minden embernek ásónyélre támaszkodva kellett hozzászólni a napirendhez. Hiába, akármit mondanak a rosszakaróink,

ennek a népnek a legegyszerűbb gyermekei is mind nemzetgyűlési képviselőknek születtek! Hát még ha finánc tűnt föl a látóhatáron! Az tán már régen az igazak álmát aludta, már amennyire ezt egy pénzügyőr megteheti, mikor a Héthalom gyomrában még mindig állt a diéta, hogy mi járatban van a szemlész úr, hány csillagos, kinek a keresztfia.

Bosszantani bosszantott ez a naplopás, de hát csak nem pirongathatok meg ilyen öreg embereket jött-ment létemre a tulajdon falujukban? A doktor ugyan egyszer lepocskolta őket, de Istenes Tót András, mint búcsúelüljáró és amúgy is szavas ember, kiokosította, hogy „nini, uram, hiszen nem szalad el ez a föld.”

Mert András, mint világlátott ember - aki Radnára is több ízben elvezérelte a búcsúsokat, addig, míg „vízom”-ot nem kellett váltani annak, aki istennek szent anyja elé akart borulni a radnai templomban -, András mint vitarendező becsülettel meg szolgálja a napibért. Rendesen ő veti fel a témát, amit aztán Bíbok sógor mohón megragad és tovább hemperget.

Például most is azzal biztat meg András, hogy ha az isten segít, megtalálhatjuk még ebben a halomban Nagy-Szer városát is, hallottam-e annak a hírét valaha?

- Nem én.

- Hát az Szabadkátul egész Kecskemétiig ért, hallja - veszi át a szót Bíbok sógor, amit a többiek úgy magyaráznak, mintha „pihenj”-t vezényelne nekik. - Harminchárom templom vót benne, azt mind az őgróf úrnak az ősei építették még az ótestamentumban. Mán, hogy az Árpád apánk idejében, tudja, mert itt mán akkor is a Palovics vót az úr.

Örülök neki, hogy ilyen hiteles helyről gyarapíthatom a Pallaviciniekről való történeti ismereteimet, akik íme, már az ó-testamentumban is szerepeltek - nem hiszem azonban, hogy kedvükre való volna Ábrahámig vinni föl a családfát -, s adom tovább a szót a Kossuth-szakállas orákulum alá:

- Hát nagy úr az a Palovics, ugy-e, nagy úr?

- Hát az olyan nagy úr, hallja, hogy itten övégette nem löhet hidat szolgalmazni a Tiszán.

Ide már csakugyan Rudolf kellene. Nem a trónörökös, hanem a kutyamosó, az én tudományos Rudolfom. Ő bizonyosan tudná, mi az a „szolgalmazás”, de én nem is konyítok hozzá. Meg is kérdem: mi az? Bizonyosan nem akar belesegíteni a Palovics a hídba, ugy-e?

Megint András kaparítja magához a szót, aki igen haragudhat a Palovicsra, mert nagyon pattogva beszél.

- Az nem nagy tralla vóna, tudja, mert fizetnek a népek ölég adót, abbul az állom mög-készíttethetné a hidat, ha az állomban is kutya nem volna. De az a legnagyobb baj, hogy a Palovics mögveti a lábát, oszt aszongya, hogy ne lögyön híd. Mert azon üneki is mög köllene fizetni a hídpénzt, oszt azt nem akari. Hát nem is lősz itt híd, akárki mit mond, még az öreg Palovics él.

Ha már így benne vagyunk az eszmecesterében, szeretném tudni azt is, hogy s mint vélekednek a népek bizonyos világi dolgokról, amelyek miatt a városi hazafiak beverik egymásnak a fejét. De erre hiába várok, nem bírok ötven esztendő várni, pedig például a nagy háború azon-innen itt nem igen lesz beszédtema. Akkorra megöregszenek a fiatalok és amit ők próbáltak a szerb hegyeken, meg a lengyel mezőkön, azt majd tovább mondják az akkori fiataloknak. Az én öregeimre nézve a hazai történelem befejeződött Rudolf trónörökössel, a világtörténelem meg az orosz-japán háborúval, noha a búrokról kedveteltebben beszélnek. („A búrokok is kis embörök vótak, mégis nagyot győztek” - mondja kötekedve Bíbok sógor a Csókaszemű Mityóknak, aki nagy égimeszelő, a sógor csak kötésig ér neki.) Tudnak ők arról is, amik azóta

történtek a világi életben, de mire való volna arról beszélni, amit úgyis mindenki tud? A Mária Terézia, az más, meg az Árpád apánk is más, mert az ő történeteikben nem mindenki tudós, s még a hetvenéves embernek is lehet olyant mondani, amit sohse hallott. (Például, hogy a torójai háborúban a magyarok kapitányát Ág Illésnek hívták, az engem is meglepett. Igaz, hogy én még csak negyvenesztendős vagyok, hát nem csuda, ha nem tudok mindent. Annyit azonban sejtek, hogy ezt az Ág Illést a Hármaskör Akhillészéből magyarosította el Bibok sógor.)

A hazát itt nem szoktak emlegetni, mert csakugyan miről is emlegessék? Az adót az „állom”-nak fizetik, a háborút a császár parancsolja („látják kendtök, azóta háború se tud lönni, miután császár nincs”), a haza csak akkor van jelen, mikor a gyerek azt szavazza a vizsgán, hogy „tudjátok-e, mi a haza? Mindnyájunknak édes anya.” Ilyenkor könny szivárog a szemekbe, végig is csordul a ráncos orcákon, mert jaj, mi lett abból a szegény édesanyából? Kezét-lábát levágták a gonoszok, és vérért vették, mint a húsvéti báránynak. A vizsga azonban bevégeződik, a gyerekből birkapásztor lesz vagy kisbéres, mindenkinek ki van rendelve a sors az istentől (még a végrehajtó is az ő teremtése, de hát mit csináljunk neki, ő szent felségével perbe nem szállhatunk) s a haza a jövő vizsgáig megint nem emlegetődik. Akire itt azt mondják, hogy „nagy hazafi”, azzal csak akkor állnak szóba, ha muszáj, mert itt az nagyszájú, kapcáskodó, bogáncsoskodó embert jelent.

S amiket a művelt társadalom „közállapotok”-nak mond, azokról itt szó sem esik soha, legföljebb csak követválasztáskor a városi urak szájából, mert nekik ez a mesterségük. Itt csak az asszonyok szoktak „állapotos”-ok lenni, de az csak az ő dolguk, férfiembernek egymásközt ilyesmiről nem beszélnek. Az adóról igen, már Szent István király óta; meg a „víz”-ről, amely lomhán kanyarog füzes partjai közt, és apró habokat vet, mint a paraszti életek; a bögőshajókról és az uszályokról, amelyek jönnek és mennek, és nem hagynak több nyomot maguk után a vizek országútján, mint egy fodrot, amely szétloccsan a szakadékos parton; a malacról, aminek, hála istennek, nagyon szépen meneget fölfele az ára, ezeknek előtte, a följobb való esztendőben két házat lehetett volna egy koszos malacnak a mostani árán venni; a csizmáról, amiért maholnap egy ökör árát kívánják a városban, hogy az Isten sülyesztené el az egészet mindenestül; mindenekfölött pedig a földről, az egyetlenről és örökkévalóról, akit becsülnek, mint az édesanyát, szeretnek, mint a feleséget és becéznek, mint a gyereket. Istenes Tót Andrásnak szinte kisüt arcán a gyönyörűség, mikor kövér humuszrétegbe szalad bele az ásó, belemarkol, megmorzsolgatja a két tenyere közt, megszagolja s talán még meg is ízleli a nyelve hegyével, mint Árpád követe, Kusid fia ezer évvel ezelőtt.

- Ez ám a föld, embörök! Kár, hogy az úristen olyan alulra tötte. Majd ha a gödröket behúzzuk, ezt leginkább fölülre hagyjuk.

Hirtelen elhallgat azonban András, mert báránycsengő hallik a búzák közül: Mária jön a Satyi gyerekekkel a barázdán. Még csak a fejkendője piroslik, mint a kalászok feje fölé nőtt nagy pipacs, de a búcsúelöljáró már elsótlanodik. Mindig így tesz; míg az asszony itt van, szó nélkül veszi el tőle a kenyeres szalvétát, vagy a leveses szilkét, és szótalanul adja vissza, ha kiüresedett. Az asszony ül vele szemben, maga alá szedett lábbal, és vagy néz maga elé a semmibe, vagy gyűrűt kötözget a fűszálakból Satyinak.

Ma azonban beszédesebb az asszony, mint máskor, noha csak foghegyről veti a szót.

- Vótam a jegyző úrnál.

András nem kérdezi, hogy minek. Szótalanul kanalazza a levest.

- Aszongya, majd ű szót ért az árvagyámmal. Csak arra nézvést köll írást beadni, hogy a kend nevére írássuk-e a gyerököt, vagy az enyimre.

- Én nem vállalom - mondja András keményen és fölnéz mogorván. Látszik a szemén, hogy szeretne még valamit mondani, de aztán csak lenyomtatja a szót egy nagy harapás kenyérrrel.

Mári vállat von, lemén a szilkével a vízre, kiöblögeti, megmeríti, fölhozza Andrásnak. A szilke kézről-kézre jár, mint nagyon alkalmas ivóedény, az asszony addig perdül egyet maga körül, a szoknyájáról pergi le a ráhullott vadzabkalászokat. No, gondolom, megvárom én is, együtt megyünk le a faluba, lesz nekünk miről elbeszélgetni.

De mire Andráshoz visszakerült a szilke, és lapulevéllal szárazra törülgette, akkorára már nem lehetett elindulni, olyan csúnya tátorjánidő támadt. (Nem tudom az etimológiáját ennek a pogány hangzású szónak, de úgy érzem, hogy az ilyen gonosz időt nem is lehet másnak mondani, csak tátorján időnek. Ez a falusi nyelv majdnem úgy ragad az emberre, mint a pesti, ha nem olyan szép is.)

A meteorológiai prognózisnak mindig igaza van, csak ki kell várni. Most is olyan hirtelen megjött a három esztendővel ezelőttre jósolt zivataros eső, hogy észre se vették még a parti fecskék se, pedig azoknak ez kötelességük volna. Először forgószél kerekedett a kocsiuton, sodorta fel a port emberderék vastagságban, kútágas magasságra. Kakas Márta behajította ugyan az ásóját - mert tudnivaló, hegy a forgószélben benne van a boszorkány, s ha az ember jól találja, agyon is lehet vágni, egy-két vércseppe jelzi a nyomát a homokban -, de már az se használt semmit. A Tisza mögül egy kis felhő fellopakodott az égre, de csak akkora, mint egy búzaszárító ponyva, annak nekiesett a szél, kigöngyölte, szétterítette, mint egy szemfödőt. Hirtelen sötétség lett, s a szél, ahogy odafönt dolgát végezte, leszökkent a földre, s még szárnyával a fák koronájába kapott, lábával az égig rúgta a homokot. A nyolcával-tízével egymásba ragadt ördögszekér-bokrokat úgy ostorozta maga előtt, mint veszett farkascordát. Füttyült, süvöltött, kacagott, jajgatott a magasban a poklok orgonája, a felhők felett először mintha hordókat gungorgattak volna, aztán mintha diót csörgettek volna óriás tarisznyában, végre egy tűzkorbács cikázott végig az égen, nagyot csattant, s azzal megnyílt a felhőzsákok szája: nem csöppekben, hanem egy síkban szakadt az eső.

Az emberek szanaszét szaladtak, partoldalban, bokrok alatt kerestek menhelyet, hiába biztatta őket Bíbok sógor, hogy „olyan ez csak, mint a víz.” De azért ő se akart megázni, kapta magát, lerántotta, ami kis ruha volt rajta, azt begyűrte a párszárító szélű szalmakalapja alá, s nyakig beleguggolt a nádas pocsolya vizébe, onnan kiabált ki, hogy tőle most már akár egész estig eshet, ő már meg nem ázik. Magam maradtam a dombon a bárányos Madonnával, aki ösztönösen a fejére borította kék perkálszoknyáját, mintha az mentség volna ebben a vízözönben. Körülnéztem, hova meneküljek. Egy miatyánknyira a halomtól, az országút túlsó oldalán gubbaszkodott egy rossz deszkabódé, az utászház. (Az utász alatt itt nem katona értendő, hanem útkaparó.) Fölkaptam Satyit a karomra, bebugyoláztam a vászonköpenyegemmel, rákiáltottam a Mária:

- Szaladjon utánam!

Mire beértünk a bódéba, akkorra megkezdődött odafönt a pergőtűz. Egy láng volt az ég és ropogott, mintha le akarna szakadni, közben pedig Satyi miákolt, mint a macska, ha a farkára hágnak:

- A bárány... a bárányom...

Ejnye, azt bizony kint felejtettük a nagy ijedtségben, lehet, hogy azóta sült bárány lett belőle ebben a nagy tűzben.

De olyan fájdalmasan bögött szegény gyerek, hogy azt én nem bírtam tovább hallgatni. Nekikészültem az útnak, ha már úgy nem tehettem, mint Bíbok sógor, legalább a cipőmet rúgtam le.

- Jaj, ne mönjön - kapott utánam az asszony, mikor látta, mi szándékban vagyok. - Istenöm, mekkorát villámlott!

Magamnak is be kellett hunynom a szememet, annyira káprázott. Odakint hirtelen csönd lett, a szelet mintha elvágta volna, még az eső kopogása is meglassúdott. Az egek ágyúi közül a negyvenkettesnek a szavát várta a természet.

Akkorát dördült, hogy még Satyi is abbahagyta a bögést, ahelyett ijedtében az ujját kapta a szájába.

- Ez itt csapott le! - rebegte Mária. Ránéztem, nem is sápadt volt, hanem zöld. - Az Isten szerelmére, ki ne mönjön!

Engem már nagyon régen nem féltett senki se, pedig volt úgy, hogy nekem arra nagy szükségem lett volna. Semmi nem teszi bátrabbá az embert, mint az, ha féltik.

- Hozom a bárányt, Satyi, várj csak!

Mindig sejtettem én azt, hogy a bárány csak szimulálja a bárgyúságot, mert tudja, hogy az emberek szeretik azt, akivel nagylelkűsködhetnek. De mikor maga van, akkor a birka is okos állat. A Satyié különösen az volt. Nem a bogáncsok közt keresett menedéket, hanem a herébe feküdt bele, ahonnan máskor mindig kikergették. Igen rossz néven vette, amikor fölkaptam, s még a bódé ajtajából is visszafelé forgatta a nyakát.

Satyi egyszerre felvidult, s maszatos arcát hozzáfente a bárány vizes pofácskájához. A Mária csak annyit mondott, hogy áldjon meg a radnai szűz, és alám tett egy útkaparólapátot, hogy legalább szárazon üljek.

A dörgés most már elhalkult, hanem az eső annál zuhogóbban szakadt. Egyszer csak végigszalad a nyakamon egy kövér hideg csepp, fölnézek, csurog a bódé teteje. Az pedig, ha cseppenként kapja az ember a nyakába a vizet, rosszabb, mintha vödörrel öntenek rá. Át kellett ülnöm a bódé másik sarkába, a Mária mellé. Nem kell azért semmi rosszat gondolni. Csak a vállunk ért össze. A térdeink közt, pedig azok az igazi villanyvezetők, ott kuporgott elszigetelőnek Satyi a báránnyal. Ha Dido és Aeneas közt Ascanius is ott ült volna a barlangban, akkor Vergiliusnak is másképp kellett volna megírni az *Aeneist*.

- Tótné - adom föl a szót, hogy az eső csak nem akar elállni -, hány esztendő házasok maguk?

- Tízesztendősek múltunk Jézus-nevenapkor - fordítja felém csodálkozva a szemét.

- Magának sohse volt gyereke?

Lehajtotta a fejét, és mintha nagyon nehéznek érezné, a tenyerébe fogta a homlokát:

- Hiszön ha énnéköm az Isten gyerököt adott vóna, de sok mindön másképp lett vóna!

Sötéten meredt maga elé, aztán sírásba csukladozó hangon folytatta:

- Kétször csúsztam körül térdön a radnai szent Szűz oltárát, Szögedön is jártam a fekete Mária-nál, nem használt sömmit. Az embör is azért lött búcsúelüljáró, hogy majd akkor hamarébb ránk tekint az Isten, az is hiábavaló vót. Két esztendeig mögböjtöltem kenyéren, vízőn szerdát, péntököt, szombatot, azt se vötte a jó Isten sömmibe. Már a csépai szent embörnél is jártam, az se tudott mondani sömmit. Elfeketődött már énnéköm a világ.

- Majd kifényesedhet az még, lelkem - tettem a vállára a kezemet. - Hiszen maga is fiatal még, az ura se öreg ember.

- Az uram? - kapta föl a fejét dacosan. - Nem köll az neköm többet se testömnek, se lelkömnek.

- De nem rossz ember a maga ura, Tótné.

- Nem embör az az én szömembe, aki olyant tösz egy asszonnyal, mint ő tött énvelem.

- Hát mi rosszat tett magával az András?

- Lakott minálunk egy festő, akinek rossz vége lött, tán hallhatta is hírit. Be is volt fogva az embör, mintha az ú kezitül halt volna mög az ártatlan. Ebbül kitisztázkodott, de azóta úgy tösz énvelem Tót András, hogy jobb lött volna neköm ühelyötte a börtönben elrothadni.

- Üti-veri az ura? - néztem végig az asszonyon, aki rátapadt ruhájában úgy ült mellettem, mint egy Ceres-szobor az alexandriai iskolából. Akár gúzsba köthette volna a kis nyápic embert.

- Hiszön ha ütött-vert volna, azt mögköszöntem volna. Akit mögütnek, azt mög is simogatják. De engöm se tösz, se vösz Tót András, mintha nem is vónék. Bemöntem elejbe, mikor kierisztötték, mán akkor se szólt hozzám egy szót se, úgy gyüttünk kifelé az egész úton, mint két siketnéma. Még úgy se, mert azok legalább rágagyaráznak egymásra. Ez mög úgy forgatta tülem a fejít, mintha én volnék a vízi lele, oszt mögvakulna, aki rámnéz.

Satyi elaludt. Megbillent fejjel kibukott közülünk, ráesett a bárányra, és átölelte a nyakát. Kinéztem az ajtón, az eső már csöndesedett, de még mindig szálakban esett, ahogy a gyerekek rajzolják. Visszahúzódtam az asszony mellé.

- Hát nem szólt az András semmit?

- Nem mondta az még azt se, hogy eb, vagy kutya. Addig én se szóltam, még haza nem értünk, de mikor a mécsöt möggyújtottam, mert este vót mán, éppen mindönszentök napján, akkor fölsóhajtottam: „No, hála Istennek, csakhogy még egyszer hazakerült, édös uram.” De hogy azt is hallatlaná tötte, én is vállat vontam, no, lelköm, majd mögbékül kend a maga kenyerin, gondoltam magamban. De azért csak kevertem neki egy kis rántottat, szép piros zsömlét még a városban vöttem, mondok, möglepöm vele, majd kedves lösz neki a rabkenyér után. Hát ahogy beadom neki a vacsorát - a kanapé sarkában ült, mint a makktúz -, várom, mögkérdi-e, hogy én mit öszök, mondja-e, hogy én is üljek mellé. Nem mondta még azt se, hogy „eriggy arrébb”, csak övött mérgesen. A zsömlét egészen mögötte, a tojást mög olyan féligformán, no, mondok, mégis csak van ebben az én embörömben lélek. Az ám, az öreg macskánk, a Gabó ott hízelködött az ölibe, azt föltötte az asztralra: „no, ögyél, szögény párajószág!” Pedig tudván tudta, hogy nincs nagyobb halálom, mintha a macska az aszthalon öszik, az ételes tálbul, mikor ott van az ő kistányérja az aszthalhídja alatt. Akkor osztán mán én se bírtam tovább a szívem fájását, átmentem a tiszta-szobába, leborultam a sütétben az asztralra, úgy rítottam. Egyszer csak hallom, hogy zsvajognak az utcán, gyöttek haza az utcabeliek a temetöbül. Az ám, hiszön halottak estéje van, mondok, gyújtok én is egy szál gyertyát a szögény lelkökért. Vót énneköm a tiszta-szobámba egy kis Mária-oltárom, Mária-kép vót rajta, de csak akkora, mint a tenyerem, hanem akármerre mönt az embör, az mindig ránézett. A festő festötte eztet az eleven Máriát, de nem énrúlam festötte, csak úgy a fejbül, hanem az igaz, hogy aki möglátta, az mingyárt rám véleködött rúla. Ölég az hozzá, ahogy möggyújtom a gyertyát, leborulok a Boldogságos előtt, begyön az uram nagy fogcsikorgatva, a disznóölő nagykés a kezibe - fölállok, elejbe állok, no hála Istennek, majd csak mögszóal mán. De nem szóalalt az most se, hanem mögtaszított egy kicsit, nekiugrott az oltárnak, mint a veszött állat, belevágta a kést a Szüzanyába, de még mög is forgatta benne, úgy hasította aztán végig

körösztbe, hosszába - máig is négy darabban őrzöm a képet a sublótban. Azóta nem uram neköm Tót András, de nem is lösz többet az életben.

Én bizony, az igazat megvallva, egy percre elfelejtkeztem róla, hogy én most a regényem hősnőjét pszichoanalizálom. Nem a Pengáló Mári kezére tettem a kezemet, hanem a Tót Andrásnééra. Pedig tán nem is őt sajnáltam, hanem a szegény búcsúelüljárót, aki emiatt a néember miatt kést emelt az Isten anyjára. Ez az igazi tragikum, nem az, amit az írók kieszelnek. (Persze, erre én is csak most jöttem rá. A legtöbb írónak teleszkóp-szeme van, s még a ködfoltokba kukucskál témáért, nem veszi észre, ami csak egy karkinyújtásra van előtte. Ez is igazi tragikum, az író tragikuma.)

- Ne mondjon ilyent, Tótné. Nem lesz maguknál semmi baj se, csak egyszer öntse ki a szívét az urának. Tudja, hogy mondott szóból ért az ember.

- Olyan nincs! - kapta föl a fejét dacosan az asszony. Keményen összefogta a száját, amely csattanó piros volt, és szorosabbra kötötte az álla alatt a pipikendőt, amelyből csurgott a víz, mint egy Priessnitz-pólyából. - Attúl mán elkészött Tót András. Próbált mán ű azóta hozzám édosódni, de engöm nem mézeskalács-kovászbul gyúrtak ám!

Vesztett szép volt az asszony, mikor ezt mondta s a térdemre ütött annak bizonyágául, hogy ő nem mézeskalács-kovászból van gyúrva. Tüzelt a szeme, mint az ugrásra készülő macskáé, s az arcán is lobbot vetett az indulat. Indítatva éreztem magam arra, hogy rágyújtsak. Mert tudom én azt még fiatal koromból, hogy a szivarfüst nemcsak szúnyog ellen jó. Sok bolondságtól megőrzi az a szépasszony mellett ülő férfit, ha bagószagú a szája. (Persze azóta már a szépasszonyok ezt az önvédelmi fegyvert is kicsavarták a férfi kezéből. Most ők gyújtanak rá először.)

Találtam is szivart, de csócsává ázottan. A gyufám is mind belefulladt az esőbe. Kisegített azonban Maupassant. Egy novellája jutott az eszembe, amelyikben az asszony udvarlója kékre csipdesi mérgében a bölcsös babát, mert szegényke mindig abban a percben óbégatja föl a házat, amelyikben nem kellene. Én nem csíptem meg Satyit, hogy ne aludjon akkor, amikor ébren kellene lennie, hanem véletlenül a lábára hágtam a báránynak. A barika aztán fölbégte Satyikát, aki rögtön visszaegyensedett izolátori helyzetébe. No, most már mehetünk tovább. Így már nem kell félni az istennyilától.

- Lássá, Tótné, nincs a maga urának egyéb baja, csak azt az egyet nem tudja, mi köze volt magának a festőhöz. Hát nem vette ezt maga észre két esztendő alatt?

- Dehogynem vöttem! - rántotta föl a vállát kevélyen Mári. - Ha akkor megkérdezte vóna, mög is mondtam vóna neki. Sömmi ögyéb nem vót, mint amit a maga szömvivel látott. Jártá az eszit a festő, mint afféle fiatalember, tudta magát kedveltetni, én mög szüvelhettem, nem tagadom. De az egy óráig való életömre mondom, hogy soha én a szentségöt mög nem törtem.

- Ezt kellene az urának csak egyszer hallani a maga szájából!

- Kérdözheté vóna, vót rá ölég ideje, hét tél, hét nyár. De csak gyöttünk-möntünk egymás mellett, mint a kárhozott lelkök. Sokáig úgy volt, hogy elenyésztöm magamat, különösen a sütétbe kísértött a gonosz, mikor hajnalig hánytam-vetöttem magamat az ágyba, de aztán ez is csak elmúlt, hála légyön érte a Szent Szűznek. Én bizony nem viszöm a lelkömet örök kárhozatba egy fahitü embörért.

- Nem is kell, Tótné, majd meglátja, kivirágosodik még az élet az ilyen fiatal asszonynak, mint maga.

Pengáló Mária most a homlokán igazgatta meg a pipikendőt. Fejkendő-nyelven ez annyit jelent, „tudom én azt, hogy szép vagyok, de ha szemembe mondják, akkor szégyenlem magamat, és még szebb leszek”.

- A csépai szent takács is azt mondta - sütötte le a szemét. - Mert mögijártam én már azt is, mögkérdeztem tőle, mit mondanak felülem a lelkök. Hát tiszta fehérbe látta a szent embör a lelköket, piros rózsza vót a keblükbe tűzve, és azt mondták, lögyek türelömmel, hét tél, hét nyár, aztán elnyeröm az élet koronáját.

A csépai szent takács? Hiszen ezt a parlagi prófétát én is ismerem. Ez léleklátó volt már az én kisgyerek-koromban is. Édesanyám is járt egyszer nála, később is mindig emlegette, hogy még olyan nagy akasztófáralóval nem találkozott. Őneki azt mondta, hogy a nagyapám addig nem szabadul ki a purgatóriumból, ahova mint juhászember került, míg egy falka birka árát föl nem ajánlják érte Szent Vendelnek. Persze a közvetítő ő lett volna, mert ő minden szenttel tartotta a barátságot. A maga részére senkitől egy krajcárt el nem fogadott volna, csak a szentek dicsőségére szedte az adót.

- Vén Matuzsálem lehet már az a csépai szent takács. Hiszen az én édesanyám menyecske korában járt nála s már akkor is öreg ember volt.

- Ez már a fia annak. Még nagyobb szent embörnek mondják, mint az apja vót, mert annak csak sütétbe mutatkoztak mög a lelkök, de ennek fényös délben is mögjelönnék.

Ez is magyar specialitás, hogy a prófétai mesterség is apáról fiúra szálljon, mint az egyetemi tanárság. Az ótestamentumi prófétáknak, ahogy én emlékszem, nem is igen volt fiuk.

- Hát aztán maga is látott lelket?

- Dehogy - mosolygott el Mária elnézően az együgyűségemen -, nem vagyok én arra méltó. Neköm csak a kártya vetötte ki.

- Micsodát? A lelket?

- Már az üllötöt, akit a lelkök kijelöntöttek. Szép barna embör lösz, derék termetű, nagy nőmbül való.

Nem szóltam rá semmit, mert annyit már megtanultam a falusi filozófiából, hogy „senkit se kell a hitiből kiverni”. Ebben a szegény Máriban az tartja a lelket, hogy várja a nagy nembül való szép barna embert. Hát csak hadd várja, még meg nem találja a doktorban, mert úgyis az lesz a vége. Utóvégre barnának az is elég barna, mikor friss rajta a festék.

Az eső már csak a tetőn csepegett be, odakint elállt. Szívárvány alsó vége sütött be az ajtón, és behallatszott a békák éktelenül vidám kuruttyolása a nádból. Örültek a vízi papucsos mesterek az égből hullott szubvenciónak, és lelkesen hirdették a munkaprogramot.

- Mit varrrsz, mit varrrsz, mit varrrsz?

- Pappucsocsococot, pappucsocsococot! Urrak a papok, urrak a papok!

A falu felől jött a pap, nagyokat ugrálva a szikes úton támadt tócsák közt.

- Gyere hamar - kiabált előre a tenyere tölcserén -, mert mind elissza a levét a tüdös-táska!

- No, isten megáldja, lelkem! - intettem oda az asszonynak.

Már akkor ő is felcihelődött, kényesen igazgatta el magán a száradozó ruháját. Rámnézett, egy kicsit gondolkozóformán, aztán idenyújtotta a kezét:

- Köszönöm a hozzám való jószágát.

Az első gondolatom az volt, hogy ennek az asszonynak most a festő jutott az eszébe. Bizonyos, hogy a kézfogásra az szoktatta rá. Falusi asszonyoknál különben nem divat a köszöntésnek ez a formája. A második gondolatom nem is gondolat volt, hanem reveláció. „Köszönöm a hozzám való jószágát.” A regényem hősnőjéhez nem az érzékek országútján fog odatalálni a festő, hanem a lelkek ösvényén. Falusi asszony, egy „Mári”, aki a Márik animális életét éli. Nem tud semmit arról, hogy az életben más is van, mint káromkodások és fokhagymaszagú csókok. Soha a haját egy puha kéz meg nem simogatta, soha a homlokát egy éterikus csók virágszirma nem érintette, soha egy gyöngéd tekintet selyme be nem takargatta. Ezt mind a festőtől kapja, aki egy ismeretlen világ aranykapuját nyitja meg neki. A Mária Máriává válik, az apró kis folyófü fényérző indácskáival kinyúlakodik a pimpimpárék és pityangok fölé, és a lélek heliotropizmusával kúszik föl a magasba a gyöngédség, a finomság, a napragyogás felé.

- Ez meg a tied - nyújtott át a pap egy levelet. - Bekergetett a vihar a postára, ott adta ide Angyél, hogy hozzam el, hátha sürgős.

Hiszen ha levél lett volna, de nyílt levelezőlap volt! A kiadó figyelmeztet, hogy el ne felejtkezzen a terminusról! Reméli, hogy a dolog drámai lüktetésű és gyors lepergésű lesz, ahogy a publikum szereti! Maradván a legőszintébb üdvözléssel stb.

Az istennyila üssön abba is, aki a levélkártyát kitalálta! De még abba is, aki írni szokott rá! Egy könyvkiadótól igazán elvárna annyi tapintatot az ember, hogy egy korona ötven fillér megtakarításért ne követne el ilyen indiszkréciót. Még szép tőle, hogy csak kézíratról beszél és nem regénykézíratról. Ugyan a pap belenézett-e? Nem, azt mégse hiszem, nem kíváncsi természetű ember. Hanem már Angyél kisasszonyért nem harapnám meg az ujjamat. Sehol nincs megírva, hogy éppen a postáskisasszonyok legyenek kivéve a kíváncsiság törvénye alól. Mindegy no, hátha nincs még elveszve minden.

- Ja, igen - gyűrtem zsebre a kártyát -, őszre egy könyvem jelenik meg a bronzkor mészbetétes edényeiről, annak a kéziratát sürgeti a kiadó.

- Igazán? Az nagyszerű lesz - udvariaskodott az én drága Fidélem. Azt hiszem, életében először hallott a mészbetétes edényekről. - Hű, de sok rusnya féreg! (Apró békák százai ugráltak a fűben, alig lehetett tőlük járn.) És készen van a kézirat?

- Van az ördögöt, dehogy van! Tudod, úgy számítottam, hogy majd idekint megírom, mert itt csönd van és békesség, de elfolyt az idő az ujjaim közt, mint a hó, biz én bele se fogtam.

- No hiszen őszig van időd bőséggel. Nagyszerű lesz az, barátom, hogy az én plébániámon íródik egy könyv a mészkori bronzbetétes edényekről. Márványtáblát tetetünk a falba az emlékedre. Ebben a faluban, mióta a világon van, egyéb könyvet még nem írtak, mint adókönyvet.

- De Fidélkém, csak nem gondolod, hogy őszig itt ülök a nyakadon? - adtam szemtelenül a szemérmes vendéget.

A pap olyan becsületes nyíltsággal nézett rám a szelíd, kék szemével, hogy igazán elszégyelltem magam. (Lám, nemcsak a szerelem teszi álnokká az embert, hanem a regényírás is. Bizonyos, hogy egyik se tartozik az erkölcsjavító foglalkozások közé.)

- Marcikám, miért bántasz engem az ilyen beszéddel? Nem érzed jól magad nálunk, ugy-e, azért akarsz itthagyni bennünket?

- Pajtás, ha énrajtam állna, beállnék hozzád harangozónak, úgy szeretek itt lenni. De nem olyan világ van most, hogy hónapszámra lengyelkedjünk a más házánál.

- Először is nem a más háza, hanem az eklézsiáé. Másodszor ha elfogy a tyúkunk, eszünk varjút. Harmadszor én már úgy megszoktalak, hogyha itt hagysz, beállok a Bánátba rác püspöknek.

Persze, hogy kezet adtam a papnak. Itt maradok, amíg a korszakalkotó mű elkészül, igyekszem összehúzódkodni mentül kisebbre, hogy senkinek útjában ne legyek; amelyik zugba reggel begubódzom az írásaimmal, onnan estig elő nem bújok. Elértette a pap, hogy nekem csönd és nyugalom kell, megígérte, hogy még a talpas is lábujjhegyen jár a háznál; ha akarom, még az ebédemet is helyembe hozzák; csak egyet nem engedhet el, az esti kvaterkát.

Mire hazaértünk, akkorra megcsináltam magamban a számvetést. Reggel hattól dolgozom tizenegyig. Akkor elmegyek a postámért. (Mert azt többet nem bízunk idegen kézre, lehetőleg még Gábor bácsinál lefüleljük, hogy Angyél kisasszony se üsse bele a fitoskáját.) Egyig ebéd. Háromig szundítás. Az én koromban ez már életmeghosszabbítás. Hatig munka. Héti bolyongás a vízparton, a faluban, helyzetrajzi szemlék, holnapi gondolatok rendezése. Tízíg vacsora, kvaterka, lórum, egyszóval társasélet. Tízkor „én lefekszem én ágyamba, mint egy testi koporsómba”. Persze, a föltámadás, sőt a halhatatlanság reményében. Tízíves lesz a halhatatlanságom, százhatvan oldal. Ilyen munkabeosztás mellett tíz nap alatt készen lehetek dicsőségem piramisával. Egy nap alatt dúdolva megírhatok egy nyomtatott ívet.

Hopp, az ásatást kifelejtettem! Azt bizony legokosabb volna abbahagyni, mert az ősöknek volt eszük, olyan halomban vettettek maguknak ágyat, amelyikről gondolták, hogy senki se turkál bele. Bolondság lenne a regényem honoráriumát csak azért elásatni, hogy Kakas Mártának olyan nagy dinnyéi teremjenek, amikhez ötszáz koronán alul hozzá sem szagolhat a városi nép. De hátha néha-néha szükségem lesz a búcsúelüljáróra meg a Pengáló Mária? Mégis csak úgy férek hozzájuk legkönnyebben, ha Andrást meghagyom a kultúra szolgálatában. De egymagában nem tarthatom meg, mert még agyondolgozná magát unalmában. A naplopáshoz legalább hárman kellene. Hát akkor mellé fogom államtitkárnak Kakas Mártát, helyettesnek Bíbok sógort. A többi meg menjen, keressen magának más bolondot most már.

Hanem énbőlőlem nagyon rossz király lett volna, mert én soha minisztert elcsapni nem merem volna. Hát akkor ezeknek az ártatlan embereknek hogy mondhattam volna meg, hogy most már „obsit, amerre a nap süt”! Megkértem este a jegyzőt, hogy ő intézze el a dolgot, rövid úton.

- Rendben van, pajtás. Kirendelem a hét öreg tatát közmunkára. Megolvastatom velük, hogy hány eperfa van a határban, mert a földművelési minisztériumot még a háború se tudta leszoktatni az eperfastatisztikázásról. Éppen tegnap jött meg a kérdőív „sürgős”! borítékban. Persze, Benkóczy úr egy ültő helyiben összeolvasta volna egy minutumban akár az egész megye eperfáit, de hát így még jobb lesz. Most már majd egész bátran odagondolhatom a jelentés végére, hogy vakuljon meg, aki nem hiszi. Doktor, maga kezd! Nem a megvakulást, hanem az osztást!

Mégis csak erkölcsnemesítő foglalkozás a regényírás. Egyetlen hiteles eperfastatisztika lesz Magyarországon, s az is csak azért lesz, mert én regényt írok.

Az első nap nagyszerűen sikerült. Nem egy nyomtatott ívet írtam meg, hanem másfelet. Igaz, hogy a munkabeosztásból nem lett semmi. Postázás, szundikálás, terepszemlézés mind elmaradt. Az ihlet lovára nehéz felkapaszkodni az embernek, de ha egyszer nyeregben van, akkor nincs leszállhatnékja addig, míg le nem szédül. Lelkiállapotnak is valami nagyszerű az, mikor az ember a témával való mézesheteit éli. Az arca derültebb lesz, a szeme mosolygósabb, a szíve jobb, a dereka rugalmasabb, a keze frissebb. A papír sima, a nagyszerű toll nyargalva szalad rajta, a tintát kifogástalanul ereszti magából, s akár döglött elefánt is lehet a tintatartóban, mégse akad bele a tollba egy szőrszál se. Az ébresztőóra ketyeg az éjjeli szekrényen, szakasztott úgy, mint ahogy két hétig ketyegett, de csak most veszed észre, hogy milyen kellemes ritmusa van ennek a vekkernek: „ir-jad! irjad!” A karodon egy hangya mászkál már félórája; hadd mászkáljon szegényke, ha jól esik neki, hiszen nem árt vele semmit; most a nyakadhoz ért, s a hajad tövében izgatottan futkos előre-hátra; azt hiszi a bolondka, valami erdőbe ért; egész kellemes, ahogy a nyakszirteket bizserkéli. A nyitott ablakon berepül egy bencés; nem barát, hanem poloska; odaül az írásodra, egyenesen a tollad útjába fekszik; még erre is azt mondod, ejnye, milyen szép kis bogár, s amikor barátságosan odább taszigálsz a tollszárad végével, semmit se érzel abból a gyalázatos büzből, ami miatt máskor a legpompásabb körtét káromkodva vágod ki az ablakon.

Mikor a lámpagyújtás után a lórum-partira összeültünk a tornácon, én voltam a megtestesült szeretetreméltóság. Máskor a jegyző szokta nekem azt mondani, ha megfogattam vele a vörös filkót, hogy „esedezz le a székrül”, most én mondtam neki, mikor az összes filkókat velem üttette el, hogy „látszik, jó belügyminiszter lenne belőled, mert egyszerre túladnál a filkókon”. A papnak azzal jártam a kedviben, hogy minden osztás után az ő jelszavával kaptam föl a poharat: „igyunk mohón!” Hogy a doktornak is mondjak valami szíve szerint valót, azt mondtam:

- Helyre kisleány ez az Angyél kisasszony. Kár, hogy olyan szeplős.

- Kicsoda? - meresztette rám a jegyző a szemét.

Még Fidélnek is megállt a poharat emelő keze, fele útjában a szája felé.

- Hogy Angyél volna szeplős? Hogy lehet ilyet mondani, te ember?

- Goddam - csapta a doktor dühösen az asztalra a kártyát -, az özbégeknél összeismerkedtem egy molláhval, akinek az volt a mániája, hogy ő himlőhelyeket lát a napban. De ez legalább tisztában volt vele, hogy nem a nap a hibás, hanem az ő szeme.

- Hát akkor lehet, hogy nekem is a szemem hibás - vontam vállat nevetve. - Nem jól láttam a kisasszony arcát abban a kalitkában.

Pedig jól láttam biz én, de hát mi közöm nekem a gyámkisasszony szeplőihez? Azok miatt bizony nem fogok összeveszni három kedves öreg fiúval, még ha gorombáskodnak is velem. Különben is szeretném én látni azt a gorombaságot, amivel meg lehetne haragítani egy író, aki mámoros az ihlettől. Persze ezek a naiv emberek nem sejtnek semmit. Ezek azt hiszik, hogy az ő rizlingjüktől van „spicc”-em, s mulatok rajtuk, amikor rajtakapom őket, hogy összekacsintva mulatnak rajtam. De mégis akkor a legkedvesebbek, amikor magyaráztatják nekem, hogy azért vesztettem el a saját lórumomat, mert nyolcassal kezdtem alsó helyett. Persze mind ilyenek ezek a tudósok, még kártyázás közben is számárságokon jár az eszük. Pedig bizony isten nem jár semmin se. Az alkotásnak ebben a stádiumában már magától nő a vetés. A mélység titkos erői munkában vannak, a sejtekben a nedvkeringés megindult, áramlik a tömörítő anyag a meseváz szálaiba, az egyik vegyi műhelyben kristályosodnak a jelzők, a másokban teremnek a színek, a harmadikban főzik az epizódok ragasztó mézgáját, a negye-

dikben desztillálják a humort. Úgy megy itt minden, mint a parancsolat, az üzemvezetőre semmi szükség, jobb is, ha nem lábatlankodik otthon, hanem leül kártyázni, és azon töri az eszét, hogy minden pirosat megfogjon-e, vagy egyet se.

Az ám, csakhogy kazánrobbanás is van a világon! Énnálam ez a kazánrobbanás már másnap beütött.

A katasztrófát bejelentő szortyogás mindjárt elkezdődött, mikor munkához láttam. A tollam az első mondatnál akadozni kezdett a papíron, és mezejét srapnell módjára telefröcskölte kis tintagolyókkal. Új tollat próbáltam, kiderült, hogy a papiros a hibás. Az új tollhoz új papírt vettem elő, ezen meg szétfolyt a tinta. Végre találtam olyan papírt és tintát, amik szimpatizáltak egymással. Le is írtam egy pár sort, de el kellett dobnom a „kutyanyelvet”, (így hívják tolvajnyelven a kéziratpapírt, vagy azért, mert az írás kutyamunka, vagy azért, mert lefetyelés.) Ahelyett, hogy „a festő homloka elborult”, azt írtam, hogy „a festő elboborult”. Tehát kevesebbet is, többet is írtam az elégnél. Nekem megvan az a hiúságom, hogy a saját kéziratomat is csak akkor szívelem, ha nincs benne kaparás, és nincs teleróva a margója a korrektúrajelek ruháival. Belegyűrtem a kutyanyelvet a papírkosárba, rágyújtottam egy új szivarra, az elhibázott két szó helyett újraírtam nyolc sort. Nem valami takarékos gazdálkodás, az bizonyos, de hát nem vagyok én kengyelfutó.

Nem ám, de azért kötélverő se vagyok, akinek hátrafelé kell szaladni. Már pedig nekem most azt muszáj csinálni. Nem az elrontott kutyanyelvet dobtam a kosárba, hanem a tegnapi kézirat utolsó lapját. Ahogy lehajolok, hogy előkotorászsam, égett szagot érzek. Még pedig ugyan-csak éghet valami, ha már én is érzem, mert nagy dohányos lévén, rossz szagló vagyok. Körülszimatolok a szobában, kifordítom a papírkosarat, sehol semmi, de az égett bűz egyre erősödik. Átmegyek a pap szobájába: ott is érzem. Innen már szaladok a konyhába, rákiáltok a talpasra:

- Juli, itt valami ég!

A talpas összecsapja a kezét és hozzámvág valami vizes mosogatórongyot:

- Szent Isten, a tekintetős úrnak ég a kabátja!

Az ám, csakugyan, ahogy az előbb rágyújtottam, megloboztam a gyufát, hogy elaludjon, a földre akartam dobni, de az égő gyufa a bal zsebembe esett, ami nagyon kitátotta a száját a sok notesz miatt. Ott aztán el is aludt, de a zsebem bélése parazsat fogott, kiégett, s a csendes tűz átlegelt a mellényemre is.

Rögtön levelet írtam Rudolfnak, csomagolja be a zsákvászon ruhámat, s a legelső postával küldje ki. Tegye hozzá Császár Elemér könyvét is, a magyar regény történetét, az ember sohse tudja, minek veheti hasznát.

Ezt a levelet most már expressz levélnek kellene feladni. Csakhogy, a talpas nem mehet vele, mert neki kavarni kell a rántást, más meg nincs a háznál senki. Már akkor inkább magam megyek kiégett ruhában is a postára, mint hogy lekozmasítsam a rántást. Ez az aggodalmam nem nekem támad, hanem a talpasnak, de én teljesen méltánylom, és magam indulok el a postára az expressz-levéllal. A kezemet beleteszem a balzsebembe, a karomat magamhoz szorítom, így senki se veszi észre leégettségemet. Amúgy se kell messzi menni, a posta itt van az első sarkon, a kertjét csak deszkakerítés választja el a pap kertjétől.

Nem is találkozom senkivel, a postán sincs senki. Angyél kisasszony egyedül szorgoskodik a ketrecben, éppen úgy, mint a múltkor. Levél is csak éppen egy van előtte, nini, tán még a levél is ugyanaz? Mert a lila tintáról, meg a polkázó betűkről egyszerre ráismerek Kónya Bimbike önagységára. Nem, mégse az a levél, mert nincs rajta a Gábor bácsi ötujjú tigrája. De a

kisasszony se nézi most olyan undorodva, mint a múltkor, csak félrelegyinti nevetve, ahogy meglát.

- Jónapot kívánok, elnök úr, minek köszönhetjük ezt a szerencsét? - nyújtja ki a kezét a rácsablakon. Nemcsak a szája nevet, hanem a szeme is. Csak szürke a szeme, de olyan sugaras szürke, hogy az én szemem is mosolygóra hunyorodik tőle.

- Hoztam magának valamit - nyúlok a szabad kezemmel a korrekt zsebemhez. Hát a levél nincs benne. Persze, hiszen a másik zsebemben lapul a tenyerem alatt. Óvatosan csúsztatom kifelé a tenyerem, tapogatok az ujjam hegyével: itt sincs a levél. Addig szorítottam magamhoz, hogy útközben kicsúsztatam a lyukon.

No, mindegy, ezt most már be nem vallhatom, mert akkor kiderülne az is, hogy majdnem fölgyújtottam önmagam. Isten látja a lelkeket, hogy nem nagyon töröm magam az emberek tetszése után, de nevetséges nem szeretek lenni. Például én a virágnak olyan bolondja vagyok, hogy legjobban szeretnék virágruhában járni, mint a tahiti emberek, de mivel attól félek, hogy levélszamaraznak, ha fölvirágzom magam, a városban sohse járok virággal. Falun azonban mindig virág van a gomblyukamban, még pedig rendesen olyan, amit más ember nem tűzne föl. Cicfark, pimpó tixszem s más ilyen földhöz ragadt istenszegénykéi, akiket mindig úgy szánok, mint az öregkisasszonyokat. Mire legyen virág a virág, ha senki se hajol érte le?

Most is ilyen proletár virág volt a gomblyukamban, de afféle bohém proletár, aki minden úri kertben otthon lehetne, ha több ambíció volna benne: vad bükköny. A húga például, a *Lathyrus odoratus* Angliában *Painted Lady*-nek hívják magát, ha rózsaszínben jár, *Princess Beatrice*-nak karminban, *The Queen*-nek fehérben. Ő azonban minálunk megmaradt afféle szegény rokonnak, aki vetés széliben, temetők bozótjában lakik. Nincs is valami előkelő neve, csak földi mogyorónak hívják, annak is csak a kanászgyerekek, de ő ezzel nem sokat törődik. Piros pillangóival úgy nevet a világ szemébe, hogy akkor se lehetne jobb kedvű, ha mennyei császárbajusznak hívnák.

Hát bükkönyfürt piroslott a gomblyukamban, azt húztam ki és tettem a postáskisasszony hűvös tenyerébe:

- Ezt hoztam magának.

- Igazán nekem hozta? Jaj, pedig meg se érdemlem, mert ma nem tudok érte adni még csak egy levelezőlapot se. (Gúnyosan mosolyog-e vagy nem? Nem bírtam vele tisztába jönni.) Tessék parancsolni, erre balkézfelé.

- Ó, kérem, dehogy! Méltóztassék csak előremenni, utat mutatni!

Az kellene még, hogy én menjek előre! Mindjárt észrevenné, hogy kutya van a kertben a zseb körül.

Takáros kis falusi kert volt az Angyél. Fehér violák benne, meg verbénák, pántlikafű, meg szép asszony tenyere, muskátli, petúnia, meg égőszerelem. Dupla mályvák viráglándzsája teljes díszben pompázott a kerítés mellett, hanem a dáliák még bölcsőben ringatták a virágukat. Igazán helyes kis kert volt, de az már nem volt helyes, hogy Angyél erővel a baloldalamra akart kerülni.

- Bocsánat - mondom neki szorongva, - még nem vagyok olyan öreg bácsi, hogy kisleányok a jobboldalukkal tiszteljenek meg.

- Ó, nem is azért, világért sem - zavarodott meg a leány -, csak ezen az oldalon nagyon a szemembe süt a nap.

A szeme most olyan színű volt, mint a páraharmatos zafír. Hanem az volt a furcsa, hogy a nap a hátunk mögött sütött. Úgy látszik, az öreg urak mégis csak ügyesebben tudnak hazudni, mint a fiatal leányok.

Az utcai kerítéshez értünk. Benkóczy segédjegyző úr félre csapott kalappal, kidüllesztett mellel, fütyörészve ment a másik oldalon s úgy tett, mintha nem venne bennünket észre. Pedig ha oda nem nézett is, hallania kellett, ahogy Angyél kacagva kérdezte tőlem:

- Szereti elnök úr az égőszerelmet?

- Szeretni szeretném, csak az a baj, hogy már az nem nagyon szeretget engem. (Ha neki szabad bohóskodni, nekem gavallér kötelességem visszaütni a tréfa széllabdáját.)

- No, hát adok én magának egy szálát. A legszebb szálát.

Könnyű rózsaszín batiszt-ruhácskájában lepke módjára libegett a virágágyak között, s még a kis kerti olló is szinte kacagva csettegett a kezében. Jól esett rajta pihenni a szemnek, mint egy virágos mandulafán. Csak a kiégett zseb sötét gondja ne ült volna a nyakamban fekete lovasnak. Egész zsibbadt volt már a karom.

- Hát a nyenyúlhozám gavallért tetszik-e szeretni?

- Mindent szeretek a maga kertjében, ezt az egyet kivéve!

Fiatal fekete fenyő söprűs ágát ráztam meg, amely sötétzöld szárnyait úgy szegezte felém, mintha ki akarna tiltani a paradicsomból. Igazán nem szeretem a fenyőt a mi napos homokunkon, különösen fehér-violás kertben, ahol galambok tollázkodnak a kerítésen. Medvék közé való ez a mogorva fa, amit még az ember nélkül való ősvilág hagyott itt.

- Érdekes, éppen most gondoltam rá, hogy én ezt kidobatom innen Gábor bácsival. Egy kis virágágyat lehet itt kerekíteni a helyén. Tudja, mi jutott eszembe? Jaj, de örülök neki! Ilyen piros virágból ültetek ide ágyat. Bükkönymogyoró, vagy hogy tetszett mondani? Na, tessék parancsolni, ugy-e szép kis falusi bokréta?

Szépnek szép volt, hanem kicsinek nem volt kicsi. Egész elborította az egyik karját a sok levagdosott virág.

- No, most majd összekötjük egy kis pántlikafűvel. Ugye lesz szíves egy kicsit tartani?

Most ütött már be az ördög a határba. Ekkora bokrétának a tartásához két kéz kell. Vigyázz, Márton! - biztattam magamat, és ügyesen kikaptam a kezemet az égett zsebből. Alátartottam a csokor virágos felének, hogy azzal el legyen takarva a zseb, a száraz végét meg összeszorítottam a jobbkarommal.

- Tessék parancsolni.

- Szabad kérem egy kicsit följebb emelni!

A szeme mintha leskelődve nézett volna a félszeg balkaromra. Magam is lesandítottam a szemem sarkával és ijedten vettem észre, hogy a zseb hajtókája fölfelé van fordulva a kiégett felével. Odakaptam a jobbkezemmel, hogy majd leigazítom, persze egyszerre lefordult a karomról az egész csokréta.

- Jaj, de ügyetlen vagyok! - kaptam utána mind a két karommal s már ekkor azt is éreztem, hogy végem van. Angyél kisasszony szeme megdöbbenően szegeződött bűnbeesett baloldalamra.

- Jézus, Mária, elnök úr! Mi történt a ruhájával?

Úgy álltam ott, mint a tetten kapott gyerek, és annak a módszeréhez is folyamodtam. Úgy tettem, mintha semmit se tudnék.

- Nini, hát ez mikor égett ki? Ennek a Juli csinálhatott valamit, mikor reggel kivitte kitakarítani.

- Bizonyosan vasalhatott mellette a mafla és rápattant a parázs - csóválta Angyél méltatlankodva a fejét. - Tessék besétálni, elnök úr, majd beöltöm legalább nagyjából. Meglesz egy pillanat alatt.

Ha veszteni vittek volna, nem lettem volna úgy kétségbeesve, mint most, hogy a postáskisasszony oldalán bementem a lakásba. Mi lesz most ebből? Még tán le is kell vetni a kabátomat! Ingujiban kell lennem egy idegen nőszemély előtt! Inkább feküdnék tüzes rostélyra nyakig begombolkozva. De talán mégse kívánja azt a leány, hogy halálra szégyelljem magam előtte, utóvégre őbenne is csak van szemérem. Hátha nem is talál tűt, meg cérnát! Úgy tudom, szokott az ilyesmi a nőkkel megesni.

De olyan rendes kis szoba volt ez, hogy minden a helyén volt benne. A két ablakpárkány alatt könyvespolcok, glédákban rajtuk a könyvek. A két ablak közt varrógép, azon szétnyitott és lapjával lefelé fordított könyv. Tauchnitz-kiadás, ráismerek. Odasandítok: *Hall Caine*, *The Eternal City*. Újra éled bennem a haldokló remény. Aki *Hall Caine*-t olvassa eredetiben, az nem tud zsebet varrni. Csakugyan megy is már Angyél a hátulsó ajtóra, konyhára nyílhat, mert ahogy kinyitja, becsap rajta a pirított vöröshagyma szaga.

- Anyuskám, kedves!

Belépett a magas, őszes úriasszony, akit már ismertem a postaketreceből. Szép, nyílt arca van, barátságosan nyújtja a kezét s egy cseppet se lepődik meg rajta, hogy én azt megcsókolom. Én jobban meg vagyok lepve, mert nekem nem szokásom a kézcsók. Persze, mikor a zsebet akarják varrni az embernek, akkor kisfiúnak érzi magát, s ha ez az ősz nő azt mondaná, hogy térdeljek a sarokba, azt is szó nélkül megtenném.

De nem azt mondja, hanem hellyel kínál.

- Igazán szép már, hogy egyszer minket is meglátogat, elnök úr - mondja kedves szemrehányással.

- Ó, ne hidd azt, anyus, nem a maga jószántából jött most se - csacsogta Angyél. - Nézd, mit csinált az az ügyetlen Juli a kabátjának! Így csak nem ereszthetem ki az utcára, legalább összefércelem szegénynek egy kicsit. Leszel szíves addig, ugye anyuskám, kivigyázni az irodába? Elnök úr pedig lesz szíves, ugye, leveti a kabátját? Segítsek?

Még csak az kellene, hogy hozzám is érjen! Hallatlan, hogy milyen merészek ezek a mostani leányok! Szeretném megkérni, hogy legalább forduljon el, de félek, hogy ez mégsem illenék. Legföljebb én fordítok hátat. De hiszen ez dupla illetlenség. Sietve visszaarcolok, és átnyújtom az átkozott kabátot.

- Tessék, kisasszony. De igazán ki nem mondhatom, mennyire restellem...

- Ugyan, ugyan! - kacag rám, a fogával tépve el a cérnát. - Ha ilyen nagyon szépen néz rám az elnök úr, akkor muszáj lesz foltot is keresnem, mert egy kis fércelemért nem jár ennyi hála!

Az ablakban a legyek szédelegnek a forróságtól, de engem a hideg ráz ingujjas pucérságom tudatában. Mégis megemberelem magamat, és felveszem a gépről az *Eternal City*-t.

- Megvan ez magyar fordításban is.

- Hiszen azért olvasom angolul. Először magyarban olvastam, s abból láttam, hogy ez nagyon érdekes könyv lehet eredetiben. A magyar fordítás ugyanis egyharmada az eredetinek. A leírások, a reflexiók mind ki vannak belőle hagyva. A fordító úr alkalmazkodott a magyar igényekhez.

(Ohó, ezt jó lesz megjegyezni! Úristen, három T.-notesz ott van a kabát ép zsebeiben!)

- Én nem tudom megszeretni ezt a *Hall Caine*-t. Félig elolvastam a Manxmant, de akkorra meg is elégeltem.

- Én nagyon szeretem, mert mindig érdekes.

- Persze, a kisasszony korában még csak a romantikát találja érdekesnek az ember.

- Nono, elnök úr - fenyegetett meg pajkosan a gyűszűs ujjával -, nem vagyok én még olyan öreg! (Nézd a kis szemtelent!) De tréfán kívül mondom, hogy a regényolvasásban nincs semmiféle elvi szempontom. Egyszer Victor Hugo esik jól, máskor Jacobsen. Egy ilyen ostoba kis nőtől igazán nem szabad kívánni, hogy mindig tájékozva legyen arról, mikor kit szabad szeretni. Így faluhelyen, ahová mindössze két újság jár, elvadul az ember, és azt olvassa, akihez kedve van. Meg persze, amit kap. Fidé! apa sohase megy be a városba anélkül, hogy egy-két új könyvet ne hozna.

Arra hamarosan rájöttem, hogy a regényelmélethez nem is konyít a kislány, hanem regényt rengeteg sokat olvasott, és többet tud fecsegni róluk, mint a Literarisches Centralblatt, de sokkal jobban is áll neki. Különösen így kabátstoppolás közben, mikor a tűt nemcsak a szövetbe szúrja bele, hanem egyik-másik nagynevű kollégámba is. Ez bizony isten majdnem jobban esik az embernek, mintha őt magát cirógatná bársonykavirággal.

- Na, még egy öltés és készen vagyunk - emelte rám a szemét és mindjárt el is sikította magát -, juj, de megszúrtam az ujjam!

Csakugyan kibuggyant belőle a vér, hirtelen lefutott az ujj hegyére, onnan rácsöppent a kabátra élő rubintnak. Megijedtem, és ha ő megnyugtató is, hogy „ebcsont beforr”, most már igazán kötelességem volt megcsókolni a kezét. De már csak akkor, mikor benne voltam a kabátban. Egyszerre bátor férfi lett belőlem, sőt úgy elvakmerősödtem, hogy azt is megkérdeztem, kaphatnék-e levélpapírt meg borítékot.

- Hogyne, még pedig magyar királyit. Mert másforma most nekem nincsen. Jegyző-apa csak estére hoz ki a városból új dobozt.

Rudolfnak írtam az elveszett levél helyett másikat, bár nem egészen olyant. Nem a zsákvászonruhát kértem tőle, hanem a nyersselymet. Meg három világos selyemnyakkendő.

- Hát bélyeget kaphatok-e? Expressz-levélre.

Kinyitja a fiókot: nincs egy szem bélyeg se. Hanem hiszen elmehet az a levél bérmentetlen is, ugye? De fölösleges megexpresszolni, úgyis mindjárt indul Gábor bácsi a postakocsival. Tessék takarékoskodni, elnök úr! Aztán nini, ha közönséges levélnek megy, van is egy bélyeg.

Hanem ezt az egy bélyeget nem a fiókból vette elő. Letépte az asztalon heverő lilabetűs levélről, rágumiarábizta az én borítékomra, a megbélyegtelenített levelet pedig bedobta a fiókba. S mindezt szemem láttára csinálta! Kezdem érteni, miért vesz el annyi levél a postán, noha eddigi tapasztalataim szerint csak a meg nem írt levelek szoktak elveszni.

Sajátságos, hogy bár nekem meglehetősen izgékony lelkiismeretem van, s még annak az őszibaracknak a morális súlya is nyom, amelyet gyerekkoromban a Hajnal szomszédok fájáról hívtam le, nagyon könnyen beletörődtem abba, hogy Angyél kisasszonynak én most büntárs

lettem egy egész bűnhalmazatban. Megloptuk Benkóczy urat, Kónya Bimbi kisasszonyt, megsértettük a levéltitok szentségét, és beleestünk a hűtlen kezelés vétségébe. Mindazáltal elég könnyű lélekkel indultam hazafelé, koromhoz nem is egészen illő gesztussal himbálván a bokrétát, ujjamat a csokorra kötött pántlikafübe akasztván. Úgy éreztem, hogy a kazán ki van reparálva, és szinte hallottam lelkemben a regény hajtókerekeinek kattogását.

A láthatatlan kerekek kattogásába azonban éles csengettyűszó harsam bele, ahogy a sarkon befordultam. Pengáló Mária jött velem szembe, egyik oldalán Satyi fogta a szoknyáját, a másikon a bárány sündörgött. Ropogott a keményített szoknya Márin, konkolyvirág volt tűzve a kebelibe. Nocsak nem találta tán meg az élet koronáját?

- Magát várjuk - sütötte rám a ragyogó szemét. - Ezt elejtötte, mikor az előbb a postára mönt. Éppen ideértünk a sarokra, innen láttuk.

Az bizony csakugyan az én elveszett levelem volt, amit az előbb ejtettem el. Jó elébb volt, féltizenkettőkor jöttem a postára, most meg egy óra.

- De csak azóta nem engem várnak mindég?

- De ügön. Hanem most mán ügyeközzünk is, Satyika, mert majd mögéhözik az az embör.

- No de hát hogy szabad ilyent csinálni, Tótné lelkem? - feddőztem csodálkozó fejcsóválással.

- Nem tösz az sömmit - mondta kedveskedve a Mária, aztán hirtelen lesütötte a szemét. - Most mán maga nem jár ki többet a dombba?

- Dehogynem. Amikor ráérek. Csak ma nem értem rá.

- Dolga vót, ugye, a postán? Ügön csak minden nap szokott ott dolguk lenni a többi uraknak is. No, Isten megáldja. Gyerünk, Satyika.

Satyika ment volna is, hanem a barika nem akart indítani. Míg beszélgettünk, a hátam mögé somfordált a gonosz, és ellegelte felét a lelógatott bokrétámnak.

- Hej, de huncut barika vagy te - fenytette meg Mária a virágkedvelő állatot egy kéz-legyintéssel, amely cirógatásnak is beillett.

Én nem találtam olyan mulatságosnak a dolgot, és nagy kedvem lett volna oldalba rúgni a huncut barikát, de hát egy ostoba bárányt csak nem üthet meg az ember?

Hanem a félbokrétát nem akartam az egész házon végigmutogatni. Megkerültem a házat, a nyitott ablakomon becsúszattam a virágot, úgy kerültem vissza az utcaajtóra.

- Hát te? - fogadott a pap. - Azt hittem, bent dolgozol a szobádban.

- Levelet vittem a postára, elbeszélgettem egy kicsit az Angyél kisasszonnyal.

- Én meg róla beszélgettem a gyevi báróval. Éppen az elébb lovagolt el a ház előtt, a jegyzővel van valami dolga, mondta, hogy innen majd lemegy a postára bélyegért.

No, oda mehet, nevettem magamban. Benkóczy úr nem írt ám azóta másik levelet, amelyikről le lehetne nyalni a bélyegét. De hátha nem is éppen bélyegért megy a báró úr? Bánja a hólyagos himlő. Éntőlem romantikázhatnak, amennyi beléjük fér.

- Barátom, hiszed-e, arra gondolok néha, hogy ez az Angyél még szerencsét csinál? Emlékszel-e a Merán grófnő esetére? Az is postáskisasszony volt, mégis császári főherceg vette el.

Nem emlékszem én, mert nem akarok rá emlékezni. Azért, mert egy vén főherceg, akit Napóleon öt országon végigkergetett, bújában az aussee-i postamester leányának kapitulált, most már Póling Angéla kisasszonyból okvetlen gyevi bárónénak kell lenni? Hát a romantika bacilusával szemben csakugyan nincs immunitás sehol a világon?

Persze nem dughattam be a fülemet, és így az egész ebéd alatt a Merán grófnő históriáját kellett hallgatnom. Örült szegény Fidél, hogy végre ő is mondhat nekem valami olyant a történelemből, amit nem tudok, és nekem muszáj volt rá azt mondanom, hogy ez igazán nagyon érdekes.

- Hanem hát honnan tudod te ilyen alaposan ezt a szép történetet, Fidélkém? Ezt is az *Ezeregyéjszaká*-ban olvastad?

- Valami postás-almanachban találtam. Tudod, mióta Angyélnek az a bogara támadt, hogy ő postáskisasszony lesz, azóta belenézegetek a szakirodalomba.

A nyelvemen volt a kérdés, hogy „hát aztán, ha a kisasszonyból bárónő lesz, a nemesi almanachokat fogod tanulmányozni, öreg költőtárs?”, de csak leöntöttem a fullánkös tréfát a feketével, és szaladtam dolgozni. Estig be is hoztam felét az aznapi porciónak. A birka, úgy látszik, nem kedveli az „égőszerelmet”, mert azt nem cibálja ki a csokorból, hanem regényíróknak igen ajánlhatom. Valahányszor ránéztem, mindig nekilendültek a gondolataim. Azt hiszem, a színében lehet a stimuláló ereje, mert illata nincsen. Viszont az érett paprikának is ilyen vidámpiros színe van, de annak az ihletőerejét sohase tapasztaltam. Ezt a műhelyforgácsot tegyük félre a növénypszichológusok számára, mi pedig kapjuk be a vacsorát, és tegyük el magunkat holnapra.

A vacsora rövid volt és a lórum elmaradt. A jegyző hozta a hírt, hogy a doktor ma nem jöhet el, mert betege van. Báránymilőbe esett a Pengáló Mária fogadott fia, oda kell neki menni.

- Ejnye, de beleütött a lelkiismeret a doktorba - csodálkozott a pap.

- Ühüm. Én azt is tudom, miért.

- Megállj, mondok én neked ennél cifrábbat is! - nevetett a jegyző. - Délben nálam volt a gyevi báró, a községi árenda-földek ügyében, nem is mehettem be tőle a városba. Ahogy ott dolgát végezte, elment a postára bélyeget venni. Hát látom ám, hogy öt perc múlva lovagol visszafelé, de olyan kedvetlen, mint akinek megette a tyúk a kenyerét. Barátom, Angyél nem eresztette be a postára, csak úgy az ablakon szólta ki neki, hogy sajnálja, de elfogyott a bélyege, különben is, akinek annyi bélyeg kell, mint a báró úrnak, legokosabban teszi, ha a városban veszi a nagytrafikban. Hát ehhez mit szólsz, brüder?

- Ne beszélj! - sápadozott a pap. - Nem értem azt a gyereket. Hiszen eddig mindig olyan kedves volt a báróhoz.

- De én értem - vörösödött neki a jegyző. - Okos lány az Angyél, nem akarja hírbe hozatni magát azzal az ugrifüles tacsköval. Nem igaz, elnököm?

- Tudja Isten - luteránuskodtam -, igaza lehet a kisasszonynak, bár én igazán nem találok benne semmit, ha fiatal a fiatalal barátkozik.

Most meg a jegyző nézett úgy, mint a vasvilla, s hamarosan jóéjszakát is mondott. Én is elkezeltem a paptól, aki még legyűrte a „schlaftrunk”-ot. Neki most már derültebben csillogott a szeme.

- Te, Marcikám, mit gondolsz? Én azt hiszem, mégis csak fifika volt az egész.

- Micsoda? Hja, a Merán grófnő? Lehet öregem, leányoktól minden kitelik.

- Hát te is azt gondolod, ugye? - szorongatta ki belőlem a biztatást. - Hiszen emlékezhetsz, te is csak voltál fiatal.

Szeretem a falusi őszinteséget, de tudja Isten, talán abban is lehetne mértéket tartani; aki nem siheder, az még nem okvetlenül százesztendő jövendőmondó. Se pocakos nem vagyok, se totyakos; a homlokom ráncos ugyan, de az csak a gondolkozástól van; a fogaimnak nincs híja, szemüvegre nem szorulok, s az őszülő haj is szebb a semmilyen hajnál. A bajuszom pedig nem is ősz, s különben is már rég le akarom borotváltatni.

Aki nem próbálta, annak sejtelve se lehet róla, mennyi álmatlan éjszakájába kerül a regényírónak, míg elhatározza, milyen legyen a szereplőinek a külső figurája. A magasság és terjedelem méreteit aránylag gyorsan elintézi az ember. Derblay Fülöpnek délceg termetet kell adni, és Noémi alakját nem lehet Penthesileiáról, az amazonok királynőjéről mintázni. Hanem a szemmel, orral, füllel, szájjal, szóval az arcberendezéssel már baj van. Már tudniillik lelkiismeretes írónak. Mert a könnyelmű író meggondolatlanul hajigálódzik a fiziognómiával; ahogy esik, úgy pottyan, bánja is ő. Csak arra vigyáz, hogy a hősszerelmes, aki foglalkozására nézve betörő is lehet, sőt árvizsgálóbizottsági elnök is, olyan legény legyen, akinek minden olvasónő szívesen turkálna a hajában, ha senki se látná. S természetesen gondja van arra is, hogy a hősnőt - az esetleges férfi olvasóra való tekintettel - ne szalajtsa neki képpel a nád-tetőnek; mert nem volt még a világon nagy író, még ha a legnagyobb idealista volt is, aki meg merte volna próbálni, hogy egy minden angyali tulajdonsággal megáldott, de ragyavert nőt fogadtasson el a férfiközönséggel ideálul. Himlőhelyből legföljebb egy engedélyezhető, azt aztán szerencséskezű író oly szépen oda tudja pötytyenteni az orr hegyére, hogy vannak, akik bájta találnak benne.

Ilyen szemfényvesztésre én természetesen nem vállalkozhatom, de nem eshetem abba a modern végtelbe sem, amely beéri azzal, hogy megnevezi a szereplőket, legföljebb a foglalkozásukról tájékoztatja még az olvasót, de a személyleírásokat teljesen elmellőzi. Ez nagyon kényelmes dolog, de én mindig helytelennek találtam. Egy szál gyufánál nincs szükség a szabatos leírásra, mert egyik gyufa olyan, mint a másik. (A háború előtt mind egészséges volt, és most mind rokkant.) De ha egy regényt gyufaszálakkal játszana végig az ember, akkor még azokat is le kellene írni vázlatosan, hogy az olvasó fantáziájának legyen mire rárakni a húst.

Az ám: fantázia. Hiszen itt van Angyélka, akinek a fantáziája a regényalakok ezerein edződött meg. Úgyis átmegegyek hozzá mindennap, majd próbát teszek vele. Én már öt úgyis sok mindenre tanítottam a virágok életének titkaiból, a régészet elemeiből, sőt a csillagászatból is (sajnos, mindig csak nappal, mert esténként a lórum gályarabja vagyok); csupa olyan dolgok ezek, amelyek igazán nagyon érdekelhetik az intelligens nőket, csak hogy persze a férfiak ezeket a magasabb lelki szükségleteket nem tudják kielégíteni. Én már egész kis tudóst neveltem belőle - ezt nem én mondtam, hanem az anyja, aki végtelen hálás, hogy a regényeskedést ellensúlyozom az ő drágájában; hát most már én is hadd tanulok tőle. (Énvelem regényeskedhet, abból nem lesz baj, ne tessék félni, Pólingné asszony!)

- Angyélka - kezdtem a vallatást -, emlékszik maga a *Fekete gyémántokra*?

- Elszavaljam belőle a Berend Iván nagy jelenetét Evelinnel?

- Inkább ne! Tudja, hogy nem szeretem a lírát. Hanem mondja meg nekem de hirtelen, milyennek képzelem magam el Berend Ivánt?

- Milyennek képzelem? - tágult rám a szeme meglepetten. - Hát... hát... karcsú férfinak, a fejét egy kicsit oldalt tartja, merengő nézése van, egy kicsit bánatos, nem tud másra gondolni, csak arra a nőre, aki neki kedvesebb az egész világnál és akiről azt hiszi, hogy az nem érez iránta semmit, pedig az alig várja, hogy a szívére borulhasson...

- Elég, elég - vágtam közbe nevetve -, ne mondja el az egész regényt. Nem így gondoltam én. Azt mondja meg például, hogy milyen a szája Berend Ivánnak?

- Piros, kicsi, lágynyonalú - mondta szelíden.

- Pörszö - csücsörítettem színházi parasztdialektusra a számat -, mindön száj püros, mög kücsüke. Próbáljunk mást, kedves. Milyen a haja színe Berend úrnak?

- Fekete. - Hirtelen elvörösödött és pajzánul hozzátette: - A halántékán már szép ezüstös. De hát mi baj van Berend Ivánnal? Csak nem körözik, mint bombamerénylőt?

- No, ez után a leírás után aligha tartóztatnák le - nevettem el magamat. - Én egész határozottan tudom, hogy Jókai másformának rajzolta Berend Ivánt. Hideg, komor arca van, a fejét nem lógatja, mint egy beteg kos, hanem kevélyen tartja, mint egy görög isten.

- Bánom is én. Azt mondja meg, mit akart ezzel a kérdéssel?

- Az nem kisleányoknak való!

- No, hát akkor örök-harag - szaladt ki a kertbe.

Az. „Még a kutya meg nem harap.” Nem olyan könnyen haragszol már te meg énrám, kislány!

De azért nem mentem utána a kertbe, hanem siettem haza. Ebédig még lehet egy órát dolgozni, s Angyélka most már átsegített a zökkenőn. Íme, nem nagyon lényeges a szereplők testi figurája. Senki emberfia olyan eleven képet nem tud rajzolni, mint Jókai tudott, s lám, az olvasónak ez nem elég. Neki egy eleven ember is kell, akit felöltöztethessen Berend Ivánnak, vagy Pickwick úrnak, a lawoodi árvának, vagy Crawley Becky-nek a *Hiúság vására*-ban. Ehhez persze nem kell arcképet festeni, a vázlat sokkal jobb, mert könnyebben alakítható. Persze olyan vázlat, amelyiknek mozog a keze, lába és hallatszik a lélegzése. Enélkül a fotográfia se érnek semmit. Ezt bizony tudhattam volna magamtól is. Szegény Jósika *Hat Uderszky-leány*-ából egyetlenegyre se emlékszem, pedig azoknak talán minden hajszála külön meg van festve.

A harangozó kezdte húzni a levesnótát és az utca másik végén feltűnt Benkóczy úr karcsú alakja. Rendesen találkozni szoktunk a posta körül, de csak futólag köszöntjük egymást. Nem nagyon tetszik nekem ez a hóbertos fiatalember, és ő, úgylátszik, érzi ezt, mert a maga részéről szintén nem sokat törődik velem. Ha nem kerülheti el, hogy rám nézzen, akkor mindig olyan gúnyos gőg van a szemében, hogy akaratlanul is végigpillantok magamon, mi kicsúfolni valót lát rajtam.

Ezen a napon azonban, ahogy összeértünk, úgy oldalra hajtotta a fejét, olyan merengő-bánatos volt a nézése, hogy el kellett rajta mosolyodnom. No, ezt megmondom holnap Angyélkának, hogy az ő leírása szerint akár Benkóczy urat is le lehetne fogni Berend Iván képében.

- Jónapot kívánok, Varga úr! - Olyan alázatosan köszönt, hogy még a „Varga ur”-at se vettem most zokon tőle. Pedig néha bosszantani szokott ez a pökhendiség. Igazán nem tartok sokat magamról, de ha már mindenki „elnök úr”-nak szólít, ez a legényke is megadhatná nekem ezt a tiszteletet.

Olyan búnak ereszkedett volt szegény, hogy öröm volt látni. Öregedő embernek mindig életelixír, ha magánál fiatalabbat szánhat. Őszinte baráti jóindulattal nyújtottam neki kezét.

- Hogy van, kis Benkóczy? Régen láttam.

- Köszönöm szépen - vette le egészen a megemelt kalapját, és a másik kezével végigsimított vad, fekete haján, amelyikből kiruházkodhatna tizenkét pesti „beérkezett” lírikus. Szinte ijedten néztem rá: csak nem öszül a halántékán? - Utálom az életet.

- Ugyan, ugyan! - csóváltam a fejemet fokozódó elégedettséggel. - Hát szabad ilyent mondani egy huszonegyéves gyereknek??

- A huszonharmadikban vagyok - utasított rendre éledező göggel.

- Kérem. Igazán nem akartam megsérteni. De még akkor is Isten ellen való véték ilyent mondani.

- Isten? - mosolygott manfrédi keserűséggel. - Ugyan hol az az Isten? Ha van, akkor süket lehet mind a két fülére, mert nem hallja a vérző emberiség jajszavát.

Nem akartam hitvitát kezdeni Benkóczy úrral, mint vérző emberiséggel. Meg vagyok róla győződve, hogy a jó Isten, mikor ezt a blaszfémiát hallotta, nagyon jót mosolygott rajta.

- No jó, de hát más is van a világon, ugye? Dal, költészet, szerelem, miegymás.

- Hagyjuk ezt, kérem. Kiégett szívben nem terem virág, s a szerelem botor illúzió.

Ő persze nem vette észre, hogy versben beszél, de az én fülem egyszerre kiérezte a nemes pátoszból a jambus harangját. Meg tudtam volna ölelni a fiút, olyan drága volt, hanem Kónya Bimbike kisasszonynak meghúzó a fülét, ha valaha találkozom vele az életben. Hát szabad egy törekvő segédjegyzőnek a huszonhároméves szívét kiégetni? Ámbár talán nem is egészen Bimbike ebben a hibás. Bizonyos az, hogy a vérző emberiség jajszava eljut hozzá, és nem sikkad el az Angyélka fiókjában? Talán lehetne ott egy kis tréfás házkutatást tartani, és figyelmeztetni a kisleányt: vigyázat, ő is lehet még szerelmes, részesítse több gondban a mások szerelmi levelezését!

Hála a józanságomnak, hamar elhessegettem magamtól azt a gondolatot, hogy megint én legyek az isteni gondviselés. Elég ostobaság volt tőlem, hogy Pengáló Márit megpróbáltam összeboronálni az urával. Azóta a búcsúelőjáró úgy néz rám, mintha belém szeretné vágni az ásót. Ez kisebb baj, mert az ásatásnak felé se nézek, a heti napszámot is a harangozóval küldöm ki, s így András barátommal nemigen találkozom. Nagyobb baj az, hogy a bolondos Mári nem hagy békében. Hol menet, hol jövet mindig találkozom vele a posta körül, s mindig olyan könyörgő szemeket vet rám, hogy muszáj vele szóba állnom. Persze a tulajdon teóriám a lélek heliotropizmusáról. Vettem szegény kiéhezett léleknek egy-két jó szót, látta, hogy tisztességes ember vagyok, nem olyan szándékkal kerülgetem, mint a doktor, most aztán szegény folyófüvecské tovább nyújtózkodik a nap felé. Nem tagadom, egy kicsit büszke is vagyok az emberismeretemre, ami annál csodálatosabb, mert én többet töltöttem az életemből régi csontok és cserepek, mint eleven emberek közt; s ha ráérnék, szívesen gyógyítgatnám ennek a jobb sorsra érdemes asszonynak a kedélyét. Azonban, sajnos, nekem más dolgom van, s ezért érthető, hogy egy kicsit idegesen füleltem hazafelé menet, nem hallom-e valamerről a csengettyűs bárányt.

Szerencsésen hazaértem, s nekiültem a munkának. Alig írok tíz sort, megverik az ablakot. Fölnézek mérgesen: hát a Mári áll ott.

- No, mi az, Tótné? - nyitom ki az ablakot, és ráncolom össze szántsándékkal a szemöldökömet. Hadd vegye észre, hogy most nincs tereferélhetnékem.

Olyan ijedt a nagy fekete szeme, hogy megszégyenlem magam, és visszaparancsolom a szigorúságot. Erre az ő szeme is kiderül.

- Ezt hoztam magának - nyújt be egy nagy mezei bokrétát. - Ahelyött, akit a bárány megökött a múltkor.

Csupa ismerős van a bokrétában, amit úgy, ahogy van, beledugok a vizeskancsóba. (Szinte kezét csókol érte, a szeme.) Hosszúsálú kígyószisz, amelyiknek kék szirmából teát főznek a szívbeteg falusi leányok; vérehulló fecskefű, aminek a sárgás tejével gyógyítja a szája sarkát a menyecske, ha kiveri a szerelemláz; búza közt termő csormolya, amelyiknek a magját, ha

belesütik kilenc kút kilenc csepp vizével gyúrt pogácsába, attól csokolódzhatnakja lesz a férfinak. Ejnye, de csupa szerelemvirágot szedett össze véletlenül ez a Mári!

Volt a csokorban valami rezgőfű-fajta is, amire nem emlékeztem, hogy láttam volna már. Kinyitott tenyerű öt ujjacskáján kis piros zacskócskák reszkettek, egy lehelet lefújta őket, egyszerre tele lett velük az asztal.

- Hát ez? Van-e valami neve?

- Mink csak álomparéjnak híjuk. Ezt köll egy pohár vízben möginni annak, akinek *szív-mátrája* van.

- Ejnye, de cifra neve van annak a betegségnek. Sohase hallottam én még azt a doktor úrtól.

- Tud is az valamit - húzta félre Mári a száját. - Neki mán bizonyosan nem szokott szív-mátrája lönni.

- Hát azt csak a legények kapják meg?

- Mögkapják az asszonyok is - lobbant föl a Mária szeme. - Mikor az embör nem beteg, oszt mégse tud aludni, mert nagyon el van nehezödve a szíve, az a szív-mátra. Arrul használ az álomparéj. Attul mindjárt elalszik az embör, álmodik is szépeköt, még pedig azzal, aki miatt nem tudott aludni.

- No, hála Istennek, én nem próbálom ki ezt a patikaszert, mert nekem nincs szív-mátrám - csuktam be az ablakot. Mári megértette belüle, hogy vége a diskurálásnak, mondott egy szomorú „Isten mögáldj”-t és lehajtott fejjel megindult a vízpart felé.

Délcegen ment, „varsázott” a dereka, ahogy errefelé mondják, mégis úgy tetszett, ahogy utánanézttem, mintha nem olyan volna, mint máskor. Persze, nincs vele Satyi, meg a bárány! Kinyitottam az ablakot és utánaszóltam: mi van a Satyival?

- Beteg, szegényke. Mán mögint bárányhimlője van.

No, hála istennek, örvendeztem magamban, ma megint nem lesz lórum.

De a doktor ez este még hamarabb átjött, mint a jegyző. Ki volt vörösödve, mintha ő is bárányhimlős volna, és köszönés nélkül vágta bele magát a karos nádszékbe.

- Mi az, doktor úr? - ugratta a pap -, tán életben maradt valamelyik betege? No jöjjön, öblítse le ezt a meglepetést egy pohár rizlinggel.

A doktor nem felelt, tán nem is hallotta a kérdést. Azzal volt elfoglalva, hogy a hüvelykujját szopogatta, csak hogy nem olyan szelíd merengéssel, mint Satyika szokta, hanem igen mérgesen.

- Vérzik az ujja? - nézett oda a pap. - Megvágta? Mindjárt adok rá árniká-levelt.

- Fenét - mordult el a doktor. - Nem vérzik már. Megkarmoltam magam.

Itt valami hiba lehet, gondoltam magamban, ha a doktor annyira megfélekedzik magáról, hogy nem kultúremberesen káromkodik, hanem magyarul. Talán az hozta ki a sodrából, hogy megkarmolta a saját kezét a saját kezével. Ilyesmi majdnem olyan ritkán történik, mint az, hogy valaki a tulajdon homlokát megharapja.

Az önkarmolta kéz ritka volta eszembe juttatott egy másik ritkaságot, ami egész délután fúrta az oldalamat.

- Kérem, doktor úr, a bárányhimlőt kis időközben kétszer egymásután is megkaphatja az ember?

Olyan szemet vetett rám, majd felnyársalt, de gyorsan összeszedte magát, mert kultúr-emberesen förmedt rám.

- Sacrebleau, ilyet is csak laikus kérdezhet.

- Éppen azért kérdezem, mert én nem így tudom.

- Rosszul tudja, Herr von Varga, akárhogy tudja.

- Van nekem egy orvosprofesszor barátom...

- Csak az orvosprofesszorokat ne emlegesse, szerenisszime! Egyik nagyobb laikus, mint a másik. Iszapba ragadt békák, akik sohase néztek körül a világban. Látja, nekem volt a kirgizeknél egy gyerekpáciensem, aki minden héten megkapta a bárányhimlőt.

No, most már helyen vagyunk. Mikor először láttam Satyikát, mindjárt találtam benne valami kirgizest. Én most már bele is nyugodtam volna a dologba, hanem most meg már a doktor kezdett nyagatni:

- Hát aztán, mondja csak, mon ami, honnan tudja maga, hogy a Satyi gyerek megint beteg?

- Az anyjától hallottam, vagyis a Pengáló Máritól. Vagy ez megőrzendő titok lett volna, könyörgöm?

- Úgy? - tartotta a szeme elé a doktor a monoklit. - Hát én mondok magának valamit, akszakál. Maga úgy fog járni, mint a Turbók festő. Emlékszik arra az esetre?

- De bolondokat beszél maga máma, doktor - szólt közbe a pap, inkább bosszúsan, mint ingerkedve. - Higyje el, hogy ez mind attól az istentelen mézes fokhagymától van.

Máskor a doktor, ha a mézes fokhagymát emlegették, az ősök szellemét idézte. (Nem a bronzkori ősökét, hanem a fokhagymasértegetőnek a nagypapját.) Most azonban inkább ironikusan, mint dühösen felelt a papnak:

- Nézze, eminenciád, ha én pápa volnék, én nem azzal törődném, hogy mit esznek a híveim, sőt még abba se szólnék bele, hogy mit isznak, hanem azt nem tűrném, hogy a szent asszonyok minden délben a plébánia körül ólálkodjanak megszentelő malasztért.

Fidél a nyers tréfára azzal felelt, hogy a szortyogó szódásüvegből harmatot szentelt a doktorra:

- Ha pápa vagyok, akkor megpróbálom az úrból kiűzni az ördögöt.

A doktort azonban most már nem lehetett éléből kiverni. Hiába próbálta másra fordítani a beszédet a pap, a jegyző is hiába hozott új témát. Azzal totyogott be, hogy megszidta a „leányunkat”.

- Levélpapírt hoztam neki a városból, azt vittem át az előbb. Kint volt a kertben, én is kimentem utána. Hát nagy recsegésre lépek be: Gábor recsegteti fejszével a kis fenyőfát, tudjátok, ott a középső ágyban, Angyél meg ott áll mellette és nézi. Ejnye, ejnye, mondom neki, inkább vágatta volna ki a kis őszibarackfát, meg a fekete cseresznyét, vagy a püspökalmát, mint ezt az egy szál fenyőt. Jaj, azt mondja, hogy gondolok ilyent, mikor a kis őszibarackfát „jegyző apám” adta, a fekete cseresznyét „doktor apám”, a püspökalmát meg „pap apám” oltotta. Aztán azok mind becsületes gyümölcsfák, ennek meg se virágja, se gyümölcse, útban is van, hát csak szedje ki, Gábor, még a tövét is. S látjátok, ez meg mind azért van, mert a fenyőfát Benkóczy úr hozta neki Volhíniából, a hátán cipelte a kölyök egész ideig. Hát én se nagyon szeretem a fiút, mert vagy költő az ember, vagy segédjegyző, s aki ez lehet, az ne legyen amaz, hanem azért ilyen túlzásba már mégse szabad vinni az ellenszenvet. Most már mi emlékeztet engem az én fatornyos hazámra?

(Vihnyei születés volt a jegyző. Mondom én, hogy medvék közé való a fenyőfa.)

A pap annyit mondott kedvetlenül, hogy hagyjuk Benkóczy urat, a doktor azonban még ennyi megjegyzésre se méltatta a fenyőhalált. Visszaterelte a beszédet a Turbók-ügy medrébe.

- Ilyesmi csak minálunk történhet meg, messieurs.

- Micsoda? - szuszogott a jegyző. - A kirgiz festők nem akasztják fel magukat?

- A kirgiz törvényszéken nem mondják rá minden akasztott festőre, hogy öngyilkos lett, mynherr. Ott még hipnotizálással is kinyomozták volna a gyilkost.

- Megengedem, hogy a kirgiz törvényszékek a modern jurisdikció színvonalán állnak - nevetett a jegyző. - De hát minálunk bizony még mindig nem akasztanak bizonyíték nélkül, s én azt hiszem, Istenes Tót András meg van elégedve a hazai jogszolgáltatás ósdiságával.

- De hát ki beszél itt Istenes Tót Andrásról, señor? - csattant föl a doktor. - És ki beszél arról, hogy a gyilkost föl kellett volna akasztani? Én mérget veszek rá, hogy a festőt valaki megölte. De aki megölte, az nem volt gyilkos, mert az csak a tömegöszton ítéletét hajtotta végre. Kérem, ez rendkívül érdekes pszichológiai folyamat volt. Kijön a városból a parasztek közé egy úr. (Úgy éreztem, mintha rámnézett volna a doktor. És nem mertem felnézni a poharamról.) Ez az úr egészen másnak mutatja magát, mint ami. (Szerettem volna belebújni a boros pohárba.) Ez az úr a nép barátjának adja ki magát, cukorral tömi az asszonyokat, olcsó szivarral az embereket. (Hála Istennek, mégse énrám céloz. Én négy korona ötven filléres szivarral törekszem a népszerűségre, már eddig benne van ezerötyszáz koronámba. Igaz, hogy most ez a legolcsóbb szivar.) Ez az úr megad minden napszámot, amit ezek a rablók kérnek tőle, (Jaj!) és mikor mindenkit levett a lábáról a kedvességével, akkor kezdi kiszedni a parasztek lába alól a földet. (Ohó, én a nagy urak fölül szedem el a földet!) Először árendál a gyevi bárótól. Jegyző úr legjobban emlékezhet rá, hogy akkor kezdtek el morogni a festő ellen.

- Ez igaz - bizonyította a jegyző. - Mondtam is neki, hogy bele se fogjon, mert ügyis felgyűjtják a vetését.

- All right. Erre ő kapta magát, földet vett örökáron. A parasztek fölhördültek. Hát ezért jóskodott itt ez a pokolból jött zsidó, hogy elszedje a földünket, mikor magunknak is kevés volt?

- Nem is volt zsidó - szólt közbe a pap. - Rákóczitól kapták a nemességüket, az armálista most is fönt van valahol a padláson a többi lim-lomjával együtt. Turbános török fej van benne, mert egri család volt, török eredetű.

- Az archimandritának jól áll a naivság. Mintha nem tudná, hogy a parasztnak minden nadrágos ember zsidó, különösen, ha megharagszik rá. Turbókra pedig már akkor nagyon haragudtak. Mondja meg a jegyző, igaz-e vagy nem?

- De bizony egyszer engem is majd megvertek miatta - mosolygott a jegyző. - Össeveszett az aratóival, Pengáló Mária szaladt be hozzám, hogy menjek hamar, mert mindjárt agyonverik a festő urat. Éppen ebédnél ültünk, még a szalvétát is a nyakamban hagytam, úgy siettem. Elkezdtem az embereket békíteni, egy darabig hallgatták is, mikor Bankós Bera elkiáltja magát: „Könnyű a jegyző úrnak, mert most is a nyakában van az abrakos tarisznya”. Erre engem is elfutott a pulykaméreg, mondtam nekik valami gorombaságot, elkezdik ám a kaszát emelgetni. No, mondom magamban, itt mindjárt baj lesz, ha meg nem nevettem őket. Azt mondtam aztán nekik, nézzék, emberek, én kövér ember vagyok, a feleségem még kövérebb,

mégis megférünk egy ágyban is, mikor egyetértünk, de mikor összeveszünk, akkor négy szoba is kevés. Ezen aztán összebékültünk.

A doktor azonban haragtartóbb volt, mint Bankós Bera. Azt mondta, hogy csinos kis anekdota, tessék beküldeni a *Tarka Krónika*-ba, ott úgylis csupa ilyen százesztendő adomák vannak mostanában. Aztán tovább nyargalt a vesszőparipáján.

- Mikor már kazalba gyűlt az elkeseredés, feltette rá a papkévét az asszony. A föld után rátette a festő a kezét Pengáló Mária. Madonnát csinált belőle, hogy búcsúra küldözgethesse az urát. Mondhatom önöknek, hogy emiatt a dög miatt halt meg a festő.

Én nagyon lovagias érzésű ember vagyok, de hát egy félbolonddal csak nem állok ki a Pengáló Mária becsületéért? S különben is megmozdult a notesz a zsebemben: „más dolgába nem avatkozni!” A jegyző azonban megköszöri a torkát.

- Szép dög az, dögész úr! - még kacsintott is hozzá a behízott szemével.

A doktor azonban se látott, se hallott, úgy belebőszítette magát a beszédbe. Halálfej-arca úgy égett belülről, mint mikor a gyerekek gyertyát gyújtanak az üres tőkben.

- Mit, hát nem volt igaza a parasztnak? Ő túrja a földet ezer esztendeje, ő verejtékezik érte, őt nyúzza miatta az állam, és akkor ebből is kivásárolja egy jött-ment, és a tetejébe elvegye tőle az asszonyát is? A festő megkapta, amit keresett. (Úgy éreztem, mintha a doktor hadonászó keze összeszorítaná a torkomat.) De ha legalább festeni tudott volna! De még azt se tudott, erre meg a főúr lehet a tanú. Még Szent Rókuszt is nekem kellett helyette festenem. Gyűlölt is az istenadta, de azért úgy tett, mintha mulatna a dolgon, és mindig kolléga úrnak szólított. Dunsztja se volt a művészetről, monsieur elnök, én mondom magának.

Ezt olyan őszinte amatőr-keserűséggel mondta, hogy egészen megnyugtató. Ránéztem a papra, aki elgondolkozott egy kicsit, aztán fölvette a poharát:

- Igyunk mohón, uraim! Ma is azt mondom, hogyha szegény Turbók nem lett volna fantasztá, és itt lórumozgatott volna velünk a plébánián, ma is élne!

Ha faluzásom kezdetén jutottam volna hozzá barátaimnak ehhez az eszmecseréjéhez, az nekem aranyat ért volna, de most már nem vehettem semmi hasznát. Regényírói pályám kezdetén egy félig kész témám elvetélt egy mohón bekapott irodalomtörténeti adat miatt, az igaz. Most azonban már az olyan drasztikum se fogott rajtam, mint a doktor teóriája. Először is már beleragadtam a festő-témába, mint a légy a csirizes papírba. (Néhai Örkény Pál lírikus úr azt mondta volna: „belekövesedtem, mint a legyecske a borostyánba.” De hát mikor az egész nyáron keresztül egy falusi plébánia oltott legyeivel vív az ember élet-halál harcot, akkor nem lehet tőle azt kívánni, hogy a legyet poézissal körítse.) Másodszer a regényemet már csak nagyon vékony köldökzsinór kötötte szülőanyjához, a valósághoz, s most már a maga egyéni életét élte. Mi közöm nekem ahhoz, hogy az igazi Turbók kapzsi kupec volt-e, amilyenek a doktorral láttatta a féltékenység, vagy álomkergető fantasztá, amilyenek a pap földhözragadt józansága látta? Az *én* Turbókomban unott, fáradt ember, aki belesömörödött a kultúrába, a dicsőségbe, az asszonyokba. Bánom is én, hogy száraz ágon végezte-e az életét, vagy a képzőművészeti főiskola igazgatói székében, körülvéve nem tettetésből síró unokáktól és őszintén örvendő tanártársaktól. Énnálam a vízbe fog fulladni, és nekem nincs módomban megmenteni, még ha utánaugranám is. Mert sajátságos, hogy amint egyszer sikerült a fantáziának vért és lelket ömlesztetni ezekbe a ködből gyúrt gölemekbe, ezek elkezdnek a maguk lábán járni, és sokszor arra mennek, amerre ők akarnak. Engem sokáig evett a mérge miatt, hogy nem én vezetem az alakjaimat, hanem ők visznek engem. Érthetetlen ez, mikor annyi szép magyar regényt tudok, amelyekben látván látja az ember, hogy az alakoknak egészen másra van kedvük és tehetségük, mint amit csinálnak, de azért mind erőt vesznek a természetes hajlamaikon, és engedelmesen figyelik a preceptor vesszejét. Sajnos, itt megint bebizonyosodott az, hogy puha és energiátlan ember vagyok, akitől tulajdon gyermekeim se félnek. De az is lehet, hogy ezt csak a járatlanság teszi, s a második regényemben már nekem is szófogadó figuráim lesznek.

Egyelőre azonban úgy áll a dolog, hogy az alakjaim, akiknek az egy Turbókot kivéve még nincsen nevük, el-elszabadítják magukat a zsinórról, amelyet a lábukhoz kötöttem. A hősnőt például falusi ártatlanságnak szántam, aki éppen a légiességével fogja meg a festő szívét. De bizony egy-egy szava, mozdulata mégis csak elárulja, hogy ő is húsból és vérből való. Azonban ez tán nem is olyan nagy baj, mert a férfiak az én tapasztalatom szerint a legfehérebb márvány előtt is abban a reményben borulnak térdre, hogy egyszer majd életre pírítják őket. Sokkal nagyobb baj az, hogy Istenes Tót András - a regényben egyelőre Paraszt jelzőtáblát viselt - rendkívül önfejű és akaratos fickó. A brutális nyers erőt és az osztálygyűlöletet képviseli, és így nem csoda, hogy alig bírok vele. Már a huszadik oldalon agyon akarta ütni a festőt, de idejekorán az üstökébe kaptam, és visszaráncigáltam a nádasba. Tudniillik a Paraszt pákász-ember, aki nemcsak azért gyűlöli a festőt, mert az asszonyát elvette, hanem azért is, mert ő is azok közül a városi urak közül való, akik ki akarják szárítani a nádasokat, és bolgárkertészetet akarnak csinálni a helyükön, mert a paprika sokkal fontosabb közgazdasági cikk, mint a halcsík meg a teknősbéka. De éppen ezért kellett a Parasztnak a huszadik oldalról visszahurcolkodni a nádba, a víziborjúk, meg a bölömbikák közé. Ott kell neki kucsolni vagy száznolcvan oldalt, akkor aztán jöhet, mint a téli zimankó. Akkorra az Ártatlanságból híres dáma lesz, az ura a róla festett képeivel nagy aranyérmeket nyer Münchenben, Párizsban, Rómában, ő maga első győztes lesz a nizzai szépségversenyen, ott hozzájuk csapódik egy magyar gróf, lekíséri őket még a falusi nyaralójukba is, magával hozza a huszárt is, aki úgy tud káromkodni, hogy azt nem lehet borzadás nélkül hallgatni. Az asszony azonban egyszer véletlenül meghall egy kacskaringós káromkodást, amilyent nem hallott azóta, mióta susogó beszédű úri sorba került, egyszerre felzsonganak benne fiatalsága emlékei, és belehabarodik a huszárra. A huszár igyekszik elkáromkodni magától az öregedő nőt, de az végül is áldozatul

esik az ő gyenge ellenállásának. Találkahelyül azt a kis szigetet választják, ami a hajdani nagy nádasból még megmaradt, oda nem jár senki, mert az az elvadult Paraszt birodalma, akinek csak ennyije maradt az egész világból. Egyszer meglepi a szerelmeseket, de nem üti le őket az evezőlapáttal, hanem rögtön átcsónakázik a festőhöz, viszi neki a hírt, hogy a szigeten fehér hattyú párizik egy vadlúdgunárral, ezt érdemes megnézni. A festő, aki a toprongyos öregben nem ismer rá a nyalka pákászra, fogja a puskáját, áteveznek a szigetre, a csónakos széthajtja a nádat az evezővel: no, uram, gyönyörködj a természet ritkaságában. A festő felordít, rásüti a puskát a fehér hattyúra, szíven találja, aztán magával akar végezni, de akkor felegyenesedik a Paraszt, és torkon ragadja: neked, kutya, az én kezemtől kell meghalnod!

Úgy terveztem, hogy az expozíció körülbelül egyharmadát teszi a regénynek, mert ennyi kell a szereplők alapos jellemzésére, onnan aztán balladastílusban, a vízesés erejével zuhog le a történet a befejezésig. Alig vártam, hogy odajussak, mert nekem az eposzi pepecselés nem kenyerem, arra már rájöttem - azonban a munka extázisában olyan hibát követtem el, aminek a helyrehozása tíz napomba került.

Hosszú töprengés után ugyanis arra az elhatározásra jutottam, hogy a regényt első személyben írom meg. Mert akármennyire leszőlják a kritikusok az *Ich-Roman*-t, az mégis csak legközvetlenebb forma, ha bánni tud vele az ember. Nagyon megkönnyíti az író dolgát, ha belekönyökölhet az írásába, és össze-össze kacsinthat a közönségével. Nagyszerűen is ment minden körülbelül a hetvenedik kutyanyelvig, s csak akkor jutott eszembe, hogy ez a kedves természetesség az én esetemben kissé természetellenes. Ha a hőst a végén a Tiszába fojtják, akkor hogy az ördögbe mondja el még a saját halála történetét is? A közönségnek ugyan áldott jó természete van abban a tekintetben, hogy sok mindent elhisz, azonban ezt az egyet mégse hiszi el. Legalább nekem, mint kezdő regényírónak, nem; egyszerre meg nem lehetek illusztris öreg regényíró, akinek minden szabad, mert úgyse olvassa már senki se.

Mit volt mit tennem, előlről kellett kezdenem az egészet, s az első személyt áttennem harmadikba. Eleinte, egy kicsit nehezen ment, de aztán rájöttem, hogy az én egyéniségemnek tulajdonképp ez a forma felel meg. Az *Ich-Roman*-hoz líra, szív, kedély kell, tehát csupa alsóbbrendű írói érték, aminek az Örkeny-periódusban én is bővében voltam. Azonban ezen én már rég túl vagyok, a *passibilitée* állapotában, hideg fejjel és hideg szívvel fölülről nézem a világot a padlásablakból. Azt hiszem, a lírizáló naplóregények éppen ezért mentek ki divatból, mert mindnyájan megokosodtunk, nemcsak az olvasók, hanem az írók is, és nem vagyunk hajlandók a szívünkön keresztül nézni a világot. Akinek ehhez van kedve, az írjon meséket az Én Újságomba, a regényt pedig engedje át a magamforma józan és objektív ténymegállapítóknak.

A padlásablak különben itt nem metafora, hanem szintén ténymegállapítás. Rájöttem, hogy a padlásablakból kilátni a Héthalomra is, meg belátni a postakertbe is. A Héthalmon ugyan nem sok látnivaló volt, mert az embereim nem igen látszottak, csak a füstjük. Ha a füstöt láttam, akkor legalább annyit tudtam, hogy ott van a három magyar, és süti a lopott kukoricát. E tekintetben nem volt szigorú időbeosztásuk, mert délelőtt csakúgy észleltem az áldozati füstöt, mint délután. A postakertben már több volt a látnivaló, de sajnos, csak korán reggel. Ilyenkor locsolta Angyélka a virágait, kontyba csavart hajjal, ujjatlan blúzocskában, felgyúrt szoknyában, mezítláb. Nem is láttam soha olyan földhözlapuló verbénákat, meg petúniákat, mint az ő kertjében. Azt hiszem, azok mind azért lapultak le, hogy hozzáérhessenek a lábához. A rózsaszín meg sötétkék szarkalábakat szerettem, mert azok közül nagyon kifehérett a lába, hanem a fehér violákra haragudtam, mert egyszínűek voltak vele. Az öreg medvetalp-kaktuszt azonban barátságomba fogadtam, mert az mindig belekapaszkodott a szoknyácskájába, mikor

elment mellette. Egyszer mondtam is neki, hogyha énrajtam állna, csupa kaktuszokkal ültetném tele a kertjét.

- Biz az jó volna - nevette el magát -, mert akkor kevesebbet kellene locsolni. Azokat nem kell annyit itatni, mint a sarkantyúkákat.

- No, akkor inkább csak sarkantyúkákkal ültessük be az egészet.

- Miért? - nézett rám értetlenül. - Hát olyan öröme telik benne, hogy nekem annyit kell emelgetnem azt a nehéz locsolót? Nézze, hogy fel van már törve a tenyerem.

Persze, nem tehettem mást, mint hogy megcsókoltam a tenyerét. Hogy is mondta az egyszerű szép asszony? Ültessünk a tenyerébe csókocskákat, hátha kikelnek...

Fölszaladtam én egy nap százszor is a padlásra, de Angyélkát napközben nagyon ritkán lehetett ott látni. Legfeljebb Benkóczy urat láttam, ahogy betátja a száját a rácson. Egyszer azon is rajta kaptam, ahogy sodorgatott ki egy fehérbordós kék hajnalicskát. Szinte szerettem volna rákiáltani, hogy „hé, tolvaj, látlak”, de akkor az is kitudódott volna, hogy én is oda lesekszem, ahová semmi közöm. Így aztán csak magamban kívántam neki, hogy bár szorulna be a keze a rácsba.

Egyszer aztán az én átkomnál rosszabb is érte a fiatal urat. Akkor meg egy törökszegfű után nyúladozott - fogadom, hogy nem tudja a latin nevét a fiatal úr, pedig nem is olyan régen tanulta -, és már majd elérte, mikor Pólingné belépett a kertbe. Alighanem uborkát akart szedni, mert kosár volt a karján és kés a kezében.

Most meggyőződtem róla, hogy ez a hányaveti fiatalember tulajdonkép nagyon gyáva legény. Pólingné igazán nem az az asszony, akitől félni kellene, én például mindig szívesen elbeszélgetek vele, ha Angyélkára várni kell valamiért, de Benkóczy úr úgy megijedt, hogy látszott rajta, legjobban szeretne elszaladni. De már elkésett vele, mert Pólingné észrevette a virágtolvajt, és odalépett hozzá, meg is szólította. Az nem hallatszott föl, mit beszélnek, csak azt láttam, hogy Pólingné nagyon hadonász a kezével, pedig a kés is benne van. Érdekes, hogy ezt a kedves, mindig nyájas úriasszonyt hogy ki tudta hozni a sodrából egy szál törökszegfű. Pedig ha én ott vagyok, ő szokta biztatni Angyélkát: „Menjetek, kisleányom, a kertbe, szedj egy szép csokrot az elnök úrnak!” Most pedig Benkóczy úrra tán még a kést is ráfogta. No de micsoda inas-tempó is az utcáról lopkodni a virágot! (Azt hiszem, amit most kapott, nem teszi a herbáriumába.) Hanem az bizonyos, hogy jó porció arcátlanság lehet a fiúban, mert egy darabig még neki állt följebb, de utoljára nagyon összelappadt, könyörgőre fogta a dolgot, még a kezét is összetette, mikor elkotródott. Biztosan kérte Pólingnét, hogy legalább Angyélka előtt ne szégyenítse meg.

Hanem ez egyszer én is rajtavesztettem a ténymegfigyelésen. Ahogy leugrottam a padlás-feljáróból, majd ráestem Fidélre, aki ott tisztogatta a puskáját.

- Hát téged mi hurcol a padláson, te? - nézett rám csodálkozva -, nincs ott egyéb régiség, öreg, mint két szakajtóra való sörösdugó-cintányér a tatárjárás idejéből. Ezek azonban le vannak foglalva pedagógiai célra, vizsgai jutalomnak szoktam őket osztogatni a gyerekek közt. Úgy örülnek neki, mint az inkák kincsének, hiszen a háború óta egész nemzedék nőtt fel, barátom, amelyik még nem látott üveges sört. De tréfán kívül, néztél valamit a padláson?

- Nem, csak a padlásról - porolgattam le a térdemet. - Innen szoktam inspiciálni az embereimet, hogy nem szakadt-e még rájuk a Héthalom.

- Az ám, jó, hogy mondd. Az előbb idebent járt Kakas Márta, mindenáron téged követelt, de nem tudtuk, merre bujkálsz.

- Valami baj van?

- Ördögöt van. Nem láttak a hét eleje óta az emberek, hát az öreg bejött kémnek, hogy nem léptél-e meg a napszámmal. De meg találtak is megint valami összamarat, nem is állkapcsot, hanem egész fejet. Mit gondolsz, nem a Bálám számará volt ez? Azt mondja Kakas Márta, még zabla is volt a szájában.

- A számará feje Kakas Mártának! Bizonyosan pogány magyarkori lovassírt találtak.

- No, az csak úgy lehetett, hogy Töhötöm apánk fölkívánkozott egy kicsit, szétnézni az innetső világban. El nem tudom képzelni, hogy a trifólium ment volna le érte - nevetett Fidél.

A trifóliumból csak bifólium lett, mire kiértem. Kakas Márta lement a zombékba vízisiklót fogni. A rekkenő hőségen az öreg úgy szokott kifogni, hogy élő siklót dugott az inge alá, az annál jobban hűtötte, minél jobban fickándozott. Aránylag olcsó fajtája a hideggyógymódnak, de persze csak addig, míg a sikló nem esik forgalmi adó alá.

Bíbok sógor kalapját az arcába húzva aludt a gödör partján, lábát térdig beledugva az árokból kihányt hűvös agyagba. Körülötte széthajigálva vagy tíz frissen rágott kukoricacsutka, bizonyosságára annak, hogy a sógor nem kannibáli természetű lakoma örömeibe fáradt bele.

A hamvába haló tűznél egymagában kuporgott a búcsúelűljáró, és felfűjt pofával igyekezett lelket lehelni egy haldokló parázsba, amit lapos csontszilánkkal igazgatott bele a pipájába. Tudnivaló, hogy a pipagyújtás egész embert követelő férfimunka, s én nem is vettem rossz néven Andrásnak, hogy még csak a fejével se biccentett adjon Istent. Úgyis hatan hét véleményen vagyunk ebben a szegény kis Szittyiában, hát legalább mink dohányos emberek értsük meg egymást.

Hanem ahogy jobban szemügyre vettem a csontszilánkot, fölhorkant bennem a régész. Ráismertem a brachyprosop keleti lókoponya mandibula-darabjára, amelyen kevesebb a rágóléc, mint a dolichoprosop nyugati lovakén. (A falánkság a lóban is jellemzi a nyugati fajt.)

- Hű, a kiskésit neki! - káromkodom el magamat. (Hiába, falun ezt is megtanulja az ember. Szolgáljon mentségemül, hogy a néplélekben e téren végzett stúdiumom gyakorlati célokat is szolgált. Regényemben a huszár fellépésétől kezdve tragikai motívum gyanánt fog szerepelni a káromkodás.) - Hát nem egészen ásták ki a lófejet?

- Nem ám - vidult fel az András ábrázata, mivel a dohány kezdett tüzet lelkezni a parázstól. - Nem is láttunk lófejet.

- Hát ez? - rúgtam a lábammal a gödör partján heverő csonttörmelékek közé.

- Az? - biztatta András sebes szívással a pipát -, az csak számaráfej vót. A Matyi Gazsi számará vót, a ruzsajárási juhászé. Ráüsmertünk a csorba fogáruul, egyszer részögon kalapáccsal mönt neki a Gazsi, mert mögharapta. Mögálljon, megkeresöm mingyán. Alighanem belekeverödött a hamuba.

Persze, mikor számaráállkapcsot találnek, arra azt mondják, táltos ló. Mikor lókoponyát találnek, arra azt mondják, számaráfej. S nincs az Istennek az az anatómusa, aki ezzel a csökönységgel elbírjon.

Ahogy ott turkállok a botommal a hamuban, vassal csordul össze a bot vasvége. Előpiszkálom egy rozsdáette csikózablának a feszítő-vasát.

- Hát nézze, András - mondom kétségbeesetten -, ez, ugye, zabla-darab?

- Az.

- Ez a szájában volt a szamárfejnek?

- Ott. Alig bírta belüle kiverni a Bíbok sógor az ásóval.

- Hát most már azt mondja meg kend nekem, hogy hogy került zablá a döglött szamár szájába, mikor azt az elevenébe se szokták rakni?

- Azt már csak ű tudná mögmondani, uram - komorodott el a búcsúelöljáró szava, a kukoricatáblára tévedvén tekintete.

Nagy kék pillangó bukácsolt a kukoricák közt, Pengáló Mária ma kék selyemkendőben hozta az ebédet. Persze jobbrul-balrul ott sündörgött mellette a bárány meg a gyerek; hála Istennek, egyik se látszott himlősnek. Úgylátszik, mégis csak jól kitanult a doktor a kurgizeknél.

Az ételes szalvétát szótlanul letette az ura elé, aztán a kebelébe nyúlt, kivett belőle egy rózsaszín levelezőlapot, azzal odafordult hozzám:

- Lögyön szíves már mögnézni ezt az iratot. A postás hozta, azt mondja, törvénybe vagyok idézve.

- Nem magának szól ez - nézek bele az írásba -, csak figurázott a postás. Az urát idézik a városba.

Megrezzent az ember, egyszerre piros lett a kezében a szalonna, mert belevágott az ujjába a bicskával, úgyszólván kibuggyant a vére.

- A katonai ügyosztályba hívják. A városházán van, az emeleten. Alighanem a hadmentességi adó dolgában. Engemet is zargattak érte a múltkoriban.

- A fene rágja ki - könnyített András a lelkén. A vérvő ujját pedig beledugta a nyirkos agyagba. Ha pókháló nincs, az a legjobb vérzéscsillapító. (Legföljebb tetanuszt kap az ember, de a vérzés akkor is eláll.) - Osztan mikorra szól az üdöző?

- Szombaton délelőtt kilenc órára. Az pedig holnap van.

- Hogy a guta üsse mög üket! A legnagyobb dologüdőben sarcolják az embőrt az ilyen kitanálásokkal.

- Az - mondtam egy kicsit kesernyésen. - Sokkal jobb lett volna, ha mára idézték volna kendteket, de mind a hármukat. Akkor nem verték volna szét kendteket ezt az értékes lőfejet.

- Ejnye, ejnye - háritotta el a kalapot az arcáról Bíbok sógor -, ne ögye már magát annyira az elnök úr a lőfeje miatt. Hiszön ha tudtuk volna, hogy olyan nagy böcsbe tartja, mink is több gonddal löttünk volna rá. De hát majd teröm ott még másik is, ahun ez vót.

- Az a maguk haszna lesz - békültem bele az állapotba. - Ahány csontvázat találnak, annyi száz koronát kapnak a napszámon fölül.

De már erre a lábát is kihúzta Bíbok sógor az agyagpaplan alul.

- Gyék kend már, sógor - kuporodott le a szétvert lókoponya mellé -, hátha ebből is össze tudunk rakni vagy ötven korona árát.

András azonban hallatlanná tette a konzorciumalapításra való felhívást. Az egyik szemével az asszonyt kísérte, a másikkal meg azt leste, hogy hát én megyek-e már utána.

Azért is lekerültem a nádasnak. Énmiattam ne hányja a hab a lelkét szegény embernek. De meg úgyszólván virágos kákát akartam szedni Angyélkának. Lesz még ebédig annyi idő, hogy beszaladhatok vele a postára. Muszáj egy kicsit kifűjni a bosszúságomat, különben egész nap nem tudok dolgozni.

Hát ahogy befordulok a faluba, ott ül a szép Mári a kilométerkövön a templom sarkán. Kék selyemkendője lecsúszva a nyakába, most láttam először, hogy milyen szép formájú feje van ennek az asszonynak. Azt is most vettem észre, hogy nagy, sűrű fekete hajában egy-egy ezüstsál is megcsillan a napsütésben.

- De szép virágja van - kötött belém csöndes, megállító szóval.

Már most mitévő legyek? Ez a bolond doktor a fejébe vette, hogy én a Mári után járok. Nem akarom, hogy most véletlenül megint együtt lásson velem. Benkóczy úr is erre szokott kóvályogni déltájon. Angyélka is ideláthat a postáról, ha véletlenül kinéz. De ezt a szegény asszonyt se bánthatom meg azzal, hogy szóba ne álljak vele. A legokosabbat tettem, amit tehettem. Az ölébe fektettem a virágot.

- Magának szedtem, azért a múltkori szép csokorért.

- Tudtam én azt - kapta föl a virágot és szorította a szívére. - Hiszön mögmondta a szent embör.

Ijedtemben elöntött a forróság, és úgy elszaladtam onnan, mintha seprűznének. Az kell még nekem csak, hogy Pengáló Mári bennem találja meg az élet koronáját. Hiszen én nem vagyok nagy, derék ember, csak olyan középtermetű. Se nagy nemből való nem vagyok, hiszen a nagyapám juhász volt, és csak a purgatóriumban van. Ezt is a szent ember mondta! Ha nagy úr lett volna, egész biztos, hogy a pokolba került volna. Tessék csak megnézni a Dante Poklát, nincs abban egy szem plebejus se!

Szerencsésen elértem a postát, se a doktorral, se Benkóczy úrral nem találkoztam. De már a postán nem volt szerencsém. Pólingné ült a ketreben és azzal fogadott, hogy Angyélka gyöngélikedik.

- De nem komoly baj - nyugtatott meg gyöngéden; nyilván nagyon ijedtnék látszhattam. - Egy kicsit fáj a feje az örökös szobalevegőtől.

- Többet kellene mozogni Angyélkának - kaptam mohón a helyzet kihasználásának lehetőségén.

- Igen, de ketten nem mehetünk egyszerre sétálni adta számba a szót Pólingné aranyozni való anyai gonddal -, egyedül meg nem ereszthet ki így faluhelyen fiatal leányt az ember.

Ebből mindjárt sejtettem, hogy Póling mama nem tudott a szentiváni tűzugrálásról. De hát bizonyosan a Póling mama mamája se tudott mindenről annak idején.

- Nagyon boldog lennék, asszonyom, ha néha partnere lehetnék Angyélkának, legalább én is könnyebben rászánám magam a sétára, úgyis magam is vérszegény vagyok egy kicsit.

- Igazán, lenne olyan kedves, elnök úr? - csapta össze Póling mama a kezét. - No, ha ezt meghallja Angyél, egyszerre meggyógyul!

Nem tudom, hogy Póling mama felejtette-e el ezt az orvosságot beadni a leányának, vagy Angyélka fejfájása volt szokatlan makacs természetű, de sajnos, a kisleány még este is gyöngélikedett. Másnap már hajnal szökülésekor fönt voltam a padláson, de a virágoknak be kellett érni a harmattal, Angyélka nem mutatkozott. Ellenben egyszer csak irgalmatlan veri valaki a plébánia kapuját. Még aludt az egész ház, magam ugrottam le szót érteni a hajnali vendéggel.

- Ki az?

- Én vagyok.

- Ki az az én?

- Hát én a magam szömélyiben.

- Mit akar?

- Az elnök úrral akarok beszélni.

Akkor már csak kinyitom a kaput.

- Nini Bíbok, maga az? Hát maga már fölkel?

- Le se feküdtünk, kéröm. Dolgoztunk mink egész álló éjszaka. De érdemös is vót, hála a fölségös Úristennek, mert annyi a koponya a Héthalmon, hogy az csak csudaság. Hát ezt gyüttem el megjelenteni a saját szömélyömben. Mondok, nem kerül sömmibe, hadd örüljön neki az úr möntül előbb.

Ami az örömöt illeti, úgy voltam vele, mint az egyszeri inasgyerek a veréssel: szerettem volna már rajta túllenni. Mindenféle balsejtelmeim voltak.

- Mélyen találták a koponyákat?

- Hát kit hogy. Vót olyan is, akihöz létra köllött.

- Aztán egészek?

- Némölyikön még a bür is rajta van.

- Mi-i? - hököltem meg. - Hát miféle koponyák azok, Bíbok?

- Ki ilyen, ki olyan, az ördög üsmert rá sütétben. Legjobb lösz azt a tötthelyön föltekinteni, kéröm.

- No ott leszek mindjárt, csak cipőt rántok.

A halom csakugyan már messziről fehérlett a koponyáktól. Régi imádságos könyvekben így ábrázolták a Golgotát. Teremtő Isten, csak nem ásták föl ezek az agyafúrt emberek az éjszaka a régi kolera-temetőt!

Nagy kő esett le a szívemről, ahogy fölértem a „koponyák hegyére”. Nem volt köztük emberkoponya, hanem az oktalan állatok alighanem jobban voltak képviselve, mint a Nemzeti Múzeum állattárában. Volt ott lókoponya, marhakoponya, kutyakoponya, yorkshirei disznó, macedóniai öszvér, de még tán tevekoponya is. Szép rendben egymásmellé rakva a gyepen, mellettük ásónyélre támaszkodva hallgatag méltóságban Bíbok sógor meg Kakas Márta, mint két sámán, körülöttük a harmattól füstölgő mező, amelynek az éjszakai neszei már elaludtak, a nappali hangjai még nem ébredtek fel, s az ég ereszében a pirosképű Napisten, előtte ezüst ruhában kapunyitó szolgálja, a napvezető csillag. Határozottan volt ebben a napkeleti képben valami pogány magyar hangulat. Egészen stílszerű volt, hogy az Ipolyi *Mithológiá*-jában való bűvárlataim eredményét értékesítsem.

- Hej, mézes teringette, mákos borongatta! Mit csináltak itt maguk, emberek?

- Legalább ezer pöngő árú - profanizálta Kakas Márta az ősturáni hangulatot egy modern kacsintással. - De az András nem részelhet benne, mert ő még az éccaka bemönt kocsival a városba, de mög föl is köszönt mán az isteni szolgálattal.

- Nem az itt a beszéd - szólalt meg Bíbok sógor nagyon komolyan. - Az a beszéd, hogy most már öleget töttünk a böcsületnek.

- Hogy-hogy?

- Maga tegnap sok szót tött amiatt az egy rongyos koponya miatt. No jó. Érdemös vót-e, vagy se, azt nem keressük, mert jussa vót hozzá, a maga péze állt benne. Hát ne mondja, hogy mögrövidítettük. Szöröztünk helyette tizannyi érőt.

- De hát honnan a pokol fenekéből szerezték? Mert annyit tudok, hogy ez nem mehetett ördög híre nélkül.

Bíbok sógor eddig méltóságteljes volt, most fölényes lett.

- Azzal mög mán az elnök úr ne törődjön. Mink nem kérdözzük, minek lösz ez magának, maga mög ne kérdözze, hun vöttük.

- De nem úgy van az, atyámfia! Mit csinálnék én ezzel a sok dögcsonntal? Nem vagyok én se csontszedő zsidó, se enyvgyáros.

Bíbok sógor a fölény műútjáról lekanyarodott a kedélyesség gyalogösvényére.

- Hú a kirelájzomát, de kitanálta az elnök úr! Onnan való ez mind az enyvgyárbul, odaátrul ni! Háromszor térültünk-fordultunk értük az éccaka a csónyikkal, egyszer majd bele is fordultunk a Tiszába.

Így már értettem, hogy kerül a „sivatag hajója” a Héthalom tövibe. Úgylátszik, az enyvgyár valami balkáni csatatér csontjait bányásztatta ki, azok közt lehettek egy igazhitű tevés-huszár lovának a tetemei is. Ez se gondolta szegény, hogy a dicsőség mezején túl is szolgálni fogja az európai kultúra ügyét egy tiszamenti spódiumgyár vákuum-készülékében. Kár, hogy az anyja erről sohase fog hírt hallani a líbiai sivatagban; bizonyosan nagyon büszke lenne rá.

Hanem ezt a derék tevekoponyát és társait most már vissza kell szállítani hivatásuk színterére.

- Nem érdemös avval vergődni - vakargatta a tarkóját elszontyolodva Kakas Márta. - Egész csonthögy van a gyár udvarán, nem lösz az evvel se több, se kevesebb.

- Nem úgy van az - mondom -, ezért le is csukják kendteket, ha kitudódik a dolog.

- Hát mán hogy tudódna? - legyint Bíbok sógor. - Visszalopjuk mink ezt az éccaka, úgy, hogy a kutya se vakkant meg bennünket, igaz-e, bátya?

- Nono, az löhetségös - tűnődött Márta -, de hát ki fizeti ezért most mán a napszámot? Azt mondom, érvényösebb lönne, ha eladnánk ezöket a tetemöket a gyárnak.

Megijedtem, hogy a vén szamar még valami bajba keveri magát. Nekem is kellemetlen volna a herce-hurca. Az újságokba is belekerülne, kifiguráznának, a szakkörök kapnának rajta, ki is nevetnének, rajtam is veszne, hogy én lopatni szoktam a régiségeimet - inkább megajánlottam az embereknek a napszámot mind a két éjszakára. Kakas Mártának azonban nagyon megjött evés közben az étvágya. Azt hittem, kiderül az ábrázata, de még jobban beborult.

- Nem gyerökjáték ám ez, kéröm. Nézze, mikor ezt a nagy ökörfejet kiszabadítottam a többi közül, létrára köllött állnom, mert ha mán hozom, mondok, csak a szépít válogatom. Már most az a létra el is csúszhatott vóna velem, gondolja föl, milyen nagy lélekveszödelöm lött vóna abbul. Dupla napszám jár ezért, de csak az úrtul, mert másnak mög nem tönném sömennyiért.

Megígértem a dupla napszámot, de meg is léptem mindjárt, mert ha még öt percig ott maradok, kiderült volna, hogy a létrát is meg a csónakot is vissza kell lopni valahová, s ezért bizonyosan tripla napszám járt volna.

Különben az eset megérte, amibe került, mert mindjárt bejegyeztem a „T. V.”-be. Pompás epizód lesz belöle, ha be tudom illeszteni valahová, és mért ne tudnám? Nagy alkotásoknál nem muszáj indokolni az epizódokat. A Munkácsy *Honfoglalás*-án is van négy lóláb,

amelyikhez nem találni a lovat. A teret valahogy ki kell tölteni. Igaz, hogy ha minden epizód ennyibe kerül, akkor előre elfizetem még a harmadik kiadás honoráriumát is. (Ha jól utánaszámít az ember, a regényíró többre menne vele, ha beállna epizódalaknak, és eljárna csontot lopni. De hát az idealizmusból is csak élni kell valakinek.)

Nagyobb baj volt ennél az, hogy ezen a napon megint megbomlott az egyetértés a toll, a papiros meg a tinta közt. Ötször fogtam bele a pákásztanya leírásába, de nem mentem tovább annál, hogy a „nadas sűrűjében, titokzatos vízi utak labirintusában nem tudja más a járását, csak a pákász”. Mikor hatodszor leírtam, akkor eszméltem rá, hogy ezt nem is én írtam, hanem Herman Ottó *Magyar halászat*-ából orozkodott belém. Az én agyam olyan üres, mint a kifúvott tojáshej. Egy gondolatot, egy képet, egy jelzőt nem tudok belőle előkaparászni. Aha, erre mondták a régi írók, hogy „invita Musa”. Nahát én tisztelem a Múzsát, de majd megmutatom, hogy a mai világban már egészen jól el van az író önála nélkül. Nincs itt egyéb baj, csak hogy nagyon betűz a nap az ablakon. Behajtom a táblát, sötét van. Kinyitom a táblát, elhomályosítom az ablaküveget ívpapírral: most már csak világosság van verőfény nélkül, szemnek, idegnek kellemes. Nem ér semmit, csak nem tudok megindulni. Nem hát, mert fojtott idebent a levegő, a bútorok enyvszaga érzik a melegben - persze, hogy ez a baj, ezt előbb is fölérhettem volna ésszel. Hurcolkodjunk csak ki a szabadba!

A fészerben találtam egy rossz kis asztalt - valaha kártyaasztal volt, csak nem dől tán össze szégyenletében, hogy most csak regény készül rajta? Kivittem a kertbe az eperfa alá, ott friss fuvallat legyezte a leveleket, galambok turbékolnak a bug ajtajában - no gyere, pákász, majd nyélbe ütlek én most már mindjárt a természet ölén!

Csak hogy a friss fuvallat nemcsak a leveleket legyezte a fejem fölött, hanem a kutyanyelvet is a kezem alatt. A szelídség madarai összemarakodtak a tetőn; két hím, egyikük nyerges orrú, mint a doktor, egészen embermódra esett neki egymásnak, kidüllesztették a mellüket, topogtak a lábukkal, sértő szavakat hurrogtak, a nőtény pávagalamb pedig ott illegette magát előttük, s hol az egyikre vetett bátorító pillantást, hol a másikra - undorító volt! De azért a legnagyobb bünt mégis csak az öreg Newton követte el, mikor a nehézkedési törvényt kitalálta. Legalább a fekete epret kivehette volna alóla! Egy szem a tintatartómba nehézkedett bele, és amennyit súlyából veszített, annyit kiömlesztett a tintából a kéziratpapírra. Másik kövér eper szem fehér nyersselyemruhámon szétloccsanva igazolta a Newton úr törvényét.

Nem, ezt nem lehet egy helyben kibírni, ezt a megbolondító állapotot, mikor az író egy eper szemet is bombának érez, amivel láthatatlan ellenségek hajigálják meg az üres koponyáját, mikor már kilopták belőle az agyvelőt. Nincs az a világhíresség, ami az ilyen órákért kárpótolná a művészt, s nincs a művészen kívül a teremtésben senki, aki a kínszenvedésnek ezt a fajtáját ismerné. Más istenteremtései általában okos embernek érzik magukat, s a legtöbb ember úgy éli le az életét, hogy ez a hite egy pillanatra se rezdül meg. Csak a művésznek adatott meg, hogy legyenek napjai és hetei, amelyeken az az egyetlen gondolata, hogy a hülyék konventjében ő lehetne az elnök. Ha a jó Istenben van egy kis méltányosság, ennek a mártíromságnak a fejében minden művész talpon állva jut a mennyországba.

Egy darabig önmagamot keresve ödöngtem a kertben, aztán megadva magam a sorsnak, végigheveredtem a ribizli-bokrok mögött a gyepen, a kertkerítés tövében. Abban a percben, ahogy a deszkák hasadékán átbíborlottak hozzám a mályvák, egyszerre megtaláltam magamat.

- Hiszen neked az a bajod, barátom, hogy két napja nem láttad a postáskisasszonyt! Szégyelld magadat, vén számár, és locsold le minden reggel egy dézsa hideg vízzel a hátgerincedet!

Nagyon ritkán szoktam így második személyben beszélgetni magammal, mert megfigyeléseim szerint naplót írni és önmagukkal beszédbe merülni csak romantikus természetű emberek szoktak, de azok is csak a regényekből tanulják az ilyen bolondériákat. Ha azonban velem is megesik, akkor én rendesen elalszom; bizonyoságul annak, hogy magam se tartom magamat a legelméesebb társalgónak.

Most is elaludtam, s csak arra ébredtem fel, hogy a talpas ráncigálja a vállamat.

- Mi baj, Juli? - pillogtam rá akadozó szemmel.

- Az asszonyság kereste a ténsurat.

- Micsoda asszonyság?

- A Pengáló Mári asszonyság. Azt hagyta, tessék elmönni hozzájuk, mindön okvetetlen, de mingyárt.

- Azt nem mondta, minek?

- Nem mondott ögyebet, csakhogy beteg a gyerök.

Szegény kis bogár, bizonyosan megint bárányhímlője van. Legjobb lesz, ha elhívom magammal a doktort is.

A doktor ajtaja azonban be volt zárva, és hiába zörgettem. Pedig otthon volt, a pianínót nyeggette, kihallatszott az utcára. Bekiáltottam az ablakon, bizonyosan meghallotta, mert a pianínó egyszerre elhallgatott. Még egyszer-kétszer próbát tettem, aztán abbahagytam. Úgy látszik, a doktor úr nem akar itthon lenni. Úgy az ötödik ház ellen mehettem, mikor hallom, hogy ajtó nyikorog valahol. Hátrafordulok: egy bekötött szemű öreg ember mén be a doktor ajtaján. Úgy látszik, a doktor úr csak nekem nem akart otthon lenni. No, ez csakugyan bolond embernek ad enni. Csak nem gondolja komolyan, hogy én-miattam nem boldogul Márival? Már látom, hogy muszáj lesz érte közbenjárnom a szépasszonynál. Most lesz is rá alkalom, nincs itthon az embere.

A búcsúelüljáróék háza messziről kifehérlett a többi ragyásfalú, meszelését hullajtó ház közül. A piros-kukoricás padlásablak alatt kis gömbölyű fülke, abban a Boldogságos szobrocskája mutatja, hogy itt kegyeséletű emberek laknak. Az ereszet alja rongypamacsal kifestve szép talitarkára a szemöldökfa magasságáig, azon alul hófehérre meszelve a fal, a töve elhúzza sárga pántlikával. Látszik, hogy nemcsak ráérő asszonya van a háznak, hanem szépet szerető is. A fészerben egy csúnya kubikos talicska, tele nyűtt ruhával, szakadt bocskorral, mivel, nagyon szemet szúr. Ez alighanem a Satyi apai öröksége lesz, amihez nem nyúl senki.

Hangos jónapot mondok a tornácon, nem felelnek rá. A pitvarajtón fehér lepedő van a legyek ellen, félrehúszom, a konyhán nincs senki. Balra az utcai szoba, kopogtatok, benyitok: senki. Persze nem is lehet, mert ez a tisztaszoba. Ott a sarokban a sublót mellett az a bizonyos házioltár, amelyik mellett a Pengáló Mári élete elfeketedett. Sugaras szemű Madonna helyett most a hétfájdalmú Szűz vásári képe van benne. Előtte rózsás bögrében az én virágos-kákám; lám, ezt csakugyan becsben tartják.

Visszaóvakodom a konyhába, kopogok a jobb felé való ajtón.

- Szabad! - ismerem rá a Pengáló Mári hangjára.

Sötét van a szobában, ahogy belépek, és kellemes hűvös. Megállok az ajtóban, mert nem látok semmit.

- Ejnye, de sötét van maguknál - mondom vaktában. - Várok már, míg a szemem megszokja, hogy föl ne lökjek valamit.

- Majd én vezetöm - susogja a Mária hangja, és egy forró kéz megfogja a kezemet.

Hallom a ruhasuhogást, mozog előttem valami fehérség, nekiütődöm a térdemmel valami keménynek: ez csak a kanapé lehet.

- Üljön le minálunk - mondja Mária, de még mindig fogja a kezemet. - Mingyárt csinállok világosságot.

Kedves félhomály támad a szobában. Fehér tüllfirhang van az ablakon, arra rojtos fekete selyemkendő akasztva, annak a sarkát lebbentette föl az asszony.

- Alszik a gyerek - kezdte újra a susogást -, azért sötétítettem be.

Egy ágy volt a szobában, nem is ágy, csak vacok, azon aludt a gyerek. De nagyon jóízűen, nem beteg módon; a hasán fekvve, a két karját kétfelé hajítva. A félhomályban is vörös foltok kereklettek mind a kettőn.

- Láza nincsen - próbáltam laikus módon megnyugtatni az asszonyt, ha már a doktort el nem hozhattam magammal.

De Márit nem kellett megnyugtatni. Elfojtott kuncogással kapott a szavamba:

- Láza? Hát mitül volna láza szögénynek? Nincs ennek ez égvilágon sömmi baja, csak azért fektettem le, mert nagyon elgyalázta az ártatlant a forróság.

- Hála Istennek. Én azt gondoltam, már megint bárányhimlős.

- Nemis vót az eccör se, csak az a vén doktor járta az eszít.

- Ugyan? Hát mitől vannak rajta a kiütések?

- Kivallattam mán én azt is a Satyikából. Ha kikeríthette valahun a gyereket az a vén égetnivaló, mindég mögseprúzta csalánnyal, adott neki krumplicukrot, hogy ne ríjjon, oszt egy óra múlva mán gyütt a gyereket mögvizitálni.

Sok fajtájával találkoztam már a széptevésnek az erkölcsörténelemben, hanem ilyent még nem pipáltam. Szép tanterve lehet annak a kirgiz orvosi fakultásnak!

- Hát aztán volt-e már itt máma a doktor úr? - nevettem el magamat.

- Vót ám, de nem is gyön egyhamar ide! - kacagott a menyecske is. (Persze a vállamhoz szorította a kacagó száját, hogy föl ne ébressze a gyereket.) - A múltkor a kezefejibe haraptam bele, most mög a papucsom sarkával hagytam helyben.

Isten bizony, csak most néztem a Mária lábára. Remekbe készült pillangós papucs volt rajta, piros szattyán a bőre, arany a cifrája, bizonyosan a festőtől kaphatta még ezt; a mai világ pénzéhez nem csinálnak ilyent a papucsosok. De amúgy is ki volt csípve a menyecske, noha nem egész templombamenősen. Suhogó szoknya rajta, piros pántlika az ujjatlan ingvállában, erős fehér nyakáról klárisgyöngysor ereszkedett le a kebelébe. Szinte süttött a karja, pedig mintha márványból faragták volna, hogy rámdőlve a fülembe súgta:

- Olyan sárga a foga, mint a halálnak. A szája mög mindég fokhagymaszagú.

Ez mind igaz, hanem azért a kezemet már elereszthetné. Megpróbáltam kiszabadítani, de most már a másik kezével is lefogott.

- Úgy tudja mög, hogy mához négy hétre letelik a hét esztendő!

A vállával valahogy meglökhette az ablakszárnyat, a fekete kendő fölhajtott széle leszaladt, megint sötét lett a szobában.

Az ördög vigye el ezt a kórságos asszonyt a hét esztendejével, meg az élet koronájával együtt! Meg minden csaló kártyavetőjét és léleklátó szent emberét a világnak! De még azt a kiadót is, akinek eszébe jutott regényt íratni velem! Hát kellett ez nekem, hogy én itt az Isten háta mögött a szemérmes József történetét játsszam el ezzel a templompribék Putifárnéval!

Dühösen felugrottam, lerántottam az ablakról a selyempokrócot, hogy egyszerre tele lett a szoba szikrázó napfényel - és az ablakon keresztül bevigyorgott ránk a doktor halálfeje.

- Zbogom! - mondta röhögve, és a szemére csíptette a monoklit.

Pengáló Mári mindjárt föltalálta magát, és ráöltötte a nyelvét, én azonban zavarodottan oldalogtam ki a szobából. Az volt a szándékom, hogy majd kimagyarázom magam a doktornak, de mire kiértem, már eltűnt, én pedig meggondoltam a dolgot. Végre is nem Fáraó ő, hogy számon kérhetné tőlem a dolgaimat, s egyébként is még ma este itthagynom a falut minden problémáival együtt.

Meg is tettem volna, csak hogy mire hazaértem, Fidél nagy újsággal várt a kisajtóban.

- Gyere hamar, fiú, Pólingné már háromszor is kerestetett.

- Engem?

- Téged ám, ebédre várnak. Kiadlak nekik egy hétre albérletbe.

- Hogyhogy?

- Úgy, hogy sürgönyözött a nagyváradi öcsém, a jövő héten lesz az esküvője, elvette valami oláh generálisnak a leányát, de azzal a kikötéssel, hogy én adom őket össze. Mindjárt itt lesz értem kocsi a báró, megyünk be a városba útlevelet szerezni. Egy hét múlva itthon vagyok, hacsak ott nem fognak az oláhok-tábori püspöknek, te pedig addig a postán kosztolsz.

Illendőségből szabódtam egy kicsit, de a sarkon föltetszett az Angyélka sugár alakja. Nagy lapulevelet tartogatott maga fölé ernyőnek, mint a kisleányok szokták, azzal integetett, hogy siessek már.

Így aztán megint megbékültem a faluval.

Kár, hogy Ovidius a *Metamorfózis*-okban nem jegyezte föl a Midasz király borbélyának a nevét, aki pedig sokkal szimpatikusabb férfi lehetett a számárfülű királynál. Én legalább nagyon meg tudom érteni, mióta a regényírói pályán működöm, s ha a nevét tudnám, megindítványoznám, hogy poroljuk ki a Hadészből és tegyük meg az írók védőszentjének. (Szent Lukács evangélista az írásba néző ökörrrel úgyse egészen stílszerű, mióta a cenzúrárt eltörölték.)

Ellenben a mesebeli borbély, aki gödröt ásott, hogy legalább abba sűghassa bele a titkot, ami a szívét nyomta, az annyira emberi, hogy sohase fog kimenni a divatból, míg kezdő írók lesznek, akik önfeláldozó emberek híján a gödörbe is belekiabálnák a verseiket. Persze a kezdő író lehet nyolcvanéves akadémikus is, és a verset helyettesítheti doktori disszertáció is. Ismertem egy öregurat, a világ legszerényebb emberét, aki húszéves bűvárkodás után megírta élete főművét, egy tizenhatoldalas könyvet az orthogonális substitúciók coefficienseinek paraméteres értékeiről. Mielőtt nyomdába adta volna, összehívta az egész családját, fiait, leányait, vejeit, menyeit és unokáit, s pár szavas bevezetés után elkezdte nekik olvasni a kéziratot. Fiúk, leányok, vők, menyek és unokák egymásután szökdöstek ki szobából, csak a legkisebb unoka maradt bent, mert az még nem tudott járni. Az öregurat ez nem zavarta, felolvasta az értekezést a kisdednek, noha igen intelligens ember volt, tudta, hogy bolondságot csinál, de nem bírt erőt venni a közlési vágyán. Sokkal jobban megjárta az a filológus barátom, aki éveken keresztül mindennap esti kilenctől éjfélután kettőig dolgozott az indogermán gutturális hangzók történeti fejlődésén. Akkor fölébresztette a feleségét, és felolvasta neki az aznapi penzumot. Az asszony a tizedik fejezetig bírta, akkor otthagya az urát, és beállt valamelyik apácarendbe. Persze a filológusok élelmes emberek, az én barátom, aki előtt még tíz fejezet állott, nem nyugodott addig, míg nem talált egy álmatlanságban szenvedő öreg kisasszonyt, azt elvette, s máig is a legboldogabb házasesetet él a kölcsönös hála alapján. A férj hálás, mert így végig megírhatta a könyvét, amelyért a benaresi akadémia levelezőtagjává választotta, a nő pedig hálás, mert mire készen lett a könyv, kigyógyult az álmatlanságból. Sajnos, az eseteknek néhány százaléka halálos kimenetelű, különösen mikor költőkön vesz erőt a felolvasás-düh, s a leggyanútlanabb embereket támadják meg orvul. Egy epikust például egyszer majd agyonvert az asztaltársasága sörösüvegekkel, mert a titkári jelentésébe belecsempészte egy kiadóra nem talált eposzának egyik énekét. Egy szelíd szonettköltő pedig fegyházban végezte az életét, mert egyszer belevágta az ollót a feleségébe, akinek akkor jutott eszébe kisiccelni a macskát a szobából, mikor a mester a legbravúrosabb rímét akarta elcsendíteni.

Én, akármeddig nézek vissza költői múltamba, nem találok benne olyan eseteket, amelyeket e kategóriába sorolhatnék. Fiatalabb éveimben ugyan néha erős kísértésben voltam, hogy felolvassam egy-egy versemet a kaszíros kisasszonynak, de részben velem született félénkségem tartott ettől vissza, részben pedig az, hogy nem akartam a verseimből kiábrándulni. Nekem, amit írtam, mindig csak addig volt kedves, míg viaskodtam érte magammal. Mikor készen volt, fölfürdetve, bepólyázva, tisztába téve, akkor a szülő gyöngédségével néztem rá. Ha hangosan fölolvastam magamnak, akkor már kezdtem a szülőtemtől elkedvetlenedni. Észrevettem, hogy a szeme kancsal, az orra tömpe, a lába biceg, és ahol sírnia kellene, ott nyávog, ahol kacagnia kellene, ott szuszog. Mikor aztán nyomtatásban láttam, akkor végképp elidegenedtem tőle, mert egy porcikájában sem ismertem magamra. Ezért nem tartok én otthon a verskötetemből, s ezért hagytam volna én föl a lírával előbb-utóbb akkor is, ha természetemet az évek meg nem változtatják, s a romantika ködét józan realitássá nem kögítik bennem.

A regény azonban más. Ez nem szonett, amit ebéd után meggyúr az ember az asztal sarkán, mint egy kenyérbélfigurát, ez nem dal, amit a vendéglői papírszalvétára ráfirkál az ember, ha már beszélgetni úgyse bír a cigány miatt. A regényíró nem olyan istenadta kis tücsök, mint a költő, hogy elég volna neki, ha magamagának cirpeghet a lyukában; a regényíró valóságos műépítész, a regény pedig olyan komoly alkotás, akár egy bazilika, annak tér kell, nyilvánosság kell, közönség kell, míg készül is.

Becsületistenemre mondom, hogy nem azért fődtem fel a titkomat Angyélka előtt, mintha valami különös hatást vártam volna tőle. De úgy voltam, mint a Midasz borbélyja: megfulladtam volna, ha nem beszélhetek valakivel a regényről. S ha már közönség kellett, az én közönségem igazán nem lehetett más, mint Angyélka, akiről már akkor nemcsak azt tudtam, hogy szebb, mint a három grácia együtt, hanem azt is, hogy okosabb, mint a kilenc múzsa.

Alkalom bőven volt a gyónásra, mert most már együtt voltunk egész nap, csak aludni jártam haza a plébániára. Ámbár ezért meg kár volt hazamennem, mert aludni úgyse tudtam. Nem állítom, hogy a meleg miatt, mert lehet, hogy „szívmátrá”-m is volt. Bizonyos, hogy nagyon rászorultam az „álomparéj”-ra, s meg is próbáltam volna, ha nem Pengáló Máritól kellett volna kérni a receptjét. De annyira féltem én a szépasszonytól, hogy sétálni se mertem kimenni Angyél nélkül. De még vele is leginkább csak napáldozat felé, mikor tudtam, hogy Márit már nem ereszti a vacsorafőzés. (Mert e tekintetben a búcsúelüljáró is csak olyan, mint más rendes ember; asszony nélkül csak elvan, de vacsora dolgában nem érti a tréfát.)

Egy kidőlt nyárfán ültünk a méntás réten. A lemenő nap aranyküllői fölértek az égbolt közepéig, ahol hókazal módjára ezüstellett néhány felhő a kék mezőben. Akis parti erdőben a fák alsó ágai már aludtak, a felsőket még érte a világosság aranypirosa, ott még zsvajogtak a madarak. Leghamarabb a cinegék mondtak jóéjszakát a világnak, utolsónak a sárgarigó fejtette ki a jogrenddel való elégedetlenségét: „Huncut a bíró”. (Tessék megnyugodni, az angol sárgarigó is ezt mondja.) Aztán olyan csönd lett, hogy még a földibolhák koppanását is hallani lehetett, ahogy parányi zöld drágakövek gyanánt szökdécseltek a papsajtok bodor levelein. Ezüstkék Lycaena-lepkék nesztelenül rajzották körül a fejünket, az egyikük nekivágódott az Angyélka álmodozva napbanéző szemének.

- Lenvirágnak nézte a bolond - törtem meg a csöndet.

Ez is csak ténymegállapítás volt, mert a leányszemek optikájának még nem eléggé tisztázott törvényei alapján a postáskisasszony szemei most csakugyan lenkében borongottak. De amikor megszólalt, már búzavirággá sötétültek.

- Elnök úr! - fenyegetett meg az ujjacskájával - maga mindig óv engem a lírikusoktól, mégis úgy beszél, mint egy költő!

Ezt persze nem hagyhattam magamon száradni. Tréfásan féltérdre ereszkedtem, és összettem a kezemet:

- Gyónom a mindenható Istennek és az én kis pajtásomnak Isten helyett, hogy álnok tettetés bűne nyomja a lelkemet...

A leány összeráncolta sugár szemöldökét és szigorra csücsörítette a száját. Puha fátyol-sál volt a nyakában, annak a végét nyújtotta elém csókra, mint pap a stólát.

- Három miatyánk, két üdvözlégy, egy hiszekegy a penitencia. A feloldozást csak akkor kapja meg, ha felolvassa a regényt.

Úgy ugrottam fel, mintha farkaspók csípte volna meg a bokámat.

- Hát... hát maga tudja? - tátogtam elképedve.

- Lelkiismeretes postáskisasszony előtt nincs titok, elnök úr - kacagta el magát. - No ne féljen, nem szoktam idegen urak leveleit felbontogatni. (Itt elvörösödött egy kicsit. Pedig nekem különben igazán eszembe se jutott volna Kónya Bimbike. S az különben se „úr”.) De hát ami sürgöny a kezemen keresztül megy, arról mégiscsak muszáj tudnom.

- Nem értem. Nem sürgönyöztem én sehová.

- Nem hát, de maga kapott sürgönyt.

- Én? Mióta falun vagyok, eszembe se jut, hogy sürgöny is van a világon.

- Jé, hát a mama elfelejtette magának átküldeni a sürgönyt? - csapta össze a kezét. - Ez akkor volt, mikor én beteg voltam. (Megint megpirkadt egy kicsit. Olyan szerény kis teremtés ez, hogy azt hiszi, csak az öregasszonyoknak szabad betegnek lenni.) „Regény szállítási határ-ideje egy hónapra meghosszabbítva” - ez volt a sürgönyben. Ejnye, ejnye, ez az én mamukám!

Az biz Isten, hiszen moratóriumot kértem a kiadótól, mert egy kicsit elszámítottam magam az idővel. Mikor a munkabeosztást csináltam, még akkor nem tudtam, hogy naponta háromórai postai gyakornokoskodást is bele kellene kalkulálnom.

- S a mama is tudja, mi volt a sürgönyben? - kérdeztem szorongva.

- Nekem nincs titkom az édesanyám előtt - emelte rám nyugodtan a tiszta tekintetét, aztán elmosolyodott. - Különben is a mama olyan nagyra becsüli az elnök urat, hogy magának még a regényírást is megbocsátja.

Tudtam én azt anélkül is, hogy Póling mama jó szívvel van hozzám, az ilyesmit akkor is megérzi az ember, ha nem olyan emberismerő, mint én vagyok; de az Angyélka szájából hallanom még jobban esett ezt. Már csak azért is, mert láthattam belőle, hogy a postán akkor is beszélnek rólam, mikor ott nem vagyok.

Adtam is Póling mamának akkora kézcsókot, mikor hazaértünk, hogy elég lett volna három püspöknek. De még meg is dupláztam, mikor azzal kért bocsánatot a feledékenységem miatt, hogy csak azért volt az, mert nem tart már idegennek, gondolta, akkor is ráér átadni a sürgönyt, ha legközelebb találkozunk, csak hogy akkor meg a másik köténye zsebében felejtette.

A vacsoránál - gombás rántotta volt, a gombát magam szedtem korán reggel a birkajárásban - élénk irodalmi eszmecserét folytattunk. Póling mama megkérdezte tőlem, mennyit fizetnek a regényért.

- Ha jól beüt, lehet az százezer korona is. (Azt elhallgattam, hogy száz év alatt.)

- És hány ilyen regényt lehet megírni egy esztendő alatt?

Ez már fogós kérdés volt, mert hiszen én még egyet sem írtam meg. Hazudni nem akartam, se a kedvét venni Póling mamának, hát azt feleltem, hogy van, aki ötöt-hatot is megír.

- Ez már valami, ebből már meg lehet élni - pillantott az özvegy a leányára. Aztán megint felém fordult, harmadszor csempészve rántottát a tányéromba. - Ugyebár, a regényírók mind szép, rendes családi életet élnek?

- Ó igen, minden bizonnyal. Legalább akiket én ismertem, azok igen. - (Ezt hazugság nélkül mondhattam, mert máig se ismerek egyetlen regényírót sem.)

- Mindig mondom én Angyélknak, hogy csak azokat az éhenkórász drámaírókat kellene kiséprűzni az országból, mert ha már drámaíró, az egy se tisztességes ember.

Ejnye, de okos dolog volt el nem árulnom, hogy a festő halálát én is fel akarom dolgozni színpadra is! De honnan ismerheti Pólingné a drámaírókat?

- Én tudom, hogy inkább adnám, a leányomat egy levélhordónak, mint egy drámaírónak.

Jobban szerettem volna, ha Póling mama másképp formulázza az elhatározását, de mielőtt óvást emelhettem volna a levélhordó ellen, Angyélka közbevetett:

- Ejnye, mamuskám, de szeretnél már lerázni a nyakadról! De nem hagyom ám én itt olyan könnyen az én drága szép mamuskámat!

Ebből aztán olyan csókos, könnyes családi összelelkezés lett, ami még engem is meg szokott hatni, holott láttam én már olyan anyát is, aki öt perccel az ilyen biblikus jelenet után a kályhapiszkálóval akarta agyonvágni a leányát, mert az nem tudta előadni a kredenckulcsot, amit ő dugott el valahová.

Szerencsére Pólingné szelíd asszony volt, s a kulcsokat különben is mindig a köténye zsebében hordta. Nem is rontotta meg a családi-körös hangulatot semmivel, leszedte az asztalt, megcsókolta a leányát, nekem jóéjszakát kívánt, aztán elment aludni, mert az ő öreg szemei nem bírják sokáig a lámpafényt. Hanem nyitva hagyta az ajtót, mert a regényt ő is szeretné hallani.

Öt perc beletelt, míg Angyélka feketét főzött nekem odakint a konyhán, s mire bejött, Póling mama füllel hallhatóan aludta a hálószobában az igazak álmát. Szó sincs róla, hogy horkolt volna, csak úgy szelíden pihegett. „Fújta a kását”, ahogy a vőlegényjelöltek incselkedve mondják az anyósjelölteknek. Horkolni csak a bevégzett anyósok szoktak.

- Kezdhetjük - srófolta feljebb Angyélka a lámpát, aztán felkuporodott a dívány sarkába, s a lábait is maga alá szedte, mint egy szundikáló cica.

A kézirat természetesen velem volt. Igenis velem és nem nálam - ezt a nyelvész bírálóknak mondom -, mert az embernél nála van az arcképes igazolványa, az íróasztala kulcsa, a pénztárcája és más ilyen lelketlen holmi; de ami kiegészítő része, mint a bicska, meg az óra, az vele van. Márpedig a regényem kézírata a lényem egy darabja, húsból való hús és vérből való vér. Az első kutyanyelvtől kezdve mindenfelé magammal hurcoltam egy fekete vászontászkában. A házban nem hagyhattam, mert hátha leég, másra nem bízhattam, mert hátha elveszti. Az asztalnál ráültem, éjszakára a fejem alá tettem, és ezt ne nevéssék ki azok, akik természetesnek tartják, hogy egész sereg komoly ember él egy diplomáciai szerződés őriztetéséből, amiket a szerződő felek egyike sem szándékozik megtartani.

Az ingaóra nagy kortyokban nyelte az időt, és éjfelet vert, mikor az utolsó kutyanyelvet is letettem. Azon tartotta a festő az esküvőjét a modellel. Onnan kezdve aztán élőszóval mondtam el a vázlatát annak, aminek a megírására egy hónapot utalványoztak ki sürgönyileg.

Angyélka gyönyörűen tudott hallgatni. Nem „ujjdeszép”-ezett közbe, se a szemei nem borultak könnybe az elfojtott ásítás miatt. Utána se szólt egy darabig, csak összehúzta a szemét, mint aki elgondolkozik. Végre is én kérdeztem meg, tetszik-e?

- Nagyon tetszik - mondta komolyan, és kiéreztem a szavából, hogy igazán tetszik neki. De azt is éreztem, hogy nem pont van a mondat után, csak vessző. Megpróbáltam neki segíteni.

- Azt gondolja, ugye, hogy tájszótárt kellene hozzá mellékelni? Isten bizony, nem tehetek róla. Próbáltam én kicsiszolt, elegánsan esztergályozott modern magyar nyelven írni, mert fölérzékelttem az ilyen kifejezések szépségét, hogy „életből kinőttség”, „felfokozottság”, „az életigenlések kizengése”, meg hogy „elrévült percei tudatalattiságában felmoccant egy szín”. De sajnos, ezek még nincsenek szótárba szedve, élő beszédben nem hallani őket, így aztán kénytelen voltam annál a nyelvnel maradni, amit az édesanyámtól tanultam.

- Beszéljünk komolyan, elnök úr. Nem haragszik meg, ha mondok valamit? Én, ha magának volnék, nem halatnék meg a regényben senkit.

- Tudom, drágám, hogy maga milyen jólelkű. Én se vagyok vérengző természetű ember, de talán a halál eltörlése mégse a regényírók hivatása.

- Úgy tessék venni, elnök úr, hogy én most a magyar közönség vagyok. - Fölemelkedett, a karjait összefonta a mellén, az arcocskáját felfújta gömbölyűre, mint ahogy a szappanbuborékozó gyerekeket festik.

- Ha a közönség ilyen volna, akkor térdre kellene előtte borulni - fogtam meg a kezét.

- Hohó, elnök úr, már megint lírizálunk! - húzott maga elé barikádul egy karosszéket. - Maradjunk csak a napirendnél. A magyar közönség nem szereti az öldöklős regényeket.

- Claude Farrère most nagyon divatban van nálunk, pedig az, ha nekidurálja magát, száz embert is lemészárol egy regényben. Zelma Lagerlöf még az emberhúsrá is rákapatja a hősét, pedig az nagyon galamblelkű matróna, és már Nobel-díjat is nyert.

- Az más, kedves regényíró úr, azok idegenek, azoknak szabad. De a magyaroknak ez nem áll jól, s akik boldogulni akarnak, azok tartózkodnak is tőle. Gondoljon csak Mikszáth-ra. Tud-e olyan regényt, amelyik emberhalállal végződik?

- Tudok - gondolkoztam el. - Prakovszkynak, a siket kovácsnak a fia agyonlövi magát.

Ő is gondolkozott egy kicsit, aztán vidáman tapsolt.

- Igen, de nem itthon, hanem Grácban! Elnök úr, adja meg magát!

- Nem lehet. Legalább a festőnek meg kell halni. Hiszen a regénynek a címe is az lesz: „A festő halála”.

- Én megtettem, ami tőlem telt, de ha nem lehet, nem lehet. Gyerünk tovább. Legalább ennek a szegény Tót Andrásnak adjunk amnesztiát.

- Amnesztiát csak akkor kaphat, ha valóban gyilkos. És valakinek csak meg kell ölni a festőt.

- De mért ne ölhetné meg a festő magamagát? Az öngyilkosság még mindig elfogadhatóbb dolog, mert ott az író moshatja a kezét.

Ebben csakugyan van valami. De hát mivel indokolhatjuk az öngyilkosságot? És mi történéjk a modellel?

- Hadd maradjon életben szegény nő. Higgye el, az élet néha nagyobb büntetés, mint a halál.

- De fiam, mért mondja ezt maga ilyen meggyőződéssel? Hiszen én úgyis tudom, hogy ezt maga a regényekből tanulta. Ne lírizáljunk, Angyélka, hanem maradjunk a napirendnél. Mit csináljak azzal a boldogtalan festővel?

- Először is ne vigye ki Nizzába, hanem hagyja szépen itthon a faluban. És ne festessen vele világhíres képeket, hanem kapáltassa vele a földet, és oltassa vele az almafákat. Látja, ez legyen neki a tragikuma, hogy legyen hűtlen a művészethez a földért, parlagiasodjon hozzá, és aztán a föld csalja meg, ne teremjen neki búzát, és az almafái ne teremjenek gyümölcsöt. Higgye meg, hogyha az a Turbók elvette volna a Pengáló Márit, ez lett volna belőle, lezüllés a földhöz.

- Lám, ebben igaza lehet. Csakhogy ez a művész tragédiája volna, nem az emberé. Az úrból lett parasztember egészen jól találná magát a parasztasszony oldalán, s akkor a regényt azzal kell végezni, hogy „maig is élnek, ha meg nem haltak”. Márpedig a festő nem lesz bolond,

hogy meghaljon, ha kispap lehet, hanem akkor eladja az ocsút tiszta búza gyanánt, és eladja a vadalmát kálvil-alma árban, aztán csináltat a Márijának nemcsak asztrachán-bundát, hanem asztrachán-szoknyát is.

- De nem csináltat ám, mert az egyik az egyik póluson lesz, a másik a másikon. Nemcsak a férj züllik el, hanem a feleség is, csak hogy a festő lefelé züllik, a Mária meg fölfelé. A paraszt-modell azért szeretett bele a festőbe, mert az szép ruhában járt, finoman beszélt, mindennap borotválkozott. S mikor közönséges kócos parasztember lesz belőle, akkor elfordul tőle, és nem ahhoz menekül, aki gorombábban káromkodik, hanem keres valakit, akinek szebben van megkötve a nyakkendője.

Akaratlanul is a nyakkendőmhöz kaptam, szépcsendes helyre simogattam, de azért a kezemet csak ott hagytam a szívemen.

- Angyélkám, megadom magam kényre-kegyre. Maga jobban ért a regénycsináláshoz, mint én valaha is érteni fogok, nemhiába, hogy soha nem foglalkozott regényelmélettel. Akar-e velem együtt csinálni regényt?

Kicsit nekiperült arccal és gonosz, mosolygással legyintett felém:

- Ahhoz én nem vagyok elég romantikus, elnök úr.

Kint az utcán revolver durrant. Ijedten ugrottam fel, de Angyélka nagyon nyugodtan nyitotta ki az ablakot.

- Nini, a csordás már hajtja kifelé a teheneket. Miránk ugyan szépen ránkvirradt.

Hosszú, piros felhőnyelvek lángoltak az ég alján, mint egy bronzfésű fogai, amivel a hajnal fésűli aranyhaját. Mindenfelől feleselgettek egymással a kakasok, és a kertben megszólalt a fülemüle.

- Ta-ta-ta, to-to-to, tyio-tyio-tyio-tinncs!

A hálószobában ropogott az ágy, a hűvös hajnali szellő felébresztette Pólingnét, ásítózva szól ki:

- Te már fönt vagy, Angyél?

- Még le sem feküdtem, mamuska. Elbeszélgettük az időt az elnök úrral.

- Igen, tudom, én se bírtam a szememet se lehunyni - mondta a jó lélek, s már akkor megint fújta a kását.

- Szép álmokat, Angyalkám. Mert most már én mindig annak szólítom magát.

- Jóéjszakát, elnök úr. Mert én sohase tudnám már magát másnak szólítani.

Elég bajom az nekem, törtem is rajta a fejem sokat, hogy milyen megszólítást eszelhetnék ki, ami neki jól állna, nekem meg jól esne. Azt nem mondhatom neki, hogy szólítson Varga úrnak, mint Benkóczy úr. De hát Mártonnak még kevésbé szólíthat. Hát még Marcinak! Hiszen ha én leány volnék, és nekem Marcikámnak kellene szólítanom a kegyesemet, soha én anélkül meg nem tudnám szólítani, hogy a szeme közé ne vigyorogjak.

Nem szép, ha az ember negyvenéves korában keserűséggel gondol a halott szüleire, de őtőlük se volt szép, hogy egyetlen gyermeküket Mártonra kereszteltették; A szülőknek mindig számot kellene vetniök azzal, hogy bizonyos esetekben a keresztnévnek döntő fontossága van az életben. Persze az én szegény öregeim nem voltak reális emberek, és azt hitték, nekik okvetlen ragaszkodniuk kell a katolikus kalendáriumhoz, és valami nevezetes szentnek az oltalma alá helyezni. De hát akkor is nevezhettek volna Sixtusnak, Bonifácnak, Norbertnak,

vagy akár Mamertusnak is, ha már a pogány magyarokban nem bíztak. Én ebben a tekintetben nem leszek skrupulózus. Ha nekem fiam lesz, én annak okvetlen valami asszonybolondító ősmagyar keresztnévet adatok. Csaba, Huba, Levente, Elemér. Kiver a forróság, ha rá gondolkodom, milyen észveszejtő lenne az, ha nekem Angyalka azt mondaná: „Elemérem”. Ez olyan név, hogy nem is lehet másképp mondani, csak bársonyos simogatással. Vigye el a mándruc ezt a kis Benkóczyt, ezt az egyet irigylem tőle, a keresztnévét. Bizonyisten elengednék a negyven esztendőmből húszat, és lennék olyan tacskó, mint ő, ha engem is Elemérnek hívnának.

No de majd talál az én Angyalkám az én számomra is megfelelő megszólítást, ha az ideje eljön. Ilyen kis tócsán nem akad az meg, aki egy regénynek olyan könnyen új medret tudott ásni.

Azt hiszem, régen lappangott már bennem az a gondolat, hogy a doktor volt a festő gyilkosa, de csak akkor eszméltem rá világosan, mikor írás közben lepattant a mellényemről egy gomb. (Mióta emigráltam a városból, azóta, híztam vagy öt kilót. Úgylátszik, nemcsak a boldogtalan szerelem hizlal, hanem a regényírás is. Pedig az én regényemben együttvéve se esznek annyit, mint Dickensnek egyetlen fejezetében. Hja, a mai magyar író nem dáridóztathatja a hőseit, legföljebb, ha főispáni installációt rajzol.)

A gomb törött volt, de azért lehajoltam érte, mert a régésznek már vérében van a töredékek megbecsülése. A sárga gombdarab úgy feküdt ott a földön, mint egy koponyából kiesett fog, s mikor fölvettem, megképzett előttem a doktor vigyorgásra torzult halálfeje. Egészen biztos, hogy ez a halálfejú örült ölte meg a festőt. A parasztok közt megsavanyodott, a szűk ketreccben megbogarasodott falusi lateiner gyűlölte a kedves modorú, kicsit hetyke és fölényes városi urat. Az amatőr gyűlölte a művészt. A reménytelen szerelmes gyűlölte a szerencsésnek vélt vetélytársat. Az utolsó nap együtt látták őket sétálni. A festő valami olyant mondhatott, ami felbőszítette a doktort, őrzöngő dühében leütötte, s hogy az öngyilkosság látszatát keltse, felakasztotta. Harmadnapra itthagya a falut, öregedő ember létére önként beállt katonának. A törvény figyelmét ki tudta kerülni, de a saját lelkiismerete elől nem tudott elmenekülni. Mindig foglalkoztatja a festő halála, és mindig azon erősködik, hogy gyilkos kéz pusztította el, de azért a gyilkos nem volt bűnös, mert tulajdonképp igazságot szolgáltatott. Ez önigazolás és egyszersmind az a bizonyos lelki kényszer, amely a gyilkost visszakergeti bűne színhelyére. (De csak mióta Dosztojevszkij megírta a Raszkolnyikovot.)

Igen, itt összevág minden, mint a legjobb detektívregényben, de hát mi közöm van nekem ehhez? A papnak több köze volna hozzá, mert ő közelebb állt a tragédiához, és a pap bizonyosan tud is valamit. Mégse szól semmit, sőt akkor is másra akarja terelni a beszédet, ha valahogy szóba kerül a dolog. Éppen ez a nagy hallgatás a gyanús. De ha a pap hallgathat, akkor én mit ártanám bele magamat a mások dolgába? A búcsúelüljárót már úgyis tisztázta a törvény, az nem szorul az én felmentő verdiktemre. Ami meg a doktort illeti, azt rábízhatom a saját lelkiismeretére, az előbb-utóbb úgyis hóhéra lesz neki. Ha pedig nem lesz, hát bánja a hóhér. Én békét hagyok neki, csak ő maradjon tőlem.

Mióta a pap elment, és beállt a lórum-vakáció, azóta a doktor nem mutatkozott. A hét végén a jegyző köszönt be a postára, tőle hallottuk, hogy a monsieur nagy fába vágta a fejszáját, szőnyegszövőgyárat akar csinálni, már ki is árendálta az Istenes Tót András istállóját.

- No, az szép lesz - mosolyodtam el -, nem az András lesz az üzemvezető? Pengáló Mári meg rajzolhatná a mintákat.

- De komoly dolog lesz az, öcsém. Már a memorandumot is írja a kormányhoz, hogy telepítsenek ide karakül juhokat meg kirgiz takácsokat. Statisztikai táblázatokkal bizonyítja, hogy ennél jobb valutajavítót, ha megfeszül, se tud csinálni a pénzügyminiszter. Tökéletesen megzavarodott a testvér.

Most már a jegyző is nevetett, csak Angyélka borongott el.

- Szegény jó doktor-apa, de kár érte!

- Kár az ördögöt - dörmögött kesernyésen a jegyző. - Öreg embernek már egészen mindegy, hogy mivel üti agyon az idejét, míg kilép a csizmából. Kár az olyan fiatalemberért, mint a kis Benkóczy, hogy elkutyálgodja az életét, mikor még bele se kóstolt. Egy hét óta muzsikáltatja magát egy szál dudással a Jakab zsidónál.

- Juventus ventus - mentegtettem a fiút. - Hátha szerelmes a gyerek.

Kónya Bimbike kisasszonyra gondolva, rákacsintottam Angyélkára. Hiszen ha mi ketten szólni akarnánk, igaz-e? Azonban vissza is kaptam a szememet mindjárt, mert az én kis cinkosom úgy nézett rám, mint a baziliszkus. A szeme szürke lett, mint a föl kavart tó, s a szemöldöke úgy rángatózott, mint két kis kígyó. Biztos, hogy valami számárságot követtem el. Nem szabad lett volna a közös titkunkra emlékeztetnem? Belátom, hogy ez nem szép volt tőlem, hiszen énrajtam akart segíteni, mikor a segédjegyző leveléről lenyalta a bélyeget. Másnap bizonyosan ragasztott helyére másikat, s azért még nem muszáj egy hétig dudaszó mellett zülleni, hogy a szívünk bálványa egy nappal később kapta meg a levelünket. De hátha nem is ezzel haragítottam magamra Angyélkát, hanem a kacsintásommal? Attól félek, hogy a kacsintás nekem nem nagyon áll jól, mert biz én már régen nem gyakoroltam. Talán filozopter koromban kacsintottam utoljára egy medikára, akivel együtt kollokváltunk növénytanból, de azt mondta, hogy hagyjam abba, mert a musculus orbicularisom nincs jól kifejlődve s anélkül nevetséges a kacsintást erőltetni. (Érdekes, hogy a filozoptereknél általában fejletlenebb az orbicularis izom, mint az orvosnövendékeknél, legfejlettebb pedig a jogászoknál. S érdekes, hogy erre is egy régésznek kell először rájönni.)

Nem volt nyugtom addig, míg gyufakeresés ürügye alatt be nem lopódtam a hálószobába, és a toalett-tükörben ki nem próbáltam a musculus orbicularisomat. Hála Istennek, nem vagyok nevetséges, mikor kacsintok, sőt mintha jól is állna a Bourbon-orromhoz. Lám, a sorsunk ellen sohasem szabad zúgolódni! Az utóbbi napokban sok szomorúságot okozott nekem, hogy Bourbon-orrom van, ami nem harmonizál az én szláv fizimiskámmal, s ha már megvan a diszharmónia, jobban szerettem volna, ha egy görög orr okozza azt. S íme, most rájövök, hogy a kacsintás precizitása megkívánja a Bourbon-orrot. Ellenben tessék elképzelni a Pheidiasz Jupiterét kacsintgatva. Fülíg szaladna a szája a nevetéstől az egész Olimpusznak!

Mire kacsintási gyakorlataimat befejeztem, a jegyző már elment, s Angyélka jókedvűen trécselt a doktorral, aki egy aktaborítékos levéllel tehékedett oda a ketrechez. Aha, ez lesz az a valutajavító memorandum, ami egy lidércnyomásos éjszakát visz a pénzügyminiszternek. Azt fogja álmodni, hogy az egész nemzetgyűlés az ő hasán táncol, és karakülkosfeje van minden képviselőnek.

Illedelmesen jónapot kívántam a doktornak, aki iránt - érdekes - semmi iszonyodást nem éreztem, mióta fölfedeztem benne a gyilkost, sőt bizonyos respektusa támadt előttem. (Lásd Achille Sighele: *A bűn presztízse*, a *Budapesti Szemle* ismertette vagy húsz esztendeje.)

- Van szerencsém, doktor úr - ismételt meg hangosabban a köszöntést, mert gondoltam, hogy előbbi halk szavamat nem hallotta meg.

Hát ezt meghallotta, mert odafordította a fejét, föltette a monokliját is, végignézett tetőtől-talpig, aztán mintha nem volnék egyéb döglött piócánál, hátat fordított, és tovább diskurált Angyélkával.

Én olyan érzékeny ember vagyok, akit egy szál pehellyel is úgy meg lehet ütni, hogy eszten-dőkig fáj, de az énrajtam meglátszani nem szokott. Ha olyanok bántanak, akiket szeretek, azokat mért szomorítanám meg szemrehányó tekintettel s mért rontanám meg az örömeiket, amit mindig érez az ember, ha valakin kiadhatta a mérgét? Idegenekkel meg csak nem száll pörbe az ember, akik jöttek a semmiből és elmennek a semmibe, és estükben a tüskés vadgesztenyeburkukkal beleakadtak az én vadgesztenyetüskéimbe? Ez a doktor, szegény, olyan vadgesztenye, akinek még befelé is tüskéi vannak, hát minek döfködném még én is?

Fogtam egy széket, beleültem, hallgattam, ahogy beszélgetnek a kirgiz takácsművészetről, és csodáltam Angyélkát, aki ezt a vadembert is úgy tudja forgatni, hogy az kerül kívülre, ami szelíd van benne. Olyan ez a leány, mint a galambosi Szűz Mária-szobor, ha kisgyerek, ha csikósbojtár borul le elébe imádkozni, mindenkinél egy arasszal magasabb.

Én csak Angyélkát hallgattam a szememmel is, de azért arra mégis fel kellett rezzennem az elandalodásomból, mikor a doktor azt mondta:

- Tudja, Angéla, egy kirgiz faluban azt meg nem tűrnék, hogy valaki tudósnak adja ki magát, és feldúlja a parasztok családi békéjét.

Fölugrottam és elébe álltam. Hiszen ez a vadgesztenye nem épp véletlenül akadt belém. Ez egy nagyon gonosz vadgesztenye, aki szántsándékkal akar a képembe mászni, hogy az előtt tegyen csúffá, aki nekem az egész világnál fontosabb. Hát én ezt most visszavágom a pokolba, ahonnan a sátán fölhajította.

- Doktor úr - a szavam inkább rekedt volt, mint kemény, aminek én szántam -, nem beszélénk inkább arról, hogy ki ölte meg a festőt?

- Nagyon szívesen, mylord, ha az ideje itt lesz - villant rám hidegen a monoklis szeme. - Annyit mondhatok, hogy a világon csak tőlem tudhatja meg, ki volt a gyilkos.

- Hátha én maga nélkül is tudom? - néztem rá olyan szúrósan, hogy én sápadtam bele. Ő olyan szemtelenül nyugodt maradt, amilyen csak megrögzött gonosztevő lehet.

- Az semmi, excellenza. Én bizonyítani is tudok.

- Én is! - kezdett a hangom süvöltővé válni. Angyélka reszketett, és engesztelően nézett rám a riadt szemével. Persze szegénykének sejtelve se volt róla, hogy a két veterán szarvasbika tulajdonképp mért akar agancsot akasztani.

De valószínűleg a doktorra is vetett titokban egy lefegyverző pillantást, mert az engedelmesen meghajtotta felé a halálfejét, fogta a vászonsisakját, és félig lenézően, félig kedélyesen vágta belém a búcsútomahawkot:

- Hidegvér, *deli hadzsi!*

Én nem jártam a kirgizeknél, de azért annyit tudok, hogy törökül a „deli” annyit tesz, mint magyarul a „dili”. Az pedig nem jelent valami daliás leventét, hanem igenis jelent jámbor falubolondját. Azt hiszem, senki se ítélné el azért, hogy erre énbennem is felágaskodott az ördög és hallatlan gorombaságot mondatott velem:

- Hasonlót kívánok magának is, *nabi*.

Szolgáljon enyhítő körülményül az ördög javára, hogy legalább bibliai gorombaságot sugallt. Az ótestamentumi zsidók mondták nabi-nak azt, akinél nem volt ki a négy fertály.

A doktor azonban kultúrember lévén, nem nagyon volt jártas a bibliában, és rettenetes zavarba jött, mikor egy sohse hallott nyelv érthetetlen szavával ütötték fejbe. Góliát tántorodhatott így meg, mikor Dávid vakszemen találta a parittyakővel. Kiejtette a szeméből a monoklit, tátogatta a száját, végre is legyőzötten hajolt meg előttem:

- Volt szerencsém, ajánlom magamat.

De ha eltrafáltam a Góliátot, most már a fejét is levágom. Leereszkedően integettem néki búcsút mind a két kezemmel.

- Sumedi okája hm!

Ezt pedig én nem az ujjamból szoptam. Én lehetek kegyetlen, ha a körülmények rákényszerítenek, de sohase vagyok lelkiismeretlen és felületes. Amivel én a doktort kivégeztem, az a szokott köszöntés a keletafrikai masukulumbék közt. Már azt nem állítom, hogy ma is az, mert a világháború valószínűleg ott is fölforgatta a társadalmi szokásokat, de a nyolcvanas években még ez volt. Tessék csak utánalapozni gróf Teleki Sámuel könyvében: *Utazás a Rudolf- és Stefánia-tavakhoz*. Nagyon szavahihető tudós volt, nem kompromittálta magát a proletárdiktatúra alatt, se azóta, mert még a háború előtt meghalt.

Angyalka aztán kivallatott a párbaj előzményeiről. Elmondtam neki, amit lehetett, megfelelő trópusokkal írván körül Pengáló Mári és a doktor egymáshoz való viszonyát, és teljesen kihagyván az én valóban nagyon ártatlan, de éppen ártatlan leányok által félremagyarázható szerepemet. Nem szóltam arról se, hogy milyen sötét gyanú tapad a doktorhoz. Minek zavarnám még azzal a rémtörténettel ennek a tiszta szívnek a békéjét? Angyalka apai barátja gyanánt vonzódik a doktorhoz, akinek zord titkáról sejtelve sincs; ő csak annyit tud róla, hogy őbele szerelmes volt, feleségül akarta venni, s félek tőle, hogy a nők, még a legtisztábbak is, még a rablógyilkosságot is megbocsátanak annak, aki el akarta őket venni, de ők nem mentek hozzá. (Persze, akikhez hozzámentek, annak a rablógyilkosnál is nagyobb gonosztevőnek sohase tudják megbocsátani, hogy hozzámentek.) Hiába, a nők mind egy kótából énekelnek.

Különben a doktornak én magam is hajlandó voltam megbocsátani, mert neki köszönhettem azt, hogy olyan fölényes diadalt arathattam az Angyalka színe előtt. S ez csak prolog volt, amit a sikerek egész láncolata követett. Fidéltől sörgönyt kaptunk Nagyváradról, hogy az esküvő megvolt, de a vízummal baj van, nem tudja, mikor jöhet haza, addig is „i. m. Fidél.” Ami fölfejtve annyit jelent, hogy Fidél mohón iszik. Adj Isten egészségére, csak mentül tovább akadékoskodjanak azok az oláhok, akik, íme kiderült, nem is olyan rossz emberek. Mindenesetre én is igyekeztem mohón kihasználni az időt, hogy mire Fidél hazajön, akkorára be legyen végezve az én regényem is, meg a mi regényünk is, s az utolsó fejezet után Fidél tegyen pontot az oltárnál, piros palástban és derűs szívvel, amelyre ne vessen árnyékot az, hogy a Merán grófnő esete meg nem ismétlődött. (Hiszen azért a gyevi báró is ott lehet az esküvőn szájatónak.)

Póling mamával tulajdonképp már régen rendben voltunk, noha nyílt tárgyalásra nem került a sor. De azért ő elmondta nekem, hogy csak akkor volna nyugodt, ha a kisleányának egy komoly, szolid, biztos egzisztenciájú, javabeli úriember képében adna szerencsét az Isten, s hogy akárki lesz ez az úriember, az bizonyosan jól imádkozott, mert az ő kisleánya nem lesz se puccos, se adósságcsináló, se nyelvpritty, se utcán tekergő. Én is elmondtam a magam részéről, hogy beleutáltam már a legényéletbe, noha, hála Istennek, jó erőben érzem magamat, mert se lump, se asszonyok bolondja, se kártyás soha nem voltam; de azért mégis csak eljár az idő, elszalad az élet, s az ember azt se tudja tulajdonképpen, miért élt s kinek gyűjtötte azt a kis vagyonkát, amiből rugdalódní ugyan nem lehet, de egy pár ember gond nélkül megélhet belőle. Ő megvallotta, hogy nagyon szereti a falut, s ha a városba kellene neki költözni, bizonyosan megrövidülne az élete tíz esztendővel, de a gyerekeiért, mert hiszen ő a vejét is fiának számítja, még azt az áldozatot is meghozná. Amire én kijelentettem, hogy boldog lesz az a férfi, aki ilyen nőt nevezhet anyósának, s hogy én a magam részéről nem is tudnék anyós nélkül boldog családi életet elképzelni.

Angyalkával egyáltalán nem beszélgettünk a jövődőről, mert nagyon lefoglalt bennünket a regény, amelynek most már minden fejezetét együtt beszéltük meg. El kell ismernem, hogy az ő fantáziája sokkal elevenebb és szeszélyességében is logikusabb volt, mint az enyém, viszont az én általános tudásom, emberismeretem és élettapasztalatom öelötte tárult ki egyre impozánsabb méretekben. Az igaz, hogy a lelkem selymeit nem is minden ravaszág nélkül bontogattam ki előtte. Ha kint ültünk a vízparton, és a vízfolyás törvényeit magyaráztam neki, az előadást azzal végeztem, hogy mily szép az, mikor két életpatak egymásba szalad, és aztán együtt folyik az örökkévalóság óceánjáig nefelejcses partok közt, vadrózsaszirmokat ringatva a habokon, amelyek cseppjeiről senki se tudja többé megmondani, melyik való az egyikből és melyik a másikkól. Ha a nádas szélében felemelt egy közönséges tányércsigát, akkor dél-tengeri szigetekről beszéltem neki, amelyeket a korallok építettek, s amelyeken virágba öltözött emberpárok élnek, akik egész életükön át nem csinálnak mást, csak játszanak a kék csigákkal és rózsaszín köröm-kagylócskákkal, amiket holdsugarban szednek a habokat ezüstporrá törő sziklákon. Ez az ismertetés azzal zárult, hogy ezért nem kell Tahitiba menni, két ember, aki az idők kezdetétől egymásnak rendeltetett, itt is csinálhat magának kláriszigetet, ahol abban telik egész életük, hogy befelejtkeznek egymás lelkének a vízeséseibe, hallgatják a messziről jövő tengerzúgást, és a hullámverésből csak azt szedik ki, ami nekik kedves, az örömeik rózsaszín kagylóit és az ok nélkül való boldog bánatok kis kék csigáit. Sokat beszéltem neki a virágok szerelméről, éles nádlevéllel felvágva egy-egy hajnalicska álom-finom tölcserét, vagy a vadzsálya torkát, fülig vörösödve némely anatómiai részletnél, amit ő ártatlan tisztaságában, amelyen a sok regényolvasás se ejtett szeplőt, észre sem vett. Mégis legjobban szerettem neki beszélni az égen aranyló istenszemekről, a reszkető

drágakőablakokról, amelyeken az angyalok kukucskálnak le ránk. Nemcsak azért szerettem ezt legjobban, mert a titokzatos égi mécsesek, a csillaghalmazok, a ködfoltok, a bolygó-testvérek, a teremtő leheletének fuvalmától reszkető távoli fények bőséges alkalmat adtak asztronómiai, mitológiai és filozófiai ismereteim kitergetésére, hanem azért is, mert ilyenkor mindig foghattam a kezét. A magam kezével hiába mutogattam, hogy ez a hideg kék csillag a fejünk fölött a Véga, az az aranyszínű az Andromeda, akit Perseus megszabadított a szörnyetegtől, az az ezüst-fátyol az ég alján a szép Berenice királyné haja, amelyet az istenek méltónak találtak az ég díszítésére - ez nem ér semmit, mert mikor én a Félkenyér-csillagra mutatok, akkor a tanítványom a Göncölre néz, és azt mondja, hogy igen, most már egész tisztán látja. Itt csak akkor lehet eredményt elérni, ha a mester megfogja a tanítványa kezét a könyökhajlás felett, és azzal mutat rá a csillaggá karriéredett kétezeréves urakra és úrnőkre. Ilyenkor legalább a tanítvány csakugyan a maga helyén lát egy-két csillagképet, ha a mesterre nézve, míg meg-megvonagló ujjai átölelve tartják a gömbölyű és hűvös kart, és érzik benne a forró vér táncolását, láthatatlan csillagokká válnak is az ég minden smaragdjai, rubinjai és topázai.

- Elnök úr, reggelig el tudnám hallgatni - mondta ilyenkor Angyalka, ha befejeztük tanulmányi kirándulásunkat az ég egy-egy szakaszán, hallgatván a szférák zenéjét. Már hogy a békák kunkogását, meg a tücskök cirpegését. Veszedelmesebb és mámorítóbb ritmusú muzsika nincs ennél a világon, nemhiába mind a kettő nászdal, tízezrek nászdala egyszerre. - Azt hiszem, maga mellett sohase lehetne elálmosodni.

Nono, hiszen majd kitudódik egyszer az is.

Legjobban mégis akkor imponáltam Angyalkának, mikor egy délután kiladikáztunk az „Isten-sziget”-re. Az Isten-sziget nem valami káptalani birtok, mert hiszen akkor nem az istené volna. Azért az istené, mert senkié. Azért senkié, mert nem lehet telekkönyvezni: nincs állandó tartózkodási helye, mint más rendes szigetnek. Az Isten-sziget olyan nádországi provincia, amit inkább csak a régi magyar geográfia ismert, abban külön neve is volt: *úszóláp*. Különösen az Ecsedi-láp volt a hazája, de a szabályozás előtt azokban a mocsarakban is otthon volt, amik a Tiszából éltek. Ahogy a Tiszát leszoktatták a „kilengések”-ről, kiszáradtak a nádasok, és jámbor szántóföldekké öregedtek az egykori vándor-lápok. Csak abból lehet felismerni őket, hogy a búza közt, amit ők teremnek, még évtizedek múlva is felüti a fejét egy-egy szál árvanád. (Mint ahogy az ifjú bombavető még öreg szappankereskedő korában is gyilkos mozdulattal vágja a fontkörtét a pult alá. Persze, hogy bizarr hasonlat lett volna tíz évvel ezelőtt! Azonban most remélhetőleg senki se veszi rossz néven. Végre is az a szemléltető hasonlat, amivel senki se szalad magyarázatért a szomszédjához.)

Az én falumnak, illetve a mi falunknak - a regényben Angyalfalva nevet kapott - a határában még itt felejtettek vagy ezer hold nádast, s annak még van ilyen bolygó szigete. Úgy keletkezik, hogy az álló víz szélén az ezerféle vízínövény élő és elkorhadt gyökere összefonódik. Olyan sűrű háló lesz belőlük, hogy ezt emberi hatalom szét nem tépheti, s ez a háló addig ing, leng, lebeg a víz színe alatt, míg a „jászeső” tele nem hordja földdel. (Valahonnan a Mátrából megindul a szél, az aztán a Jászság, Hajdúság, Kunság homokját mind fölszedi, s itt vágja le úgy, hogy a szem megvakul, a fül eldugul bele - ez a „jászeső.”) Az új földön nemsokára kidugják a fejüket a mohák, mohák fölött a füvek, akkor a háló már olyan sűrű, a föld olyan vastag, hogy elbírja a bokrokat is, növekednek rajta fák is. S ez az emberláb-nem-taposta szűz világ minden szellőlebenésre inog, lebeg a vízen, megrezzenti a gólya lába nyoma is, s megtáncoltatja minden kis szellő. Végre aztán nekitámad valami hatalmasabb szél, belekapaszkodik a füzek koronájába, elszakítja a parttól, s viszi befelé a lápon. S úszik, amerre

hajtja a szél, egészen addig, míg be nem köszönt a tél, s jégbilincsekkel oda nem köti a parthoz.

Az Isten-sziget úgy tartozott bele a regénybe, hogy itt kellett lakni a pákásznak, és ide kellett kijönni a festőnek megölni magát; ha már meghalasztom szegényt, legalább stílusos festői helyen múljék ki e cudar világból.

- Meglássá, elnök úr, nem lesz abból semmi - aggóskodott Angyalka -, ha a festő ezeket a csodálatos szépségeket meglátja, nem tud meghalni addig, míg néhány tájképet föl nem vesz róluk, akkorára pedig meggondolja a dolgot, és beáll ő is pákásznak.

Lelkendezve futkosott az ingoványi menták lila bársonyától a tűzikék piros lobogójához, két kézzel tépte a pénzecske-virág aranytallérait, utoljára kergetni kezdett a gyékény-buzogánnyal. Persze nem szaladtam el, hanem megálltam és tartottam a hátamat: hátha sós vízbe áztatott kötéllel verne, nem boldogan tartanám-e! De meg a szaladgálás nekem különben sem kenyerem; ha nekem is olyan özlábam volna, mint Angyélkának, akár a világot körülgyalogolnám vele, így azonban jobb lesz, ha ornitológiára tanítgatom, mert aközben le is lehet ülni. E téren különben is nagyon fogyatékos még a legintelligensebb nők műveltsége is. Angyélka be is vallotta, hogy a házi szárnyasokon kívül csak a struccot ismeri az egész madárvilágból, annak is csak a tollát, azt se a kalapokról, csak a divatlapokból, azoknak is csak a régi évfolyamaimból, amik még a jegyzőnének jártak.

Vad mályvák puha leveleiből, szagos ürömökből egész kazlat szaggattam neki trónusnak, leheveredtem a lába elé, és most már tessék idehallgatni, nádországi tündérkisasszony!

Amelyik madár azt mondja, hogy „te-ri, te-ri”, az a nádi rigó; amelyik azt feleli rá, hogy „te gye-re, te gyere”, az a nádi poszáta. Amelyik kopácsol, az a csencsege, amelyik szipákol, az a zeszse, amelyik szítteg, az a szakállas cinege. Amelyik madár azt kiáltja, „mér? mér?”, az a széki csér, és amelyik azt feleli rá, „kölyök, kölyök!”, az a cerkő, mind a ketten parlamentáris madarak. A bíbic úgy köhög, mint egy főigazgató, a füttyülő réce alighanem klasszikus estére készülődik, valamelyik színházba. Amelyik madár szalad az ingoványon, az a zöldlábú vízi-tyúk, amelyik nehézkesen tappog, az a vöcsök, amelyik ügyetlenül ugrik, az a szárcsa, amelyik bohókásan bukdácsol, az a vakvarjú. Ahol nagy fehér felhők lebegnek, mintha óriási liszteszákókat rázogatóknak, ott a sirályok röpködnek, a halászkák úgy cikáznak, mint a fecskék. Az a recsegő hang a dobosgémtől származik és annak az elnyújtott, ijedt óbégatásnak egy görbeorrú fekete madár a gazdája - no, annak a nevét ne emlegessük. A kanálorrú gémekek akkor is kelepelnek, mikor röpködnek, a gólya hosszú nyakát előre, lábát hátrafesztve úszik a levegőben - de hiszen a gólyát még az is ismeri, aki az iskolában nem tanulta.

Hopp, már megint előbb kellett volna a nyelvembe harapni! Zavarodottan hallgattam el, elfeledkezve arról, hogy a tisztának minden tiszta. Angyalka őszinte álmélkodással szegezte rám a szemét, amely most testvérje volt a cipője hegyét csókoló nefelejcseneknek.

- Elnök úr többet tud, mint akármelyik tanár.

- Ó, dehogy - sütöttem le szerényen a szememet, és magamban bocsánatot kértem Brehmtől, mert nem voltam benne egészen bizonyos, hogy ő is hasonló elragadtatással hallgatta volna-e az előadásomat. De Istenem, a vércse nem veszi el az állását amiatt, hogyha esetleg rigónak mondtam, s akármilyen lelkiismeretes ember vagyok is, ennyi tévedést megbocsáthatok magamnak, ha sikerült vele megint nőnem egy arasztot a világ legdrágább teremtese előtt.

Azonban az Isten-szigeten nemcsak olyan vízimadarak vannak, amelyek hetedhét vármegye ellen nem találhatók, hanem olyan oltott szúnyogok is, amiknek a másáért az Amazonig kellene menni.

- Jó volna, ha rágyújtana - javasolta Angyalka, ahogy kifelé indultunk a szigetről, és zseb-kendőlengetéssel igyekeztem védeni a fenevadaktól. - Hogy van az, hogy elnök úr pár nap óta nem dohányzik? Azelőtt mindig a szájában lógott a szivar.

- Le akarok róla szokni - mondtam könnyeden. - Nem azért, mintha valami ártalmát érezném, mert nekem olyan erős szervezetem van, hogy akár paprikát szívhatnék, de szeretek ilyen akaratedzéseket végezni magammal. Tudja, ahogy az emlékkönyvekben van: ki önmagának ellenáll, nagyobb vitéz, mint hajdan Hannibál!

Csak nem mondhattam meg neki, hogy mért szeretném én mostanában, ha olyan tiszta volna a szám, mint az első áldozásra készülő gyereké? Se azt, hogy valahányszor az ő piros szájára nézek és kiszárad a nyeldeklőm, nagyobb vitéz vagyok, mint az összes pun és római hadvezérek!

Besötétedett, mire kikötöttünk. Halk szél zörgette a leveleket, és a túlsó part erdei mögül éppen akkor lépett ki az ezüstsubás hold, amikor magamhoz szorítottam az Angyalka karját. Utálatos dolog, hogy a hold úgy betartja az időrendet, amit a kalendáriumszinálók előírnak a számára. Ha csak egy pillanatot késik, vagy odaát a nyárfák csak egy ujjnyival magasabbak, diadalmasan kacagott volna Hannibál. De a hold olyan leskelődve nézett ránk, hogy kénytelen voltam a kísértéssel dacoló büszke férfiúnak maradni. Angyalka pedig fázósan húzta össze a nyakán a sálat.

- Milyen hideg lett egyszerre, maga nem érzi? (Mintha a tüzes lávától kérdezné a jázmin-liget, amit amaz el akar nyelni, hogy fázik-e.) Nézze csak. Valaki jár a fák közt. Itt találták fölakasztva a festőt. Jaj, én félek.

Valami csakugyan fehérlett a fűzek közt. De a targallyak recsegték a lába alatt, nem lehetett kísértet. A kísértetek, legalább a városban, mindig nesztelenül járnak. Igaz, hogy a falusi kísértetek tenyeres-talpasabbak lehetnek. De viszont a falusi kísértetek nem hordhatnak vászonsisakot. Ez pedig azt hordott.

- A doktor - súgtam oda Angyalkának.

- Mit kereshet ez itt?

- Kirgizeket.

A gyilkos a büntett színhelyén! Ugyan Dosztojevszkijt olvasta-e a doktor, vagy Edgár Poe-t?

Alig teszünk pár lépést, megint egy kísértet. De ez az árokparton ül, és be van kötve a feje. Erre meg Angyalka ismert rá: a Pengáló Mári volt. Ejnye, tán mégse a lelkiismeret kergette a doktort, hanem a doktor kergette ezt az eltévedt karakül báránykát?

Több kísértet aztán nem is volt, mert már közel jártunk a falu széléhez, s onnan olyan irgalmatlan dudamekegést vert ki a szél, hogy attól a legelszántabb kísértet is esze nélkül nyargal vissza a pokolba. Ahogy a kocsmá elé értünk, megállapítottam, hogy esztétikailag a szöveg sem marad mögötte a dallamnak.

*Ma van Jakab-nap,
Most iszik a pap,
De a szegény jegyzőlegény
Csak akkor, ha kap!*

- Nini, hiszen ez a kis Benkóczy! - nézek rá nevetve Angyalkára.

De ő még énnálam is jobban mulatott a segédjegyző magamegjátszásán. Majd azt mondhatnám, nem is láttam még ilyen jókedvűnek.

- Hopp! - csapott a tenyerébe -, megvan a csábító!

- Tessék?

- Megvan a csábító a regényhez! Aki a modellt elcsábítsa az urától, vagyis a festőtől. Látja, azt erről a csirkefogóról mintázhatja meg. Üres, tartalmatlan, léha fráter, nincs egyebe, mint a szép szája, a szép bajusza, a szép szeme meg a szép nyakkendője.

- Az ötletet helyeslem, hanem a szépséget sokallom - mondtam egy kicsit megbántódva.

- De az kell, mert annál utálatosabb, minél szebb! Az ilyenek azt hiszik, minden nő beléjük bolondul. - (Csodálatos, most olyan zöld volt a szeme, mint sötétben a macskának.)

- Hiszen a modell csakugyan bele is fog bolondulni.

- No igen, mert az egy ostoba, együgyű asszony, aki a férfi belső értékeit nem érti meg.

Ebbe aztán már belebékültem. Olyan kedvet kaptam a dologhoz, hogy még azon az éjszakán egész fejezetet szenteltem a kis Benkóczynak. Talán egy kicsit el is torzítottam az alakját, de hát ezt így kívánta a májam. Bosszantott, hogy csakugyan olyan szép a kölyök, de hát erről utóvégre nem tehet, hanem abban már ő a hibás, hogy a nyakkendőt olyan nagyszerűen tudja csokorra kötni. S bár elvem ellen van minden szubjektivitás a regényben, elveim fenntartásával mégis csak csúffá kellett tennem a fiút. Biztos, hogy ez a fejezet sikerült legjobban. Alig vártam, hogy felolvashassam Angyalkának, aki tán még énnálam is jobban fogja élvezni, hiszen tulajdonképpen ő az értelmi szerző. Meg is kapja érte a honoráriumot! Noha éjfél már jól elmúlt, előkerestem a szerelvényes ládából a legnagyobb doboz csokoládébonbont, és belekészítettem a kéziratot táskába.

Lírikus koromban tapasztaltam már, hogyha este valami dolgom jól sikerült, az engem mindig fölizgatott, és nehezen tudtam elaludni utána. (Körülbelül ez volt minden honorárium, amit a lírámmal kerestem.) E tekintetben, úgylátszik, nem sok különbség van lírikusok és regényírók közt. Már hajnalodott, mire elaludtam, és nem sok híja volt a délnek, mire fölcihelődtem. Éppen indulóban voltam, mikor jön a talpas és jelenti, hogy itt járt Kakas Márta, és azt hagyta, mondja meg nekem, hogy abba hagyják az ásást a Héthalmon.

Bánja a macska, úgyis az volt a szándékom magamnak is. Magukra vessenek az ősök, hogy eddig nem találtatták meg magukat, nem volna értelme, hogy tovább kerestessem őket. Én már megtaláltam, amit kerestem, sőt azt is, amit nem kerestem. A kitalált regényem is a végéhez közeledett, meg az életem regénye is.

Hanem azért Kakas druszámmal mégiscsak szót kell értenem. A gödröket, amiket a Héthalmon túrtunk, be is kell temetni. De hát hogy találom én most meg a druszám házát? - töprengtem a plébánia küszöbén. A házra ugyan emlékszem, kidőlt-bedőlt oldala van, akkora csikófark-füvek nőnek az udvarán, hogy a ló se látszana ki belőlük - de nem tudom, merre kell odamenni. Egy alföldi faluban néha nehezebb eligazodni, mint Párizsban. A járókelőktől ugyan érdeklődhetnek - vasárnap volt, minden ház előtt üldögéltek a lócán -, de mindig resteltem a kérdezősködést. Mikor egyetemi hallgató koromban először mentem haza vakációzni Budapestről, egy álló napig kerestem a nyugati pályaudvart. De legalább nem nevettem ki magam a kérdezősködéssel.

Szerencsére a csengettyűs bárány kísérettel. Ott lejelgetett a templom előtt, szemben a plébániával. Satyi is ott kuporgott mellette. Most nem volt filozófiai gondolatokba merülve, vagyis nem szopta az ujját. Egy borizú almát rágott. Onnan gondoltam, hogy borizú volt, mert félre-félre csavarta a száját a gyönyörűség.

- Te, Satyi, tudod-e, melyik a Cila Kakas Mártáék háza?

- Hát hogyan tudnám; tudom hát.

- Elvezetnél-e engem oda?

- Nem vezetöm én, mert nem lehet.

- Hat osztán miért nem lehet?

- Mert szülém azért ültetött ide, hogy lessem ki, maga hová mén.

Ejnye, a kiskésit neki! Satyi, mint nyomozókülönítmény! De hiszen akkor Pengáló Mária alighanem engem lesett az este az ároksparon!

Kibontottam a csokoládésdobozt, és a markába nyomtam Satyinak egy bonbont.

- Tudod-e, mi ez, Satyi?

- Tudom hát. Medvecukor - hajította el Satyi az almát, és pokolra küldte a medvecukrot. Láttam az arcán, hogy ezután sokkal jobb véleménnyel lesz a medvékről, mint eddig volt.

- Most már csak elvezetsz, Satyi?

- Nem lehet - húzott elő Satyi egy szép piros vajalmát az ingderékből. - Ezt az almát azért adta András bácsi, hogy mög ne mozduljak innen, még ki nem tudom, maga hová mén.

A jóreggelit neki, ezt csakugyan nem hittem volna a búcsúelüljáróról. Nem tudtam, nevessek-e vagy bosszankodjak, mindenesetre megszolgáltam a felvilágosítást még egy medvecukorral.

- Hát a doktor úr nem parancsolt rád, hogy lesd ki, hová megyek?

- Dehogyan is nem - döböntött meg Satyi a válasszal. - Egész hétön lesette az magát.

Könnyű volt kitalálnom, hogy az új almát, ami a kifogyhatatlan ingderékből előkerült, csak a doktor adhatta kémdíjul. Kaszvad, faalja pogácsaalma volt, ettől kólikát kap a gyerek, és egy hétig lehet a Pengáló Márival kacsalódni.

Ott akartam hagyni Sólyomszemet a csengettyűs segédkémmel együtt, de a kémiroda főnöke meg akart szolgálni még egy medvecukrot. Citromot húzott elő az ingderékből, de olyan összefonnyadt citromot, amilyent csak falusi kocsmákban lehet látni a söntésbolcon.

- Ez is jó ám - mondta ravaszul, szopva egyet a citromon -, jó boríze van, szopja mög csak!

Az bizonyos, hogy búzlótt róla a borszag.

- Hát azt hol vetted, te?

- A jedző úrtól kaptam, erre mönt haza az elébb, de nyilván részög vót, mert föl akarta taszítani a templomot.

- Kicsoda, te?

- Hát mondom, hogy a jedző úr, de nem az a pohos, hanem az ifijur. Be akart mönni a plébániára is, de nem tanálta a kilincsöt, oszt akkor aszonta, vigyázzam mög, hogy maga hová mén, eztet mög neköm adta. Oszt el köll hozzá mönni mögmondani, hogy maga hová mönt.

Ezen aztán igazán elcsodálkoztam. Mi az ördögöt akar éntölem a kis Benkóczy? Alighanem azt, hogy békítsem ki a Pólingnéval. No hiszen szólhatok egy-két jó szót az érdekében, ha megkér rá. Hanem a doktort megugratom!

- Ide hallgass, Satyi! Tud-e arról szüléd, hogy neked András bátyád is adott almát meg a doktor úr is?

- Dehogyan tud. Nem tud az egyik se a másikról. Hiszön akkor nem adtak vóna három almát.

Nini, a Bankós Bera fiában van üzleti érzék, ezzel lehet okosan beszélni.

- Hát én adok neked még három medvecukrot. Innen addig el nem mozdulsz, míg azt meg nem eszed, érted-e? Aztán szülednek azt mondod, hogy engem nem láttál, ki se jöttem a plébániáról. (Hadd örüljön szegény asszony.) A doktor úrnak meg azt mondod, hogy szüléddel elmentem a szedresbe. (Hadd egye az avas a vén kötélrevalót!) András bátyádnak meg azt mondod, hogy... annak is csak azt mondd!

Sajnáltam pedig a búcsúelüljárót, de egy nyomon kellett beszélni. Hátha összetalálkoznak a doktorral, mint kirgiz-szövézeti üzlettársak. Egy percig arra is gondoltam, hogy legokosabb volna egy pohár borra becsalni a búcsúelüljárót a Jakab kocsmájába, és ott azt mondani neki: „tudod-e te azt, te ember, hogy sokkal könnyebb a legyet egy csöpp mézzel megfogni, mint egy hordó ecettel? Ha tudod, akkor eredj haza, tedd a tenyeredet a feleséged álla alá, nézz a szemébe, békülj ki vele, aztán küldd el a csépai szent takácshoz, de előbb guríts el hozzá egy hízott disznót, attól a szent férfiú úgy a lelkére beszél az asszonynak, hogy sohse kódorog többet az élet koronája után; ha pedig mindenáron kutyát keresel a kertben, akkor ne nekem mutogasd a furkósbotot, hanem a doktornak mérd ki vele a házhelyet, ahelyett, hogy az udvarodat adod neki árendába!” De hát ne szólj szám, nem fáj fejem.

- Hát a jedzőnek mit mondjak? - óhajtotta tisztázni Satyi a szerződés utolsó pontját.

- A jegyzőnek? No, annak megmondhatod, hogy a postára mentem.

Ezzel hátat fordítottam az ifjú Pinkertonnak, aki az egyezségünk első részének azonnal eleget tett, amennyiben gyorsan eltüntette a medvecukrokat. Mikor a postaajtóból visszanéztem, akkor már a meggondolatlanul elhajigált almákat kereste. Csakhogy azokat már akkor a segéd-kém terelte a maga ügykörébe, s így Satyi egy póruljárt konjunktúrárs letörtségével hagyta el a terepet.

Pólingné kedvetlenül nyújtotta a rétest a konyhán. Angyélnek megint a feje fáj, mondta mérgesen, nem is kelt föl az ágyból, borogatni kell a homlokát, alig győzi neki hordani a hideg vizet. Szokott ez így lenni a fiatal leányoknál, ő is ilyen fejfájós volt, míg férjhez nem ment - tette hozzá megnyugtatóan.

- De azért be lehet hozzá menni?

- Hogyne, tessék csak, elnök úr, majd legalább felejtkeznek egy kicsit.

Nem ütköztem meg rajta, hogy Angyélkának ajánlatos a „felejtkezés”. Falun a szórakozást hívják felejtkezésnek.

Azonban a kisleány csak úgy az ajtón keresztül kívánt felejtkezni. Nagyon kért, hogy ne menjek be, mert fésületlen, takaratlan (ez csak annyit jelent, hogy nem takaros), és a szemei mind ki vannak vörösödve az álmatlanságtól. Hanem ha kedves akarok lenni, akkor ő majd kinyújtja az ajtón a lavórt, hozzák bele friss vizet.

Egész nap hordtam a friss vizet, pedig nagyon mély volt a posta kerekes-kútja, s bizony egy kicsit megérezte a reumás karom. De estefelé mégis csöndeseden: annyira Angyalkának a fejfájása, hogy a félig nyitott ajtón keresztül meghallgatta a regényből a segédjegyző-fejezetet. Nem mondott rá se jót, se rosszat, én meg nem mertem kérdésekkel zaklatni. Csak amikor nagyon sokáig nem szólt, akkor kérdeztem meg félénken, hogy tán elaludt?

- Nem alszom - mondta szegényke fékezett idegességgel. - Megint jobban fáj a fejem. Lenne szíves behúzni az ajtót?

Behúztam az ajtót. Póling mama elaludt a nappali szoba díványán, lecsúszott a feje a kis párnáról, azt visszaigazítottam, hogy rosszat ne álmodjon, aztán beültem a ketrecre. Dolgozni szerettem volna, de nem ment, csupa *m* betűket firkáltam a papírra. (Ez az egyetlen betű-rejtvény, amit én találtam ki; a megfejtése: egyetlen *m* = egyetlenem.)

Gondoltam, hogy ne vesszen egészen kárba a nap, megpróbálok szót érteni a napszamosaimmal. Megkértem Gábor bácsit, a postakocsist, kalauzoljon el Kakas Mártához.

A drusza sokkal barátságosabban fogadott, mint mikor első viziten jártam nála, még azzal is megkínált, hogy tartsam fönt a kalapomat. (A vendég úgy adja meg a tartozó tiszteletet a háznak, hogy a szobában leveszi a kalapját. Viszont annyi tisztességtudást ő is elvárhat a gazdától, hogy az meg tessékkelje azt vissza a fejébe. Ez negyvenfokos melegben nem a legesszerűbb illemszabály, de nem lehet rajta változtatni. Ha már a királyi udvarokban elhanyagolják az etikettet, legalább a paraszt-demokrácia becsülje meg.)

Arról azonban hallani se akart az öreg, hogy másnap munkába álljon. Olyan kis pénzért, lássam be, nem herdálhatja el az idejét ebben a drága világban. (Már akkor kétszázötven korona napszáma volt a vén naplopónak, s még külön ötven koronát kapott, mint „munkavezető”!) Aztán nem is olyan nehéz munka való már ő neki, mint a gödörbehúzás. Azért is állt már el - szőlőt kapálni.

- De azt csak belátja kend, hogy a gödröket be kell húzni? Azt csak nem kívánhatom a földek gazdáitól, hogy a maguk költségén húzassák be.

- Az én földemön már behúztuk őket.

- De hát a többivel mi lesz? Hátha a nyitott gödörbe belebukik a jószág, és lábát-nyakát törí?

- Annak bukik, akinek van. Neköm se tehenem, se lovam.

Nem akartam, hogy a drusza tovább is tusakodjon a megismert igazság ellen, mert azt tanultam valaha, hogy a szentlélek ellen való hat bűn közt ez a legsúlyosabb. (No, Kakas Márta nagyon előkelő társaságba kerül a pokolnak abban a dísztermében, ahol az ebben vétkeket elkvártélyozzák.) Nézzük meg Bíbok sógort, hátha az jobb erkölcsöket tanult az Okos Naptárból.

Nem kellett mennünk, csak három ház ellen, a harmadiknak is csak az udvaráig. Bíbok sógor ott ült szétvetett lábbal a faragó-széken, valami hosszú rudat barkácsolt. Nem hiába, hogy nincs itthon a pap - úgy látszik, az egész eklézsia elfelejti a katekizmust.

- Hát maga, Bíbok? Nem tudja, mi van az anyaszentegyház öt parancsolatában? „Megemlékezzél róla, hogy ünnepeket szentelj.” Jó keresztény nem dolgozik vasárnap.

- De még hétköznap se, uram, ha nem muszáj - söprögette le nevetve a sógor a Kossuth-szakállról a forgácsot. - Azt köllött vóna eltemetni, aki a munkát kitanálta, azt mög, aki szereti, a torára levágni. De hát ez nem munka, ez csak *encsen-bencs*.

Nagy szeretettel nézegette a két méter hosszú encsen-bencset, mint amilyennel én nézegettem a regényem kéziratát; az alkotó művész mind egyforma.

- Mi lesz az? Kaszanyél?

- Mekkora kaszás köllene ekkora nyélhöz, kéröm? - méltatlankodott a sógor. - Kurta vóna ehhön még tán a Csontos Szikfrid is. Ez csak vellámhárító lösz.

- Mi-i? Villámhárító? Fából?

- Hát. Nézze, a régi mán elkorhadt - mutatott fel a tetőre, amelynek a végébe csakugyan egy hosszú fanyárs volt beleütve. - Köll az, nézze, Emerikában is van mindön házon.

- Van az minálunk is, a városban. Csakhogy az vasból van, a hegyét meg bearanyozzák.

- No ügön, az urak. De hát a szögény embörnek fából is mögjárja.

No, jól van. Nem kell senkit a hitibül kiverni. - Hanem hát hogy leszünk holnap a Héthalommal? Csak nem hagy cserben kend is?

- Nézze, én mögmondom úgy, ahogy van. Ha az András föl nem hagyott vóna az isteni szolgálattal, hát én is fölkarolnám magát. De aszongya az András, hogy nincs az Istennek az a pénze, akiért ű tovább csúfoskodna. Mán így is azon nevet az egész falu, hogy az úr (mármint én!) az egész nyáron mivelünk kerestette az eszit a föld alatt, oszt nemhogy azt mögtanáltuk vóna, hanem a magunkét is elvesztöttük. - (Mármint ök!)

- Ezt is az András mondta?

- De mondta azt, hallja, még a doktor úr is.

Mindjárt gondoltam, hogy errül fúj a szél. Észrevette a vén bűnös, hogy a veséjébe látok, és most a néppel akar kifüstöltetni a faluból! Hát hiszen mennék is én már, csak a gödrök be volnának húzva!

- No, Gábor bácsi - mondom a kocsisnak, ahogy az utcára kiérünk -, ebből a kátyúból hogy mászunk már ki? Csúnya nép lakik ebben a maga falujában.

- Csupa sült paraszt ez, kéröm, akár a lóval imádkozzon az embör, akár ezöknek beszéljen. Nincs itt más nyomas embör, csak én mög a harangozó mög a pap, jegyző, doktor. No, mög a kisasszony is az vóna, ha embör vóna.

- Nem ér az nekem semmit, ezek be nem húzzák a Héthalmot.

- Hát kéröm szépen, beszélök én még ma este a harangozóval, oszt ha miránk bízza az elnök úr, egy hét alatt berángatjuk mink azokat a gödröket, mikor, hogy érünk rá. Az mán magának mindögy, mert úgyis áltáljában fognánk föl, ezör-ezör pengőért.

Hátha az Attila kincseit kérte volna tőlem, nem odaadtam volna-e azokat is! Egész neki-vidámodva mentem a postára, de a szobaaajtóból visszahőköltem. Soha én ebben a házban a nevetésen kívül hangos szót nem hallottam. Most pedig a Pólingné hangja csörgött-pattogott, mint a kanászostor.

- Megmondtam már százszor, hogy akkor én a Tiszába ugrok! - Most már visított a hangja, mint ostorban a csapó.

Hogy Angyalka mit mondott, azt nem értettem, de a sírós hangja úgy nyilallt a szívembe, mint valami fájdalmas hegedűszó.

Hogy más ember mit csinált volna a helyemben, nem tudom, hiszen én se tudtam, mit csináljak, benyissak-e vagy elszaladjak? Hát csak hallgatództam egy darabig, de olyan csönd lett, mintha elvágták volna a lármát. Alighanem meghallották a lépésem koppanását - most már be nem mehetek, mert ők is zavarban lennének, meg én is. Kilábujjhegyeltem a házból, de még a plébániára is úgy osontam be, mint a tolvaj.

Ahogy beérek a szobába, és gyufát kotorászok az asztalon, valami hidegbe ütődik az ujjam. Tovább kotorászok, megint valami gömbölyű hideg. Megmarkolom: sima, puha, nyálkás. Kibotorkálok a konyhára, gyertyát gyújtok, úgy jövök be a szobába: hát döglött békával van tele az asztal. Ezeket a nyitott ablakon hajigálta be valaki tisztelete jeléül. Hát csakugyan ideje lesz ebből a faluból elhurcolkodnom, még a Turbók sorsára nem jutok.

Hozzá még a vihar is kitört éjszakai jégesővel, s már régen elállt, mikor még mindig hallottam a pattogását az ablaküvegen. A fülemre húztam a kis vánkost, az arcomra takartam a zseb-kendőt, mind nem használt. Mi az ördögöt csináljak? Ezeknek előtte, ha nem tudtam elaludni, azzal szórakoztam, hogy elgondoltam, mit csinálnék én, ha nekem egy millió forintom volna. Ötvenezer forintnál mindig elaludtam, mert a többivel nem tudtam mit csinálni, s azt egy összegben rátestáltam a Magyar Tudományos Akadémiára. (Meg is látszik rajta, hogy én voltam a legnagyobb mecénása.) Most azonban ezzel nem sokra mentem. Mi az az egy millió forint zürichi jegyzés szerint? Ha kéznél volna, egy tételben odaadnám Póling mamának, hogy ne ugorjon a Tiszába. Egy másik millió kellene Angyalkának kelengyére. Egy szegény magyar regényíró feleségének ennyivel is be kell érni. Lakást is nagyobbat kell keresnem, ágyakat is csináltatni kell, a rongypokrócfutó is magával hordja a nevét: megint egy pár millió korona.

Ilyen komor gondok közt aludtam el az ötvenötödik milliónál, s arra ébredtem fel, hogy verik az ablakot. Még mindig esik a jégeső?

Nem a jégeső volt, fehérliliom veregette az ablakot az Angyélka liliumfehér kezében.

- Nem szégyenli magát, Mátyás lustája! - csilingelt a hangja ezüst csengettyűje.

Sohse voltam valami híres gyors öltözködő, de most három perc alatt valóságos Oscar Wilde lett belőlem - Reading előtt -, csak persze a nyakkendőm nem volt olyan szépen kötve.

Derült volt az ég, csak itt-ott úszkált rajta egy-egy foszlány az éjjeli vihar fekete lobogójából, és Angyalkán se hagyott egyéb nyomot a tegnapi depresszió, csak éppen hogy sápadt volt az arcocskája. A szeme eleven volt és vidám, de mégis mintha aggodalom bujkált volna benne, amikor megütötte a vállam a liliummal:

- Hát az este hol bujdostunk? Éjfélíg várta anyus a vacsorával, és nagyon zúgolódott, hogy hiába várta.

(Az ám, hallottam a zúgolódást! Nem is zúgolódott, hanem zúgott. De milyen nagyszerűen áll ennek a kisleánynak a füllentés is! Ha feleségem lesz, mindennap füllentőst játszom velem! Mindjárt meg is próbálom, én értek-e hozzá.)

Hát nekem is elég jó sikerült, tekintve azt, hogy már rég kijöttem a gyakorlatból. Több tíz esztendejénél, mikor utoljára voltam szerelmes.

- Nagyon fáradt voltam, kedves, aztán késő is volt, nem akartam már zavarogni. Úgy féltem, hogy maga nem tud elaludni. (No, ez legalább igaz volt.)

- Ó, én nagyon jól aludtam, még álmodtam is. Képzelve, fehér lilium voltam álmomban, és piros vázában ott álltam a templomban a Mária-oltáron.

Elragadó álom volt, és elhatároztam, hogy ezentúl szeretni fogom a fehér liliumot. Eddig ez volt az egyetlen virág, amit nem szerettem. Azt az ártatlan színt és azt a megrészegető illatot együtt még asszonynak se lehet megbocsátani, nemhogy virágnak! A lilium a virágok közt a galamb, mind a kettő a legálmokabbul tette a tisztaságot.

Ez a nap azonban határozottan a felfedezések napja volt. Nemcsak azt fedeztem föl, hogy a fehér lilium rendkívül szeretetreméltó virág, hanem azt is, hogy a lekozmásított tej a legrokonszenvesebb táplálékok egyike, ha a poharat egy tejfehér kéz tartja az ember szájára. A lekozmásítási műveletet Póling mama végezte, s ahogy én a poharat a számra vettem, rögtön kijelentettem, hogy igaz is az, most jut eszembe, én már reggeliztem a plébánián. Lám, milyen könnyen megy az első füllentés után a második.

Könnyen ment, de nem sikerült. Angyalka erélyesen az asztalra ütött.

- Az nem igaz! A Juli akkor ment a tejért a jegyzőkhöz, mikor mi eljöttünk. Az elnök úr sóványítani akarja magát, hogy még fiatalabbnak lássék. Nézze meg az ember! Rögtön meginni a tejecskét szépen. Ez ám a jó tejecske, cukor is van benne! - tartotta a számhoz a poharat.

Borzadok a cukros langyos tejtől, s ha én kormány volnék, minden asszonytól elvinném a választójogot, aki a tejbe cukrot tesz. (S ez olyan atrocitás volna, aminek még az ellenzék is tapsolna.) De hátha aqua tofana lett volna a pohárban, nem kiszűrösöltem volna-e azt is egy cseppig? Ha azt kívánja Angyalka, hogy most már nyeljem le a poharat is, azt is megteszem.

A harmadik felfedezésem az volt, hogy az arisztokrácia sokkal jobban beválik napszámosnak, mint a plebs. Mire kimentem a Héthalomra, már három gödör be volt húzva, le is dombolva. Elismerésemnek egy-egy szivarral adtam kifejezést.

- Hátha még kometistákat lehetne behantolni! - fohászkodott föl kegyesen a harangozó.

A negyedik felfedezés - no, az olyan nevezetes volt, hogy külön fejezetet érdemel.

Ahogy lenézek a halomról, kilép a kukorica közül a kis Benkóczy, és rámköszönti a jóreggelt. De olyan szép, tiszta, rendes fiú, mintha nem is ő hált volna egy hétig kalap alatt, és olyan alázatos a modora, mintha nem is segédjegyző volna, hanem múzeumi segédőr.

- Bocsánatot kérek a háborgatásért - azt mondja -, de tegnap is kerestem már elnök urat a plébánián.

- Igen, de amint hallottam, nem tetszett megtalálni a kilincset - eresztettem bele a fullánkot. Mert dühített, hogy olyan remekül van megkötve a nyakkendője, mint egy bankgyakornoknak.

Könnyed pirulás mutatta, hogy a fullánk talált, de azért nyugodt maradt.

- Ez is beletartozik abba, amiről én bizalmasan szeretnék beszélni az elnök úrral.

- Tessék helyet parancsolni - terítettem rá a zsebkendőmet egy vakondok-túrára. Én meg, mint házigazda, ráültem a fekete táskámra. - Miben lehetek szolgálatára?

- Nagyon boldogtalan ember vagyok én, kérem, nem csoda, ha olykor az italban keresek feledést. - (Olyan regényesen beszélt és olyan romantikus gesztussal simította félre a szemébe kondorodó fekete haját, hogy muszáj volt rokonszenvvel néznom rá.) - Énbelőlem csúfot üz az egész világ. - (Le kellett sütnöm a szememet. Az egész világ: a pap, a jegyző, a doktor. S ezek együtt se tettek téged annyira csúffá, mint én meg a kis cinkosom!) - S miért? Azért, mert költő vagyok. Kérem önt, olyan megbocsáthatatlan bűn ez?

- No, nem éppen - feleltem elnézően. - A költő is csak az Isten teremtése. Fiatal koromban én is költő voltam egy kicsit.

- Én azt kiéreztem elnök úrból - kapott a kezemhez. - Noha ön most már tekintélyesebb, úgyszólván ékeesebb úr - (Ejnye, te lókötő!) -, azért önben még mindig van valami költőies. Mi költők, bármilyen társadalmi és korbéli különbségek választanak el bennünket egymástól, ráismerünk egymásra a szemről, a homlokról; hogy úgy mondjam, közös bélyeg van rajtunk.

- Úgy van - bólintottam rá. A fickó egészen rendén beszél, a költők többé-kevésbé megbélyegzett emberek. S ezt a bélyeget én nem nyomtam rá a róla szóló fejezetben! Mihelyt hazaérek, mindjárt pótolom.

- Például elnök úr most is annyi jóssággal néz rám, hogy bátorságot veszek magamnak azzal visszaélni.

Azzal előgombolt egy árkus eperfa-statisztikát. Átütött rajta a lila tinta: statisztikának igen sűrűk és igen rövidek a sorok. Jézus Mária, ez vers lesz!

- Én tulajdonképpen drámaíró vagyok, de még eddig mindig elnyomtak mindenütt, bár a 102-esek tábori színháza két darabomat is előadta. De azok ifjúkori kísérletek voltak, én magam se sokat tartok felőlük. Hanem azóta írtam két középfajú drámát, az egyikkel az Akadémiánál pályáztam, de még csak meg se dicsérték, a másikat meg a Színművészeti Tanács küldte vissza. - (Nini, hiszen ez egész tehetséges fiú lehet!) - Azonban engem nem lehet agyonhallgatni, én addig fogok dörömbölni a dicsőség kapuján, míg kénytelen lesz megnyílni előttem.

- Jól teszi, barátom. A Keopsz piramisa se egy nap alatt épült fel.

- Nagyszerű - pirult bele az örömbé -, ezt én is megírtam egyszer, noha más vonatkozásban. - (Tudom, csacsi. Hiszen itt van a táskámban a konceptusod, amit az iktató-könyvből kiejtettél. Nyilván attól van olyan rossz ülés rajta, mint a Keopsz piramisán.) - Most azonban nem erről van szó, hanem egy lírai kísérletről. Ha szabad azt mondanom, ez rám nézve még a drámáimnál is nagyobb jelentőségű. Én szeretek egy leányt.

- Tudom - szoltam el magam. S az Isten őrözt, hogy ki nem mondtam Kónya Bimbikének a nevét.

- Tessék? - döbbsent karikára a szeme.

- Úgy értem, hogy el se tudok képzelni olyan fiatal költőt, aki ne szeretne egy leányt.

- Sajnos, nem mindenki ilyen megértő. A leánynak kőszívű anyja van, aki eltiltott bennünket egymástól. Prőzai lélek, akinek látóköret a paradicsomos üvegek zárják be.

Ez pokoli gúnynak volt szánva, és szívből mulattam rajta.

- Az nem baj, csak a leány tudja követni az ön lelke rőpülését!

- Félek, hogy az anyai zsarnokság eltántorította tőlem. Pedig valamikor az esthajnalcsillagra esküdtünk egymásnak örök hűséget - mondta keserű mosollyal a költő.

- Pardon, barátom, ismer ön más csillagot is az esthajnalcsillagon kívül? - vágta közbe.

- Nem, kérem - nézett rám csodálkozva.

Persze, ilyenek a tudatlan fiatalok. Bolygó-csillagra esküsznek, amely sokszor heteken át nem látható. A sarkcsillagra kell esküdni, amely örökkön ugyanazon pontján virraszt az égnek. Az én Angyalkám már tudja ezt!

- Tessék folytatni. Ezt csak úgy véletlenül kérdeztem.

- Írtam egy verset, ezzel akarom kipróbálni, szeret-e még. Elküldöm neki, s ha szeret, akkor a pokol minden hatalma se tud tőle elválasztani, akkor elragadom, mint a szél a rózsalevelet, mint az oroszlán a gazellát! S ha nem - eh, jobb arról nem beszélni. Szóval, egész életem van erre a versre feltéve. Megengedi elnök úr, hogy tárgyilagos ítélete alá bocsássam?

- Tessék. Hallgatom.

Hát a vers csapnivaló volt, hanem a fiú, ahogy szavalta, úgy tündöklött, mint egy Apolló. Nagyon márványkeblű szűz lehet Kónya Bimbike, ha ennek a fiúnak ellen tud állni. Persze ezt nem mondhatom meg Benkőczy úrnak, se azt, hogy fűzfáról vágta a sípját.

- Igazán szép vers, és biztos, hogy a pályabér nem fog elmaradni.

- Tetszik gondolni? - csillogott a fiú szeme. - Mehet a vers?

- Hogyne, csak engedje meg, hogy figyelmeztessem valamire. Itt a harmadik sorban az van, hogy „Szavad adád rá.” Hangosan olvasva ez valóságos dadogás. „Szavadadádrá.” Ezt nem lehet így hagyni.

- Ez igaz, észre se vettem. Talán így írom inkább: „Ígéletet től.”

- Az még rosszabb, mert azt nem fogja megérteni, írja egyszerűen így: „Megígéred, hogy...” Nem, ez nagyon lapos és a jambus is rossz. „Ígét ígérél.” Igen, ez költőibb is, ritmikusabb is.

- Tényleg!

- Itt ki kell cserélni az egész sort. „Ha szép szók ütik meg a füleid.” Fiam, ezt költő le nem írhatja. Ez jön helyébe: „Szép szók ha sarkantyújuk pengetik.”

- Kérem szépen - nézett rám nagy tisztelettel a gyerek, és fölébe írta az áthúzott régi sornak az újat.

- Hát ez micsoda? „És szótlán is csókra szomjas a száj.” Írja csak: „Piros vágyaktól sír a néma száj.”

Itt aztán már elmiákolta magát bennem a rég elásott lírai macska. A harmadik strófa nyolc sorából nem maradt meg, csak kettő. A negyedik strófánál úgy belejöttem a betlehemi kisdedyilkolásba, hogy áthúztam az ötödiket, hatodikat, hetediket is, s mindhárom helyett újat írtam. De még meg is fejeltem egy nyolcadikkal, amelyikkel aztán be is végződött a vers. Az utolsó négy sora ez volt:

*Ne fuss el ajkam tüzesőjítől,
Ha dérütött fejem szivedre kábul:
Hisz az utolsó kortyot most iszom
Az ifjúságnak karcsú poharábul.*

- De... de... engedelmet kérek - dadogott a gyerek -, az én fejem nem dérütött.

- Persze, persze - józanodtam ki hirtelen -, hiszen azt csak a sor kitöltésére mondtam. Természetesen azt kell írni, hogy „éjütött.”

- Ez sokkal szebben is hangzik - mondta arcátlanul a kölyök, és boldogan gyúrte zsebre talán az egyetlen szép lírai versemet, amiben leáldozó napom utolsó piros tüze lobogott magasra, míg előtte lassú libegéssel úszott el az este hattyúja, halk rímeit zendítve bele a közeledő sötétbe. - Sohase fogom önnek elfelejteni a kedvességét, elnök úr.

Rángatta a kezemet, mint a szivattyús kutat, és amikor mosolyogva biztosítottam róla, hogy szót se érdemel az egész, máskor is szívesen állok szolgálatára, csak köztünk maradjon a dolog, akkor még azt kérdezte tőlem:

- De ugye, azért első kísérletnek az is elég jól sikerült, amit én írtam? Hiszen az alaphang tulajdonképp mégis csak az maradt.

- Hogyne, hogyne - veregettem meg a vállát. - Hanem most már én is kérdezek valamit magától. Aztán igazán olyan szép az a kisleány?

- Elnök úr - csapta szét a két karját olyan őszinte büszkeséggel, hogy az szebb volt, mint egy egész könyvtárra való líra -, nincs olyan leány a Doberdótól a Berezínáig. Olyan két szeme van, hogy az egyiket ki lehetne szűrni, még akkor is szebb lenne egy szemmel, mint más leány kettővel.

Ez inkább huszáros kép volt, mint költői, de nem minden szemléltető erő nélkül való. S ezért mégis több szájalommal, mint irigységgel néztem a gyerek után, aki úgy nyargalt el a verssel, hogy az már egy óra múlva bizonyosan a postán lesz, miniszter-papírra lerajzolva vadonatúj tollal és a leglilább tintával.

Hiszen kétségtelen, hogy az ifjúságnak is megvannak a maga örömei, de azok nem érnek többet a tavasz illúzióinál. Mennyi lucsok, mennyi locspocs, mennyi sár egy-egy szál ibolyáért! Míntha az egész világ a lepkék hímporával volna behintve - s a mikroszkóp alatt kiderül, hogy a legszebb hímpor is szintelen, a káprázatos pompa csak interferenciás tünet. Szív-dobogás minden szoknyalebbenésre s halálvágý minden váltólejáratkor; örökös hintázás az oktalan öröm és hiábavaló bánat két karfája közt; sok álmatlan éjszaka és sok ásitós, fejfájós, kialvatlan nap, sok rikoltozás és sok nyöszörgés: ez az egész ifjúság. Semmi igaz értéke benne az életnek, semmi kiegyensúlyozottság, semmi emberismeret, semmi józan megítélése a dolgoknak és embereknek. Verebek fürdése a kocsíút porában, lármás hancúrozás, nincs benne semmi a sasok méltóságos röptéből, akik hűvös magasokból nézik az alattuk nyüzsgő életet.

Egyet persze el kell ismerni az ilyen meglettkorúságnak is, mint én vagyok: hogy a verebek a nyakkendőkötéshez jobban értenek. No, ha még egyszer versórád adok a kis Benkóczynak, akkor cserébe nyakkendőórád veszek tőle.

Július 27. A katolikus naptár szerint Szent Pantaleon vértanú napja, egyéb nevezetessége nincs. Az én kalendáriumom szerint ez a hedsra, egy új időszámítás kezdete. Ezen a napon csókoltam meg Angyalkát. Még pedig az Isten szemeláttára. (Igaz, hogy az ördög is nézte.)

Ez egy nappal volt a meglepő felfedezések után. Szaharába való forró nap. Nem kánikula, mert az csak annyit jelent, hogy „kutyácska”, ez a meleg pedig még a kutyamelegeknek is az öregéből való volt. Én ugyan igen állom a meleget, mint régész, de mint regényíró mégis inkább tél-párti vagyok. A tél harmóniátlan ugyan, de misztikumokkal teli, épp ezért a művész egyszerre otthon van benne, ha kivándorol magából, és ködökbe, zúzmarákba, hófürgeteges éjfelekbe és tetőgerinceken ziháló szelekbe költözik. Ha valami gondolatot vagy hangulatot keres az ember, és nem találja meg a szobája homályos sarkaiban, amikbe már nem ér el az asztali állólámpa borszín világa, akkor nekivág az elhagyatott utcáknak, s a kertek alatt, amelyeknek rácsában az őrálló fekete rudak fehér hósapkát viselnek, kivág a szabad mezőkre. Feltúrt gallérral méné a csikorgó fák alatt, poroka havak olvadnak vízzé arca melegétől, s szívében kivirágzik a titkos remény, hogy valahol az út végén, ahol az ég összeborul a földdel, el fogja temetni a hó, és fekete varjúpapok fognak fölötté károgni halotti éneket, míg a fák ágai közt piros ködök szállinganak a lemenő napból, mely vöröslík, mint bronz thuribulum. Azonban mielőtt elérné az ember a világvégét, éppen két lépéssel előtte észre téríti orrának, fülének lefagyása, hazasiet a duruzsoló kályha mellé, megiszik két csésze teát sok rummal, s elégedetten konstatálja, hogy ez jó kis séta volt, s lám, észre sem vette, hol és mikor, de megtalálta a keresett gondolatot.

De mit csináljon a boldogtalan író Szent Pantaleon napján, mikor az álló levegő forró, mint az olvasztott ólom, a tinta beleszárad a tollba, és a papír hozzáragad a kézhez? A legnagyobb baj pedig nem is a meleg, hanem a minden zugokat tisztán és élesen mutató, az álmok vértelen vázán keresztül sütő, a homályokat nem tűrően és fantáziát elszárítóan pozitív fény. Látom a regényem szövetén a repedéseket, az összevarrott részeken a bennük felejtett fércet, a bőre szabottságot, ahol nem kívántatik a lötyögősség, a szűkre hagyottságot, ahol szabadabb mozgásra lett volna szükség. Ami jól volna kiszabva, azt nem tudom összeállítani. A petyke nyakkendő csábító egészen jól sikerült, most már verseket is szaval, még pedig a Legújabb Alföldi Vőfélykönyvből, a modellből lett úrnő egészen puhára főtt már, de hogy csináljam most a tálalást? A festő in flagranti kapja őket az Isten-szigeten, és felköti magát az első fára, ez már elhatározott dolog, de mi lesz a pákással? Az csak elmondja fölötté a circum dederuntot, és aztán elmegey halcsíkot fogni?

A szobában nem találtam megoldást, mert olyan volt, mint a tüzes kemence, s hamuvá égett benne minden gondolat. A postakertre úgy odasütött a nap, hogy szinte áttetszőkké váltak a levelek. A templomkert nagy körisei alá is hiába mentem, ott csak arra tudtam gondolni, hogy tegnap délután itt jártunk Angyalkával, aki vidám volt, mint a rigó, és ragyogott a jókedvtől, mint egy kerti üvegalma a déli napon. Sohase láttam még úgy örülni az életnek, és sohase éreztem még lüktetőbben, mennyire szeretem. Minden mozdulatát elnyeltem, és most boldogan szedtem a tenyerembe a tegnap délután gyönyörű perceit. Ennél a loncbokornál ugrott a nyakamba: „elnök úr, milyen szép az élet!” Itt akasztott a fülébe csipkebogyó-függőket, és rázta meg komolyan a fejét: „elhiszi, elnök úr, hogy mégis csak a líra a legszebb a világon?” Persze hogy elhiszem - mosolyogtam; hiszen csak nem kezdek veled esztétikai vitát, te bohó gyermek, aki a legszebb lírai költemény vagy, akit a teremő valaha kigondolt! Lám, itt a csillogó finom fővény még örzi két keskeny cipője sarkának összeszegelő nyomát, mint kódexek arannyal festett V betűjét - lehajolok, megmérlem, egy kicsit el is szégyellem magamat. Eszembe jut, hogy Kemény Zsigmond is így számíttatta ki a *Zord idők*-ben Barnabás deákkal

Dóra kisasszony ellopott harisnyakötőjéből a lábszár méreteit. Eh, hát aztán? Mégis csak ez az egy szép matematika van a világon!

A Kemény regénye visszaterelte a gondolataimat a magam regényére. Éppen a templom ajtajában álltam. Nini, nyilván ez az egyetlen hűvös hely az egész faluban. A nap már a szentély mögé került, a sarkokban, az oltárfülkében már kedves homály lehet odabent, olyan, amilyen most nekem kellene. Milyen nagyszerűen lehetne itt írni, csöndben, hűvösben, valamelyik háromszázéves padban, a jó öreg szentekkel körülvéve.

Nem sokáig tétováztam, hanem hazaszaladtam a templomkulcsért. Ismerem magamat és tudom, hogyha már megkívántam a templomot, akkor nekem most ott kell dolgoznom, mert máshol egy betűt le nem tudok írni.

Beültem az utolsó padba, valami kopasz kőszent lábához, aki alázatos mosollyal nézett le rám a téglapárkányról. Minden kollégámnak ajánlhatom, hogyha megreked az ihlete, csak keressen egy mosolygó kőszentet, egyszerre bőven bugyog a legelmeszesedettebb véna is. A tollam szinte magától száguldott a papiroson - nem is csoda, mert ha fölnéztem egy-egy percre az írásból, egész mennyország mosolygott rám a falakról. Bámulatos, mennyi élet van ezekben az elrajzolt, meszelővel mázolt primitív falusi képekben! Ha én kultuszminiszter volnék, minden nagyvárosi templomba juttatnék belőlük egyet-egyet, hadd tanulnának egy kis természetet ezek a modern pictor doctusok! A nagyoltár Szentháromság-képéből szinte kirepült a fehér galamb, és fölöttem lebegett. A jó Isten olyan végtelen jósággal mosolygott rám, mint egy örökkévaló nagyapa, aki ölébe vonja az egész világot, és a fiú-isten ölelésre tárta sebhelyes kezét. Még a fejetlen Szent Rókus is igen megelégedetten viselte új fejét, s a tarkaruhás szent király deli magatartással mintha csak biztatni akart volna: „húzd ki magad, fiam, föl a fejet, ki a mellet, be a hasat, a te korod a legszebb férfikor!” A prédikálószerű arkangyala mintha csak az atlétikai klub alapszabályai szerint dögönyözött volna az ördögöt, aki a maga részéről bizodalmas meghittséggel vigyorog felém: „Ne törődj semmivel, öreg cimborá, előbb-utóbb úgylis a lapátomra kerülsz!”

Egyszerre csak halk suhogásra ütöm fel a fejemet: Angyalka libeg be az ajtón, hófehérben, a kezében liliomvirág. Lehajtott fejjel lépked, nem néz se jobbra, se balra, megy egyenesen a Mária-oltár elé, térdreesik a Boldogságos előtt, ráemeli szemét, összekulcsolja a kezét - a karjára fektetett liliommal a Gabriel Dante Rosetti megelevenedett anyyala.

Úgy belemerült az imádságba, hogy nem hallotta meg, amint fölálltam, mögéje lopakodtam, és hirtelen áthajolva a vállán, megcsókoltam a száját.

Hogy ez szentségtörés volt? Nem tudom. A Boldogságos úgy mosolygott, mintha imádság lett volna, s fejünk fölött az istenszem az arany háromszögben megfényesedett. Hogy ez csak képzelődés volt? A hagiografia sokkal nagyobb csodákat is ismer ennél.

Minden vidáman sugárzott körülöttünk, csak Angyalka fakadt sírva. De azért ráborult a vállamra, átölelt, és gerlice-zokogással kérdezte:

- Ugye, nem haragszik?

Ezt se tudtam eddig, hogy a fiatal leányok azt kérdezik attól, aki váratlanul megcsókolja őket, hogy „nem haragszik”? Ahogy én tudom, az asszonyok sohase szokták ezt kérdezni. Lehet, hogy azért, mert őket nem lehet váratlanul megcsókolni, ők mindig várakozási állásponton vannak.

- Ha meg tud bocsátani a kalóznak, drágám... - simogattam a haját, de ez a mondat, amely oly szépen indult, az idők végtelenségéig megmarad mellékmondatnak, amely hiába várja főmondatát.

Valaki a torkát köszörülte a templomhajójában. Megfordulok - Angyalka levált rólam, mint elvágott folyondár a karóról -, de káprázik a szemem, amelyet egy hosszú pillanatig lecsukott a boldogság. (Milyen furcsa, hogy lecsukott szem kell a boldogsághoz!) Annyit látok, hogy pap. A szomszéd falu plébánosa, aki minden reggel át szokott jönni misét mondani. Ma reggel is itt volt, még beszélgettünk is, áldotta a jó Istent, hogy hétezer koronácska egy métermázsa búzácska. Hát ezt - uram bocsáss! - mi az ördög hozta most vissza?

- Jónapot, gyerekek! Hát azt se mondjátok, hogy Isten hozott?

- Plébános-apácska! - kiáltotta el magát Angyalka, és már akkor ott is volt a nyakában, éppen úgy, mint előbb az enyimbem.

Persze, hiszen nem az idegen pap ez, hanem Fidél, egy kicsit megfogyva, egy kicsit megszakállasodva, s ami legszokatlanabb, egy kicsit megkomolyodva.

- Szervusz, mi újság itthon? - nyújtja felém, hűvösen a kezét.

No, ez alighanem meglátott valamit. Sebaj, majd megbékül, ha itt áll piros ornátusban az oltár előtt, mink meg előtte térdelünk. Mert azt kikötöm, hogy az esküvőnek a Mária-oltár előtt kell lenni.

- Hogy mi újság? Nem igen van, gazdám, semmi se, hacsak a harangozó nem hoz valamit.

Mert láttam az ajtón keresztül, hogy a harangozó lihegve törtet az ajtó felé, vállán a kapával. No, csak nincsenek itt megint a komenisták?

De még annál is nagyobb újsággal esett be az ajtón:

- Elnök úr, mögvan a huszár!

- Micsoda huszár? - nézett nagyot a pap, levéve a kezét az Angyalka válláról. (Mert okos plébános a saját harangozója előtt vigyáz legjobban az illendőségre.)

Én azonban nem kérdeztem semmit, mert nekem már nagy tapasztalatom volt abban, mit jelent az, ha „mögvan a huszár”. Valahányszor lovas-sírt ásattam az Alföldön, a magyaroknak az mind „huszár” volt. Hiába magyaráztam nekik, hogy ezek a lovas vitézek még Árpád apánkat szolgálták, azt mondták rá, hogy az nem tesz semmit, Árpád apánkat nem is szolgálhatták bakák, csak huszárok. Ő maga is huszárcapitány volt, csakhogy persze neki egy ujja vastagabb volt, mint egy mostani huszárcapitánynak a dereka.

- Nohát akkor gyerünk - szedtem föl az írásaimat -, látogassuk meg a huszárt.

Fidél ugyan azt akarta, hogy előbb fröccsöljük le magunkat (no nem kútvízzel), de én most megvettem a lábamat. Ebben az egyben nem engedhetek.

- Ejnye, de megváltoztál, míg odajártam - mondta egy kicsit csípősen a pap. - Ne félj, nem szalad el a huszárod, míg a torkunkat leöblítjük.

- Nem ám - kottyant bele a harangozó -, mert hiszen a huszár még a föld alatt van, csak a lova szabadult ki. De annyi azon az aranypityke, hogy tele lönne vele a pétőrfillérös acskó. Aszondom, valami főhuszár löhetött.

Erre aztán a pap is beadta a derekát. Az olyan huszárt, aki a mai világban is aranypitykés lovon jár, nem lehet megvárakoztatni.

Útközben a harangozó elmondta, mi vezette nyomra őket. Hát az, hogy az arisztokrácia erkölcsi csei semmivel se jobbak, mint a demokráciáiéi. A lopott kukoricát ők is csak úgy megsütik, mint Kakas Mártáék. Csakhogy a harangozó meg a postakocsis mégis csak vigyáz a hivatallal járó dekórumra, ennél fogva ők az egyik behúzatlan gödörbe mentek le tüzet rakni. Ahogy ott

kuporogtak, megcsillan valami az árok oldalában. Egy aranyboglár volt, amiről a tegnap éjszakai sebes eső lemosta a földet. Kikapirgálták bicskaheggyel, erre kigurult mögüle egy másik is. Kitágítják a lyukat, meglátják, hogy valami csont is fehérlik benne, nekiállnak ásóval; leszedik fölüle a földet nagy darabon, hát egy lónak a teteme fekszik ott nyereg-szerszámostul.

De mire odaértünk, akkorára már egy férficsontvázat is kitakaródtattak a halom másik oldalán. Négy parasztleány hámozta róla a földet, egy csomó asszony és gyerek pedig nézte őket csendesen a kihányt földrakás tetejéről.

- Hát maguk mit akarnak itt? - kérdeztem a leányeket. - Ki hitta magukat ide?

- Nem hitt minköt senki se, kéröm - ágaskodott föl az egyik leány -, részesök vagyunk a gyevi bárónál, erre möntünk, mögláttuk itt ezt a sok lüvészárkot; no, mán ezt mögnézzük, gondoltuk magunkban, mert úgyse láttunk ilyet a Doberdó úta, futott vóna ki a szöme annak is, aki szüvesen látta. Hogy osztán ez a két jó embör elmondta, mire végzik, rászántuk ezt a napot, segítünk nekik a régi huszár-testvéröket földeríteni.

- De csak ezt a bakát tanáltuk - mondta a másik leány -, ez, úgy nézöm, leginkább valami cseh dudás löhetött, mert még most is olyan félreformán tartja a száját, mintha dudálna.

Ami azt illeti, erre nyilván ráhibázott a leány. Már nem a dudára, hanem a csehre. Hullámvonalas díszítésű cserépkorsó volt a lábánál, ezt a díszítő motívumot szlávoknak tartják a régészek. A két halántékcsontján két nyitott bronzkarika, ami a hajtincseit összefogta; ebből is, látni, hogy rabszolgasorban lehetett valami tarfejű magyar úrnál. (Amivel világért sem akarom azt mondani, hogy minden kopasz ember a honfoglalók egyenes ágon való unokája.)

A lócsontvázon azonban igazán meglátszott, hogy nagy úr nyargalászott rajta valaha. Hasa alá húzott lábbal feküdt a ló; zabla a szájában, elefántcsontszárú, a két oldalán lehajló talpú kengyelvas, ezüst berakással, a bordáin arany boglárók, amik az elkorhadt szerszámszíjakról hullhattak le; griffes szíjvégek színaranyból a szügyellő meg az álladzó helyén.

Gábor bácsi, aki vállra vetett ásóval örködött a kincsesparipa maradványai felett, egy gyufaskatulyát húzott elő az ingderékből:

- Ebbe is van ám valami!

Öt szem gyöngy volt benne, a ló sörényére lehettek azok fűzve valaha.

- Egyet szétharaptam - vallotta be a postakocsis -, de nem vót neki se íze, se bűze.

Keresem a papot, hogy majd megmutatom neki a gyöngyöket - hát ingujjra vetközve turkál a bicskájával az egyik gödörben.

- A nagy úrhoz nem nyúlok - azt mondja -, azt neked hagyom, de hátha én is találok valami püspököt.

Ezt a régészeti lázt is ismerem már én, heveny fertőző betegség, amely igen ragályos, minden ember megkapja, ha eredményes ásatást lát, de nem életveszélyes, és egy pár óra alatt rendesen elmúlik. Különösen, ha kantafület talál az ember kincsesláda helyett.

Ami pedig a nagy urat illeti, az csak maradjon még egy kicsit a föld alatt, én nem nyúlok hozzá. Július vége van, tíz nap alatt nekem a regényt be is kell fejeznem, el is kell expediálnom; közben be is kell mennem a városba, jegygyűrűt keresni Angyalkának, amit azon az estén húzok az ujjára, mikor a regény gondját leráztam magamról. Nekem hát most régész-kedésre nincs időm, olyan leletet pedig, amilyennek ez ígérkezik, a legjelesebb harangozóra és postakocsisra se lehet rábízni. Hanem hiszen azért van énnekem olyan famulusom, mint a

Rudolf, hogy ilyenkor helyt álljon; jó szeme van, ügyes keze, értelmes is, lelkiismeretes is, ha a konjunktúra kedvez neki, lehet abból még akadémiai levelező tag is, a stílusa már úgymint megvan hozzá.

Mindjárt megírtam a sürgönnyt az inasnak, rögtön üljön kocsiba és jöjjön ki, de a drogéria előtt álljon meg, és hozzon egy üveg orgonaillatot (ezt Angyalkának), meg egy üveg vörösrózsát. (Hát igen, ezt nekem, elég sokáig el voltam parfüm nélkül, egyszer én is beszagosíthatom már a zsebkendőmet.)

Gábort beszalasztottam a sürgönnyel a postára, Fidélt pedig megkérdeztem, átengedné-e nekem holnap délig a harangozót? Akkorra megjön az emberem, addig azonban megbízható emberrel kellene őriztetni a halmot.

- Hát persze, hogy átengedem - nevetett Fidél. - Addig legföljebb magam harangozok, ennyit csak én is áldozhatok a magyar tudományért.

Másnap reggel az első dolgom volt fölszaladni a padlásra, s kinézni a Héthalomra, hogy nem lopták-e el az éjszaka a régiség-csöszet. De szégyenkezés nélkül bevallom, hogy előbb mégis csak a postakertbe kukucsáltam le. Ha Angyalkát nem láthatom is - még tegnap megmondta, hogy nagymosás lesz náluk, s ilyenkor még a legkedvesebb vendég se kedves -, legalább a virágait megsimogatom a szememmel. Feslőben voltak a már nyári őszi-rózsák is, s engem, mint korán megöszült embert, mindig meleg barátság fűzött az ősznek a nyár udvarába küldött virágköveteihez.

Hát az Angyalka őszi-rózsái úgy kéklettek, fehérlettek, rózsáltak, mint más becsületes aszterek, azonban meglepetve láttam, hogy ezeknek olyan tulajdonságuk is van, amit én őszi-rózsánál még sohse tapasztaltam: füstöltek. Szép sárga füstjük volt, mintha rövid-szivart szivnának. Némely szivarszakértők szerint ugyan a rövid-szivarfüstje olyan gyilkosan büdös, hogy a monarchia fojtógáz-bombái ezzel voltak töltve a világháborúban, mindazáltal én most, amennyire lehetett, kitoltam a fejem a padlásablakon. Nagyon szerettem, volna már egy kis szivarfüstöt szagolni. Egy hétig készült a szám az Angyalka száján való szent áldozásra. Megérte, az igaz, de olyan komisz a férfi, hogy legalább a más szivarfüstjéből vágyakoztam egyet szippantani.

Ahogy szimatolok az *aster fumans*-ok felé, meglátom ám mögöttük a kis Benkóczy ficsúrkalapját. Hát persze, hogy tévesen gazdagítottam az *aster fumans*-sal a botanikai némenklátort. *Vicenotarius fumans*, füstölgő segédjegyző: ezt a speciest kell beiktatni a mákvirágok közé. Olyan peckesen veti neki a vállát a kerítésnek, mintha csak várna valakit. De hát éppen ide kell neki légyottot adni, a szerencsétlen flótásnak, ahol már egyszer késsel fenyegették? Biztos, hogy most szappanos vízzel önti le Pólingné, ha meglátja! No, ezt meglessük!

De nem lestük meg, mert ahogy a Héthalomra néztem, majd sóbálvánnyá meredtem a meglepetéstől. Úgy nyüzsgött ott az ember, mintha a megyebeli honfoglalók mind feltámadtak volna és ott gyűltek volna össze *szert* tartani. Régészet minden szentjei, mi történhetett itt?

Ahogy a templomsarkon befordulok, a jegyző hujánt utánam, álljak csak meg egy szóra.

- Kérlek alássan - mondja nagyon komolyan -, tegnap este óta kolompol a telefonom, a környékbeli uradalmak panaszkodnak, hogy mindenütt forronganak az aratók. Hát, kérlek alásan, nem szívesen teszem szóvá a dolgot, de ezen segítened kell valahogy.

- Tessék? Nekem? De hát csak nem gondolod, hogy én bujtogatom az aratókat?

- Kedves barátom, a doktor már napokkal ezelőtt figyelmeztetett engem, hogy a nép föl van ellened ingerülve. Először azt beszélték, hogy te csináltad a szárazságot, aztán meg azt, hogy te hoztad a jégesőt. Nem tudom, tegnap mi történhetett, de mindenünnen azt jelentik, hogy a részesek mind a Héthalomra akarnak menni.

- Éppen odaindultam. Fogalmam sincs róla, mi leli az embereket, én igazán nem tettem senkinek semmi rosszat - mondtam őszinte ijedtséggel.

- Ha megengeded, veled tartok. Kérlek, én nem vagyok nagyképű ember, de mégis csak kötelességem a község békéjére vigyázni.

Kiértett a szavából, hogy komolyan neheztel rám, s magam is elkomorodtam. Micsoda végzet veszejt engem össze az egész faluval, éppen mikor már hazakészülődöm belőle?

Vagy száz ember vette körül a halmot, ki ásóval, ki lapáttal fölfegyverkezve, s a szegény harangozó úgy futkosott köztük, mint a pulikutya, kit hátrataszítva, kinek barátságosan ráncigálva az ingeujját.

- No, itt az elnök úr, most mán beszéljőnek üvele!

Öt ember állt elébünk; élükön szóvivőnek Bíbok sógor. Elmondta, hogy a nemzet azért van fölzúdulva, mert a harangozó nem engedi őket ásni.

- Hát persze, hogy nem engedi - vette a kezébe a jegyző a tárgyalás vezetését. - Még én se engedhetem. A tulajdonosok az elnök úrnak adták meg rá az engedélyt, itt ő parancsol.

- Hát akkor az elnök úr engedje mög - fordult felém tisztelettudóan a sógor.

- Hiszen én nem bánám - néztem körül kétségbeesetten -, de én ennyi napszámot föl nem fogadhatok.

- Nem köll itt napszám senkinek se - kapta föl a fejét Bíbok sógor méltatlankodva. - Nem pénzért akarjuk münk Árpád apánkat és családjait kiszabadítani a föld alul, hanem magyar böcsületből.

Egyik ember is közbeszólt, másik is, s így végre tisztázódott a helyzet. Az a négy legény, akin tegnap kiütött a régészeti láz, megfertőzte az egész határt. Elterjedt a hír, hogy Árpád apánk tizenkét fiával a Héthalom alá van temetve. Voltak, akik úgy tudták, hogy réz-, ezüst-, aranykoporsóban alszanak, de a tudósabbak arról beszéltek, hogy a halom gyomrában egy nagy templom van elsüllyedve, a pap ott áll az oltár előtt, mutatja föl a szentséget, Árpád apánk meg tizenkét fiával leborulva imádja. Olyan is van itt a nép között, aki belelát a föld gyomrába, attól hallották ezt.

- No, avval a tudós emberrel én is szeretnék beszélni.

- Nem embör az, hanem asszony. Déván Emernek hívják, itt is van jelönleg. Déván Emer álljon elő!

Töpörödött anyókat taszigáltak elém az emberek, akik egyre szűkebb gyűrűbe szorítottak bennünket. Borzasztó ráncos képe volt a néninek, azt hiszem, már Kálmán király idejében is seprűn lovagolhatott, de a szeme nagyon elevenen villogott.

- Hát maga lelát a föld gyomrába, szülém?

- Nem én, kezit csókolom, az öreganyám vót az. Útóle hallottam még kislány koromban, hogy aki szömvidító füvel mögkeni a szemit, oszt itt éccakázik a halmon, az álmában belelát a földbe. Majd möglátod, gyerököm - mondogatta -, te még mögéröd, mikor kiszabadul a födbül az elsüllyedt templom, az lösz az országban a legnagyobb templom, és az idegön királyok mind idegyönnek haptákat állni az Árpád apánk elé.

Nem mondhattam Déván Emernek, hogy üljön a söprűjére és lovagoljon haza. Hiszen ez olyan szép legenda, hogy ha meg nem volna, meg kellene csinálni. Vállára veregettem az öregasszonynak:

- No, ha azt megérjük, lelkem, akkor magát aranyba foglaltatjuk. Különösen, ha egy kis szemvidító füvet is tudna keríteni, azt mindjárt megküldenénk a miniszterelnök úrnak, hogy kenje meg vele a szemit, de mind a kettőt. Hanem nekem most már nem sok szavam van a dologban - fordultam az emberek felé. - Most délben várok egy urat a városból, az intézkedik majd itt mindenben, őrajta áll, kit vesz fel munkára, addig legyenek békességben.

Meg voltam nyugodva abban, hogy Rudolf majd csinál itt rendet. A bajusza is hetykébb, a szava is erősebb, egyszóval tekintélytartó ember, nem olyan puha nyámnyila, mint én vagyok. Az emberek is elszéledtek, csak egy csomó szájtató asszony keresett hűvöset magának, körülülték Déván Emert, mint korelnököt, aztán megkezdték a diétát. Ahogy észrevettem, hogy a Pengáló Mári pipikendője is ott pipacslik a bekötött fejek közt, karon kaptam a jegyzőt és félrehúztam a kukoricásba, mintha sürgős beszédem lenne vele. Arra a vakondoktúrásra ültettem le, amelyiken tegnap a költő szárnyalt.

- Hát a kis Benkóczy mit csinál?

- Eszire tért, barátom, mintha kicserélték volna. Még a veszettkutya-statisztikát is füttyörészve csinálta meg tegnap.

De nagyon elgondolkozottnak látszott az én öreg barátom. Tűnődve nézett maga elé, aztán megilletődött hangon kérdezte tőlem, hogy csakugyan az Árpád apánk sírját találtuk-e meg a Héthalomban?

- Nem gondolnám. Azt hiszem, az Árpád sírját rég elpusztították, anélkül, hogy tudták volna, kinek a csontjait szórják szét.

- Kár, nagy kár - mélázott el a jegyző. - Nagyon sokat lökne a falun, ha valahogy megtalálnád Árpádot. Vasutat kapna, rendbe hoznák a műutat, talán még megyeszékhely is lehetne belőle. A szobrot a Héthalomra emelnék...

- Tenger pénzbe kerülne az most, bátyám. Gondold el, mennyibe kerülne most egy bronzló.

- Szó sincs róla, nem lovasszoborra gondoltam, nem illet az ilyen szerény falusi jegyzőt. Beérném én egyszerű kis mellszoborral is. De annyit elvárhatok, utóvégre mégis az én jegyzőségem alatt történt a dolog. S kérlek, nem szabad elfelejtkezni a társadalmi szempontról sem. Az utolsó falusi jegyző, akinek szobrot emeltek, Arany János volt. Rendkívül megnyugtató hatással lenne az egész jegyzői karra, ha látná; hogy felsőbb helyen megint elismeréssel vannak a jegyzők iránt.

Így aztán a jegyzői kar helyzetére terelődött a beszéd, s mire megegyeztünk abban, hogy a jegyzők fizetésrendezése nélkül nincs kibontakozás, akkorra megérkezett Rudolf. Egyenesen idehajtattott a fiákerrel. (Szép, hogy autón nem jött.)

Különben nagyon elegáns volt a fiú, sárga csizma, barna bársonyruha, kékvirágú fehér mellénnyel és az én régi panamakalapom. A kalap pántlikáján három sapkajelvény, a kabát hajtókái pedig teletűzdelve a legtarkábbjaival mindazon forradalmi, integritási és royalista tűknek, amelyek az utóbbi években jóformán egyedül reprezentálták a magyar ipar virágzását. (Kár, hogy néhány helyesírási hiba tápot adott a szkeptikusok azon gyanújának, hogy a jelvények nagy része osztrák és cseh gyártmány.) S valószínűleg mindezek a díszek pomádéba voltak áztatva, mert ennyi borbélybűz a legdúsabb hajtól és a legoffenzívebb bajusztól sem telhetik.

Az bizonyos, hogy Rudolf már az első megjelenésével mély benyomást gyakorolt a helyi nő-társadalom jelenlevő tagjaira. Az egész diéta elhallgatott, amikor a legény könnyed lendülettel leugrott a kocsiról, fölemelt ujjal várakozást parancsolt neki, és rugalmas léptekkel elébem szökdécselt.

- No, mi újság otthon, Rudolf? - nyújtottam neki kezét. (Az övé sokkal ápoltabb volt, mint az enyém; érdekes, hogy ezt eddig nem vettem észre; ha bemegyek gyűrűt venni, én is benézek a manikűrhez, föltéve, hogy nem lesznek nála sokan, és nem kell szégyellnem magamat.)

- Nincsen semmi különös - felelte Rudolf közönséges magyar nyelven, hanem ahogy körültekintett a publikumon, egyszerre észbekapott, hogy itt kifizeti magát a szép stílus. - Hacsak az nem, hogy létrehoztam a kutyát.

- Mit csináltál?

- Létrehoztam az ebállatot, amely elveszettségben létezett.

- Aha, igen, emlékszem már - képzett meg előttem a begyes kis házmesterleány a ronda kis mopszlivál -, hát most már meglesz az esküvő?

- Nincs reménybe vételezve, kérem, mert visszament a pártedli. Amidőn a kutya létrehozása feletti szívbeli belső megindulásomat egy csókkal akartam meghitelesíteni, a nő atyjától fel lettem szólítva, hogy távozzam a fenébe, mert az ő leányának elégtétele egy szabólegényben rejlik. Ennél fogva vissza lett utalva az egész viszony.

Ha én humorista volnék, erre azt kellett volna mondanom a fiúnak, hogy „fogadja részvényemet”, azonban nekem a humor amúgy se kenyerem, most meg a magam boldog szerelmében igazán fájt hű emberem boldogtalan szerelme.

- Ne búsulj, Rudolf - veregettem meg a vállát jószándékú hazugsággal -, komoly ember nem veszi szívére az ilyen csiribiri dolgot. - (Nem ám, én már csak elég komoly ember vagyok, de menten belehalnék, ha Póling mama azt találná ki, hogy az elégtétele a gyevi báróban rejlik!) - Majd kerülözik a Mancika helyett másik.

Rudolfban azonban sokkal nagyobb volt a lelki erő, mint én gondoltam. Légyhajtó gesztussal csapta maga elé a karját:

- Ebet kapni, csak korpa legyen!

Az önvigasztalás erélyes mozdulatánál azonban a könyöke egy kicsit súrolta a jegyző hasát.

- Pardon-bocsánat, uram - emelte meg a kalapját udvariasan.

A jegyző is barátságosan érintette meg a fekete selyemsapkája peremét.

- Nem tesz semmit, elnök úr - nyújtott kezét, és megmondta, hogy ő kicsoda, micsoda. Rudolf is megmondta, hogy ő kicsoda, de azt nem, hogy micsoda. No, majd én úgy intézem a sort, hogy az is kitudódjék.

- Mindent kihoztál, amit mondtam, Rudolf?

- Voltam bátor.

- Hát akkor légy szíves az orgona-parfőmöt kivenni a táskából. A többi holmit lerakod a plébánián, a kocsist kifizeted, a parfümöt beadod a postáskisasszonynak a postára, aztán rögtön visszajössz ide.

- Leszek bátor - biccentett Rudolf, s leszökdécselt a dombról, gavallérosan búcsút intvén a hölgyeknek is. (A „ténybeli princ”-től tanulhatta, mert sajnos, én még ismerős hölgynek se igen merek köszönni, nemhogy ismeretleneknek mernék.)

- Te, bátyám - fordulok oda a jegyzőhöz, ahogy magunk maradtunk -, mért méltóztattál „elnök úr”-nak szólítani az inasomat? Úrnak nézted ugye, hogy olyan jó megjelenése van?

- Nem néztem én, öcsém, semminek se. Hapciha! - Napba nézett a jegyző, azért tüszentett. - Hanem, tudod, úgy vagyunk kiegyezkedve a pappal meg a doktorral, hogyha olyan idegen úrféle vetődik a faluba, akiről nem tudjuk, miféle, azt elnök úrnak szólítjuk. Ezeknek előtte tudta az ember, ki a „hallja kend”, ki a „maga”, ki a magamformájú „tekintetes úr”, meg ki a „nagyságos uram”. Méltóságos úr itt soha nem járt a gyevi bárón kívül, meg egyszer a főispán jött volna el a megyei utat megvizsgálni, de ahogy rákanyarodtak az útra, valami kátyúba zökkent a kocsi, a főispán kiesett, kitörte a lábát, így aztán ő se jött be a faluba. Hanem mióta megkisebbedett az ország, azóta beleütött a minisztériumokba a honisme, némelyik héten négy-öt is kóvályog itt a pesti urak közül, aztán a fene tud eligazodni a címükön, ki a méltóságos, ki a kegyelmes. Ha rangjukon alul szólítjuk őket, akkor ők neheztelnek meg; ha kegyelmesnek mondjuk a méltóságost, a kegyelmesek orrolnak meg, hogy hol a tekintélytisztlet, ha minden csip-csup méltóságos urat megkegyelmesítünk. No, a nyavalya törjön ki benneteket, gondoltuk magunkban, akkor legyetek mindnyájan elnök urak. Utóvégre ebbe mindenki megnyugodhat, mert a mai világban mindenki elnöke valaminek, nem igaz?

- De igaz - nyeltem nagyot, és elhatároztam, hogy le fogok mondani a méhészegyesületi díszelnökségemről, amelynek falusi életem e keserű csalódását köszönhettem.

Lehangoltságomat nem igen derítette fel Rudolf visszajövele sem.

- Átadtad a parfümöt? - kérdeztem tőle.

- Igenis, átadtam. - (A jegyző hazament, a publikum is szétverődött, a tanulmányos szép beszédnek semmi értelme se lett volna.) - Nagyon köszönte az öreg úriasszony.

- Hát nem a kisasszonynak adtad?

- Nem volt otthon. - (Nagymosáskor mén el hazulról Angyalka?) - Mikor eljöttem, a kisajtóban találkoztam vele. A templomból jöhetett, mert imádságos könyv volt a kezében. - (Drága angyal! Visszavitte a szíve a Mária-oltár elé. Még nagymosáskor is!) - Gondolom, az lehetett, melles, dombos kisasszony, egy kicsikét szeplős.

Bele tudtam volna vágni a körzöt a szemtelen fráterbe - mert éppen a ló-sír szelvényrajzát méricskéltem a rajztáblán. Az esküvőm után el is fogom kergetni, mert aki olyan aljasságot mond, hogy Angyalka szeplős, az az én házamnál nem maradhat. Sajnos, egyelőre nem kergethetem el, mert szükségem van rá. De legalább ráförmedek szívem szerint.

- Légy szíves a véleményedet magadnak megtartani, és hallgass ide, mert fontos dologról van szó. A pókai sírok óta aligha volt ilyen sírmezőnk.

Ismertettem vele a helyzetet minden vonatkozásában. Az bizonyos, hogy a temető pogány magyar korból való. Valószínűleg előkelő nemzetségfő fekszik a sírban, arccal keletnek fordulva, a nap-isten felé. A föld tarkaságából úgy látom, hogy az embercsontváz a lócsontváz előtt lesz, először elhelyezték a vitézt, s mögéje fektették a legkedvesebb lovát. Nagyon vigyázva kell dolgozni, mert több lovas-sír is lehet a keleti dombtelepen. A nyugatin, úgylátszik, a leigázott szlávok temetője volt, az nem olyan fontos.

A napszámosokkal vigyázva kell bánni, és a régi tapasztalatokat felhasználni. Fegyelmet tartani, de nem gorombáskodni. Húsz embernél több nem kell, mert akkor nehéz őket szemmel tartani. Az Árpád apánk iránt való kegyeletet értékesíteni, és a jelentkezőkből a legértelmesebbeket válogatni. A szájtató asszonyokkal is szóba állni, mert hátha van köztük olyan is, aki avar aranyfüggőt hord a fülében, vagy olyan bögrében főzi a ciberelevest, amelyikből Lehel vezér szopogatta valamikor a possajtott lótejjet. Az ásatási naplót pontosan vezetni, a rétegeket felmérni, a térképbe mindent berajzolni. A csontokat sírok szerint külön csomagolni, lovaknak csak a fejét, az edényeket, fegyvereket, nagyobb tárgyakat szalma közé rakni a nagy ládába, az ékszereket, esetleg pénzeket a Wertheim-lakatos kis vasszekrénybe zárni, azt minden este beadni nekem a plébániára, ahonnan a reggelit, ebédet, vacsorát mindennap kiküldetem. A kvártély természetesen idekint lesz a halmon, mert bízni kell az Isten oltalmában és a nép kegyeletében, de beérni vele nem szabad, mert esetleg túlzott méreteket ölt. (Mikor a hitemesi templom faragott köveit kiástuk, az utolsó éjszaka valamennyit elvitték örök emlékné, t. i. káposztás-kőnek.) Ha akar, csinálhat magának valami szárnyéket éjszakára, ámbár bolond ember az, aki akkor is tetővel takarózik, mikor a csillagos ég alatt alhat, különösen csillaghullásos nyári éjszakákon.

Mindenekfölött pedig: engem nem háborgatni, mert most már nekem csak egy hetem van, és éjjel-nappal dolgoznom kell, hogy befejezhessem a regényt.

Rudolf szánalommal vegyes elismeréssel mosolygott rám. A szánalom az írásnak szólt, amit én komoly munkának tartok, az elismerés az ügyességemnek, amellyel kihúzó magam az igazán komoly munka alól.

Régi dolog, hogy a törökök a bolondokat szent embereknek tartják, mi keresztények pedig, isten bocsássa meg, a szent embereket tartjuk bolondoknak. Az a gyanúm, hogy az én papom mindkét álláspontot magáévá tette, mióta kiderült, hogy egy regényírótt vett a hajlékába. Azóta olyan gyöngéd hozzám, mint egy bolondhoz, és úgy fél tőlem, mint egy szenttől. Mindennap friss tintát lop a tintatartómba és új tollat a tollszáramba. Maga készíti be a mosdóvizemet, hogy a talpas csoszogása ne idegesítsen, és egy törülközőt se talál a számomra elég finomnak. Már azt a dísz-törülközőt is beadta, amelyikbe piros napraforgók vannak hímezve, és azokon kék kanári madarak gregoriánus kottára éneklnek a *Tantum ergo*-t.

- Ebbe az öreg kegyúr törülközőt utoljára, Marcikám, pedig nem is igen mosdott szegény, mert vízkereszt táján nagyon hideg a mosdóvíz.

No, ami azt illeti, én se igen fogok mosdani, ha a kanárimadarakba kell törülközőm. Az a gyanúm, hogy ezekbe a törülközőkbe csak annyira szokás törülközőni, amennyire tollkással csinálják a tollat, és törvényhozóval hozatják a törvényt.

Egyszer azon is rajtakaptam Fidél, hogy maga pucolta a cipőmet. A váltóaláírás nem olyan biztos bizonyosága a barátságának, mint ez; én tudom, hogy inkább odaadnám a tulajdon cipőmet és járnék mezítláb, semhogy a másét keféljem. Ellenben hogy egyeztethető ezzel össze az, hogy Fidél tőle telhetőleg kerülje a társaságomat, s maga ajánlotta azt, hogy talán jó volna, ha nekem külön terítenének a szobámba?

- Tudom én azt - azt mondja -, hogy téged most mindig a múzsák vesznek körül, s azok közé a finom úrhölgyek közé nem való az ilyen parlagi pap, aki csak egy héten egyszer borotválkozik.

Persze, az igazság az, hogy ő nem kívánt velem együtt lenni. Kiegyeztünk abban, hogy a reggelit, ebédet a szobámba hozzák, a vacsorát azonban együtt esszük meg. De az én papom úgy szolgál ki engem, mintha Szent Péter apostol volnék, aki *canonica visitatio*⁶ végett járok nála, s minden percben előkérhetném a tízesztendő anyakönyveket. (A Migne Patrologiájának vagy húsz kötete van rajtuk a *Vasárnapi Újság* néhány száz számával együtt; én tudom, de ő nem tudja.) Nem szól, csak ha kérdezem, s a viláért se kérdezné meg, hogy tulajdonképp miről szól a regényem.

Arra vetnék, hogy Fidél még mindig a gyevi báró érdekképviselőjében neheztel rám, de hát tehetek én arról, hogy rosszkor toppant be Pantaleon napján a templomba? De ezt különben is elfelejtette már, hiszen azóta egyszer se látott együtt Angyalkával. A kislány olyankor szalad ide minden nap pár percre az ablakomra, mikor a pap ebéd után a méhtelen méhesben feketézik (rózsaszín sillert). Ilyenkor én beszámolok neki arról, hogy hány kutyanyelvvel vagyok előre, ő pedig átadja a Póling mama meleg üdvözlését, és kér, hogy vigyázzak magamra, mert soványodom és sápadt vagyok. Két apácanövendék beszélgetésében bizonyosan több a cenzúrázni való, mint a mienkben. Csak a szemem mondja neki, hogy „még hat nap”, „még öt nap”, s ő azt bizonyosan megérti, mert olyankor mindig szemérmesen elszalad.

Nem, egészen bizonyos, hogy a pap szánakozó gyöngédsége és félénk tisztelete a regényírónak szól és a regényíró leleplezése a Rudolf lelken szárad. Mindjárt az első alkalommal elfecsegte a titkot a talpasnak, az pedig jelentést tett róla a gazdájának, s azóta részesülök én beteget megillető figyelemben. (A talpas pedig azóta mindennap megmossa a lábát, és minden

⁶ *canonica visitatio* - egyházi vizsgálat

délután mosogatás után piros pántlikát fon a copfjába. Hiába, a legártatlanabb regényíró is megmételjezi maga körül a levegőt.)

Szerencse még, hogy a vacsora pár percére a jegyző is beállít minden este. Most már ő is be van avatva a titokba, de ha erkölcsi valutám esett is a szemében, nem mutatja. Sokkal jobban izgatja Árpád apánk problémája, azért egész nap ott lebzsel az ásatásnál, s mindennap ő tartja a beszámolót Rudolf helyett, akit fölmentettem a vasládikával való jelentkezés kötelessége alól. Jobb helyen van az önála, nekem elég az én kincses táskámat a fejem alá tenni. (Már tudniillik a kéziratokat.)

A jegyzőtől tudtam meg, hogy Rudolf zseniálisan oldotta meg a munkás kérdést, egyenlően érvényre juttatván a hazafiság és az önzés elvét. Az Árpád apánk kiszabadítására jelentkező hazafiakból a legtehetősebb húsz magyart válogatta ki. Azokat, akik hajlandók voltak egy pár liter új búzát vagy megfelelő értékű sajtot, szalonnát, dohányt áldozni azért, hogy a kiszabadítás munkájában résztvehessenek. A többit azzal nyugtatta meg, hogy őrájuk majd akkor kerül a sor, ha Attila sírját keressük. Az is bizonyosan ezen a tájon lesz, mert a régi nagy urak is csak olyanok voltak, mint a mostaniak, hogy leginkább csak egymás társaságát keresték.

A jegyző hozta azt a hírt is, hogy a Rudolf mégis csak ügyes ember. (Sokkal ügyesebb, mint én vagyok! - annyit jelentett ez a „mégis csak”.) Mert a Rudolf már tegnap este megmondta, hogy Árpád apánkat a lócsontváz előtt kell keresni, úgy, hogy a két csontfej érinti egymást. Úgy is lett, ahogy Rudolf mondta: ma megtalálták Árpád apánkat, ott fekszik kinyújtózkodva, a feje egy kicsit magasabban van, mint a lába. Ez annál érdekesebb, mert a rabszolgák temetőjében a csontvázak mind úgy fekszenek, hogy a fejük alacsonyabban esik, mint a lábuk. Szóval, a magyar akkor is fönt hordta a fejét, a szlávok meg akkor is a fejük tetejére álltak.

- De már erre iszunk mohón! - derült föl egy kicsit a gazdám kedves arca.

- Csak az a különös, hogy Árpád apánk olyan kis ember volt - folytatta előadását a jegyző. - Nem lehetett több százötven centinél. És úgylátszik, igen szerény ember volt, mert egy vaskardon kívül semmi egyéb nem volt mellette. De nem is lehetett valami fiatal ember se, mert mindössze két foga volt. Különben parancsoljatok, lefotografáltuk, itt a fényképe.

Én bizony nem nagyon néztem meg a képet. A regényben éppen ott tartottam, hogy a festő már teljesen elparlagiasodott, hosszúra hagyta a szakállát, kezdett mezítláb járni, s mikor egy este a felesége nem engedte magát megcsókolni, térden állva fogadta meg, hogy sohse eszik többet mézes fokhagymát. (Legalább így a doktoron is ütöttem egyet.) Igen naturalista fejezet volt, a Zola modorában, nagy hatásra számíthattam vele, de engem magamat kissé kifárasztott - s ilyenkor zaklatnak engem, hogy mondjak kraniológiai véleményt valami ezeréves tatár koponyáról. Sajnálom, nem avatkozhatom bele, mert ez a Rudolf dolga.

Hanem az már nem a Rudolf dolga volt, hogy másnap beállított egy újságíró a városból, igazolta magát, mint valamelyik tudósító iroda kiküldötte, s megmutatta a budapesti sürgönyt, amelyben részleteket kérnek tőle a világszenzációról.

- Micsoda világszenzációról? - kérdem elámulva. Mit ki nem nyomoznak ezek a mai riporterek! Még három fejezet híja a regényemnek, s Pesten már úgy beszélnek róla, mint világszenzációról.

- Hát honnan tudnak róla az urak? - kérdezem büszke szerénységgel.

- Itt a jegyző úr sürgönye: „Árpád sírja megtalálva! Bővebb részletek a hely színén.”

- Hja úgy - hűvösödtem el. - Hát tessék a hely színére menni, kérem.

- Ott már jártam, könyörögtem. Itt vannak az adatok följegyezve. Csak egy kis történelmi felvilágosítást szeretnék kapni. Árpád, ugyebár, az augsburgi csatában esett el?

- Hogyne! - mondom mérgesen.

- Köszönöm, erre hát mégis jól emlékeztem. Őszintén szólva azonban csak azért, mert a hadiériettségem ezt feleltem történelemből.

- Igen? Hadiériettségizni tetszett? Gratulálok. Ajánlom magamat.

Borzasztón szerettem volna már egyedül maradni: a Pengáló Mária éppen most készül a kis Benkóczyhoz. Vagyis hogy a modellt a csábító segédjegyzőhöz.

- Pardon, csak még egyet. Hogy került Árpád holtteste Augsburgból a Héthalomra? Ugyebár nem valószínű, hogy az akkori közlekedési viszonyok mellett hazaszállították volna?

- Szó sincs róla!

- Igazán hálásan köszönöm. Méltóztatik parancsolni, hogy a holnapi lapokat megküldessem?

- Köszönöm szépen, ne méltóztassék velem fáradni, nem érek rá újságot olvasni.

Másnap estefelé halálsápadtan támolyog be Angyalka. Jön vele a pap is, a jegyző is, nagyon izgatottak mind a ketten.

- Hivatalos sürgöny a belügyminisztertől!

Kibontom a sürgönyt, én is elsápadok, de a dühtől. A sürgönyben ez volt: „Árpád-kincsekroel további koezlést betiltom ántántra való tekintettel. Jelentést kérek. Kueloenben szivboel gratulál beluegyminiszter.”

Másnap reggel derült aztán ki az újságokból, hogy a belügyminisztert el kellett volna csapni, ha a további közléseket be nem tiltja. Mert a lapok az első oldalon háromhasábos címmel jelentették be Árpád sírjának megtalálását, Árpád kincseire fektetvén a fősúlyt. „Eddig tízezer arany boglár, ötszáz darab igazgyöngy, több türkizekkel kirakott kard és aranymarkolatú török.”

A riport tudományos része azt fejtegette, hogy az augsburgi csata tulajdonképpen a Héthalmon volt, itt esett el Árpád, aki a szent csontokból ítélve, amelyeket a tudósítónak alkalma volt kegyeletos imádattal megtapintani, atlétatermetű férfi volt. Az utolsó rész az Akadémiáról szedte le a keresztvizet, amely teli van Senki Péterekkel és Közli Pálokkal, de Varga Mártonról, a legnagyobb magyar régészről, akit minden nagy nemzet büszkén vallana a magáénak, még mindig nem vett tudomást.

- Kedves bátyám - mondtam fogcsikorgatva a jegyzőnek -, ebből az lesz, hogy holnaptól kezdve ez lesz az országban a legnevezetesebb búcsújáró hely.

- Éppen azt akarom! - mondta csillogó szemmel. - Megyeszékhely legyen a falumból!

- Hiszen lehet, hogy az lesz, de sajnos, akkor téged nyugdíjaznak. Hiszen tudod, mennyi a stréber odafönt, s egészen bizonyos, hogy kimarnak a helyedből. Ezt másképp kellett volna csinálni, kellőképp előkészíteni, s a te pozíciódat mindenképp biztosítani. Legalább addig el kellene altatni a dolgot, míg az egész temetőt föltárjuk, s akkor előtérbe helyezni a te érdemeidet.

- Igazad lehet - tűnődött el a jegyző -, csak hogy most már elkéstünk veled. Valami helyettes államtitkár már telefonon értesített, hogy holnapután az államtitkárok egyesületének koszorújával idezarándokol.

- Azt hiszem, azon még lehet segíteni. Nem lehetne kolerás hírbe keverni a falut?

- Keblemre, fiú! - ölelt meg a jegyző. - De kár, hogy közigazgatási pályára nem adtad magad. Okvetlenül terád bízták volna a választások vezetését. Kérlek, holnap hozatok a városból egy kocsi dinnyét, azt itt a piacon elkoboztatom és a Tiszába hányatom, a kompnál kihalásszák az asszonyok, s holnap estére már hivatalosan koleragócnak lesz minősítve a falu.

Ebben aztán én is megnyugodtam. Ahogy én az embereimet ismerem, kiáshatnám én itt magát Hadurt a karbunkulus trónusával együtt, akkor se jönne ide senki a kolerafészekbe.

A tervünk be is ütött, a lapok tele lettek kolerával, Árpádról pedig elhallgattak. Valamelyik lap rámijesztett ugyan, hogy kartársi körökben mozgalom indult meg húszéves jubileumom megülnésére, ami elég kellemetlen az olyan embernek, aki pár nap múlva ifjú vőlegény lesz. De aztán megvigasztalt az a régi tapasztalatom, hogy minden kartárs leginkább csak a maga jubileumát szereti megülni, inkább korábban egy évvel, mint később - a másíknak meg, hogy ne panaszkodják a mellőzésről, a temetését.

Nagyobb baj volt most már ennél az, hogy az ál-Árpád körül támadt országos kavardás megint nagyot elharapott az időmből. Pedig a regény most már még fontosabbá vált a számomra, mint eddig volt. Először csak olyan pörkölt-tortának szántam, afféle dicsőség-csemegének, amire rájár az ember nyalakodni; de ahogy a dolgok fordultak, alighanem betevő falat lesz belőle. A magyar tudományos élet sohase bocsátja meg nekem azt a skandalumot, hogy a sajtó megtaláltatta velem Árpád sírját; igaz, hogy azt még rosszabb néven vették volna, ha csakugyan megtalálom. Persze az nekem jobb lett volna, mert akkor csak haragszanak rám, de így kinevetnek. Akár így, akár úgy, de az már bizonyos, hogy az én tudományos karrierem beleesett az Árpád sírjába, s nincs az a létra, amin még egyszer kimászhatna a napfényre.

Szóval - még pedig Benkóczy úr szavával -, most már egész életem volt a regényre feltéve. Dolgoztam is rajta úgy, hogy nincs az a vásárra készülő csizmadia, aki olyant mívelne. A cselekmény most kulminált, a bonyodalom úgy össze volt gubancolva, mint egy cérnagombolyag a játékos kismacska szájában, s figuráim egy ágyban háltak velem, és evésnél a tányéromba kanalaztak. Transz-állapotban voltam, amelybe csak foszlányokban jutottak be a földi hangok. Csak úgy fülhegygel hallottam, amint a jegyző esténként vázolta a napok eseményeit, amelyeknek középpontja Rudolf volt.

A fiú nem hiába járta ki a háborút, de valóságos rohammal vette be a helybeli nemzet szívét. Tudott méltóságos és leereszkedő lenni egyszerre, a szája be nem állt reggeltől estig, s amit mondott, attól még Bibok sógorban is megállt az ütő, mert ilyeneket még az amerikai lapokban se lehetett olvasni. Ő ugyan a bukovinai frontra volt beosztva Pflanzner-Baltin tábornok mellé - magyarul Páncél Bálint -, de azért mindent látott, mindent hallott, s ha valaki, ő tudná megmondani, miért veszett el a háború, de majd eljön ennek is az ideje. Legszívesebben és legtöbbit a külpolitikáról beszélt, amit nem is lehet csodálni, mert nagyon sok császárral, királlyal barátságba keveredett a háború alatt (s különben is az apja a maga idejében egyetlen csizmadia volt Pusztapéteriben.) A kaparó-ásója nyelével minden nap belerajzolta a homokba a legközelebbi világháború térképét, s hozzáfűzött magyarázatait mindig ezzel a fölkiáltással zárta be: „abszurdum az óvilágnak!” Általában a tanulmányos stílus kezelésében felülmúlta önmagát, *hullámnak* mondta a csontvázat, s ha pipáragyújtás közben a kénes gyufa mérge a körmére cseppent, a ponciusát szidta annak, aki a *kém*-et kitalálta.

Nem akarok elvenni a Rudolf érdemeiből semmit sem azzal, ha régi név-teóriám igazolására tárgyilagosan megállapítom, hogy a legfőbb sikerét mégiscsak a nevének köszönhette. Ha Tódornak vagy Sámuelnek vagy egyszerűen Józsefnek hívták volna, valószínűleg sok minden másképp fordul e történetben. Mivel azonban véletlenül Rudolfnak hívták - bár talán nem is

véletlen volt, hanem a csillagokban rendeltetett így -, pár nap alatt az én inasomat a királyi eredet és a történelmi hivatás kettős glóriája övezte. Egy magakedveltető deli férfi, aki csupa királyokkal és császárokkal van kutyabarátságban, olyan nagy-urasan beszél, hogy annak csak felét harmadából lehet megérteni, és hozzá még Rudolf nevet is visel - az nem lehet más, csak a „Rudol”, az egyetlen Habsburg, aki örök életet nyert, mert akkor halt meg, mikor még szerették. Az természetes, hogy sohasem fog megöregedni, s hogy vonásai annál élesebbek és határozottabbak lesznek, minél patinásabb lesz koporsója a kapucinusok kriptájában. „Mintha csak a száján köpte volna ki Ferenc Jóska” - jelentette ki Kakas Márta, mint híres „Rudol”-szakértő.

- Higgyétek el - nevetett a jegyző -, hogy Rudolf úr, ha akarná, egy hét alatt az egész Tisza mentét hadba vihetne akárki ellen.

Rudolf azonban nem táplált történelmi ambíciókat, beérte azzal a dicsőséggel, hogy az öreg lovasvitéztől balkéz felé még egy férficsontvázat talált, akinek tegezdarabok voltak a lapockája alatt, nyílhegy a jobb kezefejénél. Hát ez most már ki lehetett?

- Ez lehetett a legkedvesebb szolgája a nemes úrnak valami íjász ember, ezzel szeretett legjobban vadászni menni.

- Szóval, afféle miniszterelnök?

- Igen, olyasféle. Mikor aztán a gazdája meghalt, őt is eltemették vele, hogy ne egyedül menjen a másvilágra.

- Okos szokás volt, kár, hogy fölhagytak vele - sóhajtott a jegyző. - Hanem ahhoz mit szóltok, hogy Kakas Márta ma négy mázsa búzát ajánlott föl a Rudolnak? Arra az esetre, hogyha csakugyan kitörne a petek, és megindulnánk a szerviánok ellen.

- Mondom én, hogy mind nagyszívű ember ez, csak bánni kell vele tudni - kortyantott elérzékenyedve a pap.

A következő nap szokatlan időben, már vacsora előtt bekopogtatott hozzám a jegyző.

- Bocsáss meg, öregem, hogy zavarlak, de olyan eset adta magát elő, hogy hírül kellett hoznom.

Megbocsátottam, mert már vagy félóra óta úgyis lelki merevgörcsben görnyedtem az asztalnál. A csábító már levált a festőné szájáról, mint egy jóllakott pióca, s az asszony is kezdett ásitózni és arra gondolni, hogyha az urát le lehetne szoktatni a fokhagymaevésről, és vissza lehetne szoktatni a mindennapos borotválkozásra, tulajdonképp még mindig különb ember lenne, mint a segédjegyző. Hát ezt valahogy másképp kellene megcsinálni, mert különben ezek kisseretnek egymásból, és a festő összebékülve az asszonnyal, pályázik valahová rajztanárnak.

- Parancsolj, kérlek. Mi újságot hoztál?

- Azt, hogy megvan már a vitéznek a felesége is. Jobbkézt fekszik tőle, de baloldalára fordítva, hogy az öreg még a sírban is a szemébe nézhessen. Nagyon fiatal teremtés lehetett, mert igen öltöztette az öreg, olyan hosszú aranyfüggő a fülében, mint a kisujjam, a nyakában borostyán-füzér, a derekán ezüst-csat, a vékony ujj-csontján meg rubintköves aranygyűrű, de olyan volt az, ahogy Rudolf a zsebkendőjével megtörölgette, mintha most hozták volna ki az ékszeres-boltból.

Csak annyiban vagyok babonás, amennyiben az természetes az olyan sokféle tudomány konyhájára beszagolt embernél, mint én vagyok, aki azonfelül még régifajta lírikus is voltam.

(Az újfajta misztikus líra művelői mind józanok, mint a számtanárok vagy az építőpallérok s ez természetes is, a miszticizmussal csak olyan írók érhetnek el hatást, akiknek az elméje száraz, hideg és éles, mint a jól megtörülgetett borotvapenge.) Mindazáltal ebben a gyűrűtalálásban lehetetlen volt fel nem ismernem az isteni gondviselést. Angyalka ujjára a sors választotta ki a legméltóbb gyűrűt, amelyet valaha egy napkeleti fejedelemasszony hordott, fehér lilomszál, akit Turán mezőiről ölben hoztak a Tisza partjára. Ez a gyűrű már rég megkerülhetett volna s el is kophatott volna piszkos kalmárok kezén. Lehetett volna céda nők ujján is mesterségük szennyes eszköze. Múzeumok polcára is kerülhetett volna, hogy ásítva nézegesse a vasárnapi publikum, míg betörők eltékozolt prédájaképpen fényképészek aranyfürdőjében vagy öreg búzakereskedők lyukas fogában fejezte volna be életét. De a sors vigyázott rá - *habent sua fata annuli!*⁷ A Héthalomból éppen az alá temette, amelyik legtovább megmaradt, ezer évig hordatta rá a Tiszával az iszapot, a szelekkkel a homokot, s míg a fejedelmi asszony szíve porából vadárvácskát és tüskerózsát nevelt, a gyűrűt tartogatta, tartogatta, míg eljöttem érte én, hogy az én arám ujjára húzzam, amely karcsúbb és finomabb minden hercegkisasszonyokénál. Ki tudja, nem a virággá vált özanya lelke költözött-e bele Angyalkába? Sőt, ki tudja, nem vér szerint való leszármazottja-e? Igaz, hogy a Póling laikus fülnek nem éppen turáni hangzású név, de a finnugor nyelvészek, ha akarják, be tudják bizonyítani, hogy az tulajdonképpen Gyöngyilének hangzott.

Elragadtatva köszöntem meg a jegyzőnek a nagyszerű hírt, s azt kérdeztem tőle, volna-e kedve visszasétálni velem a Héthalomra.

- Volni volna - mosolygott hamiskásan a jegyző -, de azért inkább nem mék, sőt neked se ajánlom. A gyűrűt ne féltsd, jó helyen van, szemem láttára zárta el Rudolf a kazettába, megnézheted reggel is. De annyi lojalitás legyen bennünk, hogy ilyenkor ne háborgassuk a magas uraságokat.

- Nagyon megható, hogy egy szabadkirályválasztó ilyen liberális még a holtak iránt is - vittem tovább a tréfát -, de megnyugtathatlak, hogy a lurkóknál nem volt bevezetve a spanyol etikett.

- Kedves barátom, én csak az élő magyarok iránt vagyok lojális, hanem azok iránt aztán személyválogatás nélkül. A Rudolra gondoltam én, hogy ne zavarjuk, mikor a nyilvánosság elől elvonulva a magánélet örömeit élvezi.

- Vagy úgy! - nevettem el magam. - de csak nem mén el éjszakára a Héthalomról az a csirkefogó?

- Sőt, ellenkezőleg! A Pengáló Méri mén ki őhöz, és ketten őrzik a halottakat.

Hát én olyan szívből kacagtam erre, hogy recsegett velem a szék. Hogy is mondta a csépai szent takács? „Derék, barna ember, nagy nemből való!” Hát a Rudol derék is, barna is, s olyan nagy nemből való, hogy nincs hozzá fogható Irkucktól Greenwichig. Akárki mit mond, mégis csak nagy próféta a csépai takács. Bizonyisten sürgönyözni kellene a belügyminiszternek, hogy okvetlen szorítson neki kerületet. Legalább lenne végre egy előrelátó politikusunk.

Ámbár az előrelátást okosabb nekem nem emlegetnem. Mert hiszen ez egyszer magam is olyan vak voltam, mint egy külügyminiszter. Fölérhettem volna ésszel, hogy ha Pengáló Méri összejön a Rudollal, akkor okvetlenül őbenne találja meg az élet koronáját. S azt is tudhattam volna, hogyha már erre a pályára lép Rudolf, akkor kicsi lesz neki a régészet Macedóniája.

⁷ *habent sua fata annuli* - a gyűrűknek megvan a maguk sorsuk

Reggel ahogy fölkészülődöm, szólni akarok a papnak, jöjjön ki velem ő is a halomra. Azt mondja a talpas, nincs itthon a főtisztelendő, alighanem a jegyzőnél van, mert az üzent neki, hogy menjen át hozzá, de borzasztó sebesen.

Megyek a jegyzőhöz, tele az udvar néppel. Emberek, asszonyok lármáznak, hadonásznak, alig bírok utat törni köztük az ajtóig. Valahonnan a Bíbok sógor penecilushangját hallom:

- Visszagyön az, ha én mondom! Azér vitt magával kezest is!

- Hát itt mi van? - nyitok be az irodába. - Csak nem lakodalom készül a háznál?

Mert ami Benkóczy urat illeti, akár vőlegény is lehetne, úgy ki van pöttyenve. Fehérre benzinezve a vászoncipője, frissen vasalva a csikos tenisz nadrágja, az öve csatján úgy vigyorog egy pakfongból való egyiptomi szfinksz, mintha végre összes titkain sikerült volna túladni - nagyfészkű margaréta a fekete lüsterkabátja gomblyukában; ha nem tudnám, hogy a fiatal úr ki van tiltva a posta paradicsomkertjéből, azt mondanám, nyári őszirózsa.

Az öreg jegyző mérgesen kiabál a telefonba, hogy már egy órával ezelőtt kérte az államrendőrség kerületi főkapitányságát, s ahogy barátságos jóreggelt mondok neki, ő arra azt mondja barátságatlanul:

- Edd meg, ha jó. Azaz pardon, hiszen te nem tehetsz róla.

- Miről?

- Hogy a Pengáló Mári megszökött az éjszaka a faluból.

- Bánja a hóhér, ha az ura nem bánja.

- De az bánja, mert hajnalban ő ordította fel a falut, vasvillával kergette őket.

- Tudniillik a jegyző úr elfelejtette megmondani, hogy az elnök úr Rudolfja is vele ment a Márrival - világította meg a helyzetet a kis Benkóczy.

- Áldásom rájuk - mosolyogtam nyugodtan. - A végzet rendelésében meg kell nyugodnunk.

Elégedetten éreztem, hogy a végzet a legravaszabb módokon gondoskodik rólam. Rudolfot egyenesen arra szánta a végzet, hogy levegye a nyakamról a Pengáló Mári kellemetlen szimpátiáját.

- Nono - mosolygott fanyalogva a jegyző -, az is a végzet rendelése volt, hogy a vaskazettát is megszöktesse a Rudol úr? Árpád apánk összes smukkjaival, az aranyboglárokkal, gyöngyökkel, borostyánokkal, függőkkel együtt. Természetesen a rubintos gyűrűt se hagyta itt a bitang. Most már értem, mért mondta az este, mikor a kazettába zárta, hogy megér legalább ötezer dinárt. Már akkor arra számított, hogy Szerbiába szöknek.

- Hátha Istenes Tót András megtalálja őket - szédültem bele a nádkarszékbe, törülgetve a homlokomról a hirtelen verejtéket. Semmi se fáj, csak a gyűrű, hanem azért én is bele tudtam volna szúrni a vasvillát a latorba.

Behallatszott az udvarról a nép zúgása. Kemény lépések a folyosón. Fidél toppan be az ajtón, ő is a homlokát törülgeti.

- No, megtalálták már.

Fölugrottunk mind a hárman.

- A tolvajt? - kérdezte a jegyző.

- Az asszonyt? - kérdezte a segédjegyző.

- A gyűrűt? - kérdeztem én.

- Istenes Tót Andrást - felelte a pap. - Arra a fára akasztotta magát a füzesben, melyiken most két esztendeje a festőt megtalálták. A doktor már boncolja is a halottasházban.

A falusi morgue nem az a hely, amelyik nagyon megkívántatná az emberrel a halált. Deszkabódé a temetőszélben, amelynek az a rendeltetése, hogy belőle temessék az istenneves halottakat, akiket odaát bizonyára nagy hozsannával és pálmaágakkal fogadnak a fehérruhás szentek, ideát azonban még a kántor se énekel ki. A jóisten fizeti ugyanis utánuk a stólát, s noha ő még senkinek se maradt adós, a halandó emberek mint hitelezőt nem kedvelik a jóistent. A temető halottasháza szolgál továbbá bonctermül is, s erre a célra föl van szerelve egy kecskelábú asztallal. Ezen szokott elbánni disznóöléskor a temetőcsősz a disznóval, de akkor aljával fölfelé fordítják az asztal deszkáját, mert a felső lapja az öngyilkosok számára van fenntartva. Ezekkel a doktor szokott elbánni, a rend és a tudomány érdekében szétmetélvén őket mindenek megnyugtatóására, hogy csakugyan meghaltak-e.

Mire mi kiértünk a halottasházba, a búcsúelüljáró teteme már lepedővel leborítva feküdt az asztalon; a vászon csak hegyes orrán feszült meg kissé, s néhány ragyogó zöld légy szimbolizálta rajta az élet folytonosságát, akiket a természet azért öltöztetett csillogó ruhába, hogy legyen dicsőségük az elhagyott halottaknak is. A doktor már lecsukta szerszámos táskáját, s most a sarokban mosogatta a kezét, amelyre cserépkantából öntötte felülről a vizet a temetőcsősz.

A doktor az utolsó hetekben, amióta masukulumbé üdvözletem törét a szívébe döftem, nagyon sokat öregedett. Nemcsak a haja és bajusza penészedett meg, hanem a régi temperamentuma is; egészen közönséges, mogorva öreg falusi doktor lett belőle. Főlnézett, mikor beléptünk s ahogy engem meglátott az urakkal, közömbösen fordította el a fejét.

- Marha - mordult rá a temetőcsőszre -, azért ne locsolja le a cipőmet.

Én nem vagyok haragtartó ember, s hogy ezt megmutassam, én szólaltam meg elsőnek:

- Talált valamit, doktor úr?

- Fulladás általi halál - mondta krárogva. - A halál kilenc órával ezelőtt állott be. A hulla az önakasztás jellegzetes tüneteit mutatja.

(Mondom, egész közönséges doktor lett belőle. Egészen úgy beszél, mint az Igazságügyi Orvosi Tanács.)

- A festőnél is ilyen volt a bonclet - mosolygott a jegyző.

A doktorban fellobbant a régi rögeszme.

- Mondhatom magának, hogyha azt is én boncoltam volna fel, én ott egyebet is találtam volna. Hát kell ennél nagyobb bizonyosság arra, hogy a festő gyilkos kéztől halt meg? - rúgott a lábával az asztal felé, mivel kezei a törülközővel voltak elfoglalva.

- Hogyhogy? - kérdezte a jegyző. De én magam is lesbe álltam.

- Ez volt a gyilkos.

- Ja, a maga régi fixa ideája.

- Én sohase mondtam, de mindig sejtettem. Az utóbbi hetekben állandóan tanulmányoztam ezt az embert, valósággal kísérleteztem vele, és meggyőződtem róla, hogy féltékenységből megint képes lett volna embert ölni.

- De hát a Rudolt mégse ölte meg.

- Másra volt gyanúja - mondta a doktor hidegen. - Egyszer elhatározott szándéka volt az illetőt megbicskázni, be is mászott az ablakán, de az illető nem volt otthon. Tehetetlen dühében aztán döglött békákkal szórta tele a szobáját.

Engem egy kicsit végigborzongatott a hideg, de a jegyző ásítózott.

- Azért még mindig nem következés, hogy ő lett volna a Turbók gyilkosa.

- Olyan világos, mint a nap. Kergette a ringyó asszonyt a fűzesig. Ott eszébe jutott, hogy ő emiatt a cafka miatt már egyszer gyilkolt. Ne felejtsük el, hogy babonás parasztember volt, felébredt benne a lelkiismeret, s felkötötte magát arra az ágra, amelyikre hét éve a festőt. Mehetünk.

Elképesztett ennek az embernek a vakmerősége és agyafúrtsága. Énelőttem világos volt, hogy a búcsúelüljáró azért ölte meg magát, mert a régi probléma tisztázódott: megbizonyosodott róla, hogy az asszony megcsalta. S az igazi gyilkosnak volt bátorsága a boldogtalanra itt a boncolóasztalon ráütni a „gyilkos” bélyegét, olyan indokolással, amit még valószínűvé is tudott tenni. No, ez az ember csakugyan nem babonás paraszt, ennek nem fog hurkot vetni a nyakába a lelkiismeret. És bolonddá tudja tenni az egész világot, engem kivéve!

Engem pedig mintha egyenesen ugratni akarna!

Ahogy betesszük magunk után a bódé ajtaját, ránk csilingel a csengettyús bárány, csililing, csililing, csililing-ling! A temető árkában csipegette a szérűskertből átvadult búzát. Satyi pedig egy fejfátlan síron lógatta a lábát, a szokott filozofikus gesztussal: a hüvelykujja a szájában.

- No, Satyi, gyerünk haza - lépett hozzá a doktor -, te most már az én fiam leszel.

Ezt aztán már mégse győztem túrómfűvel. Minden emberi érzésem fellázadt az ellen, hogy a gyilkos most beálljon pesztonkának.

- Engedelmet kérek - fogtam meg a gyerek kezét -, Satyit én akarom magamhoz venni.

- Nekem több jussom van hozzá, mert én idevaló vagyok - rántotta magához a doktor a sokszoros árvát.

- De a Satyi szülei nem idevalók voltak, és én se idevaló vagyok! - rántottam vissza a gyereket.

Magam is belátom, hogy ez az érvelés jogilag könnyen megtámadható volt, azért siettem azt indítványozni, hogy bízzuk a döntést a gyerekre. Biztosra vettem, hogy a csokoládébonbon többet fog nyomni Satyi ítéletének mérlegén, mint a kukacos alma.

A pap az egész idő alatt most szólalt meg először:

- Talán hagyjuk ezt a temetés utánra, urak, s addig adjuk a gyereket semleges helyre, a postára.

Ehhez az összes szignatárius nagyhatalmak hozzájárultak - azonban a döntés mégis egész másképp történt, mint ahogy számítottam.

A temetés után én a doktorral meg a pappal egyenesen a postára mentem, a jegyző azt mondta, jön ő is mindjárt, csak először körülnéz a búcsúelüljáróék gazdátlan házában, s ha mi ruhácskája, mi egyéb motyója volna ott a gyerekeknek, azt elhozhatja, míg az atyafiság be nem ül az örökségbe. Nemigen maradhatott ugyan egyéb a gyerekre, mint az apja kubikos-talicskája, de hát mégis csak ez a hivatalos rend.

Kisvártatva jön a jegyző, utána a kisbíró tolja a kubikos-talicskát, benne a mindenféle szegényemberes rongyokat, a jegyző a karján lóbál egy rossz kubikos-tarisznyát, amelyiknek a fele szíját már szétrágták az egerek.

- Ismered-e te ezt a tarisznyát, te gyerek? - kérdezi a jegyző Satyitól. De a hangja olyan rekedt, mintha hirtelen megnáthásodott volna, a keze reszket, a kövér arca ki van vörösödve.

- Üsmeröm hát - mondja Satyi bátran. - Az édosapámé vót.

- Akkor eredj ki, fiam, egy kicsit a kertbe játszani, az urak pedig nézzenek ide.

Azzal, hogy a gyerek kimegy, kivesz a tarisznyából egy szakadozott vastag papirost. Bera Mátyás és Vince Veronika házassági bizonyítványa. Egy zöld kartonlapot, amelyen a budapesti Fészek-klub igazolja, hogy Turbók Jenő rendes tagdíját lefizette. Aztán egy aranygyűrűt, meg egy aranyórát láncsal. Végre egy papírpénznek való selyemtárcát, van benne három darab ezerkoronás.

- Hát most már tudják az urak, hogy ki ölte meg a festőt? - kérdezte lihegve.

Ránéztem a papra és azt kérdeztem tőle:

- Gyónási titok?

Szelíd arca egy kicsit elkomorodott, aztán átpillantott a templomra.

- Ha a menyétké úgy teremtette az úristen, hogy raboljon és öljön, bűnös-e akkor a menyétke?

Sohase tudtam meg tőle, hogy megvallotta-e Bankos Bera Mátyás a gyilkosságot a halálos ágyon, vagy már nem volt rá ideje? Vagy az ő nagy szíve temette el a gyónás titkát azért, hogy a Bankos Bera Mátyás fiát ne hívják egész életére Gyilkos Bera Sándornak?

A doktor mereven nézett ki az ablakon, mint egy szérumfelfedező, akit az orvoskongresszuson szemtől-szembe úgy leszamaraznak, hogy még csak védekezni se tud ellene.

Őnála csak én szégyellhetem magam jobban; odamentem hozzá és kezet nyújtottam neki:

- Doktor úr, azt hiszem, a gyerek legjobb helyen lesz az ön keze alatt.

A jegyző sokáig tűnődött rajta, hogy miért rabolta ki Bera a festőt, ha a rablott holminak nem vette semmi hasznát. Hiszen ha az ékszereket nem merte is értékesíteni, a pénzre nem volt ráírva a festő neve s az istenadta éhenhaló szegény volt feleségestől. Egyebet nem tudott kisütöni, mint hogyha a nyomorúság gyilkossá tette is, a véres bankókhoz már irtózott hozzányúlani a felébredt lelkiismeret.

Amire a doktor rámondhatta volna ugyan, hogy ilyen ostobaságra csak a kulturálatlan magyar paraszt képes, de nem mondott semmit. Megfogta a Satyi kezét, jó erősen magához szorította, és elindultak hazafelé. A csengettyűs bárány vígan kocogott utánuk.

A pap meg a jegyző együtt mentek el, engem Póling mama ott fogott ebédre. Tejbe sárgarépa volt hosszú lével, s én ama rendkívüli férfiak közé tartozom, akiket még ez sem riaszt vissza a házasságtól.

Ahogy ebéd után kettesben maradtunk Angyalkával, az asztalon átnyúlva megfogtam a kezét.

- Kislány, van egy kis ideje? Szeretnék magával valamit megbeszélni, ami mind a kettőnkre egyformán fontos.

Éreztem, hogy az ujjacskái idegesen reszketnek a tenyerem alatt. Kimerültnek is látszott, sápadt volt, a szája meg hervadt egy kicsit, s a szabad tenyerével néha letakarta a fülét, a fejfájós emberek módjára, akik így próbálják elhallgattatni a fejükben zúgó tengert.

- Tessék - mondta egy kicsit vonakodva. - De nem halaszthatnánk máskorra, talán holnapra?

- Beteg, pajtáskám? Hozzam a krumpli-diadémát?

A krumpli-diadéma egy keresztben összehajtogatott fehér szalvéta, amely karikára vágott nyers krumplival van kibélelve. Falun ez az ellenszere a fejfájásnak, a hűvös burok elveszi a mérgét a fájdalom tövisszorújának, s valami kedves, magamegadó kifejezést kölcsönöz az arcnak, amivel az aszpirin nem dicsekedhetik. Ezt azonban én is csak azóta fedeztem fel, mióta engedelmet kaptam arra, hogy a krumpli-ékességet én illeszthessem a legszebb homlokra, amelyet valaha kitüzesített a szenvedés.

- Köszönöm, most nem kell. Nincs semmi bajom, csak nagyon fölizgattak ezek a váratlan dolgok.

- Éppen ezekről akarok magával beszélni, pajtáskám.

- Ó, nagyon szívesen hallgatom - mondta fölélénkülve. Szemmelláthatólag megkönnyebbedett, mert egy kis felszél csapott be a felhúzott fogú ablakzalun.

- Talán cseréljünk helyet, kedves, maga üljön ide az ablakhoz, legalább a nap se tűz a szemébe.

Odaült a díványra, a fejét hátravetette, a két tenyerét alá párnázta, a lábacskaát ráigazítottam egy kis zsámolyra, amit Bábok sógorral barkácsoltattam neki. (Egyéni stílusú, de nem ihlet nélkül való munka volt, egy páva meg egy lófarkú oroszlán néztek rajta farkasszemet egymással, kettejük közt fönt a magyar címer, lent ez a fölírás: *Éljen soká - Bábok Vince.*)

- Arra gondoltam, kedves, hogy a sors ezeket a váratlan szenzációkat a mi kedvünkért csinálta.

- Elnök úr, hogy lehet ilyen kegyetlen?

- Nézze, a regénnyel megakadtunk éppen az utolsó fejezetben. Most már megvan a megoldás, az élet valósággal előírja.

- Elnök úr egyszer azt mondta, hogy az élet utánozza a regényeket.

- Nagyon sokszor úgy is van, az élet arcátlan plagizátor, mert már lusta újat produkálni. De éppen azért van joga a regényírónak is meglopni az életet. Hiszen már a Victor Hugo-i esztétika szerint is három elem keveredik minden jó regényben: az átélt, a kitalált és a megfigyelt. Egy kicsit líra, egy kicsit mese, egy kicsit riport. Hát persze, a líráról az én esetemben szó se lehet.

- Elnök úr, maradjunk jó barátságban: ne bántsa a lírát.

- Ami líra van benne, az csak a maga kedvéért van, pajtáskám - csókoltam meg a kezét. - A mesét egészen magának köszönhetem. Most már muszáj egy kis riportot is keverni bele, mert csak úgy lesz belőle úri-főzelék.

- A riport utálatos - csóválta a fejét.

- De azért mindig elolvassa az újságban, ugy-e, kedves, a nagy esküvők leírását?

Ez olyan argumentum ad hominem volt, amire mind a ketten elmosolyodtunk. Nyilván, mert mind a ketten egyet gondoltunk.

- Az más, ha esküvővel akarja befejezni a regényt, azt nem bánom, az mindig kedves.

- Isten neki, a maga kedvéért azt se bánom, összeházásítom a segédjegyzőt az asszonnyal.

- Tessék? - kapta föl a fejét. - Micsoda asszonnyal?

- Hát a festőnével - néztem rá csodálkozva.

- Persze, persze - nevette el magát. - Látja, milyen helyes lesz ez, legalább a mi kis templomunk is bele fog kerülni egy híres regénybe. Ősz lesz, ugy-e, őszirózsákkal lesz telefonva az oltár, és a körisfák aranyesőt fognak hullatni a vőlegényre meg a menyasszonyra?

- Szó se lehet róla, kedves. Hiszen a Rudolf megszökött a Pengáló Márral és a segédjegyző is meg fog szökni a hősnővel, és a városban esküsznek meg, feltűnés nélkül, sőt lopva, nem is a nagyajtón mennek a templomba, csak az oldalajtón.

- Megszökni? - meredt rám a szeme, ametiszt színűre ijedten. - Maga is azt mondja?

Azt hiszem, az én szemem leginkább a birkácskáéhoz hasonlíthatott, amikor ránéztem.

- Én is? Hát még ki mondja?

- Olyan sok regényben van megszökés, és az mindig utálatos.

- Igen, és azért, ugye, mégis csak megszöknek, akármilyen nehezen szánják is rá magukat?

- A regényekben igen, de az életben, higgye el, a tisztességes nők nem szökdösnek meg.

Ó, mennyei ártatlanság, hát persze, hogy nem szöknek meg! Nem olyan világ van már, hogy meg kellene szökni. De ezt persze nem mondhattam meg neki, hanem azt mondtam, hogy hiszen én a Pengáló Márit nem is iktatom a szentek közé.

De milyen nehéz ezeken a nőkön eligazodni! Az én Angyalkám szíve most meg már a Pengáló Márin esett meg. Duzzogóra pittyedt a szája:

- Milyen cinikusak tudnak lenni a férfiak! Nem gondolja, elnök úr, hogy hátha annak a szegény teremtésnek nem is volt más választása, mint a Tisza feneke, vagy a megszökés? Ó, ha egyszer volna egy regényíró, aki igazán belátna a női szívbe!

Azt hittem, mindjárt sírva fakadok, s magam is nagyon elkomolyodtam, sőt meg is sértődtem egy kicsit. Lehet, hogy nekem mint regényírónak vannak hibáim, de az emberismeretemet nem lehet kétségbevonni, s hogy éppen Angyalka vonja kétségbe, az nagyon fáj. Meg is mondtam volna ezt neki, de mikor láttam, hogy harmatosodik a szeme, nekem is mindjárt megvizesedett a pillám. Szegényke már megbánta, hogy megbántott! Ó, bolondkám, ha minden szív olyan átlátszó kristály volna, mint a tied!

- Egy szóval se mondtam, hogy én elítélem a Pengáló Márit, inkább szívemből szánom. De ha én belátom, hogy vannak helyzetek az életben, amiket csak szökéssel lehet megoldani, maga is lássa be, kedves, hogy a regényben is ez a legokosabb, amit tehetünk.

- No jó - mosolygott rám Angyalka megbékülten, és most már ő fogta meg a kezemet -, egy föltétel alatt: ha aztán a festő mégse hal meg. Haljon meg a pákász, ha már mindenáron meg akar halatni valakit; az úgyszólván vadember volt, és nem számított senkinek, de a festő éljen tovább.

Hallatlan, hogy a tragikum iránt a legintelligensebb nőnek sincs érzéke! Szinte kétségbeesve tiltakoztam:

- De Angyalka, hát hogy gondolja azt? A festő elvette a pákásztól a feleségét, és ezért a festőnek bűnhődnie kell. Legalább a regényben legyen erkölcsi világrend.

- Szép kis erkölcsi világrend - makacskodott Angyalka -, hogy liliputi kis emberkéék miatt elpusztuljon akkora emberi érték, mint a festő. A festő lássa be, hogy ő különb azoknál a kis emberbogaraknál, akiket a véletlen az útjába sodort, engedje őket elrepülni a maguk útján, ne vessen utánuk, aztán vegye elő az ecsetjét, és fesse meg a Művészt, mint olyan óriást, aki míg a lábánál hangya-népek csatáznak, a homloka felér az istenig.

Fölállt a díványról, és egészen közel jött hozzám.

- Ne nevessem ám ki azért, mert én most úgy beszéltem, ahogy a regényekben szoktak.

- Dehogyan álltam föl én is -, hiszen azt is mindig megállom nevetés nélkül, mikor a regényekben úgy beszélnek az emberek, ahogy az életben sohase szoktak. Belátom, hogy ez is így van rendjén, egy jóra való regényalaknak már a beszédjével is éreztetni kell, hogy ő nem élő ember, hanem regényalak. Tehát ő nem mondhatja azt, hogy „eh!”, hanem neki azt kell mondanivaló: „bah!”. Különösen tartózkodni kell az olyan mindennapos pongyolaságoktól, mint a „no”, meg a „hát”, meg a „hiszen”. Attól félek, a mi regényünknek éppen az lesz az egyik hibája a kritikusok szemében, hogy az alakjaink nem beszélnek elég regényesen. Hiszen próbálgattam én eleget a D'Annunzio módjára beszéltetni őket, de hát én szegény ember vagyok, és nem végeztethettem velük szavalóiskolát.

- Elnök úr, ezt a dolgot nem lehet tréfával elütni! Ha engem szeret, akkor nem hal meg a festő!

Ezt úgy mondta, hogy a két kezét a szívem fölött kulcsolta össze, s a forróságuk átsütött a selyemingemen. Könnyű lesz nekem erre emlékezni még akkor is, mikor az utolsó óra kisváncosát fordítom meg a fejem alatt. Nehéz lesz ezt nekem elfelejteni még akkor is, mikor már kuttykurutty leszek a Léthe vizében.

Hanem azért a festőnek mégis csak meg kellett halni! Ha arra kért volna Angyalka, hogy ne fejezzem be a regényt, hanem töredéknek hagyjam meg az irodalomtörténet számára és ama fiatal középiskolai tanár javára, aki száz év múlva öt folytatásos tanulmányt fog írni a befejezetlenség valószínű okairól (a közviszonyok ziláltsága, a papír drágasága stb.) - szívesen szót fogadok. Ha elkéri a kéziratot, hogy egész életében ennek a lapjain próbálgathassa a hajsütő-vasat, pörköl-e még - boldogan bocsátom rendelkezésére. De hogy föláldozzam a vezető hősöm halálát, és külső protekcióra meghagyjam neki az életét, holott a regény törvényei szerint neki el kell pusztulnia - nem, ezt még a boldogságom árán se tehettem meg.

Délután fél négytől hajnali fél háromig nem keltem fel az íróasztaltól. (A talpas vacsorára való zörgetését hallatlanná tettem. Fidélt pedig olyan mohón öblögette ebéd után az izgalmakat a méhesben, hogy elaludt a hárságyon, és éjfélig rezgette a horkolása a vadszőlőleveleket.) A festőné és a segédjegyző megszöktek a pitypalattys éjszakában, akadálytalanul elérték a várost, és az Angyalka kedvéért ott meg is esküdtek. Ez valószínűleg az összes fiatal olvasónőnek tetszeni fog, sőt a mamák is megnyugvást fognak benne találni. Nincs kizárva, hogy a fiatal ember megkomolyodik, leteszi a vizsgáit, a modell is megtisztul az új házasság szentségében, a Boldogságos megszanja, és frigyüket gyermekkel áldja meg; ezt már az olvasóra kell bízni, mert az ő kedvükért nem lehet még egy kötetet írni ebben a drága világban, s ők különben is csak epizódalakok voltak a festő történetében.

Nos, a festő olyan szépen halt meg, hogy magamat is meghatott. Éppen szénát kazlázott, amint megtudta az asszony szökését. Csak egy percig maradt lesújtva, a vasvillára támaszkodva, s egy pillanat alatt elsorjázott előtte egész élete, a dicsőséget hajszólo és gyönyört kergető fiatalság, az életcsömör, a megváltó falu, a dús testű fiatal parasztnő, akiben érezte a

búzamezők illatát és ízlelte a föld édességét - vége mindennek. A szerelemért, az asszony és a föld szerelméért hűtlen lett a művészethez, most, hogy hűtlen lett hozzá a szerelem, van-e visszatérés a művészethez? Meggörnyedt termete kiegyenesedett, hazasietett, lemosta magáról a mezők porát, előkereste évek óta nem használt festőköpenyét, föltette sportsapkáját, festő-állványát kivitte az ingovány partjára, lelkét beleöltöztette a lemenő nap fejedelmi bíborába, s megragadta az ecsetet. De már nem tudott vele bánni, paraszti munkákhoz szokott kezében sután bukdácsolt a könnyű játék. Tekintetét mégegyszer megittatta az ég és a föld messzi szépségeivel, amiket ő már soha többet elérni nem tud, aztán először az ecsetet dobta bele a vízbe, majd maga ugrott bele.

Holttestét a pákász találta meg, elásta az Isten-szigeten a sásliliomok közé, s ha az útja ott vezet el, mindig keresztet vet magára, s lelke üdvösségéért mormol egy együgyű fohászt. A természet fia nem gondol gyűlölettel az úrra, aki életével fizetett azért a tévedésért, hogy nem fölfelé, hanem lefelé kíváncozott ki a maga rendjéből.

Amikor készen lettem, elfűjtam a lámpát, és a sötét szobából kihajoltam a világos éjszakába. Az éjszaka azok közül a nyári éjszakák közül való volt, amelyeken megnyílik az ég, és belátni a meghasadt végtelenségen át az isten műhelyébe. Mikor a világot megteremtette, akkor ő érezhette azt, amit most én érzek. De szenvedett-e ő annyit, mint én, s viaskodott-e úgy önmagával? A hat napok közt voltak-e órák, amikor beleutált mindenbe, amit addig csinált, s gondolt-e arra, hogy félben hagy mindent, s a feléből-harmadából megcsinált világot átengedi az ördögnek, hogy csináljon vele, amit akar? Az embert, akit ő gyúrt, érezte-e olyan tökéletesnek, mint amilyenek én érzem azt, akibe halandó lelkemet leheltem? Lehetett-e ő olyan boldog, mint amilyen én vagyok most?

Nem lehetett, mert ő csak világot teremtett, amiről egy másik isten nem tudhat. De én egy regényt írtam, amit ezer meg ezer magamfajtájú ember fog elolvasni, jónak, vagy rossznak mondani, de mindenképpen emlegetni. Hiszen ami azt illeti, kritikusokban a jóisten sem szenved hiányt, de hát ennek csak ő az oka, minek teremtette őket? Ám mit ér minden, a jó isten mégis csak maga van, senki magaformájú, neki még árnyéka sincs, hogy legalább az integetne neki vissza, mikor örömeiben kinyújtja a kezét, látván, hogy minden jó, amit csinált. De én legalább másodmagammal ülök a bodhi-fa alatt, a hindu mindenség középpontjában (Rabindranath Tagoréból csak ezt tudom élvezni), s azt tudja rólam, hogy ki vagyok és mit alkottam.

Egy csillag lefutott a zenitről, hosszú fénypántlikát hagyva maga után, amelynek föllobbanásában a kis Benkóczyt láttam a Tiszaparton ögyelegni. Hát ez mit ténfereg kint éjnek éjszakáján? Most nyugatról keletre fürta át az eget egy aranynyíl. Persze, persze, augusztus tizedike van, Szent Lőrinc éjszakája, a nagy csillaghullás hajnala, falusi költők ilyenkor tátják a szájukat az égre, amelynek arcán végigperegnek Szent Lőrinc tüzes könnyei.

Azt mondják, amit akkor gondol az ember, ha csillagot lát hullani, az teljesedik. Ahogy nézdegelem a mennyei szikraesőt, az első gondolatom az Angyalka boldogsága, s a második, az ötvenedik, a századik is az. Hanem száztól százötvenig már a könyvem sikerére gondolok. Holnap már viszi a posta, ez lesz az utolsó ajánlott küldemény, amit Angyalka „átvételez”. Remélem, nem történik katasztrófa a vonattal, amelyik viszi, ámbár a múltkor emlegette valaki, hogy Pálmonostora felé korhadtak a talpfák. Képzem, hogy fog örülni a derék kiadó, hogy tíz ívre való kézirat helyett tizenötöt kap! Hát még a közönség milyen boldog lesz, hogy egzotikumokért nem kell neki Jack Londonnal a klondike-i aranyásók közé menni, kaphat olyanokat itthon is. Csak a kritikusok nem lesznek megelégedve, mert nem mondhatnak rám semmi rosszat, pedig nekik ez a mesterségük szegényeknek. No, majd csak találnak ki valamit. Például azt, hogy tudok elbeszélni, de nincs mit elbeszélnem. Vagy hogy van mesém,

de nem tudom elmesélni; és telítve vagyok emberi dolgokkal, de nincsenek embereim. Lesz, aki azt találja ki, hogy némelyik helyet nagyon reálisra stilizáltam, a másik azt veszi észre, hogy a figuráimnak nincs egyéni arcéle. Akadhat, aki azt mondja rá, hogy rossz a vonalvezetése; de nem baj, mert lesz olyan is, aki azt mondja rá, hogy nincs is benne vonal. S aki más rosszat nem tud rá, az beéri azzal, hogy ez nem is regény.

Hát aki még ilyeneken is megütközik, arra essen rá a százötvenegyedik hullócsillag! Most pedig gyerünk aludni, először is, mert sok álmatlan éjszakával rászolgáltunk, másodszor, mert a magunk korú embernek több álom kell, mint a Benkóczy úr korában levő tacsókóknak, harmadszor pedig, mert holnap lesz életem sátoros-ünnepe: elmegy a regény, és megkérem Angyalkának a kezét. „Gügyü”-nek pedig a papot kérem fel, ő úgyis szoknyában jár. Nagyszerű tréfa lesz! Először nagyot néz az öreg, aztán a szívére szorongat: „no nézd, a kujont! ezt igazán nem hittem rólad, alamuszi macska!”

De hát nem egészen így lett. Nem én leptem meg reggel a papot, hanem a pap engem. Még a szája széle is fehér volt, s úgy dadogott, mintha még most se aludta volna ki a tegnapi krapuláját.

- Képzeld, Angyél az éjszaka megszökött a segédjegyzővel.

Póling mamát annyi törött cserép közt találtam, hogy csak el kellene őket ásni, s ötven év múlva egy tudós kartársam megállapíthatná belőlük a magyar kőkken-mödding-korszakot. (Azok a sok ezeréves konyhahulladékhalomok a kőkken-möddingek, amelyek kilométerek hosszúságában húzódnak a dán tengerparton. Magyarán mondva, megkövesedett szemétdombok biz ezek.) Először a cserépedényeket verte földhöz a konyhán, azután a pléh-szerelvények kerültek sorra. Mentül higgadtabb és józanabb egy éltes úrnő, annál vesztebb, ha a sodrából kijön. S ha volt a teremtésben vesztes énrajtam kívül, az csak Póling mama lehetett, aki talán még nálam is jobban károsodott. Igaz, hogy én elveszítettem egy menyasszonyt, akihez fogható nincs ezen a világon, de Póling mama egy vőjelöltet veszített el, akinek az is benne volt a krédójában, hogy anyós nélkül nincs családi boldogság. Ilyen vő nincs több még a másvilágon se. (Legalább a paradicsomban bizonyosan nincs, mert oda az ilyent nem eresztik be.)

- Megmondtam, hogy megölöm azt a gazembert! Hiii! - kiáltozta vércsevisítással.

De szegényke csak egy tepsit vágott a téglapadlóhoz, s azt megtaposta úgy, hogy ha csontbordái vannak, azokból egy se marad töretlen.

- Ne öljön meg senkit se, Póling mama - fogtam meg a karját és erőltettem rá egy konyhaszékre.

- Kiszedem a szemét, hiii! - esett neki a körmeivel a saját arcának.

Átöleltem a két vállát, hogy lefoghassam a karjait, és megsimogattam a szép fehér haját.

- Nyugodjon meg, Póling mama, hiszen majd rendbe jön minden. Hátha csak valami félreértés van a dologban.

- Dehogy, dehogy! - hanyatlott a feje a vállamra kifáradtan. - Megmondta előre, hogyha eltiltom tőle a leányomat, akkor megszökteti. Bele akartam vágni a kést az átkozott haramiába, jaj, hogy miért is nem tettem! Angyálnak is megmondtam százszor, hogy a Tiszának megyek, ha föl nem hagy azzal a semmiházival! Hiszen csak azt ne mondta volna, hogy ő előbb megteszi azt!

Lassanként aztán, ahogy csillapodott a dühe és csak a könnye folydogált, kiderült, hogy Angyalka tulajdonképp mindig szerette a kis Benkóczyt. Még Pesten ismerkedtek össze, s a leány éppen azért kíváncszott haza az anyjához, mert a fiút, mint szegény rokont, maga mellé parancsolta a jegyző. Azt hitte, majd kineveli utódjává, de a gyerek megbogarasodott, híres ember akart lenni, méltó Angyalkához, s drámákat fogalmazott az adónyilvántartási lapokra. Pólingné kétségbeesett a leánya miatt, s addig ingerelte a fiú ellen, míg meg nem mondta neki, hogy nem lehet az övé, míg a fixa helyett valami fixumot nem szerez. Erre aztán a fiú dúzta fel magát, elkezdett zülleni, éjszakázni, városba mászkálni. Mikor én kijöttem a falura, akkor már nem is beszéltek egymással, Angyalka egészen észére tértnek látszott, s Póling mama akkor volt életében legboldogabb, mikor észrevette, hogy nekem nincs forróbb kívánságom, mint az ő vejének lenni.

- De higgye el, elnök úr - szipogta szegény asszony -, Angyél is úgy, de úgy szerette magát, hogy az édesapját nem szerethette jobban. Hiszen csak tudnám, hogy mivel bolondította aztán megint magába az a csavargó, hogy az Isten tüze pusztítsa el!

Énbennem ébredezett valami homályos sejtés, de jobbnak láttam hallgatni róla. Azt kérdeztem, hogy nem kapott-e Angyalka valami írást.

- Nem tudom, nem gondolom; nekem a Borcsa mondta meg reggel, hogy a kisasszony hajnalban elment sétálni az ifiúrral. Ezen ő nem talált volna semmi különöset, mert mostanában

többször is látta őket együtt, valamelyik nap a templomból is együtt jöttek ki, mikor se mise nem volt, se litánia; de azon csodálkozott, hogy a fiatal úrnál is koffer volt, meg a kisasszonynál is, azért aztán utánuk is nézett. Már akkor ráfűzték a két koffert a fiatal úr botjára, az egyik végét fogta a kisasszony, a másikat az ifiúr, úgy mentek a város felé.

Hála Istennek, gondoltam magamban, legalább nem összeölelkezve mentek, ott volt köztük az éles kard, mint a mesében a világszépasszonya meg a bojtárlegény közt. Ámbár hiszen csokolódnai az éles kard fölött is lehet, különösen, mikor az csak tölgyfahusáng tülökmarokkalattal.

Akkorra megjött a pap is, aki nem volt se holt, se eleven, meg a jegyző is, aki szintén meg volt rökönyödve, de azért a hivatalos eszét megőrizte. Az volt az első dolga, hogy otthon szemlét tartson, nincs e baj a hivatalos kassza körül, de nem volt semmi se. Az íróasztalát is rendben hagyta Benkóczy: tegnap délután adta oda neki a hadisegélyes lajstromokat, az máskor egyheti munka lett volna, mégis készen hagyta itt az egészet, úgylátszik, egész éjszaka dolgozott rajta. Ebből is látszik, hogy nem egészen volt még a fiú elveszett lélek, lehetett volna belőle rendes ember is, ha akarta volna.

- Most már azt nézzük meg, hát Angyél rendben hagyta-e a szénáját.

Az íróasztalban benne volt a kulcs, kihúzzuk a fiókot, abban nincs egyéb, mint egy csomó felvágott levél, címezve Kónya Bimbike nagyságos kisasszonynak.

- Hát ezek hogy kerülnek ide? - nézegeti a jegyző a borítékokat. - Hiszen ez a Benkóczy írása. Ki az ördög az a Kónya Bimbike?

Belenyúl az egyik borítékba: nincs benne egyéb, csak egy üres levélpapír. Kiszedi valamennyit: hát mindnyájában csak üres papír van.

- Ezt a találós mesét se tudná ám megfejteni a káptalan se, mit akart az egyik bolond az üres levélpapírral, s mért vágta fel a másik bolond a nem neki szóló borítékokat?

Nekem nincs annyi eszem, mint a káptalannak - jaj, de mennyire nincsen! Hanem azért én meg tudnám mondani, hogy Kónya Bimbike névre senki se hallgat a világegyetemben, a levelekkel Benkóczy úr Angyalkának akarta tudtára adni, hogy nemcsak egy kislány van a világon, s Angyalka a szerelem jogán bontogatván fel azokat, boldogan állapította meg, hogy Benkóczy úr ugyan ravasz fiú, de azért számára mégis csak egy kislány van a világon.

Sőt, én még azt is meg tudtam volna mondani, hogy mi volt az egyetlen borítékban, amelyben nem volt még csak üres papír sem. Ez azonban Póling Angéla kisasszonynak volt címezve, s azon a napon érkezett, amelyen Angyélka indíttatva érezte magát annak a kijelentésére, hogy mégis csak a líra a legszebb dolog a világon...

A jegyző elvégezte a rováncsolást, rendben találta a kasszát, volt benne 2444 korona 44 fillér, egy gombolyag selyemcérna, meg hét darab tízkoronás bélyeg.

- No, ezeket elküldheti főtisztelendőséged a gyevi bárónak - mondta keserű humorral a jegyző -, más ember úgyse ír olyan levelet, amelyekre ekkora bélyeg kell.

Hála istennek, csakhogy itt tartunk már! Ahol nevetnek, ott elkotródik a halál az ajtóból, és azt mondja, hogy „ide majd máskor jövünk!”

Mert nem tartom lehetetlennek, hogy a kaszás ember azon a reggelen ott ólalkodott a posta körül, s leskelődése talán nem is volt egészen kilátástalan. Egy percre sem hiszem azt, hogy Póling mamát vette volna szemügyre, mert a halál rendkívül sokat tapasztalt már életében, s tisztában van vele, hogy az éltesebb nők bármily intelligensek, inkább anyósai egy kellemetlen

vőnek is, mint hogy egyáltalán senkinek se legyenek anyósai. A halál inkább számított arra, hogy én fogom odatartani a nyakam a kaszája alá - azonban a halál is férfi, ennél fogva ő is naiv és ő se lélekismerő.

Ha én romantikus férfi volnék, akkor én most bizonyára kikerestem volna azt a helyet, ahonnan a festőt a Tiszába ugrattam, és először a kéziratot dobtam volna a vízbe, aztán magamat. Nem lehetetlen, hogy gondoltam is erre, s míg homályosodó szemmel kibámultam a folyó megolvadt, szikrázó acéltükrére, azon hirtelen végighajózott minden szépsége az életnek: nótás tavaszok, gyepes utcák, dalok foszlányai, öreg könyvekből kihulló színes pántlikák, futva adott csókok, angyaloktól megirigyelt könnyek, százszorszépes sírhalmok, álomban ringatott bölcsők. Mind, mind elúszott a semmibe, a könny kiesett a szememből, végiggurult az ingemen, s azon a helyen, amelyet tegnap az Angyalka keze ért, mohón beitta a selyem.

A halál ekkor emelte a kaszáját, és én ekkor intettem a halálnak, hogy menjen csak tovább, itt nincs semmi keresnivalója. Hiszen tulajdonképp mi változott meg az életemben? Ami legtöbbet ér benne, a könny és mosoly, azt megadják az emlékek is. Aztán, hogy egyedül maradtam a bodhifa alatt? Azt hiszem, egyedül voltam eddig is, s félek, hogy minden, ami lélek, mindig és mindenütt egyedül van, a csillagok alatt és a csillagok felett, s a magánosságnak ez a fájdalmas érzése és a sóvárgás az elérhetetlen társlélek után teszi örökkévalóvá a lelket.

- Kérlek szépen, jegyző uram, légy szíves csak idedobni azt a bélyeges skatulyát. Éppen ennyi kell erre az ajánlott expresszcsomagra. A regényem kézírata van benne.

Ma már hírül se tetszik annyira, mint az éjszaka tetszett. Az embert olykor hihetetlen éleslátásúvá tudja tenni az élet egy-egy irgalmatlan fejbeütéssel, írtak már sokkal jobb regényeket az enyimnél, noha ez sincs minden érték nélkül, s én tisztában vagyok vele, hogy nem fogják érte betörni a könyvesboltok kirakatát. Nem világszakra való ananász, csak olyan nyári vajalma. De lehetnek olyan ínyes emberek is, akik a vajalmában is találnak valami zamatot, amit a legpompásabb déligyümölcsben sem éreznek. S az is lehet, hogy én is fogok még valamivel nemesebb gyümölcsöt is termeni, ámbár őszintén szólva, nem nagy kedvem van hozzá. Kiállni belisztezett képpel, csörgősapkában a közönség elé, s vigyorgó grimaszok közt szorongó szívvel lesni, hogy fognak-e tapsolni - ez nem látszik nekem előkelőbb mesteriségnek, mint azé a törpéé volt Attila lakomáján, akiről Priscos Rhetor megemlékezik. (S Attila legalább húst hajított tányérjáról az udvari mulattatójának - a mi Attilánk csak csontokat vagdos a fejünkhöz.) De ha a végzet az íráság keresztjét örökösnek szánta volna rajtam, meg kellett magamat adnom.

- És mi lesz Angyállal? - jajdult fel a papom. - Talán azóta meg is ölte az a vadállat?

Ilyesmi csakugyan előfordult itt-ott az Ezeregyéjszakában, azonban a jegyző, mint az irodalom minden fajtájával szemben immunis ember (kivéve a *Községi Közlöny-t*), nem tartotta indokoltnak a pap aggodalmát.

- Még eddig nem igen ölhetette meg, mert jó, ha beértek a városba, és Benkóczy, noha nem bizonyult méltónak a jegyzői pályára, nem vérengző természetű ember. Mindenesetre telefonálok a rendőrségnek, hogy válasszák el őket, a fiút tegyék diszkrét őrizetbe, Angyélért pedig bemegy a mamája.

- Vén csacsik vagytok - mondtam nekik olyan fölénnyel, amire csak vén számaráságom érzése bátoríthatott föl -, és rossz keresztények. Mikor az isten kezében vannak, akkor minék akarjátok a rendőrség kezére adni őket. Póling mamát azonban igenis be fogjuk vinni, hogy legyen, aki vigyáz rájuk az esküvőig.

- Soha, soha! - nézett körül Póling mama, mint az oroszlán, keresvén, amit földhöz vágjon. - Hiszen még az első szigorlatát se tette le az a himpellér.

Himpellér! Jó jel, ha már csak „himpellér”!

- Legyen nyugodt, Póling mama, az a himpellér minden szigorlatát le fogja rakni, azért én kezeskedem. Van valami a kezemben, amivel kényszeríteni tudom rá. És Póling mama olyan házban főzi nekem a feketét a Vármegyeház-téren, amelyiknek a kapufélfájára érc tábla lesz kiszögezve: „Dr. Benkóczy Elemér köz- és váltó-ügyvéd”. Hanem aztán akkor ne legyen ám sok cikória a kávéban!

Most már Póling mama is elmosolyodott volna, ha a megsértett anyai büszkesége engedi, hanem a pap még mindig komoran malmozott az ujjával.

- De hát hol fogod őket megtalálni?

- A jó Isten szárnyai alatt, Fidélkém - mondtam jámbor tréfával. - Hanem telefonálhatnál a gyevi bárónak kocsióért, neked szívesen adja. Különösen, ha még azt is megmondod neki, hogy lakodalomra kell a kocsi, menyasszonyt hozunk rajta!

Szinte mulattam magamon, hogy én vagyok hármunk közt a legpraktikusabb. Még Póling mamának is én kötöttem meg az álla alatt a gyöngyös fityulája pántlikáját, olyan csokorra, hogy büszke lehetne rá Benkóczy úr is.

A Héthalom mellett kocsiztunk el, olyan volt a lövészárkaival, mint egy elhagyott csatatér. A szerelvényes ládák, a becsomagolt koponyák a halom tetején voltak egy rakáson, egy pipikendőbe kötött gömbölyű csomagot öreg kálomista-varjú kopogtatott. A kendő Pengáló Márié, a koponya csak az ezereztendő Gyöngyiláé lehet. Lám, hogy megsajnálja az élő asszony a holtat, nekiadja a fejkendőjét. Persze, ő most már az élet koronáját viselte!

- Hopp, megálljunk csak, ezeket itt nem hagyhatjuk! Segítsél csak, Fidélkém, a kocsira felrakni őket. A szlávok nem kellene, azoknak a csontjait itt hagyjuk a varjaknak. Az ő dolguk lesz aztán, hogy a feltámadáskor hogy szedik össze az egyet-másukat.

Hanem a gödröket mégis csak be kell húzni. Kérem a jegyzőt, mit szól hozzá, hagyhatok-e én itt erre pár ezer koronát Cila Kakas Márta kezei között?

- Hogyne, de majd én beszélek a fejével. Hajtson csak a Könyök utcába, Gazsi fiam!

Belestünk a kapuhasadékon, otthon vannak-e. A konyhaküszöbön egy öreg asszony ült, szemét belemeresztve a vakító napba.

- A felesége Mártának. Vak asszony, azért bír a napba nézni.

Az öreget is megtaláltuk, gyékényponyván hevert az eperfa alatt, kis gyerek mászkált a lábánál, vézna, sápadt penészvirág, afféle anyagyász, fekete epres nemcsak a szája környéke, hanem a haja is.

- Imriske - mondta neki halkán az öreg -, eredj oda öreg szüledhez, hadd nézze mög, milyen szép kövér vagy. Csak állj elejbe, oszt ne szójj sömmit, csak csinájj így a képeddel, mint én, nézd-e.

Még az özvegy is megfelejtette egy percre az anyai büszkeségen esett sérelmet, amint az öregre nézett, aki ráncos, fehérsörtés két pofáját fölfújta, mint a kis gyerek, mikor locsolkodást játszik és tele szedi vízzel a száját. A doktor, ha velünk van, bizonyára kirgiz dudáshoz hasonlítja, és ez az egy hasonlata lett volna a doktornak, amelyet én is aláírok. A kicsinek pedig tetszett a játék, kis pofácskáját ő is eredményesen gömbölygette, és mire odaállt a nagyanyja elé, akkorára olyan volt, mint egy eperlekvárból kimászott bambino.

- No, öreganyja, nézd mög, milyen szép kövér unokád van neköd! - szólt oda Kakas Márta a vak asszonynak. Az pedig vakok módjára nézett: az ujjai hegyével kémlelte végig a felfújott arcocskát, és boldog meglepődéssel mondja:

- Akár a tőtött galamb. Ez mind ettől a finom epörtül van, ettől híznak a kácsák is.

A vén ember arca egészen ellágyult az örömtől, hogy így sikerült elámítani az öreg asszonyt, ám ahogy csöndesen megkocogtattuk a kaput, és felismert bennünket, fancsali képpel cihelődött elénk. A medve nézhet így, mikor bocsáival való játékát megzavarják, szerencsére a drusza már fogatlan, és a jegyző különben is meglöbögötte előtte a szívét vidámító bankópapírokat.

- Ezt a pénzt a Rudol hagyta itt nálam, hogy osszam ki a szegény emberek közt. Neki magának hirtelen el kellett menni, mert a japán császár hívatta, az adja neki a muníciót, amivel kiverjük a rácokat, oláhokat, cseheket.

- Hát a nímötöt? Azzal mi lösz?- kérdezte gyanakodva az öreg.

- Most ezek a németek, a rácok, az oláhok, meg a csehek - világított bele a jegyző a nemzetközi diplomácia titkaiba. - A Rudol különben vissza fog jönni, és megvizitálja, be vannak-e már húzva a gödrök. Amikor azt jelenti kend nekem, hogy a Héthalmot tisztába tették, rögtön megkapják a pénzt, kend fogja a nép közt szétosztani.

És most hajts, kocsis, ne kímélj se lovat, se hintót, csak a fűzesnél lassíts egy kicsit, hogy egy fohászt gondolhassunk el a meghaltak lelki üdvéért! Hajts el a nádak mellett, amelyeknek mindig van fecsegni valójuk, mint az öreg uraknak és fiatal regényíróknak; hajts végig a kakukkfüves parlagokon, amelyeken gond nélkül játszadoznak az ürgék, mert ők nem vetnek, csak aratnak és téli álmat alusznak; hajts föl a töltésre, amelynek nyárfái sötét koronájukban már egy-egy sárgaleveles gallyat rezgetnek, és hajts végig a hídon, amelyiken egy este szép álmok federes hintóján jött át az az öreg fiatal úr, aki most, noha kibukott az álomhintóból, mégis mint megfiatalodott öreg úr tér haza, hogy magános szobája ablakából fátyolos, de mosolygó szemmel nézdegéljen ki a világba. Vagy talán ez is csak képzelődés, s a hidak nemcsak elválasztanak, hanem össze is kötnek, s a szappanbuborékot eregető kis fiúkban éppúgy benne vannak az öreg urak, mint az öreg urak lelkének legbelső szobájában mindig van egy szappanbuborékkal játszó kis gyerek?

- Most már hová hajtsak, nagyságos úr?

- A búzapiac felé hajtson, Gazsi fiam!

Lám, itt van az órásbolt, és az ablakában most is ott hintázik a porcellán-kisasszony a porcellán-szerecsennel, és tik-tak, tik-tak, hintázni fognak, míg órájuk meg nem áll. Az embereknek is így rendelte ama nagy Órás, akinek a boltjában nagy zűrzavar van, és össze-vissza vernek az órák, de abból a magasságból, ahol ő ül, megérezik a harmónia mindenben, vonalakban, hangokban, mozgásokban és mozdulatlanságokban, fehér és fekete porcelánokban.

- Hát most már, hová?

- A nagytemplom elé, Gazsi fiam! De ne a főajtó elé, csak a mellékajtó iránt!

Kis parkra nyílik a nagytemplom mellékhajója, sovány városi fák aszalódnak benne, s lám, ott ül alattuk a padon a kis Benkóczy. A két karja hátravetve a pad karfáján, a pad alatt két koffer, de nagyon rosszul vigyáz rájuk a fiatal úr, mert a szemei le vannak hunyva. Alszik, egész határozottan alszik a szerencsétlen. Hja, így van ez, ha valaki éjfélig adórajstromokat rubrikáz, és éjfél után asszonyt szöktet.

- Benkóczy!

Felüti a fejét, zavarodottan néz ránk, hirtelen felugrik, aztán állva marad, lesüti a fejét, dac-e, vagy bűnbánat, nem tudni, mert nem szól semmit. Mink se szólunk, de én örömmel veszem észre, hogy a nyakkendője félrecsúszott és gyűrött. Megállj, csirkefogó, majd lesz az még gyűröttebb is, mire negyvenéves leszel!

Az oldalajtó két szárnya halkán koppan. Angyalka jön lefelé a lépcsőn. Ő is sápadt, neki is félrecsúszott a virágos kalapkája, de piros lesz, ahogy minket meglát, mint az almavirág bimbó a kalapján, és a Póling mama fityuláját is félreüti, ahogy a nyakába ugrik.

- Teérted imádkoztam, drága mamukám!

Ó, Angyalka, hogy kiütözik belőled az „örök asszonyi!” Mikor ti tesztek bűnt, akkor annak kértek bocsánatot az istentől, akit halálosan megbántottatok!

- Hát én értem nem imádkozott, Angyalka?

- Jaj, dehogy nem, elnök-apa! De ha tudná, hogy milyen nagy költő az Elemér! Micsoda verset kaptam tőle, elnök-apa! Azt el kell olvasni magának. Édes elnök-apa, drága elnök-apa!

Mondtam, ugy-e, hogyha eljön az ideje, majd talál ő az én számomra megszólítást! Persze, az egyik „Elemér”, a másik „elnök-apa”. De hiszen csak ne kereszteltek volna engem Mártonnak! Még az az egy jó, hogy ahány „elnök-apa”, annyi csók, persze, csak az arcomra.

Még a másik két gyám-apát körülcirógatja Angyalka, én addig félrehúzódom a fiút.

- Te, te! Te gézengúz! Van egy szivarod?

- Csak rövid szivar...

- Hoci! - dugom a számba a férfieletek hitvány mákonyát. - A szigorlataidat pedig leteszed, azt tudod?

- Holnap utazom terminust kérni.

- Ohó! Hát azt hiszed, hogy a szegény jogi professzorokra heti két órai kimerítő munka után nem fér rá a nyári pihenő? Nagyon meg leszek elégedve, ha karácsonyra rendbe leszel az első szigorlattal. Addig azonban visszamégy segédjegyzőnek. Angyalka idebent marad nálam a mamájával együtt. Örökbe fogadom.

- A mamát is?

- Eredj, te betyár! Minden vasárnap bejöhetsz ebédre!

- Kezid csókolom, papa!

- Hohó, trifurcifer! Először szigorlat!

- Becsületszavamra!

- Tartsd meg magadnak, fiam, nekem nem kell. Tudok én annál jobbat is. Mihelyt a legkisebb panasz lesz rád, Angyalka azonnal meg fogja tudni, hogy ki írta azt a híres verset, s hogy ki a világ legcsapnivalóbb versfaragója!

Nem mondhatnám, hogy a fiú nagyon megijedt, noha összetette a kezét, és erősen fogadta élete jobbulását. Meg vagyok róla győződve, magában azt gondolta, hogyha ő azt fogja írni Angyalkának, „szóval én azt ki se mondhatom, mint szeretlek téged, angyalom”, - Angyalka azt szebbnek fogja találni mindazon verseknél, amelyeket a világ összes nagy lírikusai Horatiustól Jámbor Pálig mind nem őhöz írtak. S nem tartom lehetetlennek, hogy a kölyök jól számít, mert ebben az egyben mind egyformák a nők, még a legintelligensebbek is.

VÉREIM

MINDENNAPI KENYERÜNK

Már nagyocská gyerek voltam, lehettem olyan ötödfélesztendős, és már körül tudtam bukfencezni a pernyés-gödröt, ha senki se látta. Úgy látszik, politikusnak készültem, azonban hamarosan kiderült, hogy nem való vagyok erre a pályára, mert a nyilvánosság előtt nem tudok bukfencet vetni. Pedig a nyilvánosságot csak fél szem képviselte, amely az utcáról bekukucskált rám a deszkakerítés hasadéján keresztül. Zsibrita Jóska volt e fél szem birtokosa, velem egyidős gentleman, akihez a legőszintébb irigység fűzött. Tudniillik Jóska függetlenítette magát a polgári divattól, és télen viselt szalmakalapot, nyáron pedig akkora báránybőr-süvegben járt, hogy abba belefért volna a Dzsingisz kán feje is. Ezt azonban nem azért tette nevezett kortársam, mintha szembe akart volna helyezkedni a Daru utcai társadalom világfölfogásával, hanem azért, mert télen az öreg Zsibritának kellett a sapka, és nyáron ő hordta a szalmából készült párszárítót.

Elég az hozzá, hogy Jóska bekukucskált a kerítésen, ami még nem lett volna baj, de tudtomra is adta, hogy jelen van:

- Játjak!

Én akkor éppen a fejem tetején álltam, de a következő pillanatban már benne voltam a pernyében. Szerencsére puhára estem, és így politikai pályám anélkül ért véget, hogy csontom tört volna. Azóta meggyőződtem róla, hogy előbb-utóbb minden politikus belebukfencezik a pernyés-gödörbe, s minél később esik bele, annál nagyobbat puffan.

Nem is ezért emlékezetes nekem ez a télvégi nap, hanem azért, mert akkor ettem először háromfogásos vacsorát.

Letappogtam magamról a hamut, és beoldalogtam a szobába. Szerencsére szülém semmit se vett észre, mert nagyon bele volt merülve a *Krisztusatyafiság könyvé*-be. Odakuporodtam mellé a padkára, a hóna alá fűrtam a fejemet, és néztem, hogy mozog a szája:

- Ö-rül-je-tek-és-vi-gad-ja-tok-mert-a-ti-ju-tal-ma-tok-bő-sé-ges-meny-nyek-ben.

A *voces paginarum*⁸ hamar elaltatott. Mikor fölébredtem, még mindig ott ültünk a padkán, az óltetőről besütött a frissen esett hó, a félhomályban is ki bírtam venni a szülém arcát. Most már lecsukott szemmel, könyv nélkül imádkozott.

- Mindennapi kenyerünket adjad nekünk ma...

- Édesanyám - állítottam be közé és a jó isten közé -, mit vacsorázunk máma?

Először végigmondta a miatyánkot, keresztet vetett, megcsókolta a könyv tábláján a feszületet, aztán felelt:

- Háromfélit: kenyeret, haját, bélit.

Azt mondtam erre, jobban szeretnék csak kétfélét enni, úgy, mint máskor. Szalonnát kenyérral.

- Jaj, gyerelem, a szalonna most elment adóba - vette elő anyám a kanapé sarkából az abrosszal letakart fél kenyeret. - Örüljünk, hogy a mindennapi kenyeret megadja a jó Isten.

⁸ *voces paginarum* - a könyv szavai

Arról persze még akkor semmit se tudtam, hogy minden államnak támasza és talpköve az adó, s hogy annak a malackának, amit karácsonyra vágunk, az volt a hivatása, hogy féloldal szalonnájával fönntartsa az államot. A jó Istenről azonban már tisztább fogalmam volt. Tudtam, hogy ha akart volna, legalább egy kis vajalját adhatott volna a kenyérhez. No, majd ha apám hazajön - gondoltam magamban. Oda volt dohányt vágni Ring kapitány úrnak, és mindig csak az esti harangszó vetette haza. De soha anélkül haza nem jött, hogy legalább egy kis nemzetiszínű árpacukrot ne hozott volna.

Félálomban voltam már, mikor hazaért, de bizony semmivel se verte ki az álmat a szememből. Csöndesen ültek az asztalnál, elmorzsolgattak egy karaj kenyeret, megivott utána egy kancsó vizet, és csak akkor szólalt meg, mikor pipára gyújtott. Akkor is csak annyit mondott:

- Az istene ne legyen ennek a rossz háznak, legjobb volna felgyújtani, akkor nem nyúznának az adóval.

Kicsit nyugtalan álmodtam, égett a házunk, ropogott a nádtető, mint disznópörköléskor a szalma. Az apám pedig vasvillával két úriembert forgatott a tűzben.

- Mit csinál, édesapám? - kérdeztem.

- Megpörkölköm, fiam, ezeket a disznó *koslebálók*-at.

A koslebálók azok az úriemberek voltak, akik házról-házra jártak minden esztendőben, és *konskribálták* az adót. Egy mérges városi írnok, aki kalamust hordott a füle mellett, meg egy bakter, aki vitte utána az összeírási íveket és a tintásüveget. No meg az is a bakter tisztje volt, hogy megakadályozza a kötelességteljesítésben a kutyákat, akik minden házban meg akarták harapni az írnok urat.

Reggel, ahogy kisütötte a nap az álmat a szememből, az első dolgom volt kiszaladni az udvarra, megnézni a nádtetőt. Megvolt friss jó egészségben, a nagy mohacsomók elevenen zöldelltek ki az olvadó hóból.

- Más baj van itt - szólalt meg bennem a lelkiismeret. - A Lacika gombja miatt fogta el a jó Isten a kenyerünk mellől a szalonnát.

Lacika a legrongyosabb szabó volt, aki valaha e világon foltokat vetett a romlásnak indult nadrágokra és kabátokra. Már úgy ötven felé járt, fehér fércek akadoztak a szakállába, de gyámoltalan és együgyű volt, mint a gyerek. Ezért hívtam Lacikának még én is, akit pedig ő mindig „fiatalember”-nek szólított. Minden vasárnap eljött hozzánk vecsernye után, és lámpagyújtásig segített az apámnak Deák Ferencet szidni. Akkor fölkászolódott, és a nyakamba akasztotta a botja kampóját:

- No, fiatalember, hogy kell szépen köszönni?

- Éljen a negyvennyolc! - rikkantottam el magam, mire Lacika elégedetten megveregette a vállamat, és megígérte, hogy ha az Isten élte, akkor ő nevel belőlem olyan szabót, aki még atillát is tud szabni, olyant, mint az övé.

Nem hiszem, hogy lett volna a világon olyan kétségbeesett madárijesztő, aki azt az atillát vállalta volna, de volt rajta egy gomb, amihez fogható szépet nem fogok már látni az életben. A gomb piros csontból volt, de fekete karimával, és az eredeti hivatása az volt, hogy női keblen fogja össze a kabátot. A Lacika atilláján azonban csak mint l' art pour l'art nyert alkalmazást, s a mester tekintete mindig ő rajta pihent meg, ha galambepéjét fölkavarta a politikai szenvedelem.

Hát ez a gomb volt az, amely két nap óta az én ingem derekában lappangott. Nem bírtam ellenállni a kísértésnek, és egy óvatlan pillanatban, mikor Lacika az asztalra könyökölt, lesodorgattam a kincset az atilláról. Meg kell vallanom, hogy a büntudat csak a gyomromon keresztül ébredt föl bennem, de egy percig se haboztam a jóvátétellel. Még aznap délelőtt beosontam az öregtemplomba, s az oltárterítő megcsókolásának örve alatt odacsempésztem a gombot az Úr asztalára. Talán egyszerűbb lett volna a Lacika zsebébe csúsztatni, de akkor a jó Isten nem tudott volna róla, s én vele akartam a barátságot helyreállítani.

S azon az estén csakugyan azzal örvendeztetett meg édesanyám:

- No cselédem, kertészpecsenye lesz a vacsoránk.

Hát az volt, de bicska nem kellett hozzá. Kertészpecsenyének a sült-tököt csúfolja a szegény ember. Jó étel az annak, aki szereti, de én hamarosan felmondtam neki a barátságot. Tél végén már vizet ereszt a tök, és elnyálkásodik a méze. Visszakívántam a mindennapi kenyeret, hajával, béivel. De bizony néha a hajával is be kellett érni. Igaz, hogy amint kitavaszkodott, hetipiacos napon zöldhagymát is lehetett hozzá kapni. Ez volt a bérem azért, mert Vak Márinak, a zöldséges kofának hazatoltam a piacról az üres talicskáját.

Rossz esztendő járt, mostohán bánt velünk a földesckénk. Amit meghagyott a fagy, elverte a jég, leégette a nap.

- Az idén aszalt cseresznyét termett a cseresznyefa - vágta a sarokba esténként az apám a posztó-tarisznyát.

Az is jó volt nekem már akkor, a magjára száradt cseresznye. Olyan szűkös volt nálunk a kenyér, hogy egyszer színét se láttuk három napig.

Éhesen ödöngtem az utcánk gyepes árokpártján, mikor a gazdag Dobákné, a csirkéskofa rámkialtott a muskátlis ablakukból:

- Te gyerek, szagass a malackámnak egy kis papsajtfüvet ott az árokparton!

Szép, kövérlevelű papsajtok bodorodtak ott, a levelüket megszedtem a malackának, én magam meg teleraktam a zsebemet szép kerek papsajtocskával. Abból lesz énnekem jó vacsorácskám.

Gazdag Dobákné igen meg volt elégedve a munkámmal. Nagy karéj fehér kenyeret adott napszámba.

- Megállj, kenek rá mézet is - fordult be a kamrába.

De én már akkor kívül voltam a kisajtón, és nekiestem a kenyérnek. De a falat nem ment le a torkomon, mert megképzett előttem az édesanyám sápadt képe.

- De jó volna visszarágasztani - néztem a megcsönkult karajra, s belemarkoltam a papsajtba. Pedig most már nem volt olyan jóízű, mint azelőtt.

Édesanyám azonban nem örült meg a kenyérnek. Inkább sírva fakadt, és visszaerőltette rám az ajándékom.

- Én már megettem a másik karajt - vörösödtem el. (Azóta se esett hazugság ilyen nehezemre.)

Anyám meg azon erősködött, hogy ő is vacsorázott már. Még pedig bundás gombócot. (Az meg a hajába főtt krumplinak az ünneplős neve. Nem rossz étel az se, ha só is van hozzá.)

- Hanem tudod mit? - törülgette meg anyám a szemét. - Eltesszük a kenyeret apádnak. Szegény ki lesz éhezve, ha hazaér a szőlőből.

Azt már én nem értem ébren. A papsajttól jó álma van az embernek, nem fekszi meg a gyomrát. Csak hajnalban ébredtem föl a szóváltásra.

- Ne bánts, fiam, jobb lesz az nektek itthon - hallottam az apám szavát. - Én elvagyok kenyér nélkül is, ellát engem az eperfa.

- No minket se féltsen - kevélykedett anyám s belecsúsztatva a kenyeret a tarisznyába. - Jó az Isten, ma is ad annyit, mint tegnap.

Hát éppen annyit adott. Papsajtocskát, sárgarépácskát, krumplicskát. De még egy darab sajtocskát is találtunk a láda fenekén. Ott felejtődött még a télen, s úgy megkeményedett, hogy nem vette magába a kést. Anyám örült is neki nagyon, mert így az egészséget nekem adhatta. Azt mondta, az ő foga már nem bírja.

Még akkor is a kövé vált sajtot majszoltam, mikor este az apám hazaért a szőlőből. Vígán csóválta meg a tarisznyáját:

- No, Ferkó, találd ki, mit hoztam neked?

- Jaj, mit? Tán fürjecskét? - ugrottam fel lelkendezve.

- Nagyobb újság ez annál is - bontogatta a tarisznya csücskét. - Nézd-e, madárlátta kenyér!

Tulajdon az a kenyér volt, amit én adtam anyámnak.

Azóta tudom, mi az a „mindennapi kenyérünk”.

A GYÉMÁNTCSERÉP

Az íróasztalomon van egy kis japán puszpángfatányér, abban tartogatok én mindenféle piros, kék, sárga üvegcserepeket. Hogy hol veszem őket? Hát találgatom őket az utcán, hol az aszfalton, hol az árokparton. Hogy minek kellene ezek nekem? Hát csak eljátszogatok velük, mikor nagyon fáradt vagyok, és se látok, se hallok már azoktól a kis fűrészektől, amik az agyamban nyiszognak. Van azzal így más ember is, s az akkor a fűrészmalomát elviszi a színházba vagy a kaszinóba, vagy belefúrja a nagyvankosba és rászorítja a kisvankosokat, vagy ha semmi se használ, akkor összevesz a feleségével. Nem mondom, ezek is jó módszerek lehetnek, de az enyém biztosabb, és kevesebbe is kerül. (Nem az asszonnyal való összeveszés ruina az emberre, hanem a kibékülés.) Én se a magam fejét nem viszem sehova, se a más fejét nem harapom le ilyenkor, hanem fölveszek egyet a színes üvegeimből, és azon keresztül nézem a kezemet, a szobát, a fákat. Kiszököm ebből a színes világból egy piros világba, kék világba, sárga világba, és az olyan különös, hogy a kis fűrészek egyszerre elhallgatnak tőle. És amikor csönd lesz bennem, akkor ráfogom az üvegcserepet az égre, és azon keresztül mindig meglátom az Istent.

Most is éppen olyan, mint kisgyerek koromban volt, mikor a gyémántcserepet találtam a szülőúton.

A gyémántcserep már messziről úgy tündöklött ki a homokból, hogy majd kiverte a szemem. Nagyot dobbant a szívem, mert mindjárt ráismertem.

- Gyémánt! - szaladtam oda lelkesedve, s beletörülgettem a kincset az ingem derekába.

Közről nem ragyogott úgy, de ha napnak tartottam, vakítóan szórta a szikrát. Bizonyos voltam benne, hogy valami jókedvű tündér hajította az utamba, aki meghallotta, milyen jó gyerek vagyok. Akkoriban tudtam, hogy a tündérek úgy röpködnek körülöttünk, mint a legyek, s azt hittem, úgy szórják szanaszét a gyémántot, mint én a cseresznyemagot.

- Ugyan melyik lehetett? - néztem körül a kutyatejvirágos homokon.

De nem röpködött ott egy fia-tündér se. Mindössze egy cinege bujkált a gilice-tövisek közt. Igaz, hogy az is azt kiabálta:

- Kincs! Kincs! Kincs!

A szememhez emeltem a kincset, és láttam rajta keresztül Tündérországot. A kutyatejvirágok szivárványszínű fáknak látszottak. A csillámos homok csillogott-villogott, mint a porrátorított gyöngy. Kék hangyák mászkáltak rajta, és a legyek úgy villantak el előttem, mintha röpködő rubintcsöppek lettek volna.

Nem voltam, nem is leszek már többet olyan boldog az életben, mint akkor voltam. Annyiszor jártam Tündérországon, ahányszor akartam. Nem kellett hozzá egyéb, csak a gyémántcserep. Azt meg nem kellett féltennem senkitől, mert csak én tudtam, micsoda. Még az édesapám is üvegdarabnak nézte, pedig az volt a legokosabb ember a világon.

Egyszer, ahogy az ünneplő kabátkám zsebében megtalálta a kincset, megpirongatott:

- Hát azt a pohárcserepdarabot mit hurcolod magaddal, te bolondos? Hiszen kilyuggatja a ruhádat.

- Ó, dehogy - sompolyogtam ki a szobából, s attól fogva éjszaka is a markomban szorongattam a kincset, hogy senki el ne vehesse tőlem.

Utoljára aztán odaadtam magamtól. Még pedig a jó Istennek adtam oda egy orgonaszagú, ragyogó tavaszi vasárnap. Annak a jó Istennek, aki olyan szomorúan nézett le rám az ó-templom gyertyafüstös, régi oltárképéről. Ott ült hosszú kék palástban a felhők fölött, aranykorona volt a fején, rózsakoszorús angyalkák röpködtek körülötte, és nézett, nézett maga elé szomorúan. Pedig az öreg-templomban minden olyan vidám volt. A nyitott ablakon bebújtak az orgonagallyak, vadméhek döngicséltek a tömjénfüstben, nevetett a napfény az anyókák fehér haján és a gyerekszemek tükrében. Csak az Istenke nézett örökkön olyan szomorúan, ahogy csak az tud nézni, aki mindig maga van.

Nagyon megsajnálta a jó Istent és azt gondoltam magamban, hogy neki adom a gyémántomat.

- Majd meglátod, milyen szépet látsz ezen! - néztem biztatón a képre, ahogy odasompolyogtam az oltár elé.

Kis fatányér volt az oltár sarkán (olyan, amilyen most az íróasztalomon van), jó emberek abba rakosgatták, amit Isten dicsőségére, szegények gyámolítására szántak. Abba tettem én is a gyémántomat az aranykrajcárkák, a fényes ezüsthatosok fölé.

De a gyémánt megcsörrent az Istenke pénzein, és Fekete harangozó, aki alacsony szalmaszékén az oltár mögött szundikált, mert ott jó hűvös volt és a legyek se csíptek, a harangozó kitekintett a csörrenésre, és haragosan rám mordult:

- Takarodsz, te gyerek, azzal az üvegcsereppel!

És ahogy utánam hajította a kincsemet, az nekem jobban fájt, mintha a fületem húzta volna meg, ahogy a tisztelendő úr szokta, ha megakadtam a „kilenc idegen bűn”-ben. Szepegve bújtam meg egy nagy magas padban, amelyikből a fejem se látszott ki, és addig keseregtem, míg utoljára magam maradtam a templomban.

Már leborult az este, elhallgatott a vadméhek zsongása, csak a Fekete harangozó lassú horkolása hallatszott az oltár mögül. Az Istenke képe az örökmécs pislogásánál még szomorúbbnak tetszett, mint a napsütésben.

- Mégiscsak a tied lesz! - kacsintottam a jóistenre, és a gyémánttal lábujjhegyen odaóvakodtam az oltár elé. Szép lassan tettem le, hogy ne csörrenjen, a harangozó nem ébredt föl, és én elégedetten surrantam ki a templomból.

De hogy a porticusba értem, visszarettentem. Nagyfejű béka lepkedte ott a katonabogarakat, és nem mertem tőle kimenni.

- Megvárom, míg megvacsorázik - fordultam vissza, és behúzódtam a legutolsó padba, a missziós-kereszt tövébe. Ott bóbiskoltam egy darabig, s talán el is aludtam volna, mikor egyszer csak szárnyzuhogást hallok az oltár felől. Odariadok: hát az angyal-fiókák röpködnek le az oltárképről. Az egyik éppen a fatányérkát tette a jó Isten ölébe.

- Látod, Uram, mégis csak jók az emberek, - muzsikált a szava, ahogy kifordította a tányérkát.

Aztán a tányérkát visszatette az oltárra, a jó Isten pedig fölszedte a pénzeket az öléből, és egyenként visszadobálta őket a tányérra. Csak azt csodálom, hogy egyik se csengett, mikor olyan magasról leesett.

- Ez bizonyosan azért van, hogy Fekete harangozó föl ne ébredjen - gondoltam magamban.

És szórta, szórta az Istenke a pénzeket, és nézett szomorúan maga elé, és csak akkor kezdett el mosolyogni, mikor az én gyémántom a kezébe került. És attól fogva a mosolytól egyszerre szivárványszíne lett az éjszakának, egészen olyan, mint amilyent a gyémánt szokott mutatni.

- Ezt elteszem - méregette a tenyerén a kincset, és eltette a kék palástja alá. És ezen elmosolyodott az egész templom, a haragos kopasz kőszentek is, és láttam, hogy még Fekete harangozó is mosolyog álmában, aki tán az édesanyja ölében mosolygott utoljára. És mosolyogtak az angyalok is, amikor megszólaltak:

- Pohárfenékből való cserép az, Urunk!

- De hát nem látjátok, hogy világít! - csengett az Isten szava, és egyszerre úgy teleragyogta az éjszakát az Úr kebelén nyugvó üvegdarab, hogy be kellett hunyni a szememet.

Mikor fölnyitottam, bepiroslott a hajnal az ablakon, imádkoztak az orgonák sűrűjében a fülemülék, és Fekete harangozó rázta a vállamat.

- Ejnye, de elaludtunk, te üveges kisgyerek - mondta olyan szelíden, ahogy ez a mogorva vénség sohase szokott beszélni.

Kidörzsöltem az álmot a szememből, és ijedten pillantottam oda az oltárra. De mingyárt megnyugodtam: az aranykrajcárok és az ezüsthatosok ott voltak, de a gyémántom nem volt ott.

Az azóta mindig ott van a jó Isten kebelén, akit én most is mindig úgy látok az üvegcserepeken keresztül, mint akkor láttam, csak éppen hogy most már tudom, hogy a jó Isten nem azért szomorú, mert mindig egyedül van, hanem azért, mert sohase lehet egyedül.

ÉN ÉS A ZENE

Ne tessék rossz néven venni, hogy én vagyok előbb, mint a zene. Nem szerénységből van ez így, hanem amilyen a kérdés, olyan a felelet. A kérdésben pedig ilyen volt a sorrend. Idézhetem szószerint is:

- Szíveskedjék lehetőleg érthetően és röviden arra a kérdésre felelni: milyen az ön viszonya: *a) az énekhez, b) a zenéhez?* Szíves válaszát a hó végéig kérjük, mivel akkor rovatunkat lezárjuk.

Ezt a kérdést Budapestről intézte hozzám egy olvashatatlan aláírású úr, és ellenjegyezte egy másik olvashatatlan aláírás. Az egyik mint szerkesztő, a másik mint kiadó. Közlik velem azt is, hogy ezt a kérdést hazánk több jelesének is fölítették. A honorárium nem sok, csak tízezer korona. Tudniillik hogy hazánk jelesei tartoznak ennyit fizetni válaszuk közzétételéért, amire a zenekedvelő magyar közönség rendkívül kíváncsi.

Nem tagadom, nagyon jólesett ez a figyelem. Először azért, mert ritkán van alkalma az embernek a mai világban tízezer koronáért hazánk jelesének érezni magát. Másodszor azért, mert így végre magam is tisztába jöttem vele, hogy milyen is az én viszonyom az énekhez és a zenéhez. Szégyen, nem szégyen, eddig sohse gondoltam rá. De ha már a zenekedvelő magyar közönséget is úgy győtri ezirányban a kíváncsiság, akkor illik, hogy magam is számot vessek magammal.

Hát az ének ügye nem éppen komplikált. Tegnap délután nekem kellett elaltatnom az unokámat. Az elaltatásnak többféle módja van. Az ember a bal karjára veszi az elaltatandót a pólyában, megy vele le és fel a szobában, s a szabad kezével ott ütögeti a pólyát, ahol leg-gömbölyűbb benne a gyerek. Lehet úgy is csinálni, hogy az ember föl se kel az íróasztaltól, hanem a babakocsit egy zsineggel hozzáköti a lábához, aztán hol előre rúgja a lábát, hol hátrarántja. Én azonban szeretek előírásos nagyapa lenni, s régi szép családi novellákból úgy tudom, hogy a rendes nagyapák dallal altatják el unokáikat. Hát megpróbáltam a rendes nagyapáságot. Az eredmény magamat is nagyon meglepett. Az unokám most tette életében az első öntudatos mozdulatot: bedugta mind a két fülecskáját.

Azt hiszem, a kérdés *a)* pontjára lehetőleg értelmesen és röviden feleltem.

A zenéhez való viszonyom már komplikáltabb.

Olyan ötesztendő lehettem, mikor a kocsiúton találtam egy rézből való aranykrajcárt. Első, utolsó talált pénzem volt ez életben. Az apám ezt is el akarta tőlem venni azzal az indoklással, hogy azon a pénzen, amiért nem dolgozott meg az ember, úgy sincs isten áldása.

Ebből látnivaló, hogy az apám kissé doktrinér ember volt, ami a szűcsipari pályán különösen megbecsülni való erény. Én azonban már akkor is gyakorlati észjárású férfiú voltam. Befektettem a talált pénzt. Mégpedig körtemuzsikát vettem rajta a ponyván áruló tótoknál.

A körtemuzsika nagyon elegáns hangszer volt, az egyik oldala piros, a másik sárga, addig, amíg hol a szájával, hol a kezével le nem szedte róla az ember a festéket. De szépen szóló muzsikának akkor is megmaradt, mikor az eleganciáját elvesztette. Kár, hogy kiment a divatból. Filharmonikusok ugyan nem igen használhatnák, de például a parlamenti harmóniát nagyon eredményesen lehetne vele szolgálni. Azt hiszem, a házelnök is méltányolná úgy, mint ahogy Borbás keresztanyám méltányolta, akit először büvöltem el zeneművészetemmel.

Megálltam az ablak alatt, és megrikkantottam a körtemuzsikát.

Keresztanyám bazsarózsaképe mindjárt kipiroslott a zsalun.

- Ejnye, te vagy az, gyerekem? Azt hittem, valami eltévedt rigó. No tartsd a kalapodat! Ezt azért adom, mert olyan szépen fújjad!

Egy aranykrajcár hullott a kalapomba. Öt perc múlva mellé pendült a második.

- Ezt meg azért adom, hogy most már ne fújjad!

Így bukott meg öt perc alatt az apám puritán közgazdasági elmélete. A talált krajcár már fiadzott kettőt, pedig még csak egy keresztanyámnál próbáltam szerencsét.

A szegénysoron ugyanis másképp látják el az embert keresztanyákkal, mint a királyoknál. A princeknek egy keresztanyjuk van és sok keresztnevük. A szegényember gyerekének keresztneve csak egy van, de annál több a keresztanyja, és ez sokkal okosabb berendezkedés. Most már öreg ember vagyok, de még most is sajnálom a szegény kis princeket, hogy mennyit sírhatnak azok, míg valamennyi keresztnevüket megtanulják! Sokkal jobb az, ha csak egy keresztneve van az embernek, de azon tizenöt keresztanya becézgeti, hullatván a kalapjába az aranykrajcárt.

Tizenöt keresztanyához természetesen legalább tizenöt keresztapa is tartozik. Azokról azonban meg kell állapítanom, hogy nem mutattak annyi fogékonyságot a zenéhez, mint a nők. Ők mindjárt a második krajcáron kezdték, és azon az óhajtáson, hogy álljak odébb egy házzal.

Rám estellett, mire alvéget, felvéget bejártam és minden komán, komaasszonyon, sógoron behajtottam a zenepénzt. Úgy tele lett a kalap, hogy alig bírtam. Mire a magunk ablaka alá értem, le is kellett tennem a földre. Isten látja a lelkem, hogy nem a pénzvággy, hanem a tiszta művészi ambíció vezetett, mikor itt is megszólaltattam a szépen szóló muzsikát.

Már alig lihegtem, mikor kiszólt az apám:

- Ejnye, de fene-szépen szól!

- No - gondoltam magamban -, most jön az aranykrajcár.

De hát megcsalt az emberismeretem. Nem az aranykrajcár jött. Az apám jött, egy frissen hasított szíjostorral.

- Eddig fújjad, most már járjad - mondta minden harag nélkül, az elfogulatlan műbíráló hangján.

De itt olyan intim részlet következik, amely nem tartozik a haza zenekedvelő közönségére. Érje be azzal, hogy azóta nem foglalkozom zenével, legföljebb nádihegedűvel. Az a szokásom azonban azóta is megmaradt, hogy szótfogadok azoknak, akik unják a nótámat. El lehet engem hallgattatni, csak a kalapom kell kibélelni aranykrajcárral.

TETRAKONTAOKTAÉDEREK

Ma reggel, ahogy átmentem egy kis zöld-szagért Újszegedre a füzesbe, örvendetes találkozásom esett egy régi ismerősömmel, akihez harmincvalahány esztendeje nem volt szerencsém. Neki, szegénynek, most se volt se öröme, se szerencséje, amennyiben meglehetősen züllötten feküdt egy pad alatt, mind a negyvennyolc oldalán.

Nem móka ez, kérem szépen; a szóban forgó egyénnek a szó legszorosabb értelmében negyvennyolc oldala van, tehát nagyszerű városatya lenne belőle. (Hirtelenében nem jut eszembe sokoldalúbb foglalkozás, de úgy látom, a városatyák csakugyan mindenhez hozzászólnak. Bizonyosan azért, mert mindenhez értenek.) Éle is van vagy hetven, tehát lehetne színikritikus is. Sarka, gondolom, huszonhat van, tehát kész politikai talentum, mert minden helyzetben a sarkára tud állni. S ez a tömérdek képességű egyén még se megy se városatyának, se színikritikusnak, se követnek, hanem beéri azzal, hogy test gyanánt szolgál a haza ifjúságának. No, nem kell rosszat gondolni így érettségis időben; csak olyan mértani testet értek, akin a kis diákok a kristály alakokat tanulmányozzák.

Az én ismeretségem is még diákkoromból való a tetrakontaoktaéderrel. Innen a gyűlölség is, amely harminckét esztendő után durva bosszút állatott velem a tetrán a világ minden kis diákjai nevében.

- Ó, gonosz, gonosz, gonosz! - döfködtem bele a botomat az ocsmány kéregpapírfigurába, és addig tapostam a cipőm sarkával, míg nem maradt rajta mértani ábrázat.

Mert én is voltam valaha kis diák, én is tanultam *test*-eket szerkeszteni!

Ó, milyen öröm volt a nádtetejes házakban, mikor a szabályos jegcrendszer első alakjait összebarmoltuk, mink, nehézkezü szegényember-gyerekei!

- Mártony - állt ki estefelé a kisajtóba Puci takács, a homlokára tolt okuláréval -, oktajédert csinál a gyerek! Mit szól ehhez, Mártony?

Márton, az édesapám, nem szólt semmit e hívságos kérdésre. Volt neki magának is elég ügye-baja - mert szücsmester volt, s abban az időben mifelénk még a szenátor is subában reprezentált -, és soha nem avatkozott a gyerekei dolgába. Ha tanultunk, tanultunk, ha nem, nem - bizony miértünk nem hajtogattak malacot a professzor urak udvarába.

Legföljebb én voltam a malac, mire elkészültem egy-egy testtel. De azért megcsináltam őket, ha nyakig belecsirizedtem is az igyekezetbe. A hexaéder, az oktaéder, az ikositetraéder, a pentagondodekaéder mind ott merészkedett már a kemencenyakon. Igazság szerint nem ott lett volna a helyük, de szegény anyám így könnyebben fölhívhatta rájuk a szomszédasszony figyelmét. Még most is hallom, ahogy mondja panasznak álorcázott szemérmes kevélységgel:

- Nézze már, Ágneskám, milyen bolondokat csináltak mostanában a szegény diákfiammal azok a kórságos peresztorok. Nagy ész kell ehhez, tudja, meg az a tömérdek petlóreum, mikor hajnalig is elkínlódik velük.

Hát még mikor a rettenetes tetrakontaoktaéder jött! A negyvennyolclapú, a hetvenélű, a huszonhatsarkú állat. A gyémánt kristályalakja! Ezzel a barommal nem boldogultam sehogyse. Összenyirbáltam a test vázának egy félmázsa kéregpapírt (most nem futná az árát egyhavi fizetésem), egy rizsma kékpapírt borítólapnak, kétannyi sárgát az éleknek, - csak nem akart az szerves egésszé kögülni. Se ételem, se italom egy hétig; egyik éjszakám álmatlanabb, mint a másik; ha elaludtam, százmillió tetrakontaoktaéder százbillió csúcsa szurkált föl álmomból;

sápadtan bolyongtam, mint a hazajáró lélek, s azt hiszem, fekete hajamban akkor jelentek meg az első ősz szálak. Hiába, a negyvennyolc lap csak nem gömbölyödött eggyé.

Mikor aztán semmi se segített, a legősibb metódushoz folyamodtam: a zálogos tehénéhez. Édesapám erre csakugyan tudomást vett rólam, és a nyakam közé szedett egy frissen hasított szíjjal (bárányéből hasította, nem az én bőrömből), hogy legyen miért sírnom. Azután kérdezte meg: mi lelt.

- A tetrakontaoktaéder... - bömböltem keservesen.

Apám megint a kezébe vette a szíjat, mert nem szerette, ha csúnyákat mondanak. Sietve siettem a magyarázattal:

- Apám, nem tudom megcsinálni a testet, a negyvennyolcast...

Apámnak erre fölragyogott a mély árnyba bújt szeme. Micsoda? Negyvennyolcas? Az már beszéd! Az aztán iskola, ahol ilyent tanítanak! - S fölugrott a verpánk mellől, kapta a görbe szabókést, fogta a kéregpapírt, s egy kis félóra múlva olyan tetrakontaoktaédert kanyarított, hogy azt a Kohinoor is megkívánhatta magának.

Ki nem mondhatom, micsoda örömmel vittem az iskolába a nevezetes állatot. Először annak örültem, hogy nekem van, másodszer annak, hogy másnak nincs. Negyvenünk közül egy se tudta megcsinálni. Tanárom a szívére ölelt és *genie*-nek nevezett. (Persze *e* nélkül, de *g*-vel.) Én ugyan *zs*-vel se tudtam volna, mi az, de így is nagyon tetszett a szó. Elhatároztam azonban, hogy jogos tulajdonosának, az apámnak nem adom át, mert megint megver. Azt hiszi, csúfolom.

A tetrakontaoktaéder elemeit ilyenformán egész az év végéig az én példányomon tanulmányozta az osztály. Exámen után szétbontottam a kis húgom kedvéért. S akkor derült ki, hogy nem is negyvennyolc oldala volt, hanem negyvenkilenc. Szegény apám szélső függetlenségi volt világéletében.

EGY GYÁSZJELENTÉS SZÉLÉRE

Minden gyászjelentést megsóhajtok egy kicsit, amikor szétnyitom, de úgy elborongani nem igen szoktam egyikén se. Nem vagyok irigy természetű ember, és senkitől se sajnálom az örök békességet, ami mégis csak a legnagyobb jó az életben.

- No, te szegény, te már elvégezted? - mondom a szomorodott szívvel jelentett névnek, amire már senki se ért, és akár ismertem, akár nem, ültetek a sírjára egy kis virágot, amilyen hitem szerint éppen megilleti. Kisgyerekek sírjára mandulavirágot gondolok, fiatal lányokéra tubarózsát, szép asszonyokéra lafránszot, öregemberekéra császárszakállt, anyákéra golgotavirágot, államférfiakéra kakastaréjt, tudósokéra vadsárgarépát, írókéra délignyitót, és a kormányfőtanácsosokéra pénzecskevirágot.

Ma reggel kaptam egy gyászjelentést, mely kibuggyantotta a szememből a könnyet, és ahogy a reszkető prizmán át néztem a Flórián páter nevét a falusi nyomdában összebarmolt gyászlapon, egyszerre papucsvirágokká formálódtak előttem a keret kacskaringói.

Sok-sok éve már annak, amikor utoljára láttam Flórián páttert, aki nyugalmazott katonapáternek került a vidékünkre és arról volt nevezetes, hogy nyáron is báránybőr sapkában járt. Beszéltek, hogy régebben más furcsaságai is voltak, például, hogy a kis kápolnában, ahol misézni szokott, két töltött puskát tartott az oltár mellett, és azokat mindig elsütötte, mikor a *glóriá*-t mondta, mert regimentspáter korában úgy szokta meg, hogy a díszlövés hozzátartozik az Isten dicsőségéhez. Ez egy ideig nagy gyönyörűsége volt az ájtatos híveknek, de egyszer valami öreg templompribék, akit kikergetett a páter a templomból, mert meg akarta vele szenteltetni a piócákat, amikkel kereskedett, följelentette a tisztelendőt a püspöknel. Úgy hírlett, hogy akkor nagyon csúffá tették odafönt Flórián páttert, a puskákat is elvették tőle, és attól fogva az öreg tisztelendő csak csöndes misét mondott a templomban, és káromkodni is nagyon csöndesen káromkodott, ha mise után szilvórium helyett törkölyt öntött a pohárkájába Csillag úr, akinek kocsmacégérjén egy Molinár-baka nyakalta az ákovitát, merev ujjával peckesen mutatva a bakancsa felé, amelyet ez a felírás koszorúzott: *Zum Soldaten*.

És mikor már ilyen nagyon csöndes ember lett a páter, akkor érte a legnagyobb szégyen: valami jótét lélek feljelentette a váci püspöknek, hogy a tisztelendő úr papucsban mondta a hajnali misét.

Zimankós téli hajnal volt akkor, és kegyetlenül rázták a szelek a Hatrongyost, amely pestises betegek lazarétuma volt valaha, s mikor már annak se volt jó, akkor Flórián páternek csináltak belőle enyhelyet. Szelemenjeit megőrölte a szű, zsindeyét lerothasztotta az eső, a padlata penészes volt, a falai repedezettek, és nem volt egyetlen csukható ablaka sem. Mármost tessék elképzelni egy téli hajnalt, mikor havas eső esik, és üvölt a temető felől a felszél, és csak azért nem viszi el a Hatrongyos tetejét, mert már rég nincs neki teteje. Még sűrűlik a sötét mindenütt, csak egy ablakon szivárog ki a mécsvilág: Flórián atya már talpon van, készül a hajnali misére.

Persze körülményes dolog a készülődés, mert törődött ember már Flórián atya, és sok motyót kell öreg testére szedni, hogy kibírja a kápolna gyilkos hidegét, ahol abban az időben igen szegényesen lakott a jó Isten. Igaz, hogy ami szél a repedt ajtón befütyült, az kimehetett a törött ablakon. De közben a csontja velejéig didergett az ember. Különösen a láb, a láb - azt nem győzi már felfűteni a fáradt, öreg vér!

Szerencsére Flórián atya jól el van látva meleg lábbelivel. Borjúbőr csizma, bélés is van benne, húsz esztendeje szolgál, de csizma az még most is, nemhiába, hogy keresztapja cselekedte, aki híres-nevezetes vargamester volt valaha Kukáliában, az Isten nyugtassa szegényt!

Én ismertem e hosszú életű csizmát, és ismertem azt a cinegeképű kisleányt is, aki éppen akkor zörgette meg az ajtót, mikor Flórián páter beleigazította magát a kukáliei bőripari remekbe.

- Ki van ott?

- Ego sum Franciscus discipulus. Laudetur Jesus Christus.⁹ Minisztrálásra jöttem, domine páter.

- In aeternum, amen.¹⁰ Gyere be, fiam.

Becsusszan az ajtón a Franciscus discipulus. Csupa lucok a gyerek, átáztatta a hólé a felső temetőtől a kis kápolnáig. Vacog a foga az isten szegénykéjének, tócsa marad a lába nyomán.

- Per amorem Dei¹¹ - hőköl vissza az öreg katonapap -, hát a te lábadon mi az a kék?

- A bőröm - mondja a cinegeképű.

- Hát csizmád nincs?

- De van, csakhogy azt most édesanyám húzta föl, mert a vásárcútra kellett neki menni vízért.

Flórián atyának fáztában is melege lett. Úgy ágaskodott föl a három szál haja a kopasz fején, mint Szent Péteré az oltárképen.

- Gyere ide, te trifurcifer, húzd le a csizmámat.

A cinegeképű megtette.

- No, most húzd föl!

A cinegeképűnek most még könnyebb volt szót fogadni. Derékig belesuttant a csizmába.

- No, most eredj, zörgess be a harangozónak, azután várj meg a porticusban.

S ahogy a cinegeképű elcsuszogott, Flórián atya előkaparásztta az ágy alul a keshedt papucsait. Bizony a lábujja kikéredzett belőlük, mire az oltár elé került, de hát azért a Rorate coeli¹² így is csak fölhalált az égbe.

Sohase tudtam meg, mit szolt a váci káptalan a papucsos miséhez, hanem abban bizonyos vagyok, hogy mikor most Flórián páter a csillagmorzsával kavicsolt tejúton ballag a mennyei parókia felé, a jó Isten fele úton elejbe szalajtja a legkedvesebb angyalkáit, hogy papucsban kattyogó öreg lábai elé a legpuhább felhőcskéket terítsék szőnyegül...

⁹ *ego sum Franciscus discipulus. Laudetur...* - Ferkó vagyok, a diák. Dicsértessék...

¹⁰ *In aeternum amen* - mindörökké, ámen

¹¹ *per amorem Dei* - az isten szerelmére

¹² *Rorate coeli* - harmatozzatok, égi magasok. (Egy egyházi himnusz kezdő szavai.)

ISTEN ÁLDJA A TISZTES IPART!

Éppen a magyar kisipar szomorú helyzetéről szóló elkeseredett vezércikket fejeztem be a helyi lap számára, mikor hallom, hogy valaki az udvaron a mindenszentek litániáját imádkozta.

Ez a ház, amelyikben lakom, nincs éppen kongregációs szellemmel telítve, azért kissé meglepődve néztem ki az ajtón. Tán búcsúsok mennek keresztül a két utcára néző udvarunkon?

Nem, csak a feleségem állt a spájzajtóban kisírt szemekkel, és éppen ott tartott, hogy „Szent Özséb püspök, könnyörögj érettünk!”

- Mért éppen Szent Özséb? - bámultam rá.

- Azért, mert az lakatos volt, mielőtt püspök lett volna. Én még szegény nagyanyámtól tanultam, hogy azt kell segítségül hívni, ha a kulcs nem akar kijönni a zárból.

- Hát mért nem szólsz nekem? - kérdem bosszúsan. - Nem vagyok én még annyira az ördögé, hogy egy megvetemedett kulcsot ki ne bírják rántani az ajtóból!

Kár volt az ördögöt emlegetni, mert a tenyerem már olyan volt, mint egy vértanúé, de a kulcs csak nem akarta a jót követni. Pedig már a martirológiát is elmondtam, noha más hangsúllyal, mint a feleségem.

- Mért szólsz ilyenkor nekem? - fakadtam ki utoljára férfiúi következetességgel. - Én író vagyok, nem lakatos.

A feleségem csak rám nézett, de nem mondta ki, amit gondolt: hogy mennyivel többet érne, ha lakatos volnék!

Ami igaz is, mert akkor helyben lett volna a lakatos, de így el kellett érte küldeni a Jolán szobalányt. (Mári ugyan ő és szolgáló, de ha már belekerül az újságba, mégis csak előkelőbb így.)

Jolán tehát elment lakatosért déli harangszókor, és odajárt érte esti harangszóig. Nyolc lakatosműhelyben járt és mind a nyolc helyen azt mondták neki, hogy ebben a drága világban egy rongyos kulcsért nem érdemes kifáradni. Már azon tűnődtem, hogy minden zárat elpusztítunk a spájzajtó kedvéért - vannak erre történelmi analógiák is -, de akkorára megérkezett Jolán a kilencedik lakatostól. Ez a kilencedik lakatos nagyon emberséges ember volt, föl-emelte az eléje térdelő leánykát, és megígérte neki, hogy ha legközelebb dolga akad valahol a környéken, akkor ide is benéz, de azt csakugyan ne kívánják tőle, hogy ilyen locspocs időben, pocsolyákon keresztül ugráljon ide egy kulcsért. Ha meg lefagy a hólé, akkor nagyon csúszós lesz, és ő már negyven év óta nem szeret iringálni.

Úgy számítottuk ki, hogy ilyen körülmények közt húsvétig nemigen számíthatunk a lakatos látogatására, és mivel élni addig is kell, legjobb lesz érte egy konflist küldeni.

A feleségem ugyan attól félt, hogy megsértődik a mester, amiért nem kétfogatút küldtem érte, de úgy látszik, a szerencse mellém szegődött, mert a mester az egyfogatún is megjelent. Elszívta egy szivaromat, megcsipkedte Jolánt, kifejtette, hogy a lakatosipar helyzetén csak az segítene, ha minden városban csinálnának internáló tábor, és annak minden celláján két lakat volna, aztán föltekintte a szemüvegét, megnézte a kulcsot, és azt mondta:

- A helyzet behatóbb körütekintést igényel.

- Mi? - meredtem rá megdöbben.

- Igen, igen - azt mondja -, holnap is el fogok jönni. Akkorára talán a helyzet is megfordul, és felülkerekedik az országos kormányzatban a zsenialitási eszmeerő.

Nem mondhatom, hogy a mester ne lett volna szótartó, mert csakugyan megjelent másnap, és most már sokkal itthonosabbnak érezte magát nálunk. Megjegyezte, hogy ő a kubát jobb szereti, mint a rövid szivart, a nagyságos asszony jobban tetszik neki, mint a szobalány, ha zsidók volnánk, akkor nem állna velünk szóba - végre pedig felszólított, hogy menjek be a spájzba, és toljam belülről a kulcsot, ő majd húzza kívülről.

Alázatosan szót fogadtam, s el kell ismernem, hogy a mester értette a dolgát... Nem telt bele félóra, mire elkiáltotta magát:

- Megfordult már!

Nem a kormányzati helyzetre értette, hanem a kulcsra, amely nagy csattanással csakugyan elfordult, azonban úgy látszik, megbánta elhamarkodott lépését, mert aztán többet nem fordult se te, se tova.

- No, ezzel megjártuk! - kacagja a mester elégedetten.

Én azonban rosszat sejtve rugdostam meg az ajtót:

- Nyissa ki!

- Nono, kérem - nyugtatott meg a zsenialitási eszmeerő hitvallója -, sohse volt jó az a nagy sietség. Majd később visszajövök.

Ennek már négy órája, de a mester még nem jött vissza. Pedig már háromszor küldtünk érte, ígérve neki négylovas hintót, esperesi cingulusos szivart és a Notre Dame de Sionból kikerült valódi szobalányt. Attól tartok, hogy legközelebbi vezércikkemet a lakatosipar szomorú helyzetéről még mindig mint internált fogom megírni.

HARMADIKON

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy én nem szoktam harmadik osztályon utazni, mert a sportnak ezt a nemét fölöttébb kedvelem. Azért utazom harmadik osztályon, mert én vidéki író vagyok és vidéki múzeumigazgató, azoknak pedig ez a klasszis dukál. Egészen más volna, ha például a toronygombaranyozók szaklapjának kiadóhivatali segédfőnökhelyettese lennék, és a keresztanyám jóban volna valamelyik társadalmi egyesület alelölülőjével. Akkor nekem elsőosztályú szabadjegyem volna, és nemcsak a sürgönykarók állnának előttem haptákot, hanem az állomásfőnökök is, mikor a főntartott szakaszomat megmutatnák. Azonban az a jó asszony, aki keresztelésemmel képviselőként mondott ellene az ördögnek és minden incselkedéseinek, már harminc esztendeje meghalt. S noha kvalifikált kijáró lett volna, mert se írni, se olvasni nem tudott, mégse tehetett volna értem semmit, mert nem mívelek szakirodalmat.

Így aztán nemcsak szabadjegy-képes nem vagyok, hanem még annyi vasúti kedvezményem sincs, amennyi minden tisztviselőtársamnak kijár, úgy tudom, az útkaparónak is, meg a hóhérsegédnek is. No igen, mert a hóhérsegéd szorosán végzi a dolgát, ezért úgynevezett szorosán vett közigazgatási tisztviselő. Ellenben mivel negyven évvel ezelőtt kimondta az akkori magas kormány, hogy a könyvtár, a múzeum, az úgynevezett kultúra csak magánvállalata a városnak, az efféle pántlikamérések hivatalnokai máig is nem szorosán vett közigazgatási tisztviselők, akiknek nincs jussuk azokra az állami kedvezményekre, amikre a vármegyei útkaparók érdemeseknek találtnak.

Pár esztendővel ezelőtt azonban, mikor divatba jött a „kultúrfőlény”, Rubinek Gyula, mint kereskedelmi miniszter, kicsit megbolygatta az ősi tradíciót. Kiterjesztette a vasúti kedvezményt - mindazokra a hajdúkra, akik addig nem voltak benne. Attól kezdve aztán az én szolgálaim is kijártak Szatymazra bort kóstolni minden héten kutyástól, macskástól, és szívből sajnálták az igazgató urat, aki nem hajdú minőségben kaparja a kultúra útját.

Engem nem hívnak bort kóstolni sehova se, mert nem igen élek vele, hanem akkoriban valami díszülésre hívtak a Petőfi Társaság, emlékbeszédet vagy mit kellett tartanom. Megírtam, hogy ez a tisztesség nekem félhavi fizetésembe kerül, s mivel a feleségem nem akar belemenni abba a rekompenzációba, hogy majd az utódomnak is félhavi fizetésébe kerül az én felmagasztalásom, hát eszeljek ki valamit. Azt eszelték ki, hogy hivatalosan kértek a számomra egy utazásra szóló szabadjegyet. A kereskedelmi miniszter gyorsan intézkedett, értesítvén a Petőfi Társaságot, hogy a kérés teljesítésével az államháztartás költségét megrendíteni nem lehet. A különben igen szép stílusú aktát nyílt ülésen olvasta fel Szávay Gyula bátyám, a közönség élénk érzelemnyilvánításai közt. Hiába, a szép stílus mindig megkapja az embereket.

Nekem akkor majd leégett az arcomról a bőr, hogy olyan sok ember előtt ért ez a tisztesség, azóta azonban látom, hogy az Isten valóban a legnagyobb rosszat is jóra tudja változtatni. Mert az a sok ember, aki ott volt, mind tanúságot tehet róla, hogy amennyiben némileg megrendült azóta a magyar állam költségje, nem énmiattam rendült meg.

Hanem azért én nem haragszom, s a harmadik osztály ablakából is nyájasan fogadom a váltók mellett álló vasúti bakterek szalutálását. (Tudom, hogy nem nekem köszönnek, hanem a Rendnek, a Fegyelemnek, de mindig sajnálom az olyan szegény köszönőket, akiknek nem köszön vissza senki.) Mért is haragudnám? Hátha az állambölcsesség arra gondol, hogy Kant Immanuel azért lett olyan okos ember, mert negyven esztendeig nem mozdult ki Königsbergából, és mibelőlünk is Kant Immánueleket akar nevelni? Csak azt nem tudom, hogy mit csinál

aztán majd ez a kis ország annyi öreg bölccsel. Mert vagyunk vagy kilencen ilyen büdzsérengető vidéki múzeum-chefek.

Ezek után be is ülhetnék a harmadikba, ha az olyan könnyen menne. De hát először mindenféle udvarias vasutasok figyelmeztetik uraságomat, hogy a második osztály hátra van. Mikor aztán kinyilvánítom, hogy én csak a harmadikba igyekszem, akkor már nem igazít útba senki. Négy zárt ajtó után sikerült kinyitnom az ötödiket, amely aztán nem akar becsukódni. Szemnek, orrnak kicsit szokni kell a nem színtelenül, se nem szagtalanul kavargó füst-óceánhoz. Kofák, napszámosok, nincstelen kis-parasztok szirtellenek ki belőle. Csupa olyan nemzetfönntartó elem, aki nem tudja, hogy ő az. (Aki kiscgazdának hívja magát, az leginkább a másodikat kultiválja, ha már vonatra szorul.)

Ahogy belépek, csakugyan egyszerre megmerevednek, mint a szirtek. Csak a lábukat vetik széjjelebb, hogy kevesebb legyen a hely.

De hát nekem eszemben sincs leülni. Tudom, hiszen hallom, olvasom eleget, hogy én nem vagyok nemzetfönntartó elem, ennél fogva ahhoz képest is viselem magamat. Nekivetem a hátam az ajtónak, amely rosszul záródik, és föl fogom a hideget, amely beszivárog rajta. Ezt ugyan még nem javallta nekem egyik orvosom se, de legalább ezzel tagadhatatlan szolgálatot teszek a nemzetnek.

Egy kicsit várják, hogy mi lesz, de mikor látják, hogy nem lehetek valami zenebona ember, nem törődik velem senki. Az első, aki megszólal, egy tömpe orrú kofa. Azt mondja:

- Hát csak nem akar nyár lönni.

Ez olyan észrevétel, aminek a helyességét nem lehet kétségbevonni. Egy ködmönös öreg azzal járul hozzá az előtte szóló véleményhez, hogy bizony foga van az időnek.

- Kilenc *fog* vót máma - mondja egy báránybórsipkás tatár kán. - Hallottam, ahogy az alorvos jelönte a *fölorvosnak* az ispitában.

Kórházi járt embertől mégis csak illendő megkérdezni, hogy mi keresete volt ott.

- Tán heptikéje van kendnek? - hajolt előre a kofa. Nagy bivaly ember a tatár kán, a kofa is tudja, hogy ennek sohse lesz a tüdejével baja, de bizonyosan tud valami érdekes tüdővész esetet, azt szeretné elmesélni.

De a tatár kán rázza a fejét:

- Nem a', csak a formátlan üdő mögkörnyéközte a lábamat.

Ez úgy értendő, hogy a kánnak megfagyott a lába, és ez valóban olyan téma, mint az akadémián a székyek eredete. Hogy a faggyúgyertya jobb-e a fagyott lábnak vagy a hordóskáposzta, az csakugyan nagyon meggondolni való. Jánosszállásig csak annyi van eldöntve, hogy okos ember nem mén vele orvoshoz, mert az mindgyárt le akarja vágni.

Jánosszálláson azonban hátba üt valaki az ajtóval, és szidja a marha istenemet.

- Gyün a *kalóz* - morogja valaki, és ez öreg globe-trotter lehet ezen a tájon, mert a fiatalabb nemzedék már *kalahuz*-nak tiszteli a jegyeket követelő gentlemant, aki az én gyerekkoromban még a *kondoktor* címet viselte.

A lámpás ember rám világít, és egy kicsit megszégyenli magát.

- Mért nem adnak kendtök helyet ennek az úrnak? - mondja mérgesen.

A nemzet nevében a kofa válaszol:

- Aki úr, az mönjön az urak közé!

Látom, hogy mindenki egyetért a kofával és én magam is érzem, hogy igaza van.

- Úr a fene - mondom -, hiszen én csak esernyőcsináló vagyok. De azért énmiattam ne legyen semmi violencia, hoztam én magammal ülést.

Azzal fogom a kis faládámat, és ráülök. Az emberek kezdenek rám barátságosabban nézni. A ködmönös ember összébbhúzza a lábát. Ez annyit tesz, hogy ha van magához való esze az esernyőcsinálónak, ide is leülhet.

Én azonban önérzetes férfi vagyok még esernyőcsinálónak is. Ügyet se vetek az útítársaimra. Szivart veszek ki a nagykabátom zsebéből. Ez növeli a szimpátiát, mert ha úr volnék, akkor tárcából venném elő a szivart. A szivar törött, de azért szívom, mert így kívánja a becsület. Meleg részvét áramlik felém mindenfelül.

- Ehhöz is marha tudó köll ám, hallja - mondja őszinte elismeréssel egy juhász-féle atyámfia. - Ezt még én se győzném szusszal.

- Pedig a kend dohánya is fán termett - mondom neki félvállról, orientálódván az illat után.

- Jól mondja - vette ki a pipát a szájából. - Mőgygfalevél.

Most már aztán egészen rendben vagyunk. A nemzet érzi, hogy itten közéje tartozandó emberrel van dolga, és a tatár kán föláll.

- Egészen elmacskásodott a lábam - azt mondja -, üljön mán ide az én helyemre.

- Már hogy ülnék - mondom -, csak maradjon kend a helyén, és tegye föl a fájós lábát ide a ládám szélire.

- Hiszön van itt hely - mondják három felül is, s hozzáteszik azt is, mint ilyenkor szokás, hogy sok jó ember elfér kis helyen.

A kofa erőszakoskodott legjobban, hát ő mellé ültem, és meghallgattam a heptikás Mári esetét. Ugyan csak odáig értünk, hogy a Márinak volt egy muszkája, és azért kapta a száraz betegséget, mert akkorára Csengelére értünk, és megint bejött a kalauz.

- No embörök, ki vősz bőröndöt? - lóbált meg egy kopott bőrtáskát. Valami nemesi címer is volt rajta, ezüst griffmadár, ki tudja, melyik zászlós úr járt vele valaha első osztályon Károly-feredőre?

Az emberek nem mutattak túlságos érdeklődést a tisztos ócskaság iránt, csak a juhász kérdezte meg, hogy hát aztán mire való ez.

- Hát arra, hogy ha utazik kend, ebbe tőszí a ruháját, hogy össze ne gyűrődjön - magyarázta a kalauz.

- No, akkor nem vőszöm mög - határozta el a juhász -, mert akkor becsuknának.

- Hát mán mért csuknák be kendőt?

- Hát mán hogyne csuknának, ha abba tőnném a ruhámat, én mög meztelen járnék?

A kalauz kiment, mivel így csúffá tette a juhász, de úgy látszik, a bőrönd mégis ébresztett némi történelmi reminiscenciákat a lelkekben. Egy eddig nem hallott reszketős hang kiszólt az egyik sötét sarokból:

- Ugyan, az az Appóni él-e még?

Némi vita árán tisztázódott, hogy él még az Appóni és azt Apponyinak kell mondani, és olyan görbe orra van neki, mint a kisteleki korcsmárosnak. Valamint az is kiderült, hogy a kérdés fölvetője szőregi szerb ember, és szerb karácsonykor töltötte be a nyolcvanhatodik esztendejét.

- No hát akkor volt ideje ilyen szépen mögtanulni magyarul - dicsérte meg a tatár kán.

- Aj - csikorgott az öreg hang -, minálunk szerb mind tudja magyarul, magyar mind tudja szerbül.

- Hát megvannak szép békességben, ugy-e? - kérdem az öreg testvért.

- Magyar is megvan szegény, szerb is megvan szegény, hát mi bajuk volna egymással?

- No - mondom -, azért negyvennyolcban a szőregi szerbek is csak ráfogták a kaszát a magyarokra.

- Aj, az nem úgy volt - nyöszörögte az öreg. - Én tudok, mert én voltam már akkor kanászgyerek. Az úgy volt, hogy magyar bakter mondta: „gyinnek rácok, megölnek benneteket”, rác bakter mondta: „gyinnek magyarok, megölnek benneteket”. Addig beszélte magyar bakter, rác bakter, még a népek csakugyan megöldösték egymást.

*

Az nem baj, hogy én harmadik osztályon szoktam utazni, mert abból nem lesz háború. Hanem az nagy baj, hogy mindenféle népek különvonaton járó nagy bakterai nem szoktak harmadik osztályon utazni.

A DOROZSMAI VARJÚ

Tisztelet-becsület a mai világbeli pénzügyminisztereknek, de azért a kényszerkölcson t mégse ők találták ki. Ismerte azt már Mátyás király is, akiről írva vagy on, hogy amikor tovább nyújtózott, mint ameddig a takarója ért (szép magyarán, mikor „a költségvetési hitel kimerült”), a következő levelet intézte a budai polgárokhoz:

- Jóreggelt, polgárok! Ha holnap ilyenkorig be nem fizettek negyvenezer aranyforintot a királyi kincstárba, mindnyájatoknak elü t tetem a fejét. *Mátyás*.

Ez egészen hiteles dolog, benne van a Tóth Béla Magyar Anekdotalakincs-ében is, már pedig az igen komoly történeti kútfő.

Persze azért annak is van hiányossága. Például még Tóth Béla se tudta, hogy valóságos körrendelet volt ez a levél, s megkapta azt nemcsak Buda, hanem Dorozsma is. Persze Dorozsmától nem kívánt negyvenezer aranyforintot a király, hanem csak negyvenet. De hát ez igen mindegy volt, mert a kunok nem fizették meg a negyvenet se.

No nyargalt is mindjárt valami királyi fittyfiritty a dorozsmaiakhoz:

- Azt parancsolja a király, hogy azonnal induljon hozzá a dorozsmai bíró, mert beszélni akar a fejével. De ha az adót nem viszi, akkor legyen rá elkészülve, hogy feje nélkül érkezik vissza.

Azzal a staféta elporzott, a dorozsmai bíró pedig a földhöz pukkantotta a bíró-süveget.

- Eb lesz Dorozsmán bíró, nem én! Keressetek a süvegbe más embert, mert én nem adom érte a fejemet.

Kapta a kisbíró a süveget, bekopogtatott vele minden háznál. De bizony senki se akarta beledugni a fejét, bujkált előle minden okos ember, ki padlásra, ki szénakazalba. (Ez volt az utolsó eset Magyarországon, mikor senki se akart hivatalt vállalni.)

Utoljára aztán talált a kisbíró a faluvégen egy bojtárlegényt, aki nem szaladt el a süveg elől. Hasmánt hevert a szép kövér gyepen, s fütüörészett hegyesen, mint hajnalban a rigó.

- No, Gergő öcsém - toppant eléje a kisbíró -, te vagy az, akit én keresek. Téged az isten is dorozsmai bírónak teremtett.

- Már mért teremtett volna? - tátotta el a száját a legényke.

- Azért, mert ilyen szépen tudsz fütüülni. Most az a törvény Dorozsmán, hogy azt választják bírónak, aki legszebben fütüül.

- Hát ez szép törvény - nyugtatta bele a fiú a fejét a süvegbe -, csak azt szeretném már most tudni, mi lesz az én hivatalom?

- Kerek e világon semmi egyéb, csak hogy hordoznod kell a süveget, és fütüülnöd benne napszámra. Most pedig szedd a tenyeredbe a lábad, ugorj föl Buda várába a királyhoz, mert nagyon szeretne veled megismerkedni.

- Én is övele - bólított rá a bojtár jókedvűen, azzal a nyakába akasztotta a tarisznyáját, s meg se állt, még a budai vár tövében nem kocogott.

Azaz, hogy ott már nem nagyon kocogott, mert egy öreg varjút látott tollázkodni a kökénybokrok alatt, s egyszerre meglassította a menést.

- No, ezt megfogjuk - kapta le a bírósüveget, s hirtelen ráborította a madárra. - Gyere, varjú, a tarisznyába, ne mondják a dorozsmaiak, hogy semmit se vittem nekik Budáról.

Azzal betarisznyázta a varjút, s most már csakugyan meg se állt addig, míg a várkapu ajtónállója keresztbe nem fektette előtte a dárdát.

- Hé, ki vagy, mit akarsz?

- Én bizony maga a dorozsmai bíró vagyok - mondta kevélyen a bojtár -, s a királyhoz törekszem, mert tiszteltetett, hogy szeretne velem megismerkedni.

- Bizonyosan az adót hozza a tarisznnyában - súgtak össze az udvari cselédek, s bevezették a dorozsmai legényt a király madaras-szobájába.

Mert tudnivaló, hogy az a király, aki annyi költőt tartott az udvarában, a szépszavú madarakat is nagyon szerette. Most is tele volt a két válla csizzel, pintyökével; a tenyerében meg valami külső országbeli sármány-madár árulta az aranyat, a török császár ajándéka.

- Szép jó estét adjon az úristen! - billent be az ajtón a dorozsmai deputátus, s mindjárt megkérdezte a madaras embert, merre tartózkodik most a király.

- Én vagyok - szögezte rá szigorú szemét a madaras ember. - Hát te ki fiacskája vagy?

- Ugyan ugy-e? Hát csakugyan kelmed az? - mosolyodott el barátságosan a bojtár. - Lám, hát majd meg nem ismertem. No, én meg a dorozsmai bíró vagyok.

- Úgy? Te vagy az a híres? - rebbentette el magától Mátyás haragosan a madarakat. - Hát mért nem küldtél be az adót idejében?

- Micsoda? - csóválta meg a bíró a bírósüveget. - Hát még most se ért ide? Pedig mink ugyancsak biztattuk, hogy „eredj, adó, Budára, eredj”!

Ez az együgyű tréfa aztán igazán kihozta a sodrából a királyt. Fölemelte az aranygombos botját, hogy a nyaka közé szedjen vele a suhancnak, csakhogy az megneszelte a szándékát, s akkorra kiugrott a szobából. De nemcsak kiugrott, hanem a kilincset is úgy megkapta a két markával, hogy Mátyás ki nem bírta szaladni utána, akárhogy rángatta az ajtót.

- Eressz ki, te kófic! - kiáltotta bosszúsan is, meg nevetve is, mert mulattatta a legény együgyűsége.

- Nem addig, még a botját ki nem adja kend, mert még bolondjában valami kárt tehetne vele bennem! - alkudott a dorozsmai bíró, s olyan füttyülést csapott nagy jó kedvében, hogy a budai hegyek rigói is mind odafüleltek.

Magának a királynak is egyszerre elvette a füttyyszó a haragját. Azt hitte, valami ritka madár, s megbékülve kiáltott ki az ajtó mögül:

- Megállj, te ember, még az adót is elengedem, ha azt a szépszavú madarat nekem adod, ami nálad van.

- Hát én azt is megtehetem - mondta leereszkedően a bojtár. Azzal eleresztette a kilincset, betoppant a szobába, kinyitotta a tarisznnyáját, s huss! kiröpült belőle a varjú.

- Ejnye, te csiribiri ember! - vörösödött el mérgében a király, s kihessegette az aranygombos bottal a varjút az ablakon. - Hát bolondnak nézel te engem? Hát azt hiszed, nem tudok én különbséget tenni a rigó meg a varjú közt?

- Azt én egy szóval se mondom - biccentett a bojtár. - Csakhogy ezt a varjút mégis kár volt kihajkurászni, mert ez dorozsmai varjú volt, Dorozsmán pedig úgy füttyül a varjú, mint másfelé a rigó.

- No, azt szeretném én hallani! - csapott a bojtár vállára a király. - Meg is mondom, hogy a szíнем elé ne kerüljeteк többet, míg fűtyülő varjút nem hoztok.

- Ezt add már írásba, uram király - borult térdre a bojtár -, másképp el nem hiszik nekem otthon, hogy ilyen bölcs parancsot adtál.

Szép holdvilágon vígan ballagott haza a dorozsmai bíró. Vitte a tarisznyájában a nagypecsétes írást, hogy dorozsmai ember addig a király elé ne kerüljön, míg olyan varjút nem hoz, amelyik úgy fűtyül, mint a rigó. S üzengethetett ezután a kincstartó az adóért, mindjárt a király kezeírását tartották a végrehajtó orra alá:

- Nem találtuk még meg a fűtyülő varjút.

*

Tudom én azt, hogy ha az ember történeti tanulmányt ír, akkor illik idézni a forrást is, amiből merített. Ilyen adótörténeti stúdiumoknál meg különösen fontos a hitelesség kérdése. Meg is nevezem a forrásomat: Gomborrú Hebők Fügedi Mátyásnak hívják, dinnyecsősz a dorozsmai tanyák közt. Nagyon lelkes királpárti hazafi, de ő meg is tudja mondani, miért az.

- Azért, kéröm, mert ha mögént lösz király, akkor mögént érvényös lösz a valódilagos adószabadság, akit a Mátyás király adott, isten nyugtassa szögényt.

TÖRTÉNELMI TANULMÁNY

A hetvenkilencediki nagy-vízkor történt, amely Tápét egy nappal előbb öntötte el, mint Szegedet. A városból csónakosok mentek ki a faluba, összeszedni a kiöntött népet. Az egyik háztetőn találtak egy öreg magyart, aki a pipaszárat rágva komoran bámult maga elé.

- No, bátya, szálljon le! - integettek neki.

- Minek szállnék?

- Hát hogy magát is el ne vigye a Tisza.

- Mindegy az már - legyintett az ember -, aztán meg hová lehetne menni a Tisza elül?

- Hát be, Szegedre.

- Elér a Tisza oda is.

- Hát akkor tovább, Temesvárra.

- Azt is megtalálja a Tisza. Elér az mindenüvé.

- Ördögöt ér - nevetett a kormányos -, Svéciába csak nem ér el?

- El az, kérem - bólintott szilárd meggyőződéssel az öreg. - Ismerni kell a Tiszát. Nehezen indul meg, de ha megindul, elér a világ végére is, és ott is egy öles lesz.

Hát én is mindig így voltam Szegeddel, mint a tápéi nemzet a Tiszával. Mindig mondtam én a pestieknek, akik álmos városnak meg halott városnak nézték Szegedet, hogy nem kell minket féltetni.

- Ismerni kell a mi városunkat. Nehezen indul meg, de ha egyszer megindul, akkor azt se tudja a világ, melyik lábára álljon előtte!

Azóta aztán olvastam is már sok mindenről, hogy „Szeged felől indult”. Most legutóbb azt sütötték ki a városunkról, hogy a destrukció is innen indult el, mert Szeged közgyűlése kiáltotta ki elsőnek az országban a köztársaságot.

Ami igaz, igaz, ezt a bűnünket le nem tagadhatjuk, de azért meg kell védenem a városomat. Az én véleményem szerint a destrukció hajszálgököreit egy pár száz esztendővel mélyebben kell keresni.

Abból indulok ki, hogy ha Szegedről a törököt ki nem üzték volna, itt soha se lett volna forradalom. Tessék elgondolni, milyen más lett volna a helyzet, ha polgármester urunkat nem Somogyi Szilveszternek hívták volna, hanem Togrul bégnek, nem hitetlen portorikót szívott volna, hanem igazhitű nargilét, és nem közgyűlési jegyzőkönyvek alá rakta volna a kénytelen-kelletlen *tugrá*-ját, hanem markos basibozukokkal kapatott volna le a tíz körméről minden forradalmárt, hogy a Monkir és Nakir angyalok taszigálták volna őket bele az Alsirát borotvahídjáról a kénköves gyehennába, valahányan voltak!

Az igazi destruktor tehát az volt, aki a törököt Szegedről kikergette. Eddigi nyomozásaim alapján el fogom mondani ennek a hiteles történetét, amely némiképpen eltér a Szeged monográfiájában találhatóétól, sőt még az Akadémia által kiadott Evlia Cselebi török történetíróban se lelhető fel, pedig az nagyon tudós ember volt. (Ő volt az, aki még azt is feljegyezte, hogy a Leopoldus császár ábrázata egészen olyan volt, mint egy kétéves tevecsikóé.)

Ezen oknyomozó történelmi tanulmányomban tehát mindenekelőtt azon ténykörülmények mikéntjére derítendek fényt, amelyek közt a helyi szájhagyomány szerint Szegedről a törökök kiűzve lettek...

Hopp, ez így nem jó lesz! Megvallom, hogy ezt az előbbi mondatot félóráig fűrtam, faragtam, esztergályoztam, míg sikerült a komoly történetírás stílusát úgyahogy belevinnem. Sajnos, tovább nem erőltethetem a dolgot, mert akkor jövő ilyenkor se készülök el ezzel a tárcával, pedig nekem egyéb dolgom is van. Így hát kénytelen vagyok arra bátorodni, hogy csak úgy parasztikus nyelven írjam meg ezt a közleményt. De azért hacsak kimódolhatom, elküldés előtt át fogom stilizáltatni valami hozzáértő emberrel, akinek vérében van a tudományos stílus.

Most pedig lássuk a medvét!

A medvét, azaz az utolsó szegedi basát Pali bégnek hívták. (Későbbi szegedi lapokban ugyan többször előfordul ilyen kifejezés: a szegedi *adóbasa*, a szegedi *iskolabasa* stb. Azonban ezek csak uzurpátorok voltak, akik a komoly történetírás éles szeme előtt fantomként szétfoszlanak.)

Pali bég nagyon tekintélyes ember volt, akinek fiatal korában mély belátása is volt, ha mély kútba nézett. Később azonban olyan hasat eresztett, hogy semmilyen kútba se tudott nézni, sőt a tokája is annyira megnőtt, hogy csak fölfelé tudott tekinteni. Ezért jegyezték fel róla az egykori török történetírók, hogy fennkölt gondolkodású férfiú volt, aki tekintetét mindig csak magasabb dolgokra szegezte.

Hogy ilyen disznó kövér ember volt ez a Pali bég, napszámra nem mozdult ki az irodájából, ott végezte hivatalos dolgait reggeltől estig a pamlagon, két janicsárral vakartatván a talpát. Destruktív elmék ezt naplopásnak neveznék, azonban a régi jó török világban még nem voltak destruktívek és ha lettek volna, se lett volna nekik igazuk. Mert mi a hivatása egy olyan nagy úrnak, amilyen Pali bég volt? Az, hogy szolgálatára legyen a köznek. S mikor tesz leghasznosabb szolgálatot a köznek egy Pali bég? Akkor, ha alszik, mert akkor nem csinál semmit.

Mivel azonban a világ már akkor is olyan volt, hogy csak tekintéllyel lehetett fékentartani, és a tekintélyt néha meg kellett mutogatni a palánkban, Pali bég árendába adta a tekintélyt a Búregér zsidónak. Ez a Búregér zsidó volt a bizalmasa a török nagyúrnak, ő adott-vett neki a börzén, ő szerzett neki uzorakölcsönt, ha megszorult, s ő simította el az ügyet a budai fődefterdárrel, ha az hibát talált az adólajstromokban és Konstantinápolyból akart selyemnyakra-valót hozatni a Pali bégnek.

Elég az hozzá, hogy ez a Búregér volt a titoknoka a török uraságnak, magyarán házi zsidaja, és őt bízta meg a bég azzal, hogy hébe-hóba mutogassa meg a tekintélyt a jámbor gyauroknak, akik a palánkban tengették nyomorult életüket, és az igazhitű muzulmánoknak, akik a várban hirdették Allah dicsőségét. A tekintély pedig nem volt más, mint a Pali bég turbánsüvege, amiben akkora gyémántkő volt, mint a két öklöm. El lehet képzelni, mekkora volt ehhez a süveg, és mekkora volt ehhez a süveghez a fej!

- Mintha csak engem látnátok, ha a süvegem látjátok! - ez volt a bég kemény parancsolata a szegedi városhoz - és amit a süveg parancsol, azt emberül megfogadjátok, ha egy darabban akartok maradni!

Egyszer azonban az történik, hogy a Búregér zsidó beszalad a gazdájához, és átnyújtja neki a süveget:

- Uram, Pali bég, ezt most már magadnak muszáj a fejedre tenned! Gyere ki hamar, ha olyant akarsz látni, amilyent még nem láttál!

Föltápáskodott a Pali bég, beledugta a fejét a turbánba, és odaszuszogott a Búregérnek:

- No, mi csodát mutatsz, zsidó?

- Jaj, azt nyelv ki nem beszélheti, magad szemével kell látnod, csak eredj ki a vashídra.

Hát elcammog a Pali bég a vashídig, de akárhogy meresztgeti a szemét, nem lát egyebet, mint egy célszerű szegény embert, az se csinál egyebet, csak egy fej lugas-szőlőt eszik - de azt aztán szegedi halbicskával eszi ám, úgy, hogy egy szem egy kapás, egy szem egy kapás!

No még ilyen bolond embert nem látott a Pali bég, aki bicskahegygel, egye a szőlőt. Gondolja magában, ezt jól megnézi, oda is ült a szegény ember mellé a karfára, úgy nézte szájátátva, hogy ugyan mikor szúrja már meg magát a bicskahegygel? Hogy aztán nem győzte tovább várni, gondolta, ha megijeszti, akkor bizonyosan megszúrja magát. Feléje is lökött hirtelen az ujjával:

- Kukk, szegény ember!

A szegény ember azonban nem szúrta meg a száját, mert nem ijedt meg, hanem tovább szedegette a szőlőt a bicskahegygel. Mikor aztán az utolsó szemet is bekapta, gondolta magában, most már visszaadja a kölcsönt, és ő is megijeszti a nagy urat. Feléje bökött a bicskahegygel:

- Kukk, nagyságos Pali bég!

Ő azt mondta, „kukk”, a bég meg azt mondta, „nyekk”, és úgy fordult bele a hídról a Tiszába, hogy a szegény ember hiába kapott utána, már csak a gyémántos turbánsüveg maradt a kezében.

Azt azután kibélelte töklevéllal, úgy húzta a fejére, hogy bele ne essen, azzal fölballagott a várba, kiállt a piac közepére, és elkurjantotta magát:

- Mintha csak a nagyságos Pali béget látnátok, ha a süveget látjátok, és amit a süveg parancsol, azt emberül megfogadjátok, ha egy darabban akartok maradni!

- És mit parancsol a süveg? - kérdezték ijedten a pogányok.

- A süveg azt parancsolja, hogy naplementére mindnyájan eltakarodjatok innen a fatornyos hazátokba, mert másképp egymás után szaladunk, s hol ti lesztek elől, hol én leszek hátul.

Hát lelkemadta teremtetten, mire odaért a nap, ahol az egyszeri menyecske megkente az eget hájjal, akkorra hírmondó se maradt a törökből Szegeden.

Igaz, hogy a Búregér zsidó itt maradt, de csak azért, mert mikor ő is szaladni akart a szaladókkal, azt mondta neki a szegény ember:

- Hát hova az isten egeribe menne, szomszéd? Mert a süveget csak föl tudom tenni a ház tetejére gólyafészeknek, de ki a fene veszi meg tőlem ezt a gyémántkőpitykét, ha szomszéd is elszalad?

Így ment ki a török Szegedről, és így maradt idebent a zsidó, és ezzel kezdődött a destrukció. Ez a való igazság, és ezt minden más történetíróval szemben fönntartom.

AZ ASSZONYOK TÜKÖRÉ-BŐL

Abban az időben, mikor Hóbiárt basa volt a polgármester Szegeden, két igen nagyeszű ember élt a városban. Természetesen papucsosmester volt mind a kettő, csak hogy az egyik a törököknek csinálta a papucsot, a másik a magyaroknak. A törököt hívták Ali Patlidzsánnak, a magyart hívták Pali Pál Istvánnak. Azt mondani se kell, hogy Ali Patlidzsán a magyar menyecskéknek szabta a papucsot, Pali Pál István pedig a török kadináknak.

Mert az mindig úgy volt, hogy minden rendes nemzetnek a maga divatja volt a legszebb, de azért a másét hordta.

A közös művészet azonban nem tette egymás ellenségévé a két mestert, sőt inkább az tette őket igaz szívű barátokká és egymás magasztalóivá. Mert minél kiválóbb embernek ismeri el az ember a barátját, annál nagyobb a becsülete önmaga előtt.

- Büszke vagyok rá, hogy abban a városban tette le Allah a kenyeremet, ahol olyan papucsos él, aki méltó volna rá, hogy minden huri lábáról ő vegyen mértéket - ezt szokta mondani Ali Patlidzsán, aki már akkor is tudta, hogy szép beszéd illik ahhoz, akit a mezítelen lábak felruházójának választott ki a gondviselés.

Amely nyájaskodásra a magyar mester így szokta visszacirógatni igazhitű muzulmán szaktársát:

- De bizony te vagy az a mestőr, atyámfia, hogy én, ha arkangyal volnék is, csak a tetőled mívelt papucsban járnék. Azért nem értöm én azt a sok szelekótya fehérnépet a ti fertálytokban, hogy mért köti az rá magát az ilyen magamfajta csiszliknek a kezemunkájára, mikor a tiedben is járhatna!

- Vak veti világtalannak - heherészett a török. - Hát a ti habókos asszonyaitok mért jönnek énhozzám, mikor te vagy az, akit a próféta maga tanított ki a szabókés használatára?

- Hja, hosszú haj, rövid ész! - kacsintott Pali Pál István, aki olyan szép kopasz fejet hordott a válla közt, mint egy sütnivaló tök Szentandrásnap után.

- Kecskében is az hordja az ész, aki a szakállt - bólított elégedetten a török, akinek olyan szép hosszú szakálla volt, hogy munka közben hátra kellett neki vetni a vállán, különben előtetett volna, és beleragadt volna a csirizestálba.

Az asszonyi állatok oktalansága volt az eszmecezerék állandó tárgya, és ezek az eszmecezerék vagy a várbeli kafanában folytak le, vagy a palánki görög kocsmájában, vagy csibukozás, vagy ürmösköstolgatás közben. Az pedig egyformán tilalmas művelkedés volt mind a kettő. A basa minden héten kidoboltatta *dellál*-lal, hogy aki igazhitű férfiút boritalon ér, annak izzasztó mogyoróhájjal kenegeti meg a meztelen talpát; aki jámbor kereszténynek pedig pipacsutora találtatott az agyará, azt Móra Balázs, a magyarok *tarka bírója* kapatta le a tíz körméről. (Azt is érdemes meghallgatni, hogy miképpen lett a mészároscéh atyamesteréből „tarka bíró”. De ez már a Férfiak Tükörébe tartozó szép história lesz.)

Ezért aztán azt mondta egyszer Pali Pál István Ali Patlidzsánnak:

- Hallod-e, török testvér, sajnálnálak ám én tégöd, ha egyszer három hétig a talpadat köllene borogatnod számar szemöldöke-fű levelével, és én addig nem okosodhatnék az ékes beszédödtül.

- Bizony, atyámfia, az én szívem félholdja is elhalványodna, ha egyszer a ti pokolra való bírátok odaméretné neked az igazságot, ahol leggömbölyűbb vagy, és én holdtöltétől holdfogytaig nem sütkérezhetnék elméd fényességében.

- Azt mondom én, ne szöröncsétlenkedjünk mink ennyi szájtató nép közt, hanem tisztölj meg engem holnap délben egy kis hirtelen-hamar-jóra az én hajlékomban, a Latrán utcában. Legalább közelről megláthatod, milyen az az asszonyi állat, akirül a Markalf próféta azt mondja, hogy zsíros zacskóba kötötte az eszét, oszt a macska mögötte.

- No, azért nekem se kell a más portájára menni - legyintett a török -, mert errül én is tudok egy-két *szurát*.

- De ha tökéletlen is az asszonyi állat, főzni-sütni úgy tud ám, hogy olyat nem öszik a római császár a saját nevenapján se.

- Jaj, testvér, csakhogy én gyöngé gyomrú ember vagyok - tapogatta a szakálla alatt a gyomrát a török. - Aztán a próféta is tiltja nekünk azt a förtelmes állatot, amelyet ti is csak úgy hívtok, hogy „disznó”.

- Tisztöltetem a prófétákat - kavardott föl egy kicsit az önérzete a Latrán utcai papucsosnak. - De a görlicemadarat nem tiltja tán a Szent Mahumend? Mert avval akarnék kellemesködni a gyöngé gyomrodnak.

A török azt mondta rá, hogy már azt vállalja, s azzal szíves búcsút vettek egymástól, megállapodván abban, hogy majd karlócai mellett döntik el, sárkánykígyóból lett-e az asszony, vagy hogy asszonyból lesz a sárkánykígyó. Ali papucsos fölkatyogott a várba, Pali papucsos pedig hazadöcögött a Latrán utcába és kiadta az ordrét az asszonynak, hogy másnap délre meg kell sütni azt a két bús gerlicét, amelyik a pitvarajtó fölött kukkurúzik. Még pedig az egyiket mazsolaszőlővel megspékelve, mert a töröknek arra csúszik a bor, a másiktól pedig nem kímélve a törökborsot, mert az úgy kívánkozik a magyar gyomorba.

- Mán pedig neköm se így, se úgy nem köll - rángatta panyókára a vállát a mesterné.

- Teneköd? Hát ki kérdezte azt, hogy mi köll teneköd?

- Ú-úgy? - tette a kezét csípőre az asszony. - Hát én tán éhön tátogjak addig, míg kend föléteti a házat azzal a nagybélú pogánnyal?

- Te? - gerjedt föl a mesterben az ürmös. - Te nem tátogsz, hanem befogod a szádat, úgy hallgatod a kuckóbul, hogy hogy tanítgatja egymást két olyan nagyeszű ember, mint az Ali, mög a Pali.

A hüvelykujjával is nyomatékokot adott a szónak, és az asszony tudta már tapasztalásból, hogy ilyenkor legokosabb hallgatni.

Nem is szólt többet egy ígét se, másnap is csak annyit mondott, mikor az ember elment a vasárnapi tanácsba, beleadni az eszét a város dolgába, hogy „aztán ügyeközzön ám kend haza, mert én be nem eresztöm ezt a kórságos törököt, még magam löszök”.

Azután pedig elbánt a két áldozati állattal, kisütötte őket nyárson szép pirosra, de sem nem mazsolázta, se nem borsozta, mert ő csak a maga ízében szerette a bús gerlicét. Nem is hagyott egyebet belőlük, csak a hátuk csontját, azt is kiadta a Bodrinak, aztán megtörülgette a száját, kiült a küszöbre, úgy várta a gazdát, meg a vendéget.

A gazda frissebb volt, és mosolygott, mint a tót rózsa, mert a tanácsban megint elismerték a nagy eszét. (Móra Balázs azt javasolta neki, hogy drótoztassa be a fejét idejekorán, mielőtt szétvetné a bölcsesség, inkább a város kasszájából fizetik a drótost.)

- No, asszony, de ráérsz. Tán kiszültek már a görlicék?

- Ki is sülték, ki is hültek. Fenjön kend hamar kést, mert mindjárt itt lősz a kutyafejű barátja.

A késfenés mindig az *ember* dolga. Ügyes ember úgy tudja csattogatni a kést a fenőkövön, hogy a harmadik szomszédot is eszi az irigység amiatt, amit azzal vágnak. Pali papucsos pedig olyan nagyon ügyes ember volt, hogy az asszony alig tudott tőle szót érteni Ali Patlidzsánnal, mikor oda suhogott a ház elé az ünneplő kaftánban.

- Jó asszony, itt lakik-e az én barátom, a becsületes Pali Pál István, és vár-e már nagyon engem, az ő méltatlan barátját?

- Vár ám, jó embör, mert már nagyon éhös, még az idén nem övött török pecsenyét.

- Mi-it beszélsz, te átkozott méhnek tökéletlen gyümölcse?

- Nem hallod, te bolond, hogy köszörüli a kést a kamrában? Legelőször is azt a két nagy szőrös füledet vágja le, isten bocsássa mög a gusztusát!

- Héj, a sejtán hordjon el benneteket! - ordította el magát a török, és esze nála nélkül vitte ki a kontyát a Latrán utcából.

- Ne te ne! - kurjantotta el magát az asszony is, s erre Pali papucsos is kiugrott a kamrából, kezében a nagy görbe bicskával.

- Hát tégöd tán a nyavalya tör, te asszony?

- Törje ki kendőt avval az ördögfajzotta barátjával együtt! Hát nem látta kend, hogy fölkapta a konyhán a két sült görlicét, oszt elszaladt velük?

- Hű, a könyörgője ne lögyön annak a Mohamed hóna alul kihullott szurokrágónak! - eredt inába a Pali az Alinak, dühösen forgatva a kezében a kardbicskát.

Az utca végén már majdnem beérte, mert a töröknek elfogyott a lélegzete. Egy kicsit hátra is billentette a fejét, hátha csak figurázik az a kótyagos gyaur?

- Csak legalább az egyiköt! - emelgette a bicskát a gyaur, amint észrevette, hogy a töröknek egyezkedő szándéka van. - Isten neki, a másikat vidd haza békességben, de az egyiköt én öszöm mög, ha addig élök is!

- Egyen meg tégöd a fekete ábrázatú Harut és Marut angyal! - hörögte a török, aki most már világosan látta, hogy az ő magyar barátja emberhússal élő dzsin.

Avval rúgott egyet magán, és ereje maradékával beugrott a várkapun.

Ettől fogva a két papucsos mester soha többet nem cserélt eszmét egymással, és eldöntetlen maradt mind a mai napig, hogy az asszony lett-e sárkánykigyóból, vagy az asszonyból lesz a sárkánykigyó.

TÁPÉI DIPLOMATÁK

Kimondjam, ne mondjam? - Kimondom, mert úgyis egy érte a fizetség: nem vagyok megelégedve a történetírással, még pedig azért nem vagyok, mert úgy csinál a témákkal, ahogy a miniszterek szoktak csinálni vidéki banketten az emberekkel.

Hogy pedig azok hogy szoktak csinálni, azt akkor láttam én legjobban, mikor a Tisza Lajos szobrát leleplezték. Volt itt akkor egy rakáson vagy hét miniszter, s azon a banketten mind külön-külön megkérdezték Lázár Györgytől, hogy „no, polgármester úr, hogy érzi ilyenkor magát, mikor az egész kormány Szegeden eszi a tokot tartárral?”

Szegény Lázár unta már mondogatni, hogy soha életében nem volt még ilyen boldog. Ellenben két parádéba öltözött hajdú ott állt az ajtóban három óra hosszáig feszes haptákban, nézte kopogó szemmel a sok drága ételt-italt, nyelte az éhkoppot szorosra húzott nadrágszíjjal - hát azoktól egy teremtett lélek se kérdezte meg a nagyurak közül, hogy hogy érzik ilyenkor magukat. Pedig el lehet képzelni, hogy azok is tudtak volna mit felelni, ha nem is éppen azt, amit a gazdájuk.

Hát a történettudósok is úgy vannak, hogy csak a nagyját válogatják a témáknak, és a kicsiket látatlanná teszik. Például Szegedről egész kis könyvtárt írtak össze, amiben még azt is megtalálhatja az ember, ha jól keresi, hogy hogy hívták a város bábáját százötven esztendővel ezelőtt. Ellenben itt vannak körülöttünk a szegény talpasok, a derék ajtónállók, Szőreg, Dorozsma, Algyő, Tápé - soha ezekkel a történetírás szóba nem állt, és meg nem kérdezte tőlük: - No, hát ti mire végeztétek ezer esztendő alatt? Mit dolgoztatok, mit álmodtatok, mit sirattok, minek örvendtetek? Kik voltak a nagy embereitek, mik voltak azoknak a tarka macskáik, hova lett azoknak a híre-neve?

Mert itt van például Tápé. Hamarabb itt volt, mint Szeged, és azt hiszem, már az Attila házanépinek is tápéiak árulták a gyékény-szatyrot, s már akkor is azért adták drágáért, mert „drága a csizma”. (Mérget vennék rá, hogy van is olyan tápéi, aki még most is abban a csizmában jár, amit akkor szabtak.) Egészen bizonyos, hogyha Szeged ide nem ül a nyakára, és el nem fogja előle a napot, akkor ma Tápé volna a metropolisz, és Szeged volna a gyékényfonó. Így azonban Szeged elvett előle mindent, s olyan nagyra dagadt, hogy Tápénak nem volt hova nőni. Kénytelen volt megmaradni a világ közepének. (Mondják, hogy a régi nagykoszmára, amit hetvenkilencben elvitt a víz, még az volt kiírva: *itt a világ közepi, ki nem hiszi, lépje ki.*) És be kell neki érni azzal a dicsőséggel, hogy Szeged csak azért híres város, mert Tápéval határos.

A történettudomány nem vesz tudomást Tápéről, és ezt Tápé azzal fizeti vissza, hogy nem olvassa az Akadémia történettudományi szakosztályának az értekezéseit. Én azonban ezzel nem látom elintézettnak a dolgot, azért szeretek körülnézegetni Tápé múltjában. Ha a történettudósoknak is szabad olykor költeményt írni, nekem is jussom van néha históriát csinálni. Persze nem sok kilátásom van rá, hogy az Akadémia honorálja a kutatásaimat, mert nem egészen olyan módszerrel dolgozom, mint Marczali Henrik vagy Ballagi Aladár. Ők akármit mondanak, mindenre tudnak tanút idézni penészes pergamenekből, talitarkára festett kutyabőrökből, elfakult bullákból, egérrágtá krónikákból. Én csak azzal bizonyíthatom az igazságot, hogy amit mondok, úgy láttam, mint most látom, úgy hallottam, mint most hallom.

Mért tartsam például véka alatt a tápéiak esetét a török időkben a szegedi vár parancsnokával, a Hóbajárt basával, akiről eddig csak a szegediek tudtak? Ez volt az az úriember, akit a tanyai kioszkjában papucs-sarokkal vertek agyon a szegedi menyecskék. (Hogy mért cselekedtek ezt

vele, azt jobb nem feszegetni.) Elég az hozzá, hogy a Hóbajárt basa se basa nem volt, se hóba soha nem járt. A szegedi várnak csak bégjei voltak, de hát mért ne mondjunk basát, mikor az embernek annál nagyobb a becsülete, minél nagyobb rangú az ellensége? Hóba pedig azért nem járt a basa, mert Hóbiárt volt a becsületes neve. De hát ennél sokkal értelmesebb szó az, hogy Hóbajárt, azért bizonyosan úgy mondta azt már háromszáz esztendővel ezelőtt is minden jóra való ember.

Maga ez a Hóbajárt basa is kegyetlen jó ember volt. Semmi kevélység nem lakozott benne, ami abból is megtetszik, hogy olyan helyre is elment látogatóba, ahová senki sem hívta. Ott aztán egy ültő helyében megevett egy sült bárányt, megivott rá egy vödör bort, s mikor ettől jókedve kerekedett, leereszkedően szóbaállt a szegény házigazdával is:

- Hej, te kutyaházi magyar ember, de szeretnék egy kis hegedűszót hallani.

Erre aztán előugrott két füligszáj szerencsen, lekapta tíz körméről a gazdát, s hegedült rajta mogyorófa-vonóval, hol frisset, hol sebeset, ahogy a Hóbajárt úr parancsolta.

Mivel pedig ilyen rettenetesen kedves vendég volt a basa, nem lehet rajta csodálkozni, hogy a forró hideg rázta a tápéiakat, mikor a szegedi várból kengyelfutó érkezett hozzájuk az örömhírel:

- Holnap ilyenkorra mind az egész falu féllábon álljon, mert a basa ökegyelmessége szerencsét benneteket a látogatásával. Saját kegyelmes szemével akarja látni, milyen volt a termés ebben az esztendőben.

- Nem érdömöljük mink ezt a nagy tisztösséget - nyögött a tápéi bíró. - Nem volna jobb inkább, ha helyibe vinnénk a vacsorát a kegyelmes úrnak? Attól félök, lemarad a csizma a lábáról ebben a feneketlen sárban, mire Tápéra kiér!

- Feneketlen sárban? - csodálkozott el a kengyelfutó. - Színét se láttam a sárnak egész úton. Por van akkora, hogy vályogot köp tőle az ember.

Okos ember volt a tápéi bíró, tudta, hogy kis bölcsességgel kormányozzák a világot, a markába nyomott egy ezüst garast a kengyelfutónak.

- Visszafelé jobban kinyisd a szömedet, hogy mögláthasd a nagy sarat.

- Mit ér az, ha csak az egyik szememmel látom? - nyújtotta a kengyelfutó a másik tenyerét is. (Látnivaló, hogy a kengyelfutók is előkelő helyet foglalnak el a diplomácia törzsfáján.)

Egyszerre nekinyájásodott a Hóbajárt basa követe, amikor a bíró a másik tenyerét is kibélelte egy széles garassal.

- No - azt mondja -, látom, hogy jó helyen tartjátok az eszeteket. Hát majd megnyugtatom a gazdát, hogy helyébe hozzátok a hódolatot, hanem azt megmondom, hogy az aztán színe-java legyen ám az idei termésnek!

Alig porzott el a kengyelfutó Szeged felé, a tápéi tanács már kint őgyelgett a földeken. Összetette az esztét öregbíró, kisbíró, falu borbély, falu kovácsa: mivel kedveskedjenek annak a nagybélű pogánynak?

- Édös a szőlőnk, mint a méz, azzal lögyünk udvarlására - vélte az öregbíró.

- De apró a szöme - vetette ellen a kisbíró.

- Annál nagyobbra nőtt a lószömű szilva - találgatta a borbély.

Erre meg a kovács tudott tromfot:

- Még azt gondolná az a lószemű török, hogy ötet akarjuk vele csúfolni. Inkább vigyünk neki ebből a lánybogyú almából.

- Ráéhözik az ebhitű a lányainkra - aggodalmaskodott a kisbíró. - Hanem mondok én annál jobbat. Semmi se nőtt az idén akkorára a határban, mint a tök. Azt vigyünk a Hóbajárt basának egy zsákkal.

Csakugyan ott sárgállottak a kukoricatarlón a nagy, gömbölyű disznótökök, igen formázván a basa tar fejét.

- No, ezt jól kieszőlted, kisbíró - bólított az öregbíró -, de hát hun szöttek akkora zsákot, akibe ebből beleszoríthatnánk vagy hármat?

Jó szerencse, hogy odavetődött az öreg kukoricacsősz is, igen világlátott ember, fiatal korában Makón volt a vármegye rabja, ott tanult meg urakkal bánni. Bele is adta mindjárt az eszét a tanácskozásba.

- Nem úgy lősz az, embörök. Sült-tököt vigyetek a Hóbajárt basának, majd meglássátok, annak úgy mögörül, hogy aranyba foglal bennetöket.

Ez okos beszéd volt, rá is helyeslett egyszerre az egész tanács, úgyhogy az öregbíró elfogta az irigység.

- Ejnye, bátyja - mondta csúfolódva -, kend úgyis ösmeri a nagy urak gusztusát, nem gyönne be kend velünk a Hóbajárt basához?

- Hát mögtöhetöm - vonogatta a vállát a csősz -, mert az bizonyos, hogy oda okos embör köll.

S ahogy másnap megindult a tápéi követség egy kemencebél sült-tökkel, csakugyan az öreg csősz sürgött-forgott legelől, és bátorította a többit:

- Ne féljetök, embörök, van a töröknek annyi esze, hogy nem minköt ösz mög, mikor sült tököt öhet.

Az öregbíró azonban annál kelletlenebből csavargatta a nyakát, minél közelebb értek a várhoz.

- Csak nincs neköm kedvem ilyen disznó nagy úrral parolázni. Hiszön azt se tudom, minek tüsztöljem.

- Majd tudom én - legyintett a csősz. - Csak engöm erisszenek kendtök előre, oszt minden embör úgy tögyön, ahogy én töszök, akkor nem lősz semmi baj se.

Ebbe kész örömmel beleegyesültek mindnyájan, és amikor megérkeztek, libasorba álltak. Elöl a csősz, utána a többi, minden embernek két-két darab sült-tök mind a két tenyerén, úgy ballagtak föl a márványkögrádicson a basa ebédlőszobájába.

Valami nagy bársonylócán ült a Hóbajárt basa, mérgesen dörgölgette a keze fejével a behízott tömpe orrát. Körülötte az udvari fityfirittyek, ki ezüstben, ki aranyban, de egyik ijedtebben izgett-mozgott, mint a másik. (Mert akkor is csak úgy volt az, hogy ha a nagy uraknak viszketett, a cselédjei is vakaródtak.)

De ahogy ezt a sok keserű-savanyú ábrázatot meglátta, a tápéi követség szónokának egyszerre a bocskorába szállt a nagy bátorság.

- Itt van, amit Tápé termött, kögyelmes basa - dadogta meghajolva, de ijedtében akkorát talált hajolni, hogy kicsúszván alóla a márványpadló, elterült, mint a béka, s mind a két kezéből kiejtette a sült-tököt, rá egyenesen a Hóbajárt basa bársonypapucsának az orrára.

Ami talán még nem is lett volna olyan nagy baj, csak hogy erre egyezség szerint a többi tápéi követ is hasra vágta magát és szórta szanaszét a sok szép sült-tököt a török urak lábához.

- Itt van, amit Tápé termött, kegyelmes basa!

A kegyelmes basa pedig kapta magát, lehajolt egy darab sült-tökért s úgy vágta azt a saját kegyelmes kezével a tápéi csósz ábrázatához, hogy annak egyszerre tele lett vele szemé-szája.

- Egyétek meg a terméstek, ebadta kutyahitűek! - kapott veszett dühvel a szakállába.

Erre aztán a többi török is vérszemet kapott, s úgy telecsapkodták sült-tökkel a tápéi követeket, hogy egyszerre csupa sármány-madarakká változtak szegények. S ezzel jártak jól a jámborok, mert ahogy a basa végignézett a sült-tökbe ragadt követeken, egyszerre elnevette a haragját. Csak úgy döcögött bele a nagy hasa, ahogy a könnyeit törülgetve kiadta az obsitot a tápéiaknak:

- Kotródjatok, semmiháziak, még szépen vagytok, most az egyszer elengedem a talpatakról a kenetet, amiért így megnevettettek.

Az öt követ pedig vitte ki az irhát esze nála nélkül, s csak mikor már túl voltak a palánkon, akkor mordult el az öregbíró, kapargatva le az orra tövéről a sült-tököt.

- Na minköt szépen aranyba foglaltattak, a macska hordja el kendnek a nagy eszét - fordult a szószólóhoz. - Kend se lősz többet csósz Tápén, fogadom!

- Nono, bíró uram - törülgette ki a szemét a báránybórsüveggel a csósz -, ész van itt azért, nem korpa! Mert akárki mit mond, mégis csak jobb az, hogy sült-tökkel törültek bennünköt képön, mintha azokat a nagy, mázsás tököket nyersen vagdosták volna a fejünkhöz!

- Ez az igaz! - zúgták rá a többi követek, s ahogy hazaértek, rögtön bírónak kiáltották ki a csósz. S ahogy a Hóbajárt basa meghallotta a hírt, szabatott neki olyan bíró-dolmányt, hogy azóta se láttak olyant Tápén.

Aki nem hiszi, próbálja magára!

BALÁZS A BÜRGÉVEL

Ez az a bizonyos nevezetű Móra Balázs, aki anno ekkor, meg ekkor főbírója volt Szegednek. Ide írhatnám, hogy mikor, de azért föl kellene kelni az ágyból, lehámozni magamról a hidegvizes borogatást, fölvenni az éjszakára való subát, átmenni a másik szobába, kiszedni a könyvszekrénynek a második polcáról az első sor könyvet, akkor rájönni, hogy Szeged története nem is a második polcon van, hanem a harmadikon, azt onnan kiszabadítani, megnézni benne, hogy mitől meddig uralkodott Móra Balázs, aztán mindezt fordítva végigcsinálni, egészen az ágyba való visszagubózkodásig. Hát ezt igazán nem lehet kívánni az ilyen göthös embertől, aki minden locspocsos időben influenzára van ítélve, s különben is egészen biztos benne, hogy a könyvszekrénytől az ágyig elfelejtené az évszámokat, és csak úgy találomra írna ide helyettük valamit. Már pedig én csak hiteles dolgokat szeretek írni, mint például azt is, ami itt következik, hát minek rontanánk meg annak a szavahihetőségét évszámokkal? Egyébként ígérem, hogy ha a jó Isten sokáig köhögtet, írok én még regényt is Móra Balázstól, akit hajlandó vagyok ösömnek elfogadni, de persze csak attól az időtől kezdve, mikor már a főbírói székben ült.

Akkor, amikor ez a történet megeseett vele, még csak afféle szegény barkácsoló ember volt, akit mindenre lehetett használni, mint a szalonnafőlsőt, ezért igen nagy becsületben állt úgy az igazhitű keresztényeknél, mint a nem kevésbé igazhitű moszlemineknél. Így esett aztán meg, hogy mikor egyszer az alsóvárosi barátoknál rendbe hozta a kerítést, és azért kapott tőlük egy növendék birkát, amelyet is a négy lábán összekötve és a nyakába vetve hurcolna hazafelé, mindjárt a Latrán utca sarkán elejbe állt a Bócsa lakatos.

- Nini - azt mondja -, ez meg bürge, igaz-e?

Amire Balázs azt mondta, hogy az ám, bürge, mert hát mint komoly és megállapodott ember, csakugyan nem mondhatta azt, hogy griffimadár.

- Vötte kend?

- Nem.

- Akkor vagy kapta kend, vagy lopta kend.

- Kaptam.

- No, azt mögéri. Erővel, egészséggel!

Hát hiszen, ha ezeket a kérdéseket egyszer teszik föl az embernek, megfelel rájuk szívesen, de a felsővárosi Jerikó-utca messze van az alsóvárosi barátoktól, s Balázs még a Palánkig se ért a bürgével - a belső várost hívták akkor Palánknak -, mikor már tizenkettedszer állította meg a kérdés:

- Bürge az, igaz-e? Vötte kend, lopta kend, honnan hozta kend, hova viszi kend? stb.

Tizenkét felebarátjának megfelelt Balázs emberséggel, de akkor föltette magában, hogy akárki lesz a tizenharmadik kérdezősködő, ő azzal csúfot tesz, ha addig él is.

Abból lett aztán veszte szegény Móra Balázsnak, hogy a tizenharmadik kíváncsi nem volt egyéb, mint maga Musztafa Csökmedzsi, a Hóbajárt basának a fejkakarója. Nagyon rendes ember különben tarkahitű pogánynak is, soha e világi életben semmi baja vele Balázsnak nem volt, most se lett volna, ha a borbély meg nem állítja baráti szóval:

- Nini, gyaur felebarátom, ugye bizony bürge az, amit a nyakadban cipelsz?

- Nem a', hanem a szent Mohamed próféta, vesszen meg veled együtt! - fohászkozta el magát Móra Balázs, és lekapván nyakából az összekötözött bürgét, megcsóválta azt a feje fölött, és úgy dobta vele fültövön a jámbor Csökmedzsit, hogy az egyszerre arcra borulva imádta Alláht.

Csödület támadt, a bimbások is kitéptek a várból, a borbélyt megmártották egyszer-kétszer a várárok vizében, amitől az egyszerre magához tért, és elkezdett kurjongatni, hogy vigyék a basa elébe, de a hitetlen kutyával együtt, akinek ő mindjárt ki akarja adni a nyargalót.

- No, azon én is ott akarok lenni - állt elő nyugodtan Móra Balázs.

Tudván tudta pedig, hogy a Hóbajárt basa a valódi független török bíróság. Ennélfogva ha magyar a vádlott, akkor elüljáróba rákenet huszonöt botot a talpára, csak azután kérdezi meg, hogy mivel is szolgált erre rá.

Így lett volna ez most is, ha Móra Balázsnak olyan becsületos jámbor képe nem lett volna, és olyan törökösen lelógó hosszú bajusza, hogy a basa nem volt egészen biztos a nációja felől. (Mert a süvege a nagy huzakodásban lemaradt a fejről, amúgy meg nyáridőben nem igen lehetett különbséget tenni a szegény emberek közt: mind mezítláb járt az, és magyar textilben.)

- No, melyiktek a vádló?

- Én vagyok az, kegyelmes basa - hajlongott keresztbe tett karral a borbély. És elmondta úgy, ahogy volt, miképpen szólította ő meg emberséges szívvel ezt a disznóevő hitetlen gyaurt, és miképpen adott az őneki olyan goromba választ, hogy kiesett mind a két papucsából.

- Így volt-e, te kutyaházi? - fordult a basa a jámbor magyarhoz.

Az pedig égne emelte a szemeit, és azt felelte:

- Egy az Isten és Mohamed az ő prófétája!

- No, ez derék gyaur - enyhült barátságosra a basa, és kiemelkedvén a kerevet vánkosi közül, a többi igazhivővel együtt ő is igyekezett a földet érinteni az arcával, már amennyire a tekintélye engedte. (Értendő alatta a pocakja.)

- Most már aztán mondd el, fiam, hogy hogy történt a dolog?

- Egy az Isten és Mohamed az ő prófétája! - kiáltotta Móra Balázs újfent igen ájtatosan.

- Hallod-e, ebnek eb fia, ha még most se mondasz egyebet, akkor én mindjárt a lábadozó tétetem a fejedet. Hát hogy volt az azzal a bürgével?

- Egy az Isten és Mohamed az ő prófétája! - mondta el Balázs harmadszor is a török hiszek-egyét.

A basa erre szétrúgta maga körül a vánkosokat, beletapsikolt egyik tenyerével a másikba, belépett a fülig hasadt szájú szerecsen hóhér.

- Vidd ezt a kutyát és nyúzd meg, nekem pedig a kicserzett bőrrel számolj be.

Úgy ordított, hogy mindenki megkushadt bele, csak Móra Balázs állta nyugodtan az egy helyet.

- Látod, kegyelmes basa - mondta szép csöndesen -, milyen éktelen dühbe hozott téged az, hogy háromszor egymásután hallottál egy szép szent mondást! Hát akkor engem hogyan hozott volna ki a béketúrásból, mikor tizenharmadszor kellett azt a kérdést hallanom, amit kérdés nélkül is tudhatott mindenki, aki nem vak: hogy bürgét viszek-e a nyakamban?

Akkorát nevetett a Hóbajárt basa, hogy csak úgy recsegett alatta a bársonykanapé.

- Hogy hívnak téged, gyaur barátom?

- Engem? Móra Balázsnak.

- Nohát, Móra Balázs, távozz békében a bürgéddel, aztán majd ha levágod, elhozhatod nekem a máját. Te pedig, fiam molláh, fogd az írónádat, és írd föl ennek a kutyazsírral megkent eszű gyaurnak a nevét, mert erre még nekünk szükségünk lehet, ha Allah úgy akarja.

Úgy is akarta Allah. Hanem ezt már mégis inkább regényben mondom el, majd ha jobban ráérek.

A GYEVI TÖRVÉNY

Gyevit ne tessék keresni a térképen, mert a térképen csak Algyő található, egy macska-ugrásnyira Szegedhez. De hát a *makfa* mondhat, amit akar, a gyevi magyar mégis csak jobban tudja a faluja nevét, mint a mappa. A gyevi magyar itt árulja a sülttököt a kultúrpalota tövében, a két *küszent* lábánál, akiknek nagy örömük telhet ebben a déli-gyümölcsben, lévén az egyik Homérosz, a másik Arisztotelész. Kérdezem tőle, hova való, ezt feleli rá:

- Leginkább csak Gyevibe.

A régi világban szokásban volt a nagyeszű magyaroknál a Márton gyereket Mártának kereszteltetni, hogy a császár lánynak gondolja, és ne öltöztesse angyalbőrbe. Valami ilyen huncutság lehetett abban is, hogy Algyő Gyevinek nevezte el magát. Gondolta, hogy így majd nem találják meg a mindenféle dézsma szedők.

No de ez a tudósok dolga, én csak annyit mondhatok, hogy Gyevi már akkor is Gyevi volt, mikor utoljára járt benne király. Az pedig igen régen volt, mert az utolsó király, aki benne járt, Mátyás király volt. („Az pedig még Kossuth atyánknál is régöbben volt, hallja” - így mondja az én gyevi emberem, akinek valahogy olyan, mintha a negyvennyolctól ezer esztendő választana már el bennünket. Különben vagyunk ezzel így többen is.)

Elég az hozzá, hogy Mátyásra egyszer ráesteledett a szegedi határban, ahol nyulászni járt, amihez akkor még nem kellett az Eselovics-Palacsivinyi örgróf engedélye. (Mert így könnyebb kimondani a Pallavicini nevét, mint ahogy az urak mondják.) Valahogy eltévelyedett a kíséretétől, nem volt vele senki az ispánján kívül, aki alatt a nádor értendő, azt ijesztgette tréfás szóval:

- Na, cselédem, hová bújjunk éjszakára, hogy el ne kapjon a réztollú bagó?

- Itt van Gyevi egy miatyánknyira - emelte meg a süvegét az ispán -, ott meghálhatunk, reggel aztán majd megkereshetjük a többieket.

- Okos embernek adsz kenyeret, ispán - biccentett rá Mátyás a tanácsra.

- Csak adnék, királyom, ha volna - mutatta mosolyogva az ispán az üres tarisznyát.

- No, annál szaporábban mehetünk, legalább nem viszünk terhet - nevetett a király.

Mentek is szaporán, gyertyagyújtáskor be is értek Gyevibe. Tücsökmuzsikás nyári este volt, bujkáló holdvilág úszkált az égen, ráérő emberek beszélgettek a leveles kapukban. A fejedelem délceg alakján mindjárt megakadt az asszonyok szeme, mondták is főnhangon:

- Ott is nagy eső járt, ahol ez termett. Hét határban nincs ilyen szép szál legény.

- Hallod-e, ispán? - húzta ki magát büszkén a király.

Az ispán még meg se kukkanhatott, mikor valaki nagy-alázatosan megszólalt:

- Kivéve a gyevi bírót.

Szép fehérhajú öregember volt, aki mondta, még a sapkáját is megemelte hozzá.

Összenézett a király meg az ispán, de csak elnevettek magukat. Ballagtak tovább, be a falu közepére, ahol nyitott ajtójú ház ajtófélfáján forgácscégért lobogtatott a szél. Ott is ácsingózott egy-két ember, odafordult hozzájuk a király:

- Csárda-e ez, atyafiak?

- Az ez.
- Van-e benne fehér cipó?
- A váci püspök se eszik olyant.
- Kivéve a gyevi bírót - mondták ketten is egyszerre.
- Hát piros bor?
- A török császár se iszik olyant.
- Kivéve a gyevi bírót - kapkodták le a népek a fejrevalójukat.

Az ispán meg akarta kérdezni, mért kell mindenből kivenni a gyevi bírót, de Mátyás húzta befelé:

- Gyere, gyere, mert éhes vagyok, mint a farkas.

Hát elverték az éhüket hamar, rántottát ettek kakastejes kenyérral, ittak rá piros bort is, meg is köszönték a vacsorát a csárdásnak illendően.

- Ilyen jóízűt se ettek ma Budavárában - ütött a vállára a király barátságosan.
- Váljék egészségére, vitéz uram - dörzsölgette össze a kezét a gazda, de neki is mindjárt eszébe jutott hozzátenni, hogy „kivéve a gyevi bírót”.
- Én bizony nem veszem ki a gyevi bírót se - nevette el magát a király.
- Hej, dehogyan nem, vitéz uram, dehogyan nem! - kiáltotta ijedten a csárdás, s kézzel-lábbal, szemmel-orrallal egyre integetett a sarok felé. A király azonban most már bosszúsan vont vállat:
- Ejnye, de fura falu ez a Gyevi, vigye el a markoláb!
- Kivéve a gyevi bírót - kottyant bele a gazda, de olyan sebesen ám, hogy a királynak megint csak nevetésre szaladt a szája.
- De bizony azt vigye el legelőbb!
- Már pedig azt nem viszi! - csikorgott ki valaki a sarokból, mint a kenetlen kerék. S nyomban ki is gurult a szoba közepére egy kis dudaformájú ember, akinek szép nagy szélfogó füle volt, mint a szentesi korsónak, s azt annál sebesebben mozgatta, minél jobban elfutotta a méreg. - Gyeviben az a törvény, hogy a bírót mindenből ki kell venni.
- Ejnye, kutya meg a mája! - csodálkozott el a király.
- Hát aztán ki hozta ezt a gyevi törvényt?
- A gyevi bíró! - lengette a füleit a dudaember.
- No, szeretném azt a jeles bírót látni - kacagott a király.
- Hát csak nézzen meg kend - szuszogott a dudaember -, én vagyok a gyevi bíró.
- Hát akkor kendet vigye el a markoláb - mutatott rá a király -, ezt meg Mátyás deák mondja kendnek.

Az lett ebből, hogy a gyevi bíró mindjárt előrikkantotta a kisbírót, és hűvösre tetette a két deákot.

- Ki nem ereszted őket addig, míg meg nem tanulják a gyevi törvényt!

Ment is a két deák engedelmesen, de kisvártatva lelkendezve futott vissza a kisbíró, fúvogatva az összeszorított markát, mint az égett sebet.

- Hát te tán parazsat szorongatsz a markodban, hé? - meresztett nagy szemet a bíró.

- Jobban süt ez még annál is - nyitotta ki a markát a kisbíró. - Ezt küldik a csárdásgazdának a garabonciások.

Vadonat új aranyforint volt, Szent László képe az egyik felén, gyűrűs holló a másikon, addig csak hallomásból tudtak ilyenről Gyeviben.

Meg is szeppent a bíró egy kicsit, hogy mégse lehetnek ezek a deákok valami csiribiri emberek. Hazamenet a faluháza felé került, bekukucsált a kulcslyukon a két deákra, de nem csináltak azok semmi különöset. Papirost szedtek elő a tarisznyából, arra irkáltak-firkáltak; a nagyobb mondta, a kisebb írta.

- Mégis csak deákfélék lesznek - nyugodott meg a bíró. - Majd számon veszem reggel, mire pazarolták a mécses.

Kürtriadásra, lódobogásra ébredt reggel. Cifraruhás urak sűrögtek-forogtak a háza előtt, középen a két deák. Fogja az ákom-bákomos papírt a kisebb, adja neki a parancsot a nagyobb.

- Olvasd, ispán, olvasd!

- Gyevi derék népét szívébe fogadja a király őfelsége! - olvassa a kisebb deák.

- Kivéve a gyevi bírót! - mondja a nagyobb.

- Nincs köztük tökkel ütött fejű ember.

- Kivéve a gyevi bírót!

- Azért elrendeli a király, hogy Gyeviben többet senki porciót ne fizessen!

- Kivéve a gyevi bírót!

- Minden gyevi ember pünkösdi napján az ő vendége legyen!

- Kivéve a gyevi bírót!

- Ezüsttáliból aranykanállal egyen.

- Kivéve a gyevi bírót!

- Tíz arany útravalót kapjon! - hajtogatta össze az ispán az írást.

- Kivéve a gyevi bírót! - mondta rá a király, s odafordult nevetve a duda-emberhez: - No, gyevi bíró, ugye, hogy jól megtanultam a gyevi törvényt?

Azzal megsarkantyúzta a lovat, s egyszerre porba vezett a kíséretével. (A por nem is változott azóta se.) A gyevi bíró pedig nyekkent egyet, mint a megszórt duda, betakarta magát a saját fülével, s világéletében ki nem bújt többet alóla.

*

Ezt pedig annak a bizonyosságára írtam meg, hogy a tekintélytiszteletet nem most találták ám ki Magyarországon.

A VÁROS LÚDJA

Mikor ez történt, akkor a Tisza sokkal nagyobb volt, mint most, a városunk meg kisebb. Ennél fogva mikor a nagy Tisza egyszer tengernek játszotta meg magát, nem nagy erőlködésébe került neki elnyelni a kis Szegedet. De olyan tökéletesen ám, hogy minden oktalan állat beleveszett a vízbe, és nem maradt egyebük a szegedieknek egyetlen lúdjuknál. Nyilván az is csak azért maradt meg, mert hivatalos személy volt: *a város* lúdja, s mint ilyen, a városgazda hatáskörébe tartozott. Az utalt ki belőle minden héten egy szárnyatollat a város nótáriusának, mint muszájból való írástudó embernek. (Hogy félreértés ne legyen a dologból: nem írásra utalták ki a tollat, hanem pipapucolásra.)

A szegedi veszedelem hírére meghallotta Bécsben a királyasszony is, *a Mária Terézia*. (Legyen annyi lojalitás a filológusokban, hogy ne sajnálják tőle azt a kis névelőt, ha már az őseink ügyis életüket és vérüket ajánlották neki. Hiszen nem név ez, hanem fogalom, akár a Holofernes király, vagy a Ferenc Jóska. Az is csak névelővel járatos a szegény ember történelmi dialektusában. Az V. Ferdinánd már nem vitte annyira, az már névelőtlenül egyszerűen csak *Ferde nád*. Aminthogy nádnak is elég nád volt szegény, meg ferdének is elég ferde.)

Olyan nagyszívű asszonyszemély volt ez a Mária Terézia, hogy sebtén maga elé parancsolta az íródeákját.

- Fiam, deák, írd valami vigasztaló levelet azoknak a sanyarodott szívű szegedieknek. De száz aranyat is tegyetek bele a jó szó mellé, mert másképp valami csúnyaságot mondanak rám a kutyaháziak.

Szót fogadott a deák, hogyne fogadott volna szót, nagy volt a rend a Mária Terézia házatáján. Megírta a deák a levelet, beleírta a száz aranyat is, aztán bekocogott a kamaráshoz:

- Huszonöt aranyat kapok a szép levélért, hetvenötöt tétessen kelmed a kopertába.

Kapja a levelet a kamarás, viszi a kincstartóhoz:

- Huszonöt arany a fáradságomért, ötvenet helyhezzen kelmed a levélbe.

A kincstartó nem szólt semmit, hanem beletett a levélbe huszonöt aranyat, s futtatta vele az inasát az udvari futárhoz.

Az inas tudta, mi az illendőség, s a huszonöt aranyból nem vett el, csak húszat, a többi becsületesen átszolgáltatta a futárnak. Mivel azonban Szeged már akkor se egy macskaugrásnyira volt Bécshez, noha sokkal közelebb volt, mint most, a királyasszony levelének volt ideje kilyukadni az úton, s még szerencse, hogy az öt arany nem a kocsiút porába potyogott bele, hanem a futár tarsolyába.

Abban az időben azonban éppen úgy akadtak becsületes emberek, mint most, s ezek közé tartozott a futár is. Szégyellte volna üresen adni át a levelet a vízvette civitásnak, hát belecsúsztatott egy vadonatúj rézkrajcárt. Utóvégre azon is csak úgy rajta van a királyasszony gömbölyű képe, mint az aranyforinton.

No azért mégis csak elképedtek egy kicsit a szegediek, mikor az öregbírójuk, Miller Sebestyén felolvasta a királyasszony levelét, s hiába ürgette-forgatta a kopertát.

- Hát a száz arany, földi? - kérdezte a futárt.

- Micsoda száz arany?

- Aki a levélbe bele van írva.

- Hát akkor benne van, ha bele van írva.

- De nem jutott abból ide egy vöröskrajcárnál egyéb.

- Jaj, atyámfiái, ilyen a természete a királyok ajándékának! Elindul aranynak, megérkezik réznek - nyargalt el nevetve a becsületes futár.

A szegedieknek ugyan nem volt nevetnéjük, de azért becsületből úgy megéltették a Mária Teréziát, hogy csak úgy zengett bele a közösség háza.

- De hát azért nem ér ez így semmit se, emberek - csóválta meg a fejét Miller Sebestyén -, mert ez nem hallatszik föl Bécsbe. Már pedig a királyasszony nagy jóakarátát úgy kellene megköszönni, hogy ő is tudjon róla. Azt javasolnám, küldjünk neki valami szegedi ritkaságot.

Ebben hamar megegyeztek. Elküldik neki az egyetlen ludat, annál nagyobb ritkaság most nincs Szegeden. Az ám, de ki vigye el? Senki se ajánlkozott követnek a felség színe elé. (Ez a leghihetlenebb az egész történetben, ugy-e?) Mert ész kell oda, nem is kicsi, az pedig hol található most ezen a szegény Szegeden, mikor mindent elvitt a víz?

Utoljára a kisbíró ajánlotta fel magát a „közért”, ahogy most mondanánk. Nem mintha ész dolgában kiruházottabbnak érezte volna magát, mint a többi, hanem mert a hivatalos emberek közül neki volt a legjobban felvágva a nyelve. (Ami érthető is, mert az ő tisztje volt rendet tartani a piacon a halas-asszonyok közt.) Mindazáltal a magisztrátus egy kicsit aggóskodva eresztette el a követet a ludacskával, de az nagyon kötötte az ebet a karóhoz:

- Nem köll engöm féltetni, nagy jó uraim! Nem öszi mög a lúd Szépenlépő Hevér Mátyást.

(Ez volt a neve a kisbírónak, akit már a neve is kvalifikált a diplomata pályára. A szépen lépésen már azóta is sok diplomata-karrier alapult.)

Hát addig nem is volt semmi baj, míg a tarisznyában tartott. Ha a ludacska megállt legelészni, a kisbíró is kifogott abrakolni. De ahogy a tarisznya apadni kezdett, a kisbírónak is meglappadt a jókedve. Megrezzentette a legelő jószágot:

- Nem jó lösz ez így, te lúd! Úgy nézöm, sohse érjük el gyalogszörrel azt a Bécsöt. Jobb lösz az, ha én tégöd a hónom alá vöszlek.

A ludacska ebbe is belenyugodott, csak estefelé gágogta el magát, mikor Hevér Mátyás megtalálta egy kicsit szorítani a nyakát.

- Csönd, ludacska! - szorított rajta egyet Mátyás - mert ha el nem hallgatsz, isten uccse sülvé adlak át a Mária Terézia őfölséginek!

S mire a nap tüzet rakott az alkonyati felhőkben, akkorra a szegedi kisbíró is tüzet rakott az erdőszélben. Persze mire a ludacska pirosra sült, akkorra úgy elálmosodott a követ, hogy azt se tudta, mit csinál. Csak másnap reggel vette észre, hogy álmában megette az egyik combját a város madarának.

- Ejnye, ejnye, de csak csúnya is az egycombú lúd - búsulta el magát, s lekanyarította fölöstökömrre a másik combját is.

Az lett biz ebből, hogy mire fölért Bécsbe, csak a mellecsontja maradt meg a ludacskának, az is szép fehérre kapargatva a halbicskával.

- Mi legyen ez, jó ember? - kapta föl a fejét haragosan a Mária Terézia, mikor a követ nagy alázatosan átnyújtotta neki Szeged ajándékát.

- Ez a város lúdja - hajlongott Mátyás.

- De hát ez nem lúd, csak a csontja.

- Lúdnak indult az el Szögedéből, ha csontnak érkezött is a tötthelyre.

- Furcsa természete van a szegedi lúdnak - mosolyodott el a koronás szép asszony.

- Akár a fölséged aranyának - kacsintott vissza a nagyeszű Mátyás. - Az is aranyak indult el Bécsből, réznek érkezött mög Szögedre.

Azt mondják, olyant nevetett a Mária Terézia, hogy belesendült a füle az egész udvarnak, az íródeáktól a futárig. S azt is mondják, a kisbíró olyan tarisznya arannyal tért meg Szegedre, hogy ha most annak csak a fele megvolna, visszavásárolhatnánk rajta a Bánátot, de még Rácországból is egy darabot.

*

Azt mondják, azt mondják... megnevezem én a forrást is: Halvágó Dancs András mórahalmi célszörű szegény embör. Föltétlen hiteles tanúbizonyosság, mert úgy látta az egészet, mint most látja, úgy hallotta, mint most hallja.

VIRÁGNYELVEN

Nem tudom, azok a csúnya destruktívek mért beszélnek mindig úgy, mintha minálunk mindenkit meg lehetne vásárolni. Hiszen a *korruptió*, a *panama*, a *baksis* csupa idegen szó, amely csak indigenátust nyert nálunk, mint a magas arisztokráciához tartozó nagynevű famíliák. Az egyik latin, a másik indián, a harmadik török, de egyik se szittyá. Nyelvészeti alapon is bizonyítani tudom, hogy a törzsökös magyarnál nincs puritánabb náció. Hiszen szava sincsen ezekre a gonosz fogalmakra.

Mert a *vesztegetés* honi termék ugyan, de abban sincsen semmi rossz se. Az csak annyit jelent, hogy az embertől azt kívánják, maradjon veszteg, ne csináljon semmit. Már pedig, aki semmit se csinál, az nem csinál rosszat se, aki pedig nem csinál rosszat, az jó ember. Ez olyan kifogástalan szillogizmus, hogy még akkora filozófus is jóváhagyhatja, mint Kuna P. András.

Aztán volna még a *kenés*. Nem lehet letagadni, hogy ez magyar műszó, de ebben sincs semmi erkölcstelen. Ez orvosi kifejezés, amely talán még a turáni sámánok idejéből ered. Akinek valamije fáj, arra ma is ráolvasnak a javasasszonyok, és a fájós tagot megkenik tőröm-olajjal, hogy ne fájjon. Ebben sincsen semmi kivetni való, mert a tőröm-olaj a kormány gyógyszerkönyvében is igen tekintélyes szerepet visz, és nem is igen rendelnek mást. Egyformán jó lábtörésről, szívfájásról, atrocitásról, koronaromlásról, szanál ez mindent. Még a mondókájuk is az a szakállas javasasszonyoknak, mint a falusi kuruzslóknak. A Jézuska nevével kezdik, és azon végzik, hogy „nyúlháj, daruháj, *majd meggyógyul, ha nem fáj*”. (Legfeljebb a honoráriumban van egy kis különbség. A pesti doktor mindig drágább.)

Egyszóval a *kenés* nem tilalmas dolog, sőt nagyon is érdemes cselekedet, miért is ezt őseink is sűrűn gyakorolták, hol ők kenvén meg a konstantinápolyi basákat - azokat ugyan meg is rakták néha, ha helyükbe jöttek -, hol ők kenetvén meg a felséges ausztriai ház által. („Az Isten se győzi az magyari urakat pénzzel” - sóhajtott föl Ferdinánd, az első „magyar” Habsburg, mikor a szabad királyválasztás kortesköltségeit ki kellett fizetni.) De panamáról, korrupcióról ki hallott minálunk a régi jó időkben!

Egészen másképp csinálták azt akkor, mert akkor még tudtak szemérmet az emberek.

A tanyai magyar, akit akkor még csak parasztnak hívtak, mindenféle ügyes-bajos dologban bekövetkezett a városba, és kinézelődvén magát a piacon, bekocogott a hivataltevő házba.

Először is a főbíró uramhoz ment igazságért, beáztatván előtte azt a pokolbul szalajtott hátulsó szomszédot, aki már megint rábabonázott a teheneke.

- Értöm - eresztette vékonyan a szót a pipacsutora mellől a hivataltevő nagy úr, aki soha ítéletet alapos kifaggatás nélkül nem hozott. - Most már azt kérdöm én kendtül, hogy honnan jött kend ide énelébe?

- Hát a Szremác bótjából, mert annak adtam el a korpát. Osztán onnan mög bemöntem áldomást inni a Pávába...

Még azt is elmondta volna, hogy a palánki templomba is be akart menni, ami ugyan nem volt igaz, de akkor se ártott az, ha istenfélő kegyes hírbe keveredett az ember, - hanem akkorára a főbíró közbeszólt. De olyan szigorúan ám, hogy még a pipacsutorát is kivette a szájából.

- No hát, ha igazságot keres kend, akkor máskor ne a Pávából gyűjjék kend, hanem *hazulról gyűjjék kend*. Érti kend? Mehet kend Isten hírével.

A magyar megkaparta az üstökét, billegette a nyakát jobb válláról a bal vállára, meg vissza, ami mind azt jelentette tanyai idiómában, hogy érti a fene. De akkor már taszította kifelé a főbíró huszárja az ajtón, úgy, hogy a szemben lévő ajtón beesett a nótáriushoz.

No az se volt baj, mert ott is volt valami kis eligazítani valója. Még az azelőtt való esztendőben legelőt váltott a várostól a birkáinak, de a birkák eldőglöttek és most már az volt a kérdés, hogy ki legelje le a fűvet, amelyikért előre ki van fizetve a fübér?

De itt még bele se kezdhetett a szíve szándékába, mikor a nótárius már ráfordult, füle mögé csapva a lúdtollat:

- Honnan jön kend?

A magyar most már óvatosabb volt. Nem szólt se borról, se kocsmáról, se templomról, hanem megmondta úgy, ahogy volt:

- Főbíró uram ökegyelmétől.

- Úgy? - csapott az asztalra mérgesen a nótárius. - Hát akkor mönjön kend vissza öhozzá! Hát annyit se tud kend, hogy ha énvelem van dolga kendnek, akkor *hazulról gyűjjék kend!*

S amerre járt a város nagy házában, ott mindenütt ez volt a törvény. Utcakapitány, vásárbiztos, fertálmester, koncipista mind azzal utasította el, hogy ők nem állnak szóba olyan emberrel, aki nem hazulról jött.

Szomorúan lógatta a fejét szegény igazságkereső mire leért a kapualjba, s ott nagyot rúgott a kerékvető kövön.

- Vesszön mög a gazdád a nevenapján!

A hajdú, aki ott támogatta a nagy sárga falat, hogy ki ne düljön, fölkapta a fejét a zokszóra:

- Hát kendnek mi baja az én gazdáimmal?

- Nem ögyéb, mint hogy mög vannak háborodva az elméjökben.

- Hogyhogy?

- Mind azt parancsolják, hogy máskor hazulról gyűjtek.

- Hát osztán?

- Hát ez mán csak bolond beszéd. Kinek mi köze ahhoz, hogy én honnan gyüvök?

- De nagyon is okos beszéd az, hanem kend a tökfesű - kapta meg a hajdú a magyarnak a ködmöngombját. - Mert ha kend nem hazulról gyün, akkor kend üres kézzel gyün, de ha kend hazulról gyün, mán akkor csak nem gyün el anélkül, hogy vagy egy pulykát ne fogna a hóna alá, vagy egy malackát ne gurítana maga előtt, vagy egy-két kötés dohányt ne gombolna a ködmön alá, aszerint, hogy kinél keresi kend az igazságot.

- Így mán értöm - fanyalodott nevetésre az ábrázata a magyarnak és hazasietett, hogy hazulról jöhessen a hivataltevő urak elébe. Közéjük számítva a hajdút is, aki utána kurjantott:

- De ha be akar kend még egyszer jutni, akkor énhozzám is *hazulról gyűjjék kend!*

...Hála Istennek, most már nem ilyen szigorúak etikett dolgában az emberek.

SZÉKSÉRTÉS

Azon kezdem, hogy a mai generáció már nem igen tudja, mi az a *széksértés*, amivel a régi diétai naplóokban minduntalan találkozunk az ember. Ámbár az élő törvény is intézkedik róla, valami nyolcvanas évekbeli törvénycikk, s ez körülbelül úgy definiálja, hogy széksértést az követ el, aki a tanácskozás méltóságát, vagy a gyűlés egyes tagjait sértő kifejezésekkel él a hivatalos gyűlekezeten. (Ebből most már mindenki láthatja, mért nem ismerheti a mai nemzedék a széksértést. Azért, mert most csupa illedelemtudó, egymást megbecsülő emberek vannak a világon, akik mindig bársonnyal simogatják egymást, és soha gorombaságokkal nem traktálódznak.)

A régi világban - tekintettel arra, hogy a magyar mindig nagy tekintélytisztelő nemzet volt -, mindennaposak voltak a széksértések, csak hogy akkor sokkal szebb nevük volt. *Violatio sedis* volt a latin titulusuk, s Verbőczy szerint a *violatio sedis* a királyi felség törvényszéke, vagy bármely megyei ispán széke előtt mondott „éktelen szavak és betsmérlő beszédek által követtetik el”. Száz pengő forint volt a váltsága, amit mindjárt le kellett szűni a tetten fogottaknak. Míg azt meg nem tette, addig se te, se tova nem eresztették a diéta vagy a megyegyűlés darabontjait.

Mondom, a rendi világban mindennaposak voltak a széksértések, és a széksértési keretek, különösen a negyvenes években, mikor adminisztrátorok tatárkodtak mindenfelé. Akkor akadt olyan ellenzéki nemes úr, aki két hajdújával kísértette magát a vármegyeházára, és azok mind a ketten egy-egy zsákocská körmőci aranyat szorongattak a hónuk alatt. A gazdájuk pedig hazafias elszántsággal csörgette a kardját:

- Száz széksértésen alul nem adom máma, a miatyánkja ne legyen annak a Bécsből szalajtott császármadárnak!

Már most nem tudom, hogy az arany volt-e Szegeden kevés minden időkben, vagy a lojalitás volt sok - de az bizonyos, hogy a város történetében csak egyszer esett széksértés, az is csak a rekonstrukciós világban, 1882 tavaszán.

Novák József volt akkor a tiszti főügyész, később a Pallaviciniek bonorum direktora és munkapárti képviselő, akitől származik az a mindenkori kormányokra hagyott s mindmáig drága kincs gyanánt megőrzött politikai sarkigazság, hogy *sohse volt jó az a nagy sietség*. Nem csoda, ha mint a város cselédjének sokszor ki kellett neki vágni magát ezzel a szentenciával, mert nehéz és sokgondú hivatal volt az övé azokban az időkben, mikor éveken át az újjáépülő Szegeden volt az ország szeme. Öt-hat rendkívüli közgyűlést is tartottak akkor egy hónapban, s azt mind végigvadászkodták a hun ivadékok. Az volt a jó, hogy már akkor nem volt szokás karddal járni, mert különben mind fölaprították volna egymást a város atyái a rekonstrukciós áldomásra.

Egy ilyen viharos közgyűlésen történt, hogy valami alsóvárosi magyar, Kalmár Málé Imre nevezetű, szörnyen nekitámadt a magisztrátusnak. A város urai nem sok ügyet vetettek rá, mert szokva voltak az ilyen bőven mért töröttborshoz. A földi azonban, noha nem tartozott az úgynevezett széles látókörű politikusok közé, nagyon rossz pszichológus volt. Nem vette észre, hogy unják, hanem azt hitte, hogy félnek tőle, s erre még jobban vérszemet kapott.

- Majd mögmutatom én a polgármester úrnak is, hogy *milyen ökor a csás!* - süvöltötte szép paprikavárosi virágnyelven.

Jó Pálffy Ferenc polgármester meg tán rá is biccentett, hogy jó lesz biz az, hanem Novák főügyész hirtelen felpattant a helyéről, és egy ősrómai gesztusával nyújtván ki jobbját, rádörrent Kalmár Málé Imrére:

- Széksértéssel vádolom az urat!

Szegény alsóvárosi magyar, akit nyilván életében először tettek csúffá azzal, hogy úrnak mondták, ijedten nézett körül a teremben, hogy mért támadt olyan éktelen kiabálás, holott nem tett ő kárt senkinek a székében.

- *Akció! Akció!* - kiabálták jobbról-balról, akárcsak a Kölcsey Ferenc *Országgyűlési napló*-jában.

Ez ugyan csak annyit jelentett, hogy az ügyész hivatalos kötelességből emeljen vádat, vagyis indítsa meg az akciót (mert *egyéni akciók* még akkor nem voltak, s ha voltak, azokat csak betyárságnak hívták), - de hát az mindegy volt az öreg széksértőnek. Nem tudta ugyan az istenadta, mi az az akció, de a deák szóból kisejdtette a nem jót, és mindjárt kifelé tudakolta az utat.

Novák azonban felokosította:

- Az úr megsértette a tanácskozás méltóságát. A violatio sedis kiegyenlítése a törvény szerint száz forint. Még azt le nem teszi az úr, addig innen ki nem megy.

- Ne-em? - hebegte a boldogtalan szittyá a terem közepén.

- Avagy ha hiteles nemes ember az úr, és a nemesi pecsétgyűrűt zálogul teszi le az elnök úr önagysága asztalára.

Kalmár Málé nevű nemeseket nem ismervén a magyar genealógia, az alsóváros atyja mégis csak kifelé igyekezett. Be volt zárva akkorára mind a három ajtó. Városi hajdúk álltak őrt mindnyájánál párosával. Így kívánja ezt a széksértési regula.

- Tekintetes urak - fogta most már alázatosra a szót a széksértő -, tessőnek éngöm még az eccőr hazaengedni. Hiszön nem töttem én sömmi rosszat, kéröm szépen. Mőgengedőm, hogy eljárt a szám, de vőgyék figyelőmbé, hogy én csak szőgény paraszti embőr vagyok, nem vagyok én kitanulva az úri huncutságokba.

- Már megint sérteget az úr! - pattant föl Novák.

- De bizony az úr sértőget engőm! - buggyant ki a keserűség a „kámok utódjá”-ból. - Mért mond éngöm úrnak, mikor paraszt vót nekőm mindőn ivadékom.

Erre aztán egy kicsit megenyhülve kérdezte meg a főügyész:

- Mért fenyegette meg kend a polgármester urat?

- Én? Hiszön csak azt teccőttem mondani, hogy milyen ökör...

- Ökörnek a hivatalos gyülekezetben semmi helye - mosolyodott el Novák, és hangosan derült az egész közgyűlés.

Mivel pedig a mosolygó emberek mind jó emberek, Kalmár Málénak is egyszeribe megjött a bátorsága.

- Kéröm szépen - magyarázta ki magát -, nem gondoltam én ögyebet, csak azt, hogy a polgármestőr úr is gazdálkodó embőr, hát mondok, ha arra jár mifelénk, osztán tisztőletét tőszí a tanyámon, hát akkor majd eldicsekszők neki a Bimbóval, hogy örüljön neki, mint szintén városunk szülöttjinek...

Már akkor hangosan kacagott az egész municipiális parlament, ennélfogva Novák József beszüntette az akciót, kinyitotta az ajtókat, Kalmár Málé pedig ment kifelé, mint akit orron vertek, és vissza nem fordult volna egy talicska majoméért. A közgyűlésbe pedig soha többet be nem tette a lábát.

*

Az egyetlen szegedi széksértés történetét pedig azért írtam meg, mert valamelyik jogi szaklapban arról értekezik valaki, hogy igenis szükség van a házszabály-revízióra. Tekintsük Angliát! - mondja a tudós szerző - ott is nagyon szigorú szabályokkal állították helyre a parlamenti fegyelmet III. György alatt.

Nono, azért ne nagyon tekintgessük Angliát. Mert az is a III. György idejében esett meg, hogy mikor egy szabadszájú képviselőt arra ítélték, hogy térden állva kövesse meg a parlamentet, az minden vonakodás nélkül eleget is tett az ítéletnek, csak hogy utána azzal verte le a port a térdéről:

- Uraim, *sohase láttam még ilyen piszkos házat!*

Hát ha már szigor kell a törvényhozó gentlemaneknek, ne menjenek érte Angliába, hanem restituálják az öreg Verbőczyt.

TRIÁSZ ÉS TÁRSAI

Az Ovidiusz Metamorfózisai-ban - majd azt írtam: Dekameronjában - szép hexameterbe van szedve az Aktaeon harmincyolc kutyája közül vagy húsznak a neve. Van azok közt *Nyomozó* (Ichnobates), *Feketelábú* (Melampus), *Csikóölő* (Nebrophonos), *Csordás* (Poemenes), *Bojtos* (Lachne), *Szárnyas* (Ptereles), még farkaskutya is van, a *Lyciste*. Ha nagyon megszorítanak, még tán el is tudnám mondani a verset, hanem harmincyolc magyar kutyanévet még az akadémiai nagydíjért se tudnék összehexameterezni.

Tudniillik a legtöbb magyar kutyanév folyóvíznek a neve, mert az ősi hit szerint amelyik kutyának folyóvíz-neve van, az nem kap víziszonyt, ahogy a finomnyelvű hivatalosság nevezi a veszettséget. Már most aztán nem tudom, nem ütközik-e az a trianoni békébe, hogy a szegedi juhász ezután is Sajónak és Drávának nevezze a puliját.

Ez jutott eszembe a minap, mikor egy túlatiszai nagy uradalomban loptam a napot, és hallottam, hogy az öregbéres Triásznak tiszteli az udvaron csellengő kuvaszt, bújtatván beléje az ördögöt valamely csínyjéért, amit a süldőnyulakkal szemben követett el.

- Ejnye, de furcsa neve van a kutyájuknak, János - mondom az embernek.

Azt mondja rá János, hogy van ennél furcsább is.

- No?

- A másikat mög - azt mondja - Burkusnak hívják.

Ebből egyrészt azt állapítottam meg, hogy az ifjabb öregbéres-nemzedék nem volt ott a königráti nagy szaladáson, mert akkor nem találná a *burkus* szót olyan különösen cifrának, másrészt pedig mégiscsak nyomra találtam. A Burkus név eszembe juttatta Bismarckot, őrá pedig mindig ráemlékeztem a híres kutyájára, a Türaszra. Nagy emberek dicsőségében a kutyájuk is osztozik, itt valamikor olyan uraság lakhatott, aki nagy híve volt a hármasszövetségnek. Bismarck iránt való tiszteletből ő is Türasznek nevezte a vadászebét, ebből lett aztán plebejus körökben Triász. És így találkozik az ember itt, az isten háta mögött a hármasszövetséggel, még akkor is, mikor már egyéb sem maradt belőle, mint egy kutya-név.

Persze, az öregbéres sokkal okosabb ember, semhogy történetfilozófiai elmélkedésekbe bocsátkozhattam volna vele, hanem a tisztartóval tettem kísérletet ebéd alatt.

- Ejnye, jó, hogy eszembe juttatod - kapott a szón a gazdám, s mingyárt kihujjantott az udvarra, hogy egy kanászgyerek hívja be a gulyától a számadót.

Ebéd végére be is ért a gulyás.

- Hallod-e, András - kérdezi tőle a tisztartó -, hány kutyátok van most?

- Gulyánál, nyájnál, majorokban lehet összevissza vagy tizönkettő.

- Haszonra valók-e?

A gulyás csak a szemivel kérdezte, mi a ménta leli a tisztartó urat, hogy már ilyenekbe is beleártja magát, de azért felelt tisztességtudással:

- Hát lehetősek. Csak mögvannak, mint afféle ebállatok. Kicsit ugatnak, nagyot harapnak.

- No jó, majd a napokban kimustráljuk őket.

András olyan hitetlenkedő mosollyal fogadta a létszámapasztási tervet, mintha valami entente-komiszáros volna.

- Ki vannak mán ezök mustrálva, tekintetös úr! Aki hitványos van köztük, kimarja azt a többi maga közül. Az ilyen aztán addig ténförog, még be nem talál a faluba. Aszongyák, a Halbúr zsidó úgy kereskedik velük, akár a csirkével, még tán külförszágba is szállítsa őket. De nem hiszöm én azt, hogy vóna olyan bolond embör, aki kutyáért pénzt adna.

De már erre a tisztartó is elmosolyodott.

- No hát akkor csak jól megnézzen kend, András, mert én is olyan vagyok. Most olvasom az újságban, hogy valami kitűnő fajkutyákat árulnak Bécsben. Kezességet vállal értük a német, hogy a farkast is leszedik a lábáról. Igaz, hogy kereken száz pengöt kér darabjáért, de azért hozatunk próbára hármat.

- No-no - rántott a vállán András. Errefelé úgy mondják ezt, hogy panyókára rángatta a vállát, jelteni pedig ez annyit jelent, hogy András, amint visszaért a gulyához, nagyon elkeseredve rúgott bele a Gurujj kutyába meg a Lapujj kutyába, amikor bizodalmasan ráugráltak.

- Csiba te, a rossz nyavalya törje ki a gazdátokat! Nektök mán kitelt az esztendőök, möhették ürgézni, gyünnek a bécsi kutyák!

Nem vagyok tudója, milyen szisztéma szerint adnak egymásnak vészjeleket a pusztai kutyák, de az bizonyos, hogy mire beesteledett, akkorára a Triász is, meg a Burkus is olyan hangulatban voltak, mintha már kikézbésítették volna nekik a B-listás végzést. Leeresztett farkkal, lesunyt fejjel oldalogtak előre-hátra, éjszaka pedig keservesen vonyítottak, mintha csak a Jack London alaszkaikönyveiből tanulták volna.

A magam részéről örültem az ebek mélabújának, mert ettől fogva szabadon csavaroghattam a pusztán, nem kérték tőlem a passzust a *Nyomozók* és *Csordások*, akármerre jártam. Hanem a gulyások, kanászok, béresek, csőszök nem tudtak belegyözödni a dologba. Konyhán, kútnál, istállóban ha összejöttek, mind csak azon folyt a diéta, hogy lesz, mint lesz most már, ha a milliomos kutyák megjönnek.

- Úgy lösz - mondta a gulyás az öregbéresnek -, hogy a nyáron neköd köll őket az öledbe hordanod.

- Már mér'?

- Már azér', hogy a királydinnye bele ne mönjön abba a kényös talpukba.

- Hát a kórság! - káromkodta el magát a béres. - Hanem kend majd nyargalászhat, ha a krumplis-tarhonyában mögégeti a szájukat a paprika, oszt kínjukban szétugatják a gulyát.

- Nem félök én attul - legyintett a vén gulyás. - Nagy böcsben tartják azokat az úri dögöket, majd möglássátok, hogy bográcsbul kávéznak.

Erre meg a béres mondta, hogy „nono” és azt is hozzátette, hogy ehetnek ám azok a bécsi kutyák olyant is, amitől másnapra fölfordulnak.

- Ótott meszetöt köll a moslékjukba keverni, arra nagyot isznak, oszt úgy mögdagad bennük, hogy szétfeszéjti őket - adta a tanácsot egy nagyra menendő bojtárgyerek.

- Nem fogod be a szád, te girhös? - förmedt rá a számadó gulyás, de a szeme összevillant az öregbéresével.

Én a sövény mögül néztem őket, ahol az uradalom sánta hollója mutogatta a bölcsességét. (Csakugyan bölcs madár, mindig azt hajtja, hogy „urak a papok”.) Láttam, hogy itt többszörös ebhalál lesz, de hát mi közöm hozzá? Lehet, hogy én is csak úgy tennék az ő helyükben. Mégse hagyhatja azt az ember, hogy mindenféle jött-ment ebbel csúffá tegyék a tulajdon maga kutyáját.

Az ügy különben elég gyorsan elintéződött. A tiszttartó utasítást küldött a maga diplomáciai megbízottjának Bécsbe, s épp eljövetelem előtt való nap lovasposta hozta a hírt a faluból, hogy megjöttek az úri kutyák, lehet értük menni szekérral. Akkora ólban hozta őket a vasút, hogy beillene faluházának.

Estefelé járt az idő, mikor a szekér kiérkezett a pusztára. Ott várta a majorudvaron a puszta minden épkézláb embere. Triász és társai is mind ott szűköltek a kút körül. Érezték, hogy nagy baj lehet, mert ekkora embersokadalmat itt csak temetésen szoktak látni.

A ketrecajtót maga a tiszttartó nyitotta ki:

- No nézzük azokat a híres bécsi kutyákat!

A híresek azonban nem igen igyekeztek kifelé. Haragos morgás hallatszott ki a ketrecből, mintha mindenik a másikat akarná előreereszteni. Persze Bécsben még a kutyák is mind udvariasságra vannak nevelve.

- Bújjatok már ki no, fene belétek! - rúgta meg a tiszttartó a ketrecet.

Erre aztán csakugyan ki is ugrott a ketrecből - egy kuvasz. Aztán a második kuvasz, aztán a harmadik kuvasz. De nem olyan akárhovávaló kuvasz ám, hanem csupa idevaló Triász-féle kuvasz. Éppen olyan lomposak, kócosak, bozontos farkúak, még a nyelvükön is értettek az itthonvalóknak. Az volt az első kérdésük:

- Eh-eh-ehhehe, szokott-e még finánc erre járni?

- Ahhá-ahhá-ahhá, több, mint azelőtt!

Andrásék nem szóltak semmit, mert tudják, hogy nem való az urakat szemtől-szembe kinevetni - csak lejjebb tolták a szemükbe a sapkát. Hanem a tiszttartó egy kicsit kelletlenül nevette el magát.

- A kutyateremtésit neki. Bizonyosan a Halbúr kuvaszaiból valók. Látod, így kell a magyar embernek még azt is a külföldtől megtanulni, hogy mennyit ér a kutyája.

Most meg én mondtam, hogy „nono”. Nemcsak a kutyáival van így a magyar ember.

A FAJTÁM

Paulnak hívták, szőlőcsész volt, most halt meg Félegyházán, kilencvennégy esztendőskorában. A legkáromkodósabb kis-kun volt, akit ismertem - pedig ez nagy szó, bizonyíthatja Horváth Zoltán, a kiskunok követe. Viszont alighanem az utolsó kiskun volt, aki kenyéren, vízen tartotta meg a negyvennapos böjtöt, ami kezdődik hamvazó-szerdával és végződik húsvétvasárnapon. (Igaz, hogy ha még egy kicsit regenerálódunk, akkor nagy számmal lesznek olyan kiskunok is, akik csak vízen böjtölnek.) Írni-olvasni nem tudott - lehet, hogy azért élt olyan soká -, de azért igen bibliás ember volt, engem is ő rikatott meg az első teológiai kérdéssel egy napos diákkoromban.

- Megállj, te gyerek - akasztotta a gamósbotját a lábamszárába -, igaz-e, hogy te mán gyiák vagy?

- Igaz ám, Paul bácsi, már varrja is a táskát édesapám tarisznyából.

- No hát akkor mondd meg nekem, Zebedeus két fiának ki volt az apja?

Azt hiszem, ez egyike a legfogósabb bibliai kérdéseknek, amivel talán még magát Zebedeust is zavarba lehetett volna hozni. Én semmiesetre se tudtam okosabb választ adni, minthogy ríva fakadtam, mire Paul hátba ütött egy nevető nyári-piros almával. (Lehet, hogy éppen a mi szőlőnkben csöszködte.)

- Szamár vagy, tebelőled se lesz pap.

Ebben is igaza volt Paulnak, mert szamár voltam, és nem lett belőlem pap.

Különben ő is szép szál legény volt a maga idejében, 1849-ben, csak hogy az olyan régen volt, hogy még akkor nem hívták Paulnak, hanem hívták Török Nagy Pálnak és mint ilyen cselekedett mindenféle vitézi dolgokat Szolnoktól Világosig. Ezekről azonban nincs mit beszélni, mert maga Török Nagy Pál se beszélt róluk, mint ahogy a mostani háborúról se a Török Nagy Pálok írják a memoárokat, hanem azok, akik nézték, hogy mit csinálnak a Török Nagy Pálok.

Világos után Pál egy darabig lappangott az éren és nádon, s csak az istenfélő keresztapja mentette meg attól, hogy szegénylegény nem lett belőle, a népdalok hőse, akiről még száz év múlva is kalendáriumot neveznek el a nemzet nagyobb épülésére. Pál karrierjének a tulajdon keresztapja állta útját, aki harminc pengőkrajcárért a zsandárok kezére játszotta a bujdosót. Pált becsípték cserepárnak, elnevezték Paulnak, és nyolc esztendeig oktatták a gyakorlati honisméből, hol olyan vidéken, ahol húsvét vasárnapján is olajost esznek az emberek, hol olyan helyen, ahol krumplival főzik a halpaprikást.

Mire én összeismerkedtem Paullal, akkorra már csak ilyen tökéletlenségek maradtak meg az emlékezetében az osztrák örökös tartományokból - az egy Galícia volt az, amelyiknek tudta a nevét, de még az esztendejét is annak, amikor ott viselte az angyalbőrt.

1854-ben volt, valahol Lemberg körül lágerozott a Paul hadteste. Förtelmes polyák tél járt, nagy máglyatüzek birkóztak a november-éjszaka szeles, havas, ködös zimankójával s a tábor-tüzek körül mindenféle nyelven áldották a legfőbb hadurat, akinek dicsőségére orroknak, füleknek kellett lefagyni. Ebben egyetértettek mindnyájan, azonban nemzetiség szerint külön-külön melegedtek csehek, stájerok, horvátok, rácok, oláhok, magyarok, tótok, így is szimbolizálván a Habsburg-birodalom páratlan egységét, amit már akkor sok szép pátenst tett vitathatatlaná.

Egyszerre csak, hajnalon innen, éjfélen túl, lódobogásra neszelnek fel a bakák. Lószerszám is csillog a vörös fényben. Kis fekete ló gurul ki a ködből, tisztí sarkantyú pengését is hallani.

- Eh, csak az Ernec vizitál! - kuporodtak vissza az emberek a tűzhöz.

Erneszt főherceg, aki se különösebben rossz hadvezér nem volt, se a politikába nem balkezeskedett bele (amiért is a genealógián kívül semmi egyéb tudomány nem terhelte meg magát az emlékezetével), nem tartozott a parádés Habsburgok közé. Szeretett a mundérvisező plebs közé keveredni, evett-ivott egy csajkából, egy kulacsból a *mancsaftal*, s állítólag a császár minden katonájával a saját anyanyelvén tudott diskurálni, ami még akkor is rendkívüli nyelvtalentumra mutat, ha ez a diskurzus csak annyiból állt, hogy „na, hogy megvagy?”

Ezúttal azonban komolyabb téma körül forgott az Ernec érdeklődése. Kialudt a pipája - a porcelán burschpipa divatja járta akkor az uraknál -, és szeretett volna tűzhöz jutni.

Hát tűz volt ott annyi, hogy disznót lehetett volna nála pörkölni, de hosszú út az, míg téli szélviharban az őrtűz paraszából pipafüst lesz egy lovasember szájában, aki nem akar leszállni a lóról.

Először az oláhokhoz fordult a főherceg. Szanaszét ugráltak, ahogy a kis fekete ló megállt mellettük.

- Ne ugráljatok, brátye, csak egy kis tüzet adjatok a pipámba.

Szaladtak is a brátyek paraszas végű gallyakkal, de mire a pipáig értek velük, akkorra kinek a szél kapta el a tüzes fejét, kiét a havas eső égette hamuvá. A főherceg mormogva ugratott a legközelebb melegedőkhöz. Itt szerbek tartózkodtak, azok már okosabbak voltak. Egész gendát emeltek ki a tűzből, azzal se szél, se hó nem bír, viszont a lovacska se tudta elgondolni, mért akarják a szemét tűzzel kiverni, mikor ő igazán senkinek se vétett. Rántott egyet magán, fölágaskodott, szügyébe vágta a fejét, és úgy vitte vissza a lovasát az éjszakába, mintha a sátán ösztökélné pokolbeli piszkavassal. A tábornokok mellől csendes vigyorgással néztek utána. Mert népszerűség ide, népszerűség oda, egy tábornok mégis csak akkor legnépszerűbb, mikor elszalad vele a ló.

A főherceg azonban nem hagyta magát. Utóvégre ha egy hercegnek pipázhatnékja támad, neki jussa van épp olyan makacsnak lenni, mint más *animal fumans*-nak. És hogy az Ernec milyen emberséges ember volt, abból látni legjobban, hogy se alarmot nem fúvatott, se egy falut föl nem gyújtott fidibuszért, hanem megint sorba vette a tüzeket.

Csakhogy a tüzek egymásután föladták a küzdelmet az egyre tombolóbb vihar ellen. Az már akkor valóságos burána volt, az a hózivatar, amely a szarmát síkon lovastól szokta felforgatni a telegákat. A bakák közelebb szorultak egymáshoz, összevetették a vállukat, és ügyet se vetettek rá, hogy a lovacska odatopogott melléjük. Ilyen istenítélet-időben nincs diszciplína. Különben se igen lehetett látni a jégtű-hullásban semmit. A főherceg legföljebb a füle után igazodhatott. Ahol néma maradt az ember-kupac, ott tótok bújtak össze. Ahol csúfondárosan morogtak vissza a hó alul, ott cseheket sejdíthetett, ahol dühös morgás hallatszott, ott horvátokat, mert azok mindig híres mérges emberek voltak.

Valahol messze pislogott még egy máglya, abban magyarok tartották a lelket; mint csikósok, gulyások, valamennyien pásztortűz-szakértők. Ahogy odabotorkált a kis ló, összevillant a legények szeme:

- Csak ide szorult tűzért a német!

Paul már akkor söpörgette is egy venyigével a szép menyecskeszemű paraszakat - a balmarkába, s ahogy a főherceg közel ért, fölugrott, szalutált és odanyújtotta neki az eleven parázstartót.

- Alássan jelentem, itt állok a parázzsal!

- Keszenek - hajolt le a főherceg a lóról, s abban a percben egy illojális szélroham kikapta az ajkai közül a porcelán pipát.

Persze puhába esett, nem is tört csontja, de keresni kellett s míg Paul jobbkézzel tapogatott utána a hóban, baljában mint égő áldozatot tartogatta a parazsat. S mire a pipa visszakerült a főherceg szájába s Paul a jobbkeze hüvelykujjával és mutatóujjával beleigazgatta a legele-
venebb parazsat, és megadta jó szívvel a használati utasítást, hogy „no, most már csak szíjja az úr” - akkorára úgy összeégett a bal tenyere, hogy holta napjáig hordta a jegyét. „Szolgálati időm emlékére.”

*

- Hát aztán megszolgálta-e kendnek az Ernec az emberségét? - kérdeztük Paul bácsit, vala-
hányszor disznótoron, lakodalomban szóbakerült a virtus.

- Hát. Meg ám. Nagyon rendes ember volt az Ernec. A saját acskójából kínált meg egy pipa
dohánnyal.

Hát ezért nem egészen alkalmas nemzeti szimbólumnak a Paul. Mert a nemzet mindig úgy
égette össze a kezét, hogy egy pipa dohányt se kapott érte.

LÓVÁSÁR

Életemben egyszer ültem lovon, az is számár volt, arrul is leestem - őszintén megvallom, hogy a ló tudomány mezején többre nem vittem. Ugyan úgy nézem, igen mindegy, mert például Esküdt Lajos a legkiválóbb magyar hippológus volt, azért utoljára mégis csak leesett a lóról.

Hanem azért mégis csak ez a jeles szakember volt az oka, hogy a héten kinéztem a lóvásárba. Kíváncsi voltam rá, hogy a lónevelő szittyák milyen álláspontot foglalnak el ebben a nemzeti ügyben.

Hát a vásár nem emlékeztetett Nizsnyij-Novgorodra. (Ifjúkorom Verne-stúdiumaiból úgy emlékszem, ott voltak hajdanában a legnagyobb lóbörzék.) Körülbelül több volt az ember, mint a ló, de leginkább csak magamformájú nézelődő városiak. A cédulaház előtt, amelyekben egy városi írnok átírja a vevőre az ablakon benyújtogatott passzusokat, semmi tolakodás. Az írnok úr akár, el is alhatott az újságon, és álmodhatta, ha akarta, hogy ő az Esküdt, és lapáttal szeleli a bankót, hogy meg ne dohosodjon a pártkasszában.

- Ez se úgy van már, uram, mint ezelőtt - legyint kelletlenül a vásárkapitány. - Valamikor más-képp állt a rend. Ha a régi rend véletlenül elmenne a mostani rend mellett, nem is köszönné neki.

Ez így igaz, mert régebben az volt a rend, hogy majd összetörték egymást az emberek a cédulaház előtt a nagy tolongásban. Egy hatos volt az átírási díj, de az okos ember úgy csinálta, hogy kétfelé hasította az ostornyele végét, belecsíptette a passzust egy bankóval egyetemben, s úgy nyújtotta át a többiek feje fölött annak a másik okos embernek, aki az ablak mögött ült. Az okos emberek aztán mindjárt megértették egymást, noha az egyik csak szűrben volt, a másik pedig hosszú kabátban.

- Ejnye, a terítésit neki - mondja egyszer mérgesen az akkori főispán -, hát hogy szabad így sarcolni a népeket!

S mindjárt maga mellé vett egy passzusíró fiatalurat, és bekiáltatott vele minden ablakon, hogy egy passzusért csak egy hatost szabad szedni. Nem is volt semmi baj az utolsó ablakig, de ott ráfordult a főispánra egy subás magyar:

- Azért is ehun a forintom, az én pénzemből ne parancsolgasson az úr!

Hát most más világ van, nincsenek ilyen magyarok, és a főispánok se járnak a lóvásárba, és csak abban az egyben régi a lóvásár most is, hogy ez az a hely, ahol valóban járnak a sánták és látnak a vakok. Már minthogy az eladó lovak, amelyek *kosorrú*, *bikanyakú*, *szárcsafejű*, *gémszemű*, *szíjhátú* epitetonokkal különböztetnek meg egyéniségük szerint.

Éppen a szíjhát minéműségét magyarázza a vásárkapitány, amikor némi mozgolódás támad a cédulaház körül.

- Kend volna az? - kiált ki az írnok. Igen érződik a hangján, hogy rosszat álmodhatott. (Bizonyosan a pártkassza esett rá.)

- Ügön is, én vagyok jelönleg - feleli egy öreges hang.

Már akkor jön is az írnok a vásárkapitány elé. Hozza a passzust és magyarázza:

- *Báró Sztirinya József* van bele írva. Löhetségös?

- Hát mért ne volna lehetséges? - vonunk vállat. - A mai világban bárók is szolgálják lókereskedéssel a hazát.

- Hol az a Sztirinya báró?

Az írnok körül néz. Már akkor sokadalom támad körülöttünk, mert nagy öröm az a demokratának, ha bárót láthat.

- Báró Sztirinya József, álljon elő!

Csöszforma öreg férfiú keszegel elébünk. Hosszúra eresztett gubancos haja van, és az állát kiverte az egyhetes szakálltarló. A vállán keshedt posztószűr, tele bogánccsal, ami inkább az árokparton, mint a szállodában ragad az emberbe, és a csizma felperdült orra azt bizonyítja, hogy a kiegészítés idején sokkal szolidabb volt a lábbeli-készítő ipar, mint ma.

- Hm - húzza össze a szemöldökét a vásárkapitány -, hát kend az a báró?

- Én ám - mondja a szűrös szittyá minden megilletődés nélkül, és nagyobb hitel kedvéért bele is dőf a mutatóujjával a lólevélbe. - Láthassa, ide is bele van írva. Báró Sztirinya József.

- Nem igaz az, öreg - rázza a fejét a kapitány. - Nem lehet az, hogy kend az volna.

József báró leveszi a tasla kalapját, és féloldalt fordítva a fejét, mint a káráló tyúk, hamiskásan néz a kapitányra.

- Nem? Hát igazán nem én vagyok?

- Nem ám, hallja kend.

- Ugyan, mondja mán mög az úr, mért ne vónék? - ereszti lejjebb egy kicsit a hangot.

- Azért, mert a bárók nem így néznek ki.

- Nono - neveti el magát az ember, hangtalanul, mint az öreg parasztok -, báró vagyok én, *csak most nem folytatom...*

- Az, kutyaházi báró kend - mosolyodik el a kapitány is.

- Jól mondja - lóbálja meg az ostorát az öreg -, csakugyan nem az vagyok én; Sas Mátyás vagyok én. Majsárul.

A sokadalom szétszivárog. Sztirinya József bárót a szűrben érdemes volt megnézni, de Sas Mátyásra senki se kíváncsi. Mindössze a kapitány kíváncsi még, aki föl ad néhány kérdést, amelyek nyomán hamarosan tisztába hozatik a dolog. Sztirinya József báró nem Sas Mátyás Majsárol, hanem Szerencsés Sátán István innen a város széliről, aki a lovával és passzusával együtt rosszban sántikál.

- A Szundi kalapos deákgyerökivel írtam be a lólevélbe a Sztirinya bárót. Mondok, akkor majd nem szorongatik úgy az embört, ha báró.

A csalódott ember szomorúságával mondja ezt Szerencsés Sátán István, de némi nehezteléssel is. Igaza is van neki. Nem való az, hogy már a lóvásárban is így lecsökkenjen az arisztokrácia tekintélye.

PÉLDÁNAK OKÁÉRT...

Ezt a történetet tán még a mohácsi vésszel kezdhethetném, aminek az okairól sok okos tanulmányt írtak már, de azt hiszem, az igazi okára még senki se világított rá. Valahogy úgy lehetett az, hogy mikor a szultán démarsa megérkezett, a koronatanácsban nagyon összekaphattak a zászlós urak. Tömöri Pál volt a referens, de minél jobban jajveszékelt szegény feje, annál nagyobbakat nevettek az országnagyok.

- Ejnye, Pál barát, de hamar fölhúztad a nyulak bocskorát - ingerkedett vele a nádor.

- Jobb félni, mint megijedni, barátom uram - simogatta a szakállát a barát.

- Mi a ménkútól? - ásítózott a horvát bán. - Egy-két sátorolja cigány széttüsszenti a törököt szultánostul.

Volt, aki szakállánál fogva akarta füstre akasztani a szultánt, volt, aki attól féltette a bandériumát, hogy a csataterén besározódnak a szép tarka saruk, meg kellene várni, míg szárazra fordul az idő - mit lehet tudni, talán olyan úr is volt a király tanácsában, aki már akkor megmondta, hogy a destruktív sajtó az oka mindennek.

Utoljára aztán az erdélyi vajdához is odafordult a barát, Zápolya Jánoshoz, aki nagyokat hallgatott a trónus mellett.

- Hát tekegyelmed mit voksol, János vajda?

A vajda az asztalra ütött az öklével.

- Én csak annyit mondok, hogy ezzel a gyűrűs öklömmel agyonverem az egész janicsárságot.

- Hú, lator-teremtette, de nagyot mondott kend! - kacagta el magát a sánta Báthory nádor.

- Lator mondja, de nem annak - mordult vissza az erdélyi vajda.

Erre pedig ne tessék ám megbotránkozva azt mondani, hogy hát ez meg már micsoda csúnya kitalálás! Szerémi György, a pletykás udvari káplán följegyezte, hogy az urak a királynét is csak *latrunculának* hívták egymás közt - el lehet gondolni, hogy akkor milyen titulusokkal kedveskedtek egymásnak, ha összevesztek. Igenis, kedveskedtek, mert az ilyesmit okos ember már akkor se vette komolyan, és különben is mindenre vissza lehetett tromfolni. Ha azzal hízelegtek az embernek, hogy „te mordályégető!”, azt vágta rá vissza, hogy „te hamispénzverő!” és arra, hogy „törökök csahosa”, az volt a felelet, hogy „cruciatu”, vagyis, hogy Dózsa hadából való, azaz kommunista.

Mindebből nem lett volna semmi baj se. Abból lett a baj, hogy a nádor azt kurjantotta oda az erdélyi vajdának;

- No, *Szapolyai úr*, majd megvállik, hány zsákkal telik...

Ezt a disputát ugyan nem jegyezték föl az akkori skriblifexek - különben is *zárt ülés* volt, - de biztosra veszem, hogy ezzel kezdődött a mohácsi vész. Magyar embert akkor se lehetett jobban megsérteni semmivel, mintha *úrnak* mondta a per-tu barátja. Sajátságos dolog, de a magyar úr mindig valami hallatlan gorombaságot érzett ki abból, ha akkor titulálták úrnak, mikor nem kellett volna, emlékszem én erre gyakorló újságíró koromból is. Akármilyen zenebona volt az országgyűlésen, föl se vettük. De ha Papp Zoltán vagy Holló Lajos úgy beszélt a miniszterelnökről, hogy „*Bánffy Dezső úr*”, abból legalább is párbaj lett lapzártára.

De nem is kellett ahhoz parlament, vért kívánt az ilyen gorombáskodás a szegedi kaszinóban is, még ha csak Rosenberg Miksa és Varga Sándor urazták is le egymást.

Rosenberg Miksa ezredorvos volt, jómodorú, jókedvű, mindenütt kedvelt társaságbeli ember. Varga Sándor pedig sómérő volt, még pedig nemcsak a sópajtában, hanem a saját kis boltjában is. Délelőtt mint sótiszt mérte a sót nagyban, délután mint boltos kicsinyben, este aztán kimosakodott, és fölszaladt egy kicsit az úri kaszinóba, felejtkezni a Deák Ferenc, a Semsey Pál báró és más jeles magyarok társaságában. (Úgy értendő, hogy az akkori kártyákon Deák Ferenc volt megfestve makk-ásznak, Semsey Pál tők-ásznak és így tovább. Soha többet nem lesznek ilyen tekintélyes politikusok Magyarországon.)

Majd el is felejttem mondani, hogy régi történet már ez. De hát tudnivaló az, ha nem mondom is. Van annak már vagy ötven esztendeje, mikor Rosenberg, az ezredorvos és Varga Sándor, a fűszeres együtt ferblizgettek az úri kaszinóban, nevezvén egymást hol Rózsa Sándornak, hol Papakosztának, egymást megbecsülő nyájas enyveléssel.

Egyszer azonban összeszólalkoztak a *besszeren*, ami a legjobb barátok közt is megesik. Ez nem is lett volna baj, a baj az volt, hogy az ezredorvos azt találta mondani a vita hevében:

- No, Varga Sándor úr is várhatja, míg én leülök vele kártyázni.

Amire aztán Varga Sándor azzal gorombáskodott vissza:

- Úr az úrnak az öregapja!

- Az öregapámnak pedig hagyjon békét az úr! - fortyant föl az ezredorvos, az asztalhoz vágván a kártyát.

Szó szót ért, a két *úr* rettentő haragban vált el egymástól, s másnap délután megjelent két katonatiszt a fűszeresboltban.

Varga Sándor vászonkötőbe öltözve ült a kis széken, nagy darab marhasót aprítgatott a két térde közt a detailban vásárolgató tanyai nemzet számára, mikor a tiszt urak beállítottak, és felük nevében udvariasan fölkérték, hogy nevezze meg a segédeit.

Varga Sándor úgy felelt, ahogy illik az olyan emberhez, aki már sok népszínművet látott.

- Azt az egyet nem töhetöm - tette le a sótörőt. - Segédöt most egyet se tartok, csak inast, de az mög olyan gyámoltalan, hogy, mint látni tetszik, még a sótörést se bízhatom rá. Hanem hát tán neköm is mögmondhatnák az urak, mivel szolgálhatok.

Értelmes ember volt Varga Sándor, s mikor a tisztok kimagyarázkodtak, mindjárt tudta magát mihez tartani.

- Tisztölet-böcsület a doktor úrnak, de én csak *egyenlő ellenféllel* állok ki duellumra.

A két katona nagyot nézett.

- Hogyan? Ön, a sótiszt, a fűszeres, nem tartja egyenrangú ellenfélnek az ezredorvost?

- Hát hogy tarthatnám? - magyarázott Varga Sándor a pipaszárral. - Van annak az úrnak gyeröke?

- Nincs. Felesége sincs.

- No, hát ide nézzönek az urak - húzta el Varga Sándor a firhangot a benyílóról, ahol két kicsi gyerek bújócskázott. - Látják, neköm két gyerökre köll keresnöm, akiket senki se ötet, ha engöm valami baj ér. Az ezredorvos úrnak se kicsi, se nagy. Hát hol itt az egalitás? Hanem

majd ha neki is lösz két gyeröke, és ő is annyit kockáztat, mint én, majd akkor tessék visszafáradni, oszt mögbeszéljük a többit.

A két tiszt összeharapta a száját, szalutált és mentek a megbízójukhoz, megbeszélni vele a helyzetet. De jöttek vissza mindjárt földerült orcával.

- Az ezredorvos úr méltányolja az ön álláspontját.

- El is vártam tőle.

- De cserébe öntől is méltányosságot vár.

- Az is möglösz.

- Tehát az ön számításában hiba van, kedves Varga úr. Önnek olyan előnye van, hogy azt a mi felünk be nem hozhatja, még ha hajlandó volna is megházasodni. Mire neki két gyereke lesz, önnek lesz négy. Mire neki lesz négy, akkorra önnek lesz hat, és így sohase lesz meg az egalitás. Ezzel a kifogással tehát ön az elégtételadás alól ki nem bújhat. Belátja-e, Varga úr, hogy igazunk van?

- Hát be - komorodott el a fűszeres.

- Hajlandó tehát kiállni?

- Hát ha olyan nagyon erőszakoskodnak, kiállok.

- Ez már férfias beszéd - helyeseltek a tiszték. - Lesz szíves tehát segédeket megnevezni?

- Mi az Isten egerének az? Nem köll oda szájtató. De az urak ott löhetnek, ha nincs jobb dolguk. Legalább majd ránk csukják az ajtót.

- Hogy gondolja? - tátoztak a segédek.

- Hát úgy, ahogy fölnőtt embörök közt a párbajnak lönni köll. Bemögyünk ketten az ezredorvos úrral egy olyan sötét kamrába, ahol az égvilágon sömmit nem látni. Ott maguk neki is a kezibe adnak egy nagy kést, mög neköm is, ránk csukják az ajtót, a többi aztán a mi dolgunk. Aki mögmarad, az majd zörget, hogy eresszék ki. Mög tetszöttek érteni?

...Hát hogyne értették volna meg, mikor ez értelmes beszéd volt. Olyan értelmes, hogy be is fejeződött vele az egész párbaj, mielőtt megkezdődött volna. A híre azonban fönnmaradt, s én érdeemesnek láttam följegyezni a Varga Sándor párbajkódexét napjaink számára, amikor hazánk nagyjai megint igen szigorúan urazzák egymást.

OSZTOZKODÁSOK

I

Idő: hetivásáros nap, alkonyat felé; színhely: vízparti kocsmá, még gerendás, de már villanylámpásos. Vendég igen gyéren, három asztalnál négyen. Az egyiknél valami úrféle andalog, adóvégrehajtó, nótaáruló, vagy valami ilyesmi lehet, mert børszivart szív szopókából. Ezt nem kell tekintetbe venni, mert aki úr, az menjen az urak kocsmájába, a tükörablakos nagy szálába, oszt lógassa ott a lábát a bársonykanapéról, ne üljön ide hivalkodni a szegény emberek közé.

A másik asztalnál már idevaló, rendes ember felejtkezik, Sahin Ugró Gergő, aki Ötömös-szélből következett be a városba, eladott egy tehénkét borjastól, kapott is háromszáz koronát, de igen kimelegedett az alkuban, ugyan nem is az alkuban, mert az nem tartott soká, hanem a zsidó minden áron arannyal akart fizetni, Gergő meg azt nem akarta vállalni, mert lelkére kötötte az asszony, hogy csak rendes pénzt fogadjon el - hát igen, kiabálni kellett a Jakabra és most utána kell eresztetni a nagy méregnek félliter békítőt.

A harmadik asztalnál Francia Nagy Antal koccintgat a komájával bizonyos nevezetű Papdi Sós Jánossal. Mást nem is mondanak, mikor összeütik a poharat, csak annyit, hogy „...sten”, „...sten” - amiből látnivaló, hogy ezek is igen itthon vannak a vízparti kocsmában. Mikor pedig nem koccintanak, akkor néznek kifelé az ablakon, amerre a napot lehet sejdíteni az alkonyati vörösségben, s éppen ezen kezdődött az osztozkodás. Mert Sahin Ugró Gergő is odabámult a napra, noha a nagy báránybørsapkában nem nagyon formázta a napraforgóvirágot, de nem érte be a bámulással, hanem meg is szólalt. Azt mondta:

- Lemén a nap a tengörbe.

Ez ugyan úgy volt mondva, hogy senkinek se volt mondva, de azért akárki meghallhatta. Francia Nagy Antal meg is hallotta, és odasúgta Papdi Sós komának, hogy tökéletlen embör löhet az, aki még azt se tudja, hogy a nap nem a tengörbe mén le, hanem átmén az Emerikába. Ezt Antal csak félhangon mondta, de a koma egész fönthangon nyilatkozott:

- Nincs még benyölve a feje lágya.

Gergő nem azért ötömösi magyar, hogy az ilyesmit szó nélkül hagyja, ennélfogva kiveszi a pipát a foga közül, és megkocogtatja vele az asztalt:

- Aszongya kend, hogy nincs benyölve a fejem lágya? Szeretném tudni, melyikünké keményebb.

Antal lejjebb nyomja a fejibe a sapkát és a szeme sarkával odavág a komának. Ez annyit tesz, hogy „koma, ne hagyja kend magát”, és a koma valóban nem hagyja magát.

- Nem tudom, kit tisztőjkek kendben, de mán mögengedjön, az én fejem mégis erősebb a kendénél.

- Nono - mondja Gergő és kiugrik a szoba közepére. - Tögyünk próbát, üssünk kosfejet.

Papdi Sós koma szintén főlegyenesedik, és megbátorítja magát egy nyelet borral.

- No, gyék kend!

Azzal összemennek. Gergő előregörbült testtel szalad a komának, s a két turáni koponya összekoppan.

- Röcsög-e? - kérdezi az ötömösi ember.

- Nem röcsög.

Megint összemennek, és most a koma kérdezi:

- Röcsög-e, ötömösi embör?

- Nem röcsög.

Harmadszorra aztán recsegett. Most Gergő érdeklődött, mint soros, de a koma nem felelt - csak odabotorkált az asztalához.

- Fáj-e? - kérdezte részvétellel Antal.

A koma szisszentett egyet, de nem szólt, csak a fejét simogatta. Aztán beöntött egy pohár bort, fűjt egyet, és odafordult Antalhoz:

- Hogy van az, hogy az egyik embör feje keményebb, mint a másiké?

- Hát úgy, hogy az egyik ember feje jobban teli van, mint a másiké - magyarázta Antal. - Úgy, mint a hordó, tudja kend, azt is nehezebb összetörni, ha teli van, mint ha üres.

A koma kipucolta a pipaszárat, kikaparta a pipát, megtömte, rá is gyújtott, s még mindig csak a fejét tapogatta. Egyszer aztán kivágta a szót:

- No, úgy vöszöm észre, akkor az én fejemben ügön kevés löhet, mert ügön fáj.

Azzal tisztelgett a poharával az ötömösi ember felé, ahogy Roland a kardjával tisztelgett Ganelon lovagnak a roncevaux-i csata után:

- ...csértessék!

Így osztotak mifelénk a magyarok - 1913-ban.

II

1923-ban, nyári vásár vasárnap-delén már egészen másra mén az osztózás. A színhely most is kocsmá, de úri, a belső városban. Tenger vendég egymás hegyin-hátán. Tanyai gazdák a határból, vásárhelyi dinnyések, makói hagymások, röszei paprikások, marhakupecék, lókupecék, hozzájuk tartozó fehérceledék fejkendőben, selyemstrimfliben. Egyetlen úrféle vendég egy kopott reverendás öreg pap, átutazóban lehet, inséges ekléziájú, kifelé keresi az utat az asztalok közt, látja, hogy ez nem szegény embernek való csárda, tudakolja a pincértől, hogy van-e itt lacikonyha, mint Debrecenben. Az egyik asztaltól odakurjant neki egy tömpeorrú cigány lókupec, akinek izzadt, ragyás arca olyan, mint a kizsírozott réztepsi:

- Hej, szentatyám!

Az öreg pap tétován megáll és odanéz.

- Tudja-e, mi lesz az én végrendeletem, szent atyám?

- Nem tudom, fiam.

- No majd megmondom, szent atyám. „Kis temetés, nagy halott-tor”, ez lesz a végrendeletem.

Ezen nagyot nevet a cigány is, a piszkos zöldblúzós, kócos lány is, aki vele van és Memphis cigarettát szív ezüst tárcából, aminek zománcos tetején pucér dáma fészülködik.

A nagy nevetés közben észre se veszik, hogy két tarisznyás magyar odaült az asztalukhoz. Bort parancsoltak. Megkapják, koccintanak. A lókupec is koccint. Ezen fölbátorodik a két magyar, megkérdezik, lehetne-e önekik ezen az asztalon osztozni?

- Lehetni lehet - mondja félegyházi dialektusban a cigány. - Min osztoznak kendtek?

- A tehenek árán - szuszogja az öregebb ember, kehegős, száraz kis tatár, s kirángat a tarisznyából egy tarkakendős batyut. Sajt is lehetne benne meg kenyér is, de csak bankó van benne, iszonyú sok.

- Hogy adták kendtek?

- Négy milliom - hány százezör is, sógor? - feleli-kérdi a fiatalabb ember, akinek körtefeje van és ereszetes szemöldöke, aminek a nyírásáért külön fizetne a borbélynak, ha városi ember volna. De ezek a tanyaiak mindenben ilyen szerencsések - az ereszetes szemöldököt bizonyosan az asszony nyírja odakint.

- Négy milliom mög hatszázezer... - simogatja a szuszogós a bankókazlat. - Vagy hogy is csak? Négy milliom, mög tizenkétszázezör... Nem a', még se annyi vót... Mögállj csak, öcsém...

- Sose vergődjék kend vele - önti tele újra a poharat a fiatal - hiszön majd kitudódik, ha szétrakja kend.

- Hát hogy csináljuk? - néz végig gyámoltalanul az öreg a társaságon. Jó volna, ha a cigány beleadná az eszét, mert az világban forgolódo embernek látszik, de a cigány nem szól, félvállára nyaklott fejjel szundikál. A kócos lány azzal mulatja magát, hogy az orrán eresztgeti ki a füstöt, s egy kis megvetéssel sunyit a parasztokra, akik egész biztosan nem tudnák az orrukon kieresztgetni a pipájuk füstjét. Világ csudája is volna az az orr, amelyik ezt kibírná.

- Felibe rakja kend szét, sógor - szólal meg a körtefejú. - Egy ide, egy oda, az a legtisztább munka.

- No jó - harákol az öreg, - de hát melyikön kezdjem?

- Kezdje kend a nagyján, a kékön.

A „kék” a huszonötezer koronás, nevét, számát nem tudják. Rendes embernek soha az életben nem volt dolga ekkora számmal.

- Kóstolja kend, sógor, majd sebősebben mén... sten!

- ...sten!

- No mán mög a zöldeköt hagyigálja kend kétfelé.

A „zöldek” a tízezerkoronások. Fölszuszog az öreg, ahogy készen van velük.

- Az ötezresöket mán te felezd el, öcsém. Én mán nem győzőm az ujjam nyálazni.

Az ötezrest, ezrest név szerint is ismerik. Ezekből annyi van, hogy mire a kazal felével elkészül a fiatal, készen vannak az első félliterrel is. Muszáj még féllitert kipurancsolni.

Utoljára maradnak az ötvenezresek.

Az öreg sógor a két ujja közé csíp egyet belőlük.

- Hát ez a kis veres? Ez ugyan miféle?

- Ez új találvány - káromkodik a körtefejú. - Ez talán nem is péz.

- A fogása olyan, hallod - morzsolja meg az öreg.

- Ötös is van rajta, azt látom. Mög három sömmi.

- Van azon négy is, hé.

- Egy, kettő, három, négy. Annyi ez, bátya, a fene rájga ki. Valami huncutság löhet benne.

- Az mán mindögy, hallod. Ha a javát mögfeleztük, ezt is csak elosszuk.

Tíz-tíz darab jutott a kis vörösbül mind a kettőnek, egy darab meg páratlan maradt. Hát most már mi lesz ezzel az árvával?

Néznek egymásra tanácstalanul. Az öreg fogja az üveget, teleönti kettejük poharát, azután tovább adja a fiatalnak.

- Önts a tüsztölt úrnak is, te közelebb éröd.

A fiatal önt, és úgy oda koccantja az üveget a cigány poharához, hogy a tisztelt úr fölrezen, és helyrerántja a nyakát.

- Nézze mán, jó embör - tolja elébe az öreg a gyanús bankót -, mi péz löhet ez?

- Hát az ötvenezres - ásít a cigány.

- El kék felezni - könyököl be az öreg az asztalra -, de mög vagyunk vele akadva. A nyavalya törje ki őket, hogy mindig ilyen új találványaik vannak.

- Hát adjon kend a cimborájának egy huszonötezrest, tegye el az ötvenezrest, oszt kvitt - magyarázza a cigány.

- Mölyik a huszonötezöres?

- A nagy kék.

- Értöm - biccent rá az öreg. - No hoci öcsém, egy kéket, oszt lögyön a tied a veres.

A körtefej heves ingásba jön.

- Azt az egyet nem töszöm, sógor. Ha kendnek nem jó, neköm se jó. Csekélylöm.

Hozzámérik a vöröset a kékhez: hát éppen fele!

- No ugy-e? - néznek mindaketten elhidegedve a cigányra. Hát való ez, így bolonddá tenni az embert?

A cigány azonban elkezd nevetni, csak úgy rengenek a hasán a mellény ezüstgombjai.

- Nini - villan föl az öregnek a szeme -, hát ha ez ötvenezres, ez mög huszonötezres, adna-e maga két kéket ezért a veresért?

- Hát hogyne adnék? - veszi elő a vadonatúj bőr tárcáját a kupec és kihajít belőle két huszonötezrest.

A két magyar egymásra néz, összekacsint, de a pénzért nem nyúl egyik se.

- Tartsa mög magának - mondja az öreg, és elfordítja a fejét. - Pincér úr, füzetni!

Aztán betarisznyázzák a bankókazlakat, kiki a magáét, a páratlan vöröset külön veszi a markába az öreg.

- Hát majd a vásárosnál - mondja a fiatalnak.

- Ott jó lösz - mondja a fiatal.

Mert látnivaló, hogy igaz ember kell ahhoz a valami nagy pénzhez, amiért a cigány egyszerre kihajította a két kékhasút. Akkor a vásáros ad azért négyet is.

- Jó egészséget - néz vissza a válla fölött gúnyosan az öreg, és nagyon tetszik neki, hogy a cigány olyan mérgesen néz. Nem is igen szereti azt századik ember se, ha lefőzik.

A kócos lány kötelességének érzi, hogy osztozzon az embere mérgében. Abbahagyja a művészetet, és csak úgy a száján köpi a füstöt a tarisznyások után.

IGAZSÁGKERESŐK

Házassági háromszög. Ezt a címet is adhatnám neki, de hát én csak olyan „célszörű szögény embör”-e vagyok az irodalomnak, minek urizálnék? Aztán meg nem is a házasságról van itt szó, hanem az igazságról. Azt keresi két ember meg egy asszony a bíró előtt.

Azaz hogy tulajdonképp csak Mátyás keresi az igazságot, mert ő a panaszos. Meg is látszik rajta, mert nagyon a szügyibe ereszti a kócos, szürke fejét. Nagy, lompos bajuszú öreg magyar különben. Ötömösről való, s ha Kuthen vezér mégegyszer összekürtöltetné a népét, szó nélkül bevinné valami kánsegédnek, murzának vagy a mándruc tudja kívülről, minek hívták a kunoknál a zupás őrmestert. Legföljebb azt mondaná neki:

- Nem sokat változtál azóta, öregem, mióta a tatár idekergetett bennünket, hanem a csizmádon meg egészen meglátszik, hogy azt még valamelyik novgorodi varga szerkesztette.

Csakugyan régi alkotmány a Mátyás csizmája, még a szárán is foltokat visel, ami a csizma-genealógiában föltétlen bizonyosága a nagy múltnak, és mivel a talpa szét van nyílva, a deszka-pallón is olyan plattyogó hangot ad, mintha pocsolyát gázolna. A magamformájú városi úrféle szinte megilletődve nézi, hogy közléről ilyen az a csizma, amely tíz esztendő óta mint indok szerepel a közvélemény asztalán. Tudniillik, mint a búza drágaságának indoka.

A Tóni lábán cipő van, sárga cipő, ami nagyon alkalmas viselet így krumpliszedős-időben az olyan suhancár legény lábán, mint Tóni, és a Tóni kis fekete bajuszán kívül ennek a sárga cipőnek lehet legfőbb része abban, hogy Mátyásoknál beütött az ördög a határba. A természet rendje szerint való, hogy az asszonyszem, szívesebben állapszik meg a Tónik sárga cipőjén, mint a Mátyások sokat próbált és sok mindenben megfordult csizmáján.

Az asszonynak pillangós-papucs van a lábán, de csak úgy pillangótlanul, mert az asszony, noha öregnek még menyecske, menyecskének már öreg egy kicsit. Kuthen vezér leginkább csak markotányosnőnek vállalná már. Pedig amúgy nagyon illendőségtudó, nem pillog a legényre, szemlesütve simít egyet-egyét a selyemkötőjén, mert így való az, mikor az ember törvényben van.

- Hát hogy volt az, atyus? - kérdezi Mátyást a hivatalos ember.

- Hát az úgy volt, kéröm, hogy nem lött volna itten sömmi baj az égvilágon, ha rosszkor nem möntem volna haza - mondja Mátyás megfontoltan, de itt aztán meg is áll. Utóvégre azért fizetik a bírót, hogy ő kérdezzen.

- Hát mért ment kend haza rosszkor?

- Mert éppen a kukoricát kerültem, oszt észrevöttem, hogy otthonfelejtöttem az acskót.

- Tudom, tudom, de mért mondja kend, hogy rosszkor ment haza?

- Hát csak azért, hogy éppen akkor volt ott a Tóni is, ni. Az asszonynak az *izéje*...

- Mizéje no, csak mondja kend ki bátran!

- Hát azt mán űk tudják jobban, hogy micsodája. Én csak úgy mondom, hogy az *izéje*.

Az asszony egy kicsit lejjebb húzza a szemére a kendőjét, a sárga cipő pedig roppan egyet a padlón.

- Ángyikám neköm ez az asszony, kéröm - mondja Tóni, mert a sárga cipővel vele jár a gavallérság. - Osztán lepködik azt más szomszédok is, töszöm azt...

A hivatalos embőr azt mondja Tóninak, hogy majd akkor beszéljen, ha kérdezik, aztán nyájasan int Mátyásnak, hogy mondja csak tovább. Mi lett aztán abból, hogy éppen ott érte az izét?

- Az lött, kéröm, hogy a Tóni mingyárt az ereszet alatt két kézre kapott, oszt úgy mögrakott, hogy még most is hordom a kékjít.

Mátyás ezt némi derűvel mondja, egyrészt mert kellemes az elmúlt bajoknak emléke, másrészt, mert jólesik az embernek, ha az ellenségét lecsökkentik, és az ő szavát akarják hallani az úri népek.

- Kézzel verte kendet?

- Löhét, hogy kézzel is vert, de az agykoponyámat mög zszindöllyel ütötte, azt mögmondhati az asszony is, mert ha ű ki nem szabadít a keze közül, tán agyon is vert volna.

- Hogy-hogy? - mosolyodik el a bíró. - Hát akkor mégis csak kendhez húz az asszony, ha ő mentette meg?

- Az ű kötelessége volt, mert *ű szörözte a bajt* - vonja föl Mátyás magyarázatul a fél vállát. Amiben az is benne foglaltatik, hogy lám, mégis csak értetlenek ezek a városi népek.

Úgy kell lenni, hogy a bíró elérte a kritikát, mert most már elkomolyodva adja fel a szót:

- Tehát azért panaszolja be kend a Tónit, mert megverte kendet a saját házában?

- Dehogy azért! - legyint Mátyás az öreg kezivel. - Hanem ami borzasztó nagy kárt tött, az asszony miatt...

- Értem - mondja a bíró és fölkászálódik az asztaltól. - Kend el akar válni az asszonytól. Csakhogy abban én nem vagyok illetékes, az más bíróhoz tartozik.

Mátyás most már megmérgeedik és nekivörösödve hadonász a kezivel.

- Ugyan, ne tanálgassa mán, mikor azt úgysem löhet eltanálni, azt a röttentőséget, amit ez a legény tött az asszony miatt. Mert ahogy mögmérgeződött, amért az asszony kivött a kezibül, hát *leszúrta mérgiben az udvaron az egyik malacot*. Ezért nyújtom panaszomat a Tóni ellen, mert ez mán mégse való.

Akaratlanul rábólint a menyecske is, hogy akárhogy volt, mint volt, abban igaza van Mátyásnak, a malacban mégse kellett volna kárt tenni.

- Hát hogy volt az, menyecske? - kérdezi a bíró. - Mi járatban volt maguknál ez a fiatalember, mikor a gazda a kukoricát kerülte?

A menyecskének lobot vet a képe, szorosabbra rántja az álla alatt a fejkendője csomóját, és negédesen megrántja a vállát.

- Mit tudom én? Erőszakosan jött be a tanyába.

Tóni, noha sárga cipőt hord, mégis csizmaszárba dugja ez alkalommal a gavallérságot. Dacosan felüti a fejét:

- Az se igaz ám, ángyi. Hivatalos voltam én oda éppen akkorára, mikor Mátyás bácsi kerülni ment.

- Hát osztán ki hitt oda? - kérdezi Mátyás, és odavillan a bíróra a szeme sarkával, hogy ide vigyázzon, mert most bújik ki a szög a zsákból.

- Ki hítt? Hát az asszony hítt, a kend felesége, ha tudni akarja kend - kapja föl a fejét dacosan a legény.

Mátyás kiegyenesíti a derekát, és fölényes bölcsességgel néz a fiúra.

- Minek möntél, ebadta? Hiszön *embör* létödre *neköd köllött volna több eszödnek lönni, mint az asszonynak.*

ZUGINÉ EGYKÉJE

Az orvos előszobájában - ezt minden művelt ember tudja régi szép fametszetekből és régi szép *humoreszkekből* - igen komoly tanulmányokat lehet végezni. Jönnek-mennek a mindenféle ügyes-bajos emberek, s azokkal el lehet beszélgetni. A betegek többnyire nyájasak, leereszkedők és közlékenyek, különösen, ha sajnálkozóra találnak. Akit pedig nem érdekelnek az emberek, annak az olvasó-asztal kínál különböző stúdiumokat. Található rajta fürdő-almanach a kilencvenes évekből, *Fliegende Blätter* a nyolcvanas évekből. Azt merném mondani, hogy az utóbbi kötelező, s az a gyanúm, hogy mikor a kész orvosok berendezkednek, lelépési díjat fizetnek az öregeknek a *Fliegende-kért*. Hiszen ma egyéb felszerelésre úgyse igen futja, hát legalább ez legyen meg.

Az én orvosom egy kicsit elfajzott az ősi erényektől. Se fürdő-prospektus, se *Fliegende* nincs a várószobája asztalán, hanem igenis van *Természettudományi Közlöny*, *Kosmos-füzet*, *Nyugat*, *Magyar Statisztikai Szemle*... Hopp, ezt megnézzük. Látom a borítékán, hogy *Kovács Alajos* írt bele cikket az egykéről. A napokban lapozgattam *Pezenhoffer Antal* nagy egyke-könyvét, s abból megtanultam, hogy az egyke a protestantizmus bűne, s hogy az országot a katolicizmus menti meg az elnéptelenedéstől. Hát Kovács Alajos, a hivatalos statisztikus, mit mond? Először a végét nézem meg a cikknek.

- A társadalmi mozgalmaknak állandóan felszínen kell tartaniok ezt a kérdést, az államnak pedig minden intézkedésébe bele kell vinnie a fajvédelem és fajfenntartás gondolatát, egyrészt kedvezésekkel és kitüntetésekkel, másrészt háttérbeszorítással és büntetéssel kell küzdenie a jövő magyar nemzedék megfogyasztására irányuló minden kísérlet ellen.

Hát ezt aláírja minden rendes ember. Amelyik országba az egyke beleesett, az halálos nyavalyába esett. Amelyik országban az egykét megállítani nem tudják, annak a neve mellé a végzet már odaírta a *deleaturt*. Erről nem lehet disputálni, mert ez kétszerkettő. Hogy mit kellene, vagy mit lehet ellene tenni, abba mindenkinek kötelessége beleadni az eszét. Elkezdem a cikket az elején olvasni.

- Be kell vinni a köztudatba azt, hogy aki csak egy vagy két gyermeket nevel fel, az a nemzet iránt tartozó kötelességét nem teljesítette...

Lassan haladok az olvasással, mert nagy a forgalom, egyre nyílik az ajtó. Hetipiacos nap van, sok a tanyai páciens. Köhécselő öreg gazdák, gangosan járó javabeli menyecskék, jól öltözöttek, ételben-italban fogatkozást nem szenvedők, öröm őket látni. A régi paraszti félszegségnek nyoma sincs, ezek úrhoz szokott, erejük-tudott emberek, akik már nem félnek a szőnyegre lépni, fogasra akasztják a kalapot, nem a szélire ülnek a székeknek, hanem a hátukat is megvetik benne, mustrálják a bútort a szemükkel, és tán szegényellik is, és mikor nyitja az orvos a belső szobája ajtaját, az új kultúra türelmetlensége idegeskedik a hangjukban:

- Sokat köll-e várni, *orvas* úr?

Furcsállom, hogy egyesével jönnek, és feltűnő röviden végeznek az *orvas* úrral. Régebben, a *szögény világban*, ha az eladó megbetegedett, és már hat hónapig nyomta az ágyat, akkor apja, anyja, keresztanyja egyszerre szállták meg az orvost, és az apa így adta föl a szót:

- Kérdözze mán no, mér töreködtünk be magához, tekintetös úr?

- Majd megmondják kendtek.

- Hát egy kis búzácskát hoztunk be, de mán, mondok, ha betöreködtünk, csak mögjelöntöm magának, hogy nemszeretöm-formán van a Pirosunknak a sorja.

- Szóval beteg a Piros?

- Betegnek éppen nem beteg, csak olyan nyüglődi. Nem tud aludni a köhögéstül.

Mert tisztában volt azzal az ésszel élő ember, hogy ha betegnek vallja a Pirost, akkor mindjárt drágábban számítja meg az orvos a tudományát. Így meg csak legyint a kezivel, és azt mondja:

- Persze, fölfázott egy kicsit. No majd írunk neki valami port.

S már írta volna is, de akkor az apában fölébredt a lelkiismeret. Nini, hátha nem lesz *érvényös* az az olcsó por? Lopva meghúzta az asszonyon a kendő rojtját, s most már az vette föl a tárgyalás fonalát:

- De a derekát is fájdi a lány, kéröm. Nem tud vele fölkelni.

- Hát fekszik?

- Fekszik ám, szögénkém, mert alighanem mögrántotta a derekát, mikor leesett a fáru...
Az anya mondta volna még, de azért *embör* a férfi, hogy neki több esze legyen.

- Valami kenőcsfélit is írjon neki a porhoz - vágott közbe. - Ölég lösz ez erre a bajra.

- Nem lehet azt így látatlanba - csóválta meg a fejét a doktor. - Legjobb lesz, ha behozzák

kendtek a Pirost a jövő héten.

Apának, anyának rettenet ezt még hallani is. Hogy lehetne már azt a beteg teremtést három óráig rázatni a kocsiival? Szemek összevillanása figyelmeztette a komaasszonyt, hogy most már ő a soros. Neki kell nyomba igazítani ezt a tökéletlen orvost.

- Nem kocsira való mán az, lelköm-galambom. Hiszön félesztendeje majd kiszakad a gyomra, ha csak mögfordítjuk is az ágyban.

És ha az orvos ezek után a haját tépte mérgében, és úgy kérdezte, hogy most már miről gyógyítsa ő a Pirost, akkor az úgynevezett *célszörű szögény embör* kimondta kereken:

- *Hát amikrül legolcsóbb, tekintetös úr!*

Ezeknek az együgyű ravaszságoknak most már vége, s néhai való gazdám, Tömörkény István nem ismerne rá többé a parasztjaira orvostudományi viszonylatukban. Lelkükben ugyan, gondolom, ma is jobban hisznek a csépai szent takácsban meg a galambosi javasasszonyban, mint az egyetemi professzorokban, de ezek jobban imponálnak nekik, mert többet kell nekik fizetni. (Ugyan ez se bizonyos, mert a tanyai javast búzában kell fizetni, s a csépai látnok is csak a papírpénztől fordul el jogos megvetéssel. Az udvarára gurított hízó erősíti az ihletét.)

- Mentül drágább, annál fogatosabb - most ez a szavuk járása, s nyilván ezért kedvelik a röntgenezést, amit ők *rögtönözésre* magyarosítottak. Hiába mondják nekik, hogy az nem orvosság, mind azon könyörög a doktornak, hogy *rögtönözze meg* őket.

Az orvos meséli nekem ezeket a pácienseiről, ahogy déli harangszó után ritkul a vendég. Akkor valami gyerekhang nyivákol az előszoba-ajtóban, és az orvosom azt mondja:

- Nini, Zuginé, el is felejtettem, hogy ő még hátra van. Zuginé az a munkásasszony-típus, aki ötven esztendősnak látszik, pedig nincs huszonöt. Mozifilmeken ilyen asszonyokat szoktak ütni-verní a züllött alkoholisták, de filmen még nem láttam ilyen soványát. Mi ehet le az izmokat ezekről a jól formált csontokról, mi szívhatta ki az élet pirosát ebből a viasz-arcból? Tüdővész? Az orvos ingyen oltást ad neki minden harmadik nap.

- No gyerünk, Zuginé.

Zuginének azonban egy apró ember kapaszkodik a szoknyájába, és a kis ember nem akarja eresztetni az anyját, de menni se akar vele. Tulajdonképpen nem tudni, mit akar, mert mért lennének a kis emberek okosabbak és logikusabbak, mint a nagyok? Megveti tömzsi lábacs-káját a küszöbön, és ordít, mint a szíven szúrt malac.

- Mindjárt jön anyuka, egyetlenkém - mondja engesztelően Zuginé, és nyilván egyetlenke szoknyáját igyekszik kiszabadítani a kurta férfiú epertől ragadós kezéből.

- Csö-önd, te bórembukk! - mordul rá az orvos, mire a bórembukk megdöbben és elereszti a szoknyát. Mikorra magához tér a meglepettségből, akkorra csak ketten maradunk a szobában. A bórembukk nagy lélegzetet vesz, és még rémületesebben bóg, mint az elébb. Ez már nem a szeszély hangja, hanem az elhagyatottságé, a megcsalátásé, a félelemé és a haragé.

De hát nekem is van magamhoz való eszem. Fölveszem a *Magyar Statisztikai Szemlét*, hengert csinállok belőle és belefújok:

- Tru-tú, tru-tú, tru-tu-tu-tu-tu-tuttut-tú!

A bórembukk rám mered a szemével, szájával és azt mondja:

- Még!

És én fújom a statisztikai trombitát addig, míg a férfiú a szájába nem veszi a hüvelykujját. A békeszerződésen ez a pecsét. Most már baráti diskurzusba foghatunk.

- Hogy hívnak? - kérdezem.

- Majika.

Ha azt mondta volna, hogy ő egy ismeretlen bombavető, az nem lepett volna meg így.

- Hát én azt hittem, Marika, hogy te kisfiú vagy. Mit szoktál te enni, Marika, hogy ilyen szép erős kis bórembukk vagy?

Erre azonban már nem felelt. Lehet, hogy a kérdést se értette, lehet, hogy az ujját nem akarta kivenni a szájából - a nőknél már bórembukk-korokban se lehet eligazodni. Őhelyette az anyját kérdeztem meg, ahogy kijött:

- Van-e már három esztendő a kis lánya, Zuginé?

- Nincs, kérem, csak huszonhat hónapos.

- Étkes, ugy-e?

- Az, a nagybélű, *a jó Isten se győzné szoptatni.*

Nézek az asszonyra, nézek az orvosra, Marikára nem nézek, mégis ő felel:

- Majika sopik - gurul oda az anyjához, és rángatja azt lefelé magához.

- Majd odakint, egyetlenkém, várhass egy kicsit - emeli föl intőleg a mutatóujját Zuginé a madonna örök mosolyával, és fölöleli magához a kicsit.

- De Zuginé - kapom meg a csontvázasszony vállát -, hát csak nem szoptatja ezt a huszonhat hónapos gyereket? Maga, így, betegen, leromlottan?

A megszépítő madonna-mosoly eltűnik. Nem Medúza-arc ez, amelyik szembefordul velem - a Keresztrefeszítettnek az anyja nézhetett így a Golgotán:

- *Hát mivel etessem, ha nem szoptatom, mikor egy liter tejért kétszáz tíz koronát kérnek! Forduljon el tőlük a csillagos ég a haláluk óráján is!*

Nem mondta meg, hogy kiktől, és én nem találgatom. És azt hiszem, a kitűnő Pezenhoffer Antal se kérdezné meg Zuginétól, hogy katolikus-e- vagy protestáns. És talán Kovács Alajos se kívánja a törvény elé állíttatni Zuginét, aki nem teljesítette a haza iránt való kötelességét, és nem jól szolgálja a fajvédelem eszméjét, mert csak egy Marikával segített hazánk néperejét újjászülni.

- Ha megírnám - mondom az orvosnak -, azt hinnék, én találtam ki.

- Ó dehogy - törli meg az orvos a szemüvegét -, nagyon gyakori eset ez mostanában.

KÜLPOLITIKA

Hetivásáros április-reggeleken szeretek a tanyák üde lelkével találkozni a fapiacon. Nemcsak azzal, amelyik a pirosgallyú növendék-fácskákban találtatódik, ahogy a gyökerük szűz homokot perget az aszfaltra, hanem azzal is, amelyik a parasztban lakik.

Igenis, parasztot mondok, nem kigazdát. A kigazda más. Az nemzetfönntartó elem, bőrszivart szív, tükörből fészülködik, újságot olvas, és szíve mélyén lenézi a parasztot, aki még azt se tudja, mi az az immunitás. A tanyán nincsenek ilyen kigazdák, ott csak parasztok vannak, akik búzát vetnek, fát ültetnek, borjút nevelnek, és sokkal több eszmét cserélnek süldőmalacokról, mint államférfiakról. Újságot csak télen olvasnak, de akkor olyant, amibe még a nyáron pakolta a kaszakövet a városi boltos. Néha az is megesik, hogy az asszony tízesztendős újságot ránt ki a sublótból a selyemkendőjével, és ha: lámpagyújtáskor az iskolásgyerek azon gyakorolja a tudományát, az egy kicsit meg is zavarja a lelkeket.

- Apja - néz föl az asszony a tollfosztásból -, hát lehetségs az, amit a Pétörke olvas? Hát mán mögint a Ferenc Jóska a királ?

- Eszötök veleje - nevet a gazda -, hát mán hogy vóna lehetségs? Hiszön annak mán régön elmondták a cirkumdederumot. Mostan nincs királ.

- De hát mért nincs?

- Mert nincs olyan péz, amelyikre rá lehetne tönni a képit. Addég pedig a többi királok nem vállalik maguk közé.

Ez a tanyai közjog és nemzetközi jog dióhéjban, de csak odakint, ahol okos emberek laknak. Idebent a városban már egészen másképp megy a dolog. Itt friss újságot talál az ember a kocsiúton, azt kiteríti a térdére, ahogy ül a kőpadkán a fácskái közt, és letörülgeti róla a sarat a keze fejivel. Hiába akarja a jószándékú szelecske kikapni a kezéből a nyomtatott papirost, és hiába veregetik a csizmaszárát aggodalmaskodva a cseresznyefák rózsaszín gallyacskái: „Hajítsd el, gazdánk” - a város lelke már erőt vett rajta. Tudni akarja, hogy megy a világ sora, s könyökével térdéhez szorítva a lapot, az ujjával mutatja öreg szemének az összefolyó apró sorokat.

A szelecske abba hagyja a hiábavaló erőlködést, a cseresznyegallyacskák bánatosan kókadnak le az aszfaltra, s már éppen fordításra nyálazza az ujját, mikor egy bőrbe öltözött férfiú súlyos keze nehezedik a vállára.

- No bátya, mond-e háborút?

A bátya ráismer a ködmön ujjáról a hozzátartozó férfiúra, s válaszul rábök egy nagybetűs címre:

- Hát a Poin cár mán mögint nagyon firuncvancikli a nímötöt, Imre.

- A Poin cár? - csudálkozik el a ködmönhöz tartozó Imre. - Lám, lám, hát aztat nem gyilkolták mög a komenisták.

A bátya kint a tanyán azt mondaná, hogy „a fene, ha jobban tudja”, itt az aszfalton azonban, a városi sokadalomban azt mondja, hogy „efelül nem vöttem híradást.”

- Hát! - lendíti Imre fölfelé a karját, igen örülvén annak, hogy ő a tájékozottabb, holott nem is az ő kezében van az újság. - Avval elbántak a pletetárok. Szögénnyel. Szénát tömtek a szájába, úgy hajították a tengörbe.

Itt azonban egy harcsabajuszu ember is beleavatkozik az eszmecserebe, aki harmincezer koronáért adná az eperfacsemete darabját, ha volna olyan bolond ember, aki venné.

- Az a muszka cár vót, hallják. Úgy hallottam én, ez a Poin cár francia nemzet.

- Az ám - mondja az újságos -, csakhogy itten az van, hogy a Poin cár elnök.

- Az nem löhet - nevet Imre fölényesen. - A cár az följobb való, mint az elnök. Mutassa kend csak azt az újságot.

- Ne no! - mondja egy kicsit sértődötten a bátya, de mindjárt földerül, amint az Imre homloka ráncot vet.

Nézi közelről a lapot, tolja messzire, fordul vele napnak, igazítja nap ellen, s végre egy kicsit megzavarodottan adja vissza.

- Az újság se tudja - menti magát. - Azért írja, hogy Poin cár-e vagy elnök.

A bátya elfogadja a magyarázatot és megengesztelődve feleli:

- Az löhet, mert a nehézség tud eligazodni ezökon a most való fejedelmekön. Mög mindögy is, mert egyik is csak úgy szödi az adót, mint a másik.

- De a Betlehem tán még jobban szödi, mint a Tisza Pista szögte - kottyán bele a szóba egy báránybörösüveges surbankó legény, aki olyan, mintha a Sven Hedin tibeti könyvéből lépett volna ki.

Az akszakáll feddőleg nézi végig a fiatal.

- Szödi ám, de csak azért szödhesse, mert a negyvennyócasok beleegyesültek. Azt mondták neki, hogy most adja ki a mérgit, mert aztán ők gyűnnek.

- Hát föl kerék, le kerék - fejt ki történetfilozófiáját Imre. - Vót mán negyvennyóc máskor is, de elnyomták.

- De most nem úgy lösz ám - ingatja a fejét az orákulum. - Mert a magyar negyvennyócasok összefognak a nímöt negyvennyócasokkal, oszt akkor a Poin cár elmöhet oda, ahun a part szakad.

A harcsabajuszu elcsodálkozik.

- Hát ott is vannak negyvennyócasok?

- Negyvennyócasok mindenütt vannak, barátom, csak türtöztetik magukat.

Az Imre pesszimizmusa még egy próbát tesz.

- Szűr vágja a fát, ködmön hordja rakásra, palást melegszi mellette. Mindég ez vót a törvény e világon, ez is lösz!

A bátya föláll, és a mutatóujját fölemelve, azt mondja:

- De csak addig, még valaki el nem kiáltja magát, hogy *abszurdum az óvilágnak!*

Erre a misztikus prófétálásra mindenki elhallgat. Tisztelet szállja meg a szíveket, mert ez olyan borzasztó okos mondás, hogy itt igazán nem lehet több szava senkinek.

GERGELYNAPI HARANGSZÓ

Gergely-napja március 12-én van, s az e napra szánt időprognózist tökéletes szegedi ember sohase nézi meg az újságban. Mink ugyan nagyon tekintélytisztelő emberek voltunk mindig, azok is leszünk, de nem mirőlünk van itt szó, hanem nagy Szent Gergely pápáról. Annak hiába ír elő a Meteorológiai Intézet atlanti maximumot, északi depressziót és egyéb ilyen szép tudományokat, Gergely pápa mégis csak azt teszi, amit a hivatala előír neki. Az ő hivatala pedig az, hogy megrázza a szakállát, mikor itt van a napja, és havas esőt szenteljen belőle a városunkra, a szeleket is rázabadítván a világra. Hogy másfelé hogy s mint van, azt nem tudjuk, nem is keressük, mert nem ártjuk magunkat a más dolgába, de minálunk így van. Nekünk szerződésünk van Gergellyel, s azt becsületesen megtartjuk mind a ketten. Akármilyen aranyos tavasz van reggel, estefelé már rázogatója Gergely a vizes szakállát, és hab-sörényes hullámparipákat kergetnek a szelek a Tiszán. Ezt teszi Gergely, mink meg azt tesszük, hogy éjfél előtt egy órával megszólaltatjuk Szeged valamennyi harangját, és hallgatjuk őket éjfél után kettőig. Úgy, mint negyvenkét évvel ezelőtt, *a vízkor*. Azazhogy nem egészen úgy, mert akkor idejében lefeküdtek az emberek, ájtatos keresztvetéssel kérvén az Istent, hogy „tűztől, víztől, hirtelen haláltól ments meg, Uram minket”. És mire megszólaltak Gergely-nap éjszakáján a harangok, akkorra itt volt mind a három: a tűz, a víz, a hirtelen halál. Egy egész nagy város hirtelen halála...

Szeged pusztulásának nagy történeti tablóját megírta Mikszáth és Jókai, megfestette Vágó Pál, az meg is marad, de azok az apró aranyrojtok, amikkel a szegedi polgár filozófiája beszegte a nagy gyászt, azok már jócskán elhullongottak és nem szedte fel őket senki. Pedig a kép csak a kerettel együtt egész.

*

1879. március 12-én vette el a víz a várost, s olyan lassan takarodott ki belőle, hogy csak májusban lehetett megtartani az első esküvőt a belvárosi templomban. Janda Marinak hívták a menyasszonyt - az apja kocsmáros volt, akinek a csárdája valami stílusos szegedi nevet viselt. Vagy „a piros pontyhoz”, vagy „a piros kárászhoz” volt címezve, most már nem tudom kívülről, hogy a Tisza halfaunájának melyik tagja volt a címer-állat. Az esküvőt tán előbb is megtarthatták volna már, de az volt a baj, hogy vízverte ember volt az örömapa, elúszott az árban a sifonér, benne veszett a szép zsinóros magyar ruha, és Janda uram kénytelen volt frakkban mérni a buckait a sírva vigadóknak, olyan frakkban, amiben pár héttel azelőtt tán még valami udvari kamarás szégyentelenkedett Bécsben.

Mert olyan világ volt akkor, hogy a pattogatottkukoricás asszony is kalucsnit húzott a mezítelen lábára, és az alsóvárosi paprikatermelő nemzet is kénytelen volt föltenni a ráncos magyar textilhez a cilindert. A monarchia, sőt a világ minden részéből érkeztek a természetbeli adományok, s azokból úgy ruházkodtak föl a ruhátlanok, ahogy lehetett. Janda uramnak éppen frakk jutott, ami nagyon szép viselet lehet Morvában, de tisztességtudó magyar ember, ha muszájból elcsúfoskodott is benne, esküvőre mégse mehet ilyen maskarában.

Szerencsére a piros hálnak sűrű vendége volt Penecilus Börcsök Sándor, nevezetes közéleti férfiú abban az időben, előrevetett árnyéka a mai kisgazdának, könyvtári nyelven szólva *editio princeps*-e¹³ Kuna P. András bácsinak. Tisza Lajos bosszantására egyszer követnek is

¹³ *editio princeps* - első kiadás

fölléptették, s akkor keletkezett az a kortesnóta, amelyet minden lokálpatriotizmus nélkül az újabb magyar politikai költészet gyöngyének tartok:

*Hallod rózsám, Cene Ilus,
Kinyilott az penecilus.
Ha kinyilott, az kengyelit,
Kionti az nimöt belit!*

*Árokiparton ül egy hörcsög,
Éljön az követünk, Börcsök!
Ü mönti mög jaz magyar honyt,
Ha elmondi jaz porogmonyt!*

(Tetszik látni, hazafias is, meg aktuális is ma is. Az igazi érték mindig időálló.)

Hát ennek a Penecilus Börcsöknek volt szép molnárkék ünneplőruhája, a víz idején nagyobb tekintély okából hétköznapi is abban járt, erre vetett szemet a frakkos csárdás.

- Szép gúnyája van kendnek, sógor - mondta neki egyszer borozgatás közben.
- Mőghiszöm azt - simogatta végig a pocakját Börcsök. - A nimöt mérnekek mindég engöm néznek benne polgármestörnek.
- De azért mégis van úbenne egy nagy hiba!
- Bolond kend, sógor. Hát mi hiba vóna ebbe?
- Az, hogy *egymagában* nem bírja kend levetni.
- Mondom, bolond kend, sógor.
- No de ha mondom. Fogadást is mernék rá tönni.
- Tartom. Mibe?
- Hát tán legjobb lösz magába a gúnyába. Ha én nyerök, enyim a kend ruhája. Ha pedig én vesztök, kend möhet el madárijesztörnek az én *untercikkömbe*.

Látnivaló, hogy ravasz ember volt Janda sógor, mert mindenféleképp csak nyerhetett. Akár úgy, hogy övé lesz a dolmány, akár úgy, hogy ő veszi el a frakkot.

- No, ehen-e - ugrott fel Penecilus Börcsök, és kigombolta magát a dolmányból. - Hát ugye, hogy egymagamban is levetöttem?
- Nem egymagában vetötte biz azt kend le, csak velem együtt - nevetett a nagyeszű Janda, mert akkorára ő is kibújt a frakkból. Kalendáriumban olvasta-e ezt a mókát, cirkuszi bohócktól látta-e, az már mindegy. Fő az, hogy megvolt az örömapához illendő ruha, és így megeshetett az első esküvő a romvárosban.

*

A házasságkötések különben kissé nehezen indultak meg, de nem azért, mintha a kedv nem lett volna meg rá a mindkét nemen levő fiatalságban. Húsvét hétfőjén például a réaliskolában, a mostani központi egyetemen, ahol kilencszáz hajléktalan volt elhelyezve, olyan locsolkodást vittek véghez, hogy akik arra csónakáztak haza a templomból, megbotránkoztak a viháncoláson. Persze könnyű volt vízhez jutni, mert csak az ablakon kellett kihajolni, és megmeríteni a kalapot. Az, hogy apró hallal is tele szaladt, nem volt baj, mert a fehérmépek szeretik a csiklandozást.

De hát a házassághoz nem elég a csiklandós fehérnép. Muzsikaszó is kell hozzá, bútor is, kelengye is - bár hiszen mindezek nélkül is lehet esküvőt tartani, ha muszáj. Vőlegény nélkül már nehezebb. Soha itt olyan becsülete nem volt a legénynek, mint akkoriban. Nyolc-tíz leány is udvarolt egynek, a jámbor maga se tudta, miért. Volt például a belvárosban egy fiatal úr, akinek talán a tulajdon édesanyja se mondta soha, hogy „szép a baba, szép, szép, szép.” Mégis ennek udvarolt a legtöbb leány, noha már elgyűrűzött menyasszonya is volt neki. Egyszer összekülönböztek a jegyesek, s a leány akkor vágta a vőlegénye fejéhez a magyarázatot:

- Azt hiszi, volna olyan leány Szegeden, aki szoba állna magával, ha nem maga volna hat utcában az egyetlen házasulandó ember, akinek a házából nem vitte el a víz a *mángorlót!*

*

Az alsóvárosi templom csak a víz negyedik hónapjában vált használhatóvá, azonban a barátok kifogtak a vízen. Két franciskánus kitelepedett a pályaudvarra, bekvártélyozták magukat egy vagonba, s ott kereszteltek, gyóntattak, eskettek. Ott történt meg Anton Bierhuber frankfurti borbélyeség esküvője is Gyömbér Piros alsó városi hajadon leánnyal - s ez az egyetlen könyöradomány, amely nem szerepel semmiféle hivatalos kimutatásban.

Azt hiszem, ma az egész maradék országot elnyelhetné a váratlanul kibuggyanó harmadkori tenger, és a kakas se kukorékolna utánunk az öt világrészben. Akkor olyan nagy volt a részvétel Szeged iránt az egész világon, hogy azt mai ember el se tudja képzelni, s annak mindenki úgy adott kifejezést, ahogy tudott. Egy párizsi bankárnak volt egy betanított papagája, amely a lépcsőház karfáján ült, persellyel a nyakában, és ha látogató állított be a házhoz, mindjárt rárikoltott: „Szegedin!” Ez a papagáj nyolcezer frankot rikácsolt össze Szegednek.

Pesten valami kényes pörben a bíró zárt tárgyalást akart elrendelni, de az egyik védőnek jobb eszméje támadt:

- Ne úgy csináljuk azt, kérem. Nagyon is nyílt legyen a tárgyalás, de szedjük beléptidíjat Szeged javára!

Lelkes amerikai apák újszülött gyermekeiket Jefte, vagy Jeremiás helyett *Szegedre* keresztel-tették, és egy varsói bazáros *Szeged*-subickot hozott forgalomba ezzel a devizzel: *Szebb lesz, mint volt* (ti. a csizma).

Hát Szegednek ilyen lelkes barátai közé tartozott Anton Bierhuber nevű iparoskeblű honfitárs is Frankfurtban. Kondoleáló levelet írt a szegedi polgármesternek, s bejelentette neki, hogy ő mást nem tehet a városért, de azt az egyet megteszi, hogy innen visz feleséget. Mire az orgonabugák hegye kinyílt a vizek fölött, akkorra meg is érkezett, s mivel az alsó várost érte legközelebb az állomáshoz, onnan vitte magának házastársul a franciskánusok vagonjából Gyömbér Piros.

Higgyük, hogy a magyar Isten áldása volt a frigyén, s Gyömbér Piros unokái most a germán fajtisztaság leglelkesebb harcosai Frankfurtban.

*

A temetkezések rendje is nehezen állt helyre, hiszen percekig össze voltak keverve a holtak az élőkkel. Az élők elmentek a holtak közé, és a holtak hazajöttek az élőkhez. A felsővárosban egy tekintélyes polgár udvarába besodorta az ár a temetőből először a nagypapa fejfáját. Másnap utána úszott egy másik fakereszt a nagymama nevével. (Ebből költötte Jókai azt a szép legendát, hogy egy régi jóslat szerint Szeged akkor lesz nagyváros, ha a temetőből hazatérnek az ősök.)

Mivel a temetők mind víz alatt voltak, az árvíz halottjait kezdetben meglehetősen rendszer-
telenül temették el a városon kívül, ahol egy kis száraz helyet találtak. De még később is
megesett, hogy egy-egy holttest zavarba hozta az egyházi hatóságokat.

Például egyszer Löw Immánuel, a már akkor is sokat ígérő fiatal rabbi, aki kevéssel a víz előtt
került országos nevű apja örökébe, szepegve kopogtatott be a belvárosi parókiára.

- Nagy baj van, nagyságos uram - kezdte elfogódottan.

- Mondjad no, fiam - biztatta Kremminger, az öreg apátplébános.

- Tegnapelőtt zsidó rítus szerint temettem el egy fiatal leányt, akit a mi templomunk körül
fogtunk ki a vízből.

- Hát aztán?

- Mára kiderült róla, hogy nem volt zsidó.

Ez bizony nagy probléma volt, tessék elgondolni, mi lenne ma ebből. Az öreg pap és a fiatal
pap elgondolkodva néztek egymásra. Végre is az öreg pap törte meg a csendet.

- Szólt valamit?

- Kicsoda? - riadt föl a rabbi.

- Hát a halott.

- Nem, az nem szólt semmit.

- No hát akkor te se szólj, öcsém, semmit - zárta be az apát a tárgyalást.

*

A halálról, a pusztulásról általában nem igen beszéltek, mert bizalommal és életkedvvel volt
tele mindenki, nem hiába, hogy az egész világból jött a biztatás. Még az orosz hivatalos lap, a
Golosz is vezércikket írt Szegedről, a „magyar Moszkváról”, és azt így kezdte:

- Szép szokás a keresztény népek közt, hogy a halott előtt leveszik a kalapjukat. Mi is vegyük
le a kalapot, mert a nagy magyar város, Szeged, koporsóban fekszik...

Az öreg Fodor ügyvéd a város közgyűléséből nagyon mérges üzenetet küldött az orosz
hivatalos lapnak.

- Tögye csak föl bátran a kalapot az úr - pattogott oda a *Golosznak* -, eszünk ágában sincs
koporsóban feküdni, inkább nagyon is élünk!

Nem is volt ezer esztendő alatt soha olyan pezsgő élet Szegeden, mint a víz után. Ahogy neki-
bátorodott a város, akit hullámbölcsojében az egész világ részvéte ringatott, olyan volt, mint a
karon ülő csecsemő, aki a holdvilág ezüst kiflije után kapkod.

(A kifli juttatja eszembe a pékeket, meg a mindenféle egyéb árusokat. A pékek ellen nagy volt
a panasz, mert ahogy nőtt a konszolidáció, úgy cingárodtak a kiflik. A szájhagyomány szerint
utoljára olyan kicsik lettek, hogy mikor egyet kikapott a böjti szél a pék kosarából, és
belecsapott a főispán szemébe, alig bírta onnan kidörzsölni a zsebkendőjével. Ellenben a
kereskedők élelmességét igen dicsérték, mert azok az előkelő idegeneknek még két év múlva
is azon vizesen árulták az árvízből kifogott selymeket és vásznakat. Azt beszéltek, hogy a
szakmabeli kereskedők külön kengyelfutókat tartottak arra, hogy megmártsák a Tiszában a
frissen érkezett bécsi portékát.)

*

Hát az istenadta nép mit csinált addig, míg a városban a víz volt az úr? Azt, amit máskor: verejtékezett és figurázott.

Tisza Lajos, a rekonstruktor egyszer Gesztre akart átlovagolni Gerliczy báróékhoz, de a Tiszánál sokáig kellett várnia a hajóhídra, amit a nagy hajóforgalom miatt sokszor szét kellett nyitni. (A mendemonda ki is találta később, hogy ez adta neki az ötletet az állandó vashídhöz. Az, hogy ne kelljen neki sokáig várakoznia.)

Hát ahogy ott álldogál, egyszer megszólítja egy öreg magyar, aki szintén a hidat várta, hogy hazajuthasson az új-szegedi barakk-lakásokba.

- Osztán, ha át tetszik mönni, ügyeljön ám a szögénységre is.

A nagy úr hallatlanná tette a barátságos intelmet. Nem nagyon kedvelte a profanum vulgus-t. De az nem hagyta magát, megint megszólalt.

- Mert soknémű héjányossága van ám a szögedi nemzetnek.

A diktátor kezdett arrafelé fordulni. Erre aztán a magyar is előhozakodott a konkrétumokkal.

- Nincs azokban az istenverte barakkokban semmi se, csak férög. Töszöm azt, nem lévén dohányunk se...

- Nincs dohányuk? - szólalt meg Tisza.

- Nincs ám. De még borunk sincs.

- No majd lesz.

- Dohány is?

- Dohány is.

- Bor is?

- Bor is.

- Az ám, de asszony sincs ölég...

Erre aztán a rekonstruktor visszafelé fordította a lova fejét, és aznap nem ment át a Tiszán. Már azt mégsem vállalhatta, hogy asszonnyal is ő szolgáljon a nemzetnek.

Amely különben némely részben eléggé a helyzet magaslatára emelkedett. Háromezer ingyen kaszát kapott a város ajándékba Péter-Pálra, de csak százharmincra talált gazdát a kasza-kapitány. Akinek volt kaszája, annak nem kellett alamizsna, akinek meg nem volt, az azt mondta, hogy mi a ménkünek a kasza, ha nem akarnak *három forint* napszámot fizetni az urak a szögény ínségös embörnek. Ami mai pénzben tenne vagy száznyolcvanezer koronát. Volt pedig akkor a rendes napszám harminc krajcár...

*

Márciustól novemberig annyira előrehaladt a rekonstrukció, hogy a polgárság már akkor visszakívánta a Nagykikindára menekült adóhivatalt. Azt hiszem, annál jobban már nem támadhat föl-egy város, mint mikor erővel adót akar fizetni.

Ugyan az is lehet, azóta már meg is bánta, hogy ennyire föltámadt.

ISTENÁLDOTTA BÚZA

A búzamezőkről hoztam ezt a mesét, amelynek édes az íze, mint a bibliai mannának. Tovább adom úgy, ahogy vettem, azazhogy sokkal olcsóbban adom, mint amibe nekem került.

Mert kalászszedő Mári néni mesélte ezt nekem, akit ülve találtam a kunágotai tarlón, két keresztbe fektetett zsákocska mellett.

- Mit visz, szülém? - kérdeztem a szegény, töpörödött öreg kis Noémit.

- Csak vinném, lelkem, ezt a kis *felejtett kalász*-t, mert a gazda megengedte, hogy összeszedhessem, de vinni már nehéz kereszt ez az én öreg vállamnak.

Fölkaptam a vállamra kalászszedő Mári néni nehéz keresztjét, és míg beértem vele a sárfalú zsellérputriba, addig mesélte el Mári néni az istenáldotta búza történetét. Mikor bevégezte, azt tette hozzá:

- Adja az Isten lelke üdvösségire.

Hát én senkitől se kívánom, hogy vigye az én keresztemet, hanem aki elolvassa a búza legendáját, annak én is azt teszem hozzá:

- Adja az Isten lelke üdvösségire...

*

Úgy volt az, hogy mikor az Úristen a világot megteremtette, leküldte az angyalokat, nézzenek körül idelent, van-e még valami híja a világnak.

- Van ám, urunk-teremtőnk - jelentették az angyalok -, mert búzát elfelejtettél teremteni.

- Ejnye, ejnye - csóválta meg az Úristen a fejét -, hát akkor miből sütik odalent az emberek a kalácskenyeret?

- Bizony csak zuzmóból törik, fakéregből őrlik - panaszták az angyalok.

- No, ez nem jól van így - tűnődött el az Úristen -, de hát mit lehetne itt most már tenni?

Szerencsére az Úristennek nem jutott eszébe anketót összehívni, se a Népszövetség nem volt még akkor kitalálva, mert ha ez a sok okosság már akkor meglett volna, akkor még ma se volna búza.

Ehelyett kiadta az Úristen a parancsolatot az angyaloknak:

- Nosza hamar, rázzátok ki az abroszomat az ablakon!

Egy-kettőre fölkapták az angyalok az aranyabroszt az Úristen diófa-asztaláról, vitték a csillagablakhoz, ami morzsa volt rajta, azt mind kirázták a földre: abból hajtott ki idelent a búza.

Az ám, csakhogy akkoriban még nem volt istenáldotta búza a búza. Olyan volt az csak, mint az árokparton növény vadbúza, amivel a gyerekek szoktak játszani. Alacsony a szára, tarackos a gyökere, létrás a kalásza, apró a szeme.

- Ejnye, de hitvány giz-gaz lepte el a földet - mondogatták az emberek, és ügyet se vetettek a búzára, hanem azután is zuzmóból, meg fakéregből őrölték a kenyeret. Mert mindig olyanok voltak az emberek, hogy a jó se kellett nekik, ha rájuk nem parancsolták, ugyan néha még akkor se kellett.

Mindössze két testvér akadt, aki azt mondta, hogy nem szabad az Isten ajándékát megvetni, hanem legalább is próbát kell vele csinálni. Az egyik is fogott magának egy darab búzaföldet, a másik is.

- Isten nevében vessünk - mondta a fiatalabb, akinek annyi volt a fia, lánya, ahány az ujja.

- Isten nevében arassunk - mondta az öregebb testvér, aki olyan magánosan élt a világban, mint valami öreg szilfa a pusztában.

Hát hiszen vetni könnyű volt, mert abban a szél is segített. Vitte az apró magot, mint a pelyvát, s hol szemenként hullajtotta el, hol csomósan ágyazta bele a földbe.

Bezzeg nem fűjt a szél aratáskor. Sütött a nap, mint a fűtött kemence, hullott a verejték, mint az eső, szédelt a két testvér, mint a beteg. Külön kellett leszakajtani minden szál búzácskát, kézzel kipergetni minden kalászt s utoljára se lett több az egész termés egy-egy zsák búzájánál.

Szép, holdvilágos este volt, mikor a fiatalabb testvér bekötötte a zsákját a tarlón. De ki is nyitotta mindjárt, felét kiöntötte a szérűre és csak a másik felét hagyta a zsákban.

- Hát azzal mit akarsz? - kérdezte a felesége.

- Ezt átviszem a bátyám szérűjére, odaöntöm az övéhez. Nézd, nekünk vannak fiaink, lányaink, akik segítenek kenyeret keresni. Neki nincs se kicsi, se nagy, aki segítségére legyen.

- Isten segítsen meg jó szándékodban! - igazította az asszony az ura vállára a zsákot.

Az ember azzal nekivágott az éjszakának. Hát ahogy a földje széléhez ér, és át akar bújni az eleven sövényen, összeütődik valakivel, annak is zsák van a hátán, mint neki, az is hátra-hökken, mint ő.

- Te vagy az, öccse?

- Én ám, bátya. Hát te hová igyekszel éjszakának idején?

- Én bizony tehozzád indultam - tette le az öregebb testvér is a zsákját. - Azt gondoltam el, hogy meg kell azt énnekem feleznem teveled, amit az Isten adott. Magános ember vagyok én, kicsivel beérem: ti meg sokan vagytok, sok éhes szájat kell megelégtítened.

Abban a percben nagyot villant fejük fölött az ég, hirtelen meleg szellő kerekedett, fölkapta a zsákokat, s ami búza volt bennük, azt mind szertesztét szórta a világon.

- Legyen megáldva, amit a szeretet megszentelt - mosolyodott le az Isten az égből.

S azóta olyan bokros növésű, dús kalászu, kövér szemű, istenáldotta növény a búza. De mikor gyűlölködés hatalmasodik el az embertestvérek között, akkor alacsony a szára, tarackos a gyökere, létrás a kalásza, apró a szeme...

*

- Az Isten tudja, lelkem, mitől van - simogatta meg a kabátom ujját búcsúzóban kalászszedő Mári néni -, de mintha csupa vadbúza nőne mostanában a világon.

HOL TERMETT AZ ISTENÁLDOTTA BÚZA?

A múlt héten egy kunágotai mesét írtam meg az újságban a búza eredetéről, és azzal veztettem azt be, hogy olyan édes az íze, mint a bibliai mannaé. Úgy látszik, az ösztönöm ráhibáztatott velem az igazságra. Dr. Krausz főrabbi úr azt írja nekem Körmenről, hogy a kunágotai mesének meglepő hasonlatossága van egy zsidó hagyományhoz, amelynek tárgya - *Jeruzsálem alapítása*. Közli is velem a héber legendát, s a magam szemével látom, hogy a két mese közt több a hasonlóság, mint a különbség. A főrabbi úréban is két szerető testvér szerepel, a kunágotaiiban is. A szérún játszik az egyik történet is, a másik is. Egy fa egész a derekáig, csak ott ágazik ketté, s nekem úgy tetszik, a kunágotai ág magasabbra szökken, és közelebb ér az éghez. A héber legendában azt mondják az emberek: szent hely ez a búzamező, megszentelte a testvéri szeretet, itt építjük föl Jeruzsálemet, s ahol a kévék heverték, ott emeljünk oltárt. A kunágotai mesében az Isten beszél a szeretet szérújén, s az egész világnak adja a vad búza helyett az áldott búzát. A héber legenda nemzeti hagyomány, a kunágotai belenő a kozmoszba. Aetiológikus mese - gondolom így mondják a folkloristák.

Világos azonban, hogy itt véletlen találkozásról szó sem lehet. Az is bizonyos, hogy a kunágotai mese a sarjadék, az ősfá a héber legenda, amely a körmendi főrabbi úr szerint valamelyik *midrás*-ban található. Hogy melyikben, ő se tudja, mert a *midraschim* nagyon nagy erdő, amelyben mifelénk talán csak Löw főrabbi tudja a járást. Én sok mindenféle tudomány bozótjában csavarogtam ráérő koromban, de a rabbinikus irodalomnak a táján se jártam soha. Abban sincs semmi kétségem, hogy a kunágotai kalászszedő Mária néni sem hullott ki egy hajaszála se a *halacha*, se a *haggada* bűvárlásában.

Hogyan került tehát Jeruzsálem alapításának legendája a kunágotai búzamezőkre, és hogyan szépült ott magyar teremtés-mondává?

Hát úgy, hogy a mese is mind - istenáldotta búza. Valahol kihajt, fölmagzik, szétpereg, madár fölkapja, szél szárnyára veszi, s viszi hetedhétország ellen, évezredek és világrészek keresztül. Kalászszedő Mária néni az öreganyja talán valami írástudó falusi rabbi gyerekeivel játszogatót libapásztor korában, s kicseréltek egymással a meséiket, mint a csutkababáikat. Talán a híres *Bandi pap* mondta el egyszer ezt a példázatot a testvéri szeretetről híveinek, akik olyan nagyon tudtak gyűlölni és olyan nagyon tudtak szeretni, hogy kétfelé hasadt bele ez a még százéves sincs derék magyar falu? Bandi pap olyan rusztikus falusi plébános volt, aki jobban szeretett sarkantyús csizmában és lóháton járni, mint gyalog és reverendában, és amilyen irgalmas szívű volt lefelé, olyan nyers-nyakas magyar volt fölfelé. A püspökei nem szívelték, de a népe rajongott érte, még templomot is épített a kedvéért. S mikor a püspök leszállította Bandi papot a lóról, és a katolikus plébánosból református prédikátor lett, akkor a falunak egy része vele együtt hitet cserélt, és Bandi pap épített Kunágotának református templomot is.

Talán éppen az avatásán szőtte a szentbeszédbe az istenáldotta búza meséjét - ki tudná azt most már megmondani? Nagyon nehéz tetten kapni a szelet, amikor sodorja és hullatja a mesemagokat. Néha mégis sikerül, egy-két esetet magam is tudok ilyen.

A háború alatt jelent meg Kálmány Lajosnak, a nagyérdemű magyar mese- és mitológia-kutatónak *Hagyományok* című népköltési gyűjteménye. Szokásom szerint először a jegyzeteket futottam át, s azok közt találok egyet, amely különösen fölhívja az olvasó figyelmét *A magyarok származása és lakóhelyei* című mesére. Ebben az a nevezetes, mondja Kálmány Lajos, hogy olyan motívumok vannak benne, amelyek egyetlen magyar népmesében se

találhatók. A magyar mesehősök medve, ló, tehén, juh tejével erősödnek, de ennek a mesének a hőse farkas-szopó, mint Romulus és Remus.

Megnézem a mesét, amit a tudós pap a szegedi tanyákra került félegyházi és majsai telepések szájából jegyzett le. Mentül tovább olvasom, annál ismerősebbnek rémlik. Mire a végére érek, akkorára már egészen ráismerek. Hiszen ez a farkasszoptatta mesehős a Jókai Bertezenája *A varchonitákból*. Ez az a nagyerejű fegyverkovács, aki olyan nehéz kardokat kovácsoltat rab testvéreivel a geoug hódítók részére, hogy azoknak a karja lehanyatlik a súlyos fegyverrel. Ez így van a mesében is, meg a novellában is. Csak éppen hogy a mesehóst nem hívják Bertezenának, mért ebben a névben kitörne a Mári nénik nyelve; inkább semminek se hívják, csak azt mondják róla, hogy nagy vitéz fiatal legény volt. A varchonitákat se így tisztelik, hanem magyaroknak mondják, s a geougokból természetesen törökök lesznek. Még természetesebb, hogy a magyarok mind miszlikbe vágják a törököket, mert micsoda magyar mese volna az, amelyikben nem a magyarok győznének? Ebbe a korrekcióba bizonyosan Jókai is belenyugodott volna, ha megérte volna. Hiszen az ő fantáziája sodra is sokat hömpölygette a varchonita téma kavicsát, míg olyan szépen kikerekítette. Ő a kavicsot Jósika Miklósnál találta, aki fáradt korában, mikor már regényre nem futotta az erejéből, fantasztikus rajzokat írt a magyar őstörténetből Thierry, Gibbon, Fessler, Deguignes és más egymásból merítgető auktorok nyomán. Egész Menanderig és Theophilaktoszig lehet folytatni a nyomozást, akik bizánci történetírók voltak vagy másfélezer évvel ezelőtt, és igen szép meséket jegyezgettek föl az ujjurokról, jenyenekről, karlukokról és más magas uraságokról, akik nekünk mind kedves atyáinkfiai voltak az Altáj lábánál. Önáluk találni meg először a hős Bertezenát és a gonosz Disabult, aki olyan kegyetlen cerimóniákkal tiszteli az ördögöt Jókainál, hogy az ember szinte érzi a pörkölődő emberhús szagát. Azazhogy a forrásnyomozásnak még itt sincs vége. Kínai történetírókból tudjuk, hogy Bertezena csakugyan élt, mongol-török törzsfőnök volt körülbelül az Attila idejében, s vagy ötvenezer sátoralja népen uralkodott, amelynek hadijelvénye az arany farkasfej volt. Disabul vagy száz esztendővel később élt, igen nagy hódító volt, és igen *mokány* ember. Tudniillik ez volt a becsületes neve: *Mokán*. A kínaiak azonban csak *uralkodó*-nak hívták, azaz kínaiul *Ti-theu-pu-lin*ak s ebből csinálták a görög krónikások a *Disabult*.

Most már aztán teljes a lánc. Az egyik végén van valami tibeti láma, ezerötszáz esztendővel ezelőtről, az innső végén pedig van egy alföldi dohánykertész, aki egy pohár pálinkáért meséket diktál a *nótás pap*nak - így hívta a nép Kálmány Lajost -, s nemcsak azt mondja el, amit az öreganyjától hallott, hanem azt is, amit a deákfia olvasókönyvében talált a télen, mikor okosabb dolga nem volt.

Hogy így tetten értem a mesemondót, mindjárt írtam Kálmány Lajosnak. Gondoltam, örömet szerzek neki, ha nyomra igazítom. Jött is az öreg úr hozzám dühösen, le is szidott kegyetlenül.

- Hát hogy gondolhat ilyent öcsémuram? Hogy a majsai gányó vette volna a meséjét Jókaiából? Fordítva, öcsém, fordítva! Jókai vette a varchonitákat a majsai mesemondóktól.

Egy szót se mertem többet szólni. Pappal, tudóssal, öreg emberrel külön-külön se szállok pörbe, hát egyszerre mind a hárommal hogy húznék ujjat! Világért se hoztam volna elő, hogy találtam ám a *Hagyományok*-ban másik vadonatúj mesét is. Az a ríme, hogy *Jumércsák*. Ezt meg Gárdonyi Gézától tiedelte el a nép: az *Egri csillagokból*. Nem is igen változtatott rajta, Gergő is benne van, meg Vica is, most még könnyű ráismerni. Ha azonban jól szolgál rá az idő, egy-két kukoricafosztás úgy átformálhatja, hogy egy új Gárdonyi új témának kaphatja kézhez. (Ámbár azt hiszem, az idén a kukoricafosztáson is keresztretjvénnel mulatja magát a nemzet.)

Ha már benne vagyok, elmondom a Szluha Guszti esetét is, ami szakkörökben eddig se volt ismeretlen. Szluha Guszti főkapitánya volt Szegednek a hetvenes években, aztán országgyűlési képviselője is, a néppel szíve szerint barátkozó, derék magyar úr. Kedves passziója volt neki szüretes időben kint éjszakázni a szatymazi szőlejtében, lebújni a medvebőrtakaró alá, pipára gyújtani, aztán berendelni magához a szőlőszedő napszámosokat, asszonyát, emberét, és fölkérdezni őket:

- No, embörök, ki tud valami szép mesét? Aki a legszöbbit tudja, annak mögduplázom a napszámját.

Akkor aztán megeredt a mese, és tartott addig, míg a főkapitány úr el nem horkantotta magát, ami bizonyosan annyit jelentett, hogy hétfejű sárkánnyal álmodik. (Vagy legalább is a Hentzi-szoborral, mert a hatvanhetes képviselőnek azzal csak álmában volt szabad viaskodni.)

Egyszer azonban az történt, hogy a tanyai magyarok vették fogtomra a főkapitányt.

- Nem úgy lösz az, nagyságos úr! Mink mán öleget meséltünk magának, most mán a nagyságos úr meséljön minékünk.

A rendőrkapitány belátó ember volt. A magyaroknak igazuk van. De mi mesét mondhatna nekik olyant, amit még nem hallottak? A programbeszédjét csak nem mondhatja el nekik még egyszer?

Szerencsére elég jól emlékezett még diákkorából az Iliászra, hát elmondta nekik azt, úgy, ahogy tudta. Homérosz talán nem vállalta volna a szerzőséget, de hát a szép Heléna így is csak világszép asszony maradt, és Akhillész így is csak a hősök virága volt. Pitymallott, mire Hektorból kitaposta a lelket, és a legöregebb mesemondó is elismerte, hogy ilyen szép mesét még sohse hallott, az Isten éltesse a nagyságos urat, máskor is csak őtet választjuk meg követnek, mert kimutatta, hogy milyen szép eszmetehetsége van.

- No, majd möglátjuk - mosolygott Szluha Guszti.

Hát meg is látta. Mert mikor egy esztendő múlva újra elkövetkezett a szüretes idő, és a nagyságos úr megint kiszólt a medvebőr alól, hogy „no, embörök, valami szép mesét” - akkor a mese így kezdődött:

- Hun vót, hun nem vót, még az *ántivilágba* vót, hogy valami nagy csata vót a magyarok mög a törökök közt, de az olyan egedetlen nagy csata vót, hogy éppen tíz esztendeig tartott. Vót akkor a magyarok közt egy *Ág Illés* nevezetű huszárgyerök, hát az kutya erős egy legény vót...

Íme, itt a tetten kapott szél, amint hordja a mese istenáldotta búzáját. Íme, itt a vízcöpp körforgása a költészetben.

FÖLDHÖZRAGADT JÁNOS TÖRTÉNETE

Igenis, egyszerűen csak Földhözragadt János. Ez nem olyan szép név ugyan, mint a Gomborrú Habók Fügedi, vagy a Laskafülű Csonka Keserű, de azért őróla is igen szép történetet tudok. Érdemes azt följegyezni a kéménybe korommal.

Földhözragadt János nem volt mindig földhöz ragadt ember, de mindig szeretett volna az lenni. Ez már vérében volt a hetedik öregapja óta, akit talán a Dózsa György idejében vertek agyon, mint földigénylőt.

Ez a János nyilván sohase hallott Dózsa Györgyről, se a hetedik öregapjáról, de azt meg bizonyosan nem tudta, hogy minek hívták a dédapját. A Jánosoknak nincsen családfájuk, és ha volna, akkor kapanyelet csinálnának belőle, hogy ne kelljen azt is pénzen venni. A Jánosok családi hagyományai csak addig tartanak, ameddig az akácfa-kereszt kilátszik a temetőben a gaz közül. Mikor aztán az akácfakereszt elkorhad, elkeveredik a homokba az ősök emlékezete is, és többet a kakas se kukorít utánuk. Pipacs lesz belőlük és szarkaláb, meg keserű lapu és búzavirág, és mikor a Jánosok kis maszatos kölykei azt játsszák, hogy „sör-e, bor-e, pálinka-e?”, és összerágnak a keserű pipacsbimbót, akkor egész bizonyosan nem jut nekik eszükbe, hogy ők most a tulajdon őseiktől élnek.

És mégis úgy kell lenni, hogy a sehol föl nem jegyzett emlékezetű Jánosok, akiket ezer esztendő alatt megevett a magyar föld, ezekkel az istenkéz vetette vadvirágokkal üzengetnek föl a mindenkori Jánosoknak valamit, ami beleeszi magát a csontjukba, a véresejtjeikbe, és amit a tudósok és a költők úgy hívnak, hogy: földéhség. A pillekergető gyerekek üzennek a papsajt-virággal, a suhancnak a szagos-bükköny piros csokrával, a kicszerzett tenyerű, lehajtott fejű Jánosoknak a búzakaralással.

Ó, azért nem kell kiszántatni és bíróság elé állítani a reves csontokat, hiszen nincsen az ő üzenetükben semmi bujtogatás! Csak valami törvény van benne, valami nagyon ősi törvény, ami egyidős a teremtéssel s amit végrehajt a pók, mikor magának szövi a hálót, a madár, mikor magának rakja a fészket, s a mókus, mikor magának takarítja be a bükkmagot. De tudnivaló, hogy ezek oktalan állatok, s nincsenek olyan okos berendezkedéseik, mint az emberi társadalomnak, amely tudott magának más törvényt csinálni, mint az erdei és mezei vadaké.

Attól se kell félni, hogy a Jánosoknak valami rossz szándékuk volna, és destruálni akarnák az emberi törvényeket az ősi törvényért, ó, dehogy! A Jánosok nem tudnak latinul, és az ősi törvény alszik a lelkükben, mint a tejútban a fény. Ha néha csillámot vetne is, a Jánosok rászorítják a nehéz tenyerüket, mert tudják, hogy mindennek úgy kell lenni, ahogy van, és hogy minden a jó Isten rendelése.

A mi Jánosunk sem csinált soha semmiféle ribilliót. Azok közül a békességes Jánosok közül való, aki mikor elvitték embert ölni, és a lengyel fenyéren hasrafekve várta a halált, a srapnelek csipogása közben belemarkolt a föltúrt földbe, szétmorzsolta, a szagát beszívta, a nyelve hegyére vette, és hátraszólt a tisztjének:

- Hadnagy úr, ez ám a föld!

Nem tette hozzá, hogy „hej, ha nekem ilyen volna!”. Pedig egy kis pálinka is tüzelt benne, mert kellett a sturmhoz a szíverősítő, de még attól se gondolt olyan bolondságot, hogy öneki tulajdon földje legyen valaha.

Hanem aztán, mikor öt esztendő múlva az ő falujukban is kidobolták, hogy földosztás lesz, akkor ő is fölment a község házára az urakhoz, hogy neki is írjanak földet.

- Hát aztán mennyi földet igényel kend? - kérdezték tőle.

Mikor János azt mondta, hogy két holdat, a jegyző úr is rábólintott, meg a városból való nagyságos bíró úr is. De a környékbeli uraságok is ott toporogtak, s azok elkezdtek morgolódni. A többinek egy hold is elég volt, minek kellene neki kettő?

János sokkal jobban megijedt, mint mikor a gépfegyverek kotyogtak. Alig tudta elmotyogni, hogy hány szájat kell annak a két holdnak jóllakatni. Ő meg az asszony kettő; meg a négy gyerek, az hat; a tehetetlen apját, anyját is ő tartja, az nyolc; de kilencediknek még az öregszüle is ott van, a felesége nagyanyja.

- Vén ebre már kár a korpa - mondta egy különösen mérges uraság, ami olyan szép közmondás, hogy mindenkinek el kellett rá magát nevetni.

János is mosolygott, mint a dézsmabárány, és szeretett volna azzal a közmondással válaszolni, hogy „aki pedig nem akar megvénülni, akassza föl magát”. De a jegyző úr közbeszólt, hogy János mindig derék ember volt, a kometistákhoz se állt be, s erre a bíró úr, az Isten áldja meg érte, megítélte Jánosnak a két hold földet.

Így lett Földnélküli Jánosból Földbirtokos János az idei tavaszra.

Igaz, hogy a földecskének egyik sarka tocsogós csincsés volt, ahol csak pióca termett, aztán egy kis vak-szik is holttemkedett rajta, amibe nem lehet mást vetni, csak bukfencet - de azért János soha olyan vidáman nem nézdegélt a világba, mint az idei tavaszon. Hét nemzedék elfénytelenedett szemének a ragyogása tért vissza a tekintetébe, mikor körülhordozta a *maga földjén*. Ha János alanyi költő lett volna, ódával szentelte volna meg ezt a pillanatot, így azonban csak a Mitvisz kutyát rúgta lágyékon, mikor az előre akart szaladni, hazatérőben a birtok föltekintéséből.

- Hohó, azt hiszed, majd ezután is te mégy előre? Majd csak utánam, Mitvisz, utánam! Ezután már így lesz.

Persze, már akkor megkésétt János a szántással, mikor így átvette az impériumot a két holdon, és különben sem volt se igája, se vetőmagja, se semmije az égvilágon. De most már volt becsülete, és arra kapott *interes* pénzt. Ebből leduggatott a földecskébe egy kis krumplit, babot, paprikát, paradicsomot, mit. Csupa nem nagy munkájú palántát, amivel az asszony, meg a gyerekek is el tudnak piszmogni. Ő maga, János, ezután napszámba adja a maga erejét, mint eddig, s olyankor megint előtte leffeghet a Mitvisz. Csak egy-két esztendeig, még a gyerekek ember-munkára valóvá serdülnek. Akkor majd a gyerekek túrják a más földjét, de ő már csak a magáét szántogatja.

Péter-Pálkor fogta is a kapát János, és elindult részt keresni, más célszerű szegény ember módjára. Tíz-tizenkét nagy uradalom a környéken, ötezer holdasok, tízezer holdasok, s Jánost mindenütt kedvelték az ispán urak, mert tudták róla, hogy jó dolgos, és az erkölcsében sincs kivetni való.

- Kell-e a munkás, uram? - köszönt be János az első majorba.

Az volt a válasz, hogy a munkás igen, de aki maga is gazda, az csak menjen a maga földjére. Ez az uraság parancsa, így adta ki még az ősszel a földosztáskor.

És ahová beköszönt János, mindenütt azzal fogadták:

- Hja, kend az a híres? Kendnek kellett a két hold föld? No hát menjen kend dolgára, és ne vegye el a keresetet a szegény embertől.

És így maradt János az idei nyáron rész nélkül, és így nem kellett az idei ősön sehol se kukoricatörőnek, se cirokvágónak, se répaszedőnek. Nem használt se imádkozás, se káromkodás, hiába kínálkozott fünek-fának, hiába kérdezte, hogy mit eszik ő kilencedmagával a télen, mindenütt azzal fizették ki:

- Egye meg kend a földjét!

Mire a földjén elhervadt a varjúmák is, akkorra János belátta, hogy nagyot vétett. Nem tudni ugyan, hogy mi ellen, mert törvény adta neki a földet, a nevét is tudja, *birtokleformtörvény* a neve - de hát minek már azt keresni? Jó keresztény léteére szánja-bánja bűnét, jóvá is akarja tenni.

A múlt héten fölment a község házára, és bejelentette a jegyző úrnak, hogy vissza akarja adni a két hold földet.

- Sok baj van kendtekkel, János - tolt a föl a jegyző homlokára a pápaszemet.

János megfogadta, hogy soha többet az életben nem lesz vele baj, csak még most az egyszer szabadítsák meg az urak a földtől. De minden okvetetlen, mert ő másképp kénytelen lesz agyonverni az egész családját, és kilencedmagával beletemetkezni a földbe, hogy egy kis hasznot lásson belőle.

VASÚT AKAR LENNI

Nem sok reményem van rá, hogy klasszikus legyek valaha, s ebben az a jó is megvan, hogy énmiattam egy gyerek se fog ríva fakadni az iskolában. Rossz rágondolni, mi lenne abból, ha például ezt a címbebeli mondatot elemeztetnék valaha az unokámmal: „Vasút akar lenni”. Miről állítunk itt valamit? A vasútról. Tehát a vasút az alany. Mit állítunk a vasútról? Azt, hogy akar. Mit akar a vasút? A vasút lenni akar. Hm, csak hogy ez egészen más ám, mint az, hogy „vasút akar lenni”. Aztán meg micsoda különös vasút az, amelyik máris akar, pedig még meg sincs? Itt valami hiba van, vagy a grammatikában, vagy a logikában. Mégis csak klasszikus mondat ez, akárki szerkesztette.

Hát én elhárítok magamtól minden felelősséget. Nekem csak annyi részem van benne, hogy amint kiértünk a kőházak közül, és a homokon meglassúdott a kocsizörgés, megkérdeztem Mártont, a város kocsisát:

- Mi újság erre kifelé, Márton?

Márton csak úgy a szája sarkával szólt hátra a zászlós bajusz alul:

- Vasút akar lönni.

Ez csakugyan így van, mióta eszemet tudom, azóta itt mindig vasút akar lenni. Akkora errefelé a határunk, hogy a régi németek választófejedelemséget csináltak volna belőle, kettőt, s negyven esztendeje beszélgetik a népek, hogy vasút kellene ide. Nem olyan uraknak való, amelyik azt mondja, hogy „fuss-fuss-fuss”, hanem olyan szegényemberes, amelyiknek az a szavajárása, hogy „csak-csak-csak”. Olyan kis kávédaráló, amelyiken a kultúra egy kicsit kiszagolna a városból a tanyára, a búzácska, a tejecske, borocska pedig begurulna a tanyából a városba. Mert hiszen a lovacska is behozzák az egyet-mást a hetipiacra, csak hogy akkor a lovacskákat be kell fogni már este tizenegy órakor, hogy reggel ötre a búzapiacon lehessen szidni a kutya teremtését annak, aki a kátyút kitalálta. (A jó Isten semmit se vesz rossz néven, ami szívből jön, s különben is azt a kis káromkodást leimádkozza az asszony a fekete Máriánál, még a gazda föltekinti a pálinkás zsidót.) Hiszen minden jól van úgy, ahogy van, de mégis csak más lenne az, ha ott pöfögne el a gőzös a tanya sarkán, és ahhoz lehetne igazítani az órát. Aztán meg az is szép lenne nagyon, hogy bakterház is lenne a kukoricák közt, és ott állna a bakter, és piros zászlóval köszönetetne a gazdáknak és gazdasszonyoknak, akik ember-ségeesen visszabólogatnának. A nagy vasúton az ilyesmi nem szokás, az az államé, ahhoz semmi közünk, de az egészen más, ha az ember a saját tanyai vasútján ül. Akkor kötelessége visszaköszönni a bakternek, hozzágondolván azt, hogy „no látod, téged is mink töttünk úrrá!”.

Nem, azt nem lehetne mondani, hogy a tanya ne kívánta volna a vasutat, mert már követnek is csak azt választotta meg, akinek a tarisznyájában benne zötyögött a kisvasút. Sőt akadt olyan agyafúrt városi úr is, aki azon kezdte a programbeszédét, hogy amint fölállt a hordóra, a két ujját a szájába tette, és elkezdett füttyögni és tappogni a hordón. Persze, ez csak tökéletlenség volt, és nagy neveltség lett belőle. Hanem az már komoly dolog volt, hogy nagy tanyai deputációk jártak a városi uraknál, ajánlván életüket és vérüket a vasútért, mindenféle hozzájárulások formájában.

- Jó szívvel adnánk a sarcot, csak füttyülne már az a vasút! - mondta a szószóló. Futós Bárány Pál. (Nem ő volt a futós, hanem a lova, amelyikkel díjat nyert valami úrlovasversenyen. Nagy botrány volt az annakidején, urak és úrlovak egyformán fölhaborodtak e paraszt arcátlanságán. Bárány Pál nem kevésbé volt fölhaborodva, de mint okos ember, csak a babérkoszorús lóba szúrta bele a vasvillát, a magyar lótenyésztés nagyobb dicsőségére.)

- Derék beszéd - szorongatta a színt valló magyarok kezét akkori polgármester urunk -, ha valami közbe nem jön, jövő ilyenkoron sorát kerítjük a tanyai vasútnak, csak addig szavukat ne felejtsek kendtek.

Azonban közbejött a háborúcska, s a város urai csak most törték rá a kórót, hogy hadd szaladjon hát végre a tanyai vasút, amelyik olyan régen lenni akar. Meg is szavaztuk a közgyűlésen mindnyájan - csak éppen a tanyai városatyák mondtak vétót. Nekik bizony nem kell a vasút, se testüknek, se lelküknek. Csináltassa a város, ha olyan sok az elhajigálni való pénze, de egy szem búza nem sok, ők annyival érőt se adnak hozzá, van a népen anélkül is elég nagy sarc.

Hát ehol, ezért mondja a Márton kocsis, hogy „vasút akar lönni”. Ami annyit tesz, hogy lehet, hogy lesz, lehet, hogy nem lesz, az ördög jobban tudja. Éppen azért zötyögtetjük ki magunkat a városból ketten-hárman az isten háta mögé, hogy szót értsünk a nép véneivel, vegyék elő a jobbik eszüket.

Az a baj éppen, hogy a véneket kell megdolgoznunk. Azokkal a fiatalabb gazdákkal, akik végigverekedték a háborút, országot-világot láttak, vasutat építettek a muszkának a Murmanparton, vagy Turkesztánban - azokkal könnyebben boldogulnánk. Csakhogy azoknak nincs szavuk a vének tanácsában. Itt kis-ezüst, nagyezüst, beforrott seb, megcsonkult kar nem számít. Várják ki az idejüket, döglük a ló, ürül a hám - így mondják azt magyarul, hogy *le roi est mort, vive le roi* - majd sor kerül rájuk is.

Ahogy ülünk az eperfák hűvösében, és végignézek a kopasz fejeken, a gubancos fehér üstökökön, a bicskával faragott kemény arcokon, Jeruzsálemi Endre királyunk jut eszembe. Azt nyomoritották meg szegényt ilyen nyakas magyarok, mikor az aranybullát kiadatták vele. Csupa nádor-, országbíró-, zászlós-fej ez, csak éppen a lábakra kellene kordováncsizma, és a gatyakorcra pirosbársony-tokos szablya. Az Árpád-kori suba, az megvan, de az még a pogány Árpádok idejéből való lehet, talán már Lehel vezér annak a bőrébe törülgette a zsíros ujját, ami tudvalevőleg igen jót tesz a bőrnek. Most Futós Bárány Pál vacog az ősi subában, noha nemcsak a kánikula fűti a kiszáradt vénséget, hanem a szónoki hevület is. Még mindig ő a főszóvivő, és őhöz intézi a szót barátom, a mérnök is, aki számokkal bizonyítja neki, hogy mi minden jót lehet várni a kis vasúttól.

- Azt mongya mög inkább, ócsóbb lösz-e a tojás vagy drágább lösz? - akad bele egy pogácsaalma képű országnagy.

- Hát persze, hogy olcsóbb lesz, - kottyantja el az igazságot a mérnök.

- No ugy-e? - villan végig a pogácsaalma képű gyíkszeme a többieken. - Mögmondtam én, hogy azért csinálják az urak az egészet.

- Szamárságot mondott kend, - tüzesedik neki a mérnök, és elmagyarazza, hogy nemcsak a tojás lesz olcsóbb, ha vasúton vihetik be, hanem a nadrágszíj is olcsóbb lesz, ha vasúton hozhatják ki.

Igen szép közgazdasági stúdium volt. Smith Ádám bizonyosan nagy kedvét lelte volna benne, de mire a mérnök a végére ért, akkorára a vének fele eloldalgott, s aki ülve maradt is a gypsizélén, szívatlan lógatta fogatlan szájában a pipát.

Egy aszaltkörte képű törzsfőnök elásította magát.

- Nem ér az sömmit, mérnek úr. Nem vasút köll mán minekünk, hanem Szent Mihály lova.

No, gondoltam magamban, most már helyen vagyunk. A szívéhez kell a népnek beszélni, nem a fejéhez. Ha már az eschatológiánál tartunk, akkor én is szót kérek.

- Nézzék, emberek, még a halál is testhez állóbb lesz, ha beléegyesülnek a vasútba. Öregpapot lehet hozatni a városbul, püspöksüvegben.

A siker teljes volt. Az ősz bajuszok megrezegték az alájuk bújó mosolytul, és a pipák is felpezsdülve szortyogtak. Futós Bárány Pál azonban kiköhentett a subából, és az öreg bajuszok megint komolyra berzedtek.

- Kérdőznék egyet az uraktul, ha möghallgatnák.

- Mondja, mondja, Pál bátyám - fordult vele szembe a mérnök.

- Hát nézze, én telente bent lakok a városban, a házamban. A tehenek is bent telelnek. Eddig úgy vót, hogy ha a takarmány elfogyott, akkor kiüzentem a bérösnek, hogy hozzon be egy szekér takarmányt. Hát most mán aztán hogy lösz az, ha vasút lösz?

- Hogy hogy lesz?

- Hát a bérös ül be a gőzösbe a szekérrel, vagy a teheneköt vasutaztatom ki a tanyára?

- De bolondokat beszél kend, bátya! Hát úgy lesz, mint eddig volt. Kiüzen kend a béresnek, hogy hozzon be takarmányt.

- No látja! - kapta föl az öreg a fejét. - De akkor mög mire való a vasút, ha most is csak úgy lösz, mint azelőtt vót?

Itt aztán csakugyan meg kellett adni magunkat.

- Fogjon be, Márton! - kurjantott a mérnök mérgesen a kocsisunknak. - Az Isten se tudná ezt az értetlen népet meggyőzni.

- No-no - mondták csendesen a vének -, hiszen mondott szóbul ért az embör, nézzék.

Letappogták magukról a homokot, kiszedegették a ruhájuk aljába ragadt bojtortját, s mire Márton előállt a kocsival, Futós Bárány odatotyogott hozzájuk.

- Nagyon sietnek?

- Szeretnénk délre otthon lenni.

- Mondok, ha mögvárnák, még tisztát vöszünk egynéhányan, bevihetnének bennünket a polgármester úrhon. Látom, jó férös kocsijuk van.

- A polgármester úrhoz? Hát mit akarnak kendtek tőle?

- Fölkérjük, hogy ha mán rátörték a kórét arra a vasútra, legalább egy mögállót nekünk is juttassanak belüle. Mindönokvetetlen.

SZÉL ÁNGYÓ JÓT AKART

Hogy kicsoda az a Szél ángyó? Azt abból lehet legjobban megtudni, ha elmondom, hogy kicsoda a Szél ángyó ura.

A Szél ángyó ura Tilalmas Nagy István. Afféle barkácsoló ember kint a tanyán. Akkor is barkácsolt, mikor én megismertem, vagy tizenöt esztendővel ezelőtt. Valami másfél öles nyárfakarót igazgatott bele a tanyája tetejébe, az oromfal hegyinél.

- Mi lesz az, Pista bácsi? - kérdeztem tőle.

- Ez? Vellámhárétó.

- No? - néztem nagyot. - Csak nem tán?

- Dehogynem. A régi mán elkorhadt, nézze, odahajítottam a tarlóra.

- Hát holtig tanul az ember - mondom -, még ilyent se hallottam.

- Mán pedig ilyent hallhatott vóna, mert ezt nem én tanáltam ki. Az urak is csak így csinálják a városban.

- No nem egészen. Az urak vasból csinálják, annak is megaranyozzák a hegyit.

Írással azt vissza nem lehet adni, milyen mérgesen höccentette el magát a tanyai Franklin a létra hegyiben.

- Szögény embörnek fábul is jól van, hallja - nézett le kevélyen, aztán több szót nem is vesztegetett rám. Értetlen városi népek még ennyit se érdemelnek.

Hát ilyen ember Tilalmas Nagy István, akit azonban erről a névről a tulajdon szomszédja se ismer. Ellenben mindenki ismeri úgy, hogy: a Szél ángyó ura. Megesett már ez más háznál is. Hogy tovább ne menjünk, Lotharingiai Ferencet is csak a Mária Terézia urának nevezték vala. Akié az impérium, az adja a nevet.

Már pedig odakint az impérium teljesen és változatlanul a Szél ángyóé. Ugyan idebent is csak az övé. Láttam akkor is, mikor egyszer a múzeumban kalauzoltam őket. Néztük a Munkácsy-képet, a Honfoglalás-t, Pista bácsinak nagyon tetszett Árpád apánk, hogy olyan gangosan üli a lovat, de Szél ángyó elpittyvesztette a száját:

- Csekélylöm.

- Kicsodát?

- Az Árpád királt.

- Mért csekélyli, Szél ángyó?

- Azért, mert nem királnak való.

- Hogy-hogy?

- Mert aki királ, annak gyalog is magosabbnak köll lönni, mint a népeknek lóháton.

Szél ángyó azzal hátat is fordított a magyar előidőknek, Pista bácsi pedig sietett lojálisan alkalmazkodni. Persze nem Munkácsyhoz, hanem Szél ángyóhoz.

- Jól mondi az asszony - bólogatott nagy megértéssel. - Magam is azt tartom, hogy Árpád apánknak a kisujja vastagabb vót, mint egy mostani huszárcapitánynak a dereka.

Persze az régen volt, mikor a szent korona tanát így értelmezték Szél ángyóék, azóta még jobban elvékonyodtak a királyok, és mindnyájunkat meggázolt egy kicsit az idő. Szél ángyó összetöpörödött, mint a fáján felejtett alma, Pista bácsiból meg olyan hasbavállas, térdbe-roggyant öreg ember lett, aki már csak lefelé tud menni a létrán. Inkább csak a szavukról ismertem rájuk, ahogy tegnap becsoszogtak hozzám hetipiac után.

- Kérdezze no, mi járatban vagyunk? - kezdte Pista bácsi a kint való illetlan első paragrafusára szerint.

Úgy feleltem, ahogy a kódex előírja:

- Majd megmondják, ha akarják.

- Hát majd anyó mögmondi - igyekezett háttérbe vonulni öreg barátom.

Szél ángyó mindjárt a tárgyra tért. Előszedett a kosarából egy zacskó aszalt almát, egy bögrécske tejfölt meg három tojást.

- Hoztam egy kis béllegre valót.

- Bélyegre valót? No? Tán hír érkezett a Paliról?

Pali a fogadott gyerekük volt Szél ángyóéknak. Mióta összekerültek, mindig volt nekik egy fogadott gyerekük, aki libát őrzött, birkát legeltetett a ház körül, még föl nem nőtt, aztán kiházasították, és kerestek más fogadott gyereket. Pali volt az utolsó, valami sokgyerekes kapásnak a fia, de azt már nem házasították ki. Bekívánta a király, a háborúba, aztán sose eresztette többé vissza.

- Nem, nem a Pali - rázta meg csöndesen a fejét Szél ángyó, és a szeméhez emelte a fejkendője csücskét. - Legációba kellene levelet írni.

- Miféle legációba? - értetlenkedtem.

- Hát ahun a királ gyerökei vannak. A tekintetes úr levelezi őket, ugye?

- Nem én - lepődtem meg nagyon őszintén. - Közelebb se levelezek, nemhogy olyan messzire leveleznék.

- Nézze, nekünk mögmondhassa - hajolt közelebb hozzám Szél ángyó. - Mink úgyis tudjuk, hogy maga be van üsmerkedve szögénykéekkel. Olvastuk a világújságlapba, ehol-e.

Előveszi a kebeléből a szépen összehajtogatott képesújságot, amelyikben meg van írva, hogy az az ábécéskönyv, amelyikbe én is belesegítettem, elkerült a király árváihoz is.

- Jaj, lelkem Szél ángyó - mosolygom el magam -, a könyv csak olyan, mint a muzsikaszó. Messzire elhallatszik, de azért a muzsikást nem mindenki ismeri ám, aki a muzsikáját hallja.

Ángyó szemelláthatólag elszomorodik. Pista bácsi hol őrá néz, hol énrám, tűnődik, merjen-e szólni, ne-e, de mégis csak megszólal:

- Az atrecukat azért tudja tán?

- Azt megtudhassuk.

- No lelköm, akkor nincs hiba - vidámodik föl az ángyó szeme. - Mögkéröm igön szépen, írja mög a Zitának, hogy minálunk lönne legjobb helye annak a szögény gyeröknek.

- Melyik gyereknek? - felejtkezek rá ángyóra.

- Hát akármelyiköt adná nekünk, mink vállalnánk szívesen.

Pista bácsi bizonytalanul szusszant egyet.

- Mán mégis a legöregebbet. Az a legtehetősebb, mög abbul lösz leghamarabb embör. Azt még mink is mögérnék.

Ángyó a szeme sarkával elhallgattatja Pista bácsit, és megint ő veszi át a szót.

- Nézze, nekünk se kicsi, se nagy, oszt mióta a Pali elveszett, mink mán csak olyanok vagyunk, mint a szödött szőlő. Hát mondom ennek az embörnek, legyünk jó szívvel ahhoz a szögény asszonyhoz, ha mán úgy átvette az élet a vállán, vállaljuk örökbe valamölyik gyerökkit.

- A nevemre íratom - készségeskedik Pista bácsi.

- A nevünkre - igazítja helyre Szél ángyó. - Ráíratunk tanyát, szőlőt, földet, mindönt.

Olyan várakozva néz rám mind a két öreg ember, hogy le kell sütnöm a szememet.

- Nehéz lesz az, ángyó.

- Mér lönne? - döccen előre Pista bácsi. - Vót mán nekünk sok nevelt gyerökünk, mind embör lött abbul.

Ángyó azt hiszi, eltalálta a gondolatom.

- Hogy a gyerök nagy nömbül való, mink mög csak olyan parasztok vagyunk? - teszi a kezét a kezemre. - A tiszta szobában hálatnám, nézze. Hiszön maga mondta, mikor nálunk vót, hogy abba a király is ellakhatna.

- Nem azért, ángyó - rázom a fejem -, más hiba van. Ugy-e, a kis királyfinak is legeltetni kellene?

- Ó, lelköm, csak olyankor, mikor a nap süt. Esőben az öreg is eltotyogna a birkák után.

- Igen ám, ángyó, csakhogy a királyfiaknak az a törvényük, hogy ők csak aranybárányt legeltetnek.

- Ez törvény? - halkul el az ángyó szava.

- Törvény.

Aztán egy kicsinyég hallgatunk mind a hárman, ángyó szorosabbra köti az álla alatt a kendőt, és megindul kifelé. Egy kicsit elgörbül a szája széle, mikor elköszön.

- Istennek ajánlom, tekintetös úr. Én jót akartam.

- Möghiggye, jót akart - fog velem kezét Pista bácsi.

Meghiszem, lelkeim, hogyne hinném - nézek eltűnődve utánuk. Jó is volna az, ha úgy lehetne, hogy Tilalmas Nagy István és Szél ángyó örökbe fogadnák a magyar királyfit, és kivinnék Domaszékra, és felnőne úgy, hogy politikust nem látna, és megtanulná azt, hogy szegény ember fából csinálja a villámhárítót, és hogy a királynak gyalog is magasabbnak kell lenni, mint másnak lóháton...

AZ UTOLSÓ LOPÁS

Volt az én messzi keresztapámnak becsületes neve is. Volt hát, ha egyéb becsületes jószága nem volt is. Szépenlépő Szerencsés Fekete Györgynek hívták, ami nagyon szép név, de tán még ő maga se tudta egy szuszra kimondani, pedig nagy, hosszú égimeszelő ember volt. Én csak afféle kucóporos kis gyerek voltam, akinek még a vadribizli szedéshez is küsszék kellett, a keresztapám nevét meg csak létráról tudtam volna kimondani. Hát csak úgy mondtam, hogy: Messzi keresztapám, aztán ez a név rajta is veszett.

Messzi keresztapámnak pedig azért mondtam, mert volt nekem Közel keresztapám is, aki harmadik ház ellen lakott tőlünk. Igazság szerint ez volt az igazi keresztapám, mert ez buzgólkodott körülöttem, mikor az öreg-templomban a szentelt vizecskét a fejemre csorgatták, és ő vállalta értem a felelősséget a Magasságbéli előtt. Hiszen ez rendben is lett volna, mert van abban valami megnyugtató, hogyha majd egyszer számonkérik tőlünk odafönt az idelent való csetlésünket-botlásunkat, azt mondhatjuk, hogy mi nem ígértünk semmit, álljanak elő a kezesek. Hanem az én keresztapám igen szigorúan vette a felelősséget - különben szabómester volt, és az édesapám csak posztólopó komának hívta -, és mindjárt rőffel térített vissza az erény útjaira, ha hajigálództam az utcán, vagy a deszkakerítésen keresztül incselkedtem a kutyákkal. Ha pedig arra a bűnre is rávetemedtem, hogy mekegtem a kecskéjüket, akkor nem restellt panasza átjönni az édesanyámhoz.

- Komámasszony, tudja, hogy jó keresztény vagyok, nem kívánom senki kárát, de jusson eszébe, ha megéri, megmondom előre, hogy ezt az én legkedvesebb keresztfiamat előbb-utóbb felakasztják.

- Mit csináltál már megint, te anyagyász? - nézett rám szegény szülém ijedten.

- Kicsúfolta a tisztos ipart - forgatta szemeit az égre Közel keresztapám, és egészen úgy mekegett a rezgő szakállával, akár a kecskéje.

Mindig a cigányhideg lelt, ha a posztólopó komát hallottam csoszogni a kisajtónkban, annál jobban örültem azonban, ha a Messzi keresztapám dobogását hallottam. Pedig ő nem is az én keresztapám volt, hanem valamelyik elhalt testvéremé, de azért, ha a gyerek meghalt is, minálunk nem lett oda a komaság. Messzi keresztapám rámruházta az elhalt keresztgyereke iránt való szívbéli nagy jóindulatát, és minden pénteken bekocogtatott hozzánk az emberségét kimutatni.

- No, legény, tanáld ki, mit hoztam neked? - mindig ez volt az első kérdés.

- Halcukrot.

Ezt biztosan mondhattam, mert mindig halcukrot hozott, amiből hatot adtak egy krajcárért. Hat kis cukorhalacska, amelyik a fejétől a derekáig piros volt, a derekától a farkáig sárga, és egész hosszában-széltében bagószagú. Mert mindig a dohányzacskóból bújt elő a halacska, minden pénteken egy.

- No most azt mondd meg, legénykém, miben szeret úszni a hal? - ez volt Messzi keresztapám katekizmusában a második kérdés.

Ha meg akartam kapni a cukorból való halat, akkor azt kellett felelnem, hogy „a hal papramorgóban szeret úszni.”

Erre megkaptam a bagószagú csemegét, és most következett a harmadik kérdés, de arra már az apámnak kellett felelni:

- Ergó-morgó-vigyorgó, hol az a papramorgó?

Mikor aztán ezen is túl voltunk, akkor ez következett az édesanyám részéről:

- No, komámuram, ha már úgyis megvetette az ágyát az ebédnek, tartson velünk.

Messzi keresztapám nem volt gögös ember és nem kérette magát, hanem leült első szóra az asztalhoz, úgy, ahogy volt, a nagy báránybórsapkával a fején és a görbe szőlőmetszőkéssel a csizmaszárban. Mint ahogy a kártyabeli királyok sohase teszik le a koronájukat meg a kormánypalcájukat, ő se vált meg soha a sapkától meg a szőlőmetszőkéstől. Azt hiszem, velük is aludt, s ez éppúgy nem zavarta az álmát, mint ahogy nem háborgatta az asztalnál az evésben. Mink hárman nem tettünk annyi kárt az ebédben, mint amennyit ő egymaga a gallérja mögé hajigált.

- Pedig elhiggye, lelkem-galambom komámasszony, hogy sose vagyok étvágyamnál - szuszogta bánatosan, ahogy egy kis lélegzetet vett. - Az ilyen magamforma szegény magános özvegynek úgy össze van szorulva a gyomra a sok kemény-tarhonyától, mint a rossz bocskor.

- Zsírozni kell a bocskort, koma, akkor kitágul - tolta elébe édesapám a fordított-kásás tálat, és nincs az a macska, amelyik tisztábbra kitakaríthatta volna, mint a szegény magános özvegy.

Akkor aztán felcihelődött, nyakába akasztotta a csikóbőr-tarisznyát, barackot nyomott a fejemre, megígérte, hogy a jövő héten megint talál nekem halcukrot, és végül a radnai szent szűz oltalmába ajánlva bennünket, engedelmet kért az alkalmatlankodásért. De mindig tudtuk, hogy az utca végéről még egyszer visszafordul.

- Mártonkám, lelkem, adjál már egy gyujtat dohányt, nézd, most veszem észre, hogy üres az acskóm, pedig pipaszó nélkül messze van a Taránok keresztje.

A Taránok keresztje öreg kőfeszület volt a nagy szőlőúton, az tartotta a hátával a Messzi keresztapám rossz gunyhóját, amely a Jézuska segítségével nélkül rég összedült volna. Biz az jó három fertály órányira volt a várostól, s édesapámnak jól bele kellett markolni a dohányos szakajtóba. S míg ő ezzel bíbelődött, addig édesanyámat egy pakli masináért küldte ki a kamrába Messzi keresztapám, s ez volt az a kritikus pillanat, mikor minden pénteken elveszett valami a háztól.

Hogy csinálta, mint csinálta, arra sose jöttünk rá, de az bizonyos, hogy ha Messzi keresztapám halcukrot hozott nekem, akkor valaminek mindig lába kelt nálunk. Elveszett a sóskupa az asztalról, vagy a borotvatok a gerendáról, vagy a gyűszű az ablakpárkányról, vagy a csörgetélő a kemencenyakról, vagy a favágó balta a ház elül, s ha más nem, elveszett valami rozsdás, ócska vas-szerszám, amely a nádtető alatt volt bedugva az ereszetbe - de soha úgy nem járt nálunk Messzi keresztapám, hogy valami a kezéhez ne ragadt volna.

Egyszer az apám talált a piacon valami fanyelű pléhszerszámot, amiről azt hittük, hogy az valami úri tűzpiszkáló. Nagy deákkoromban tudtam meg, hogy hajsütővas volt, de annak idején sehogy se tudtunk belőle kiokosodni, pedig az apám még a végrehajtótól is megtudakolta, mi lehet az. A titokzatos találmány a tükör mögé volt bedugva, onnan veszett el szőreszálán. Hónapok múlva találta meg édesapám a Messzi keresztapám gunyhójában, föl volt akasztva a szenteltvíztartó mellé.

- Hát ez, koma? - mutatott rá édesapám. - Ezt mitőlünk hoztad el, ugye?

- Onnan én, koma - bólíntott a nagy báránybórsapka. - Mondok, úgy se kell ez nektek semmire se.

- Nono - mosolygott az édes apám -, de hát azt se tudod, mire való.

- Hiszen éppen azért - szippantott egyet az orrán Messzi keresztapám. - Hadd legyen valami olyan is a háznál, amiről nem tudom, micsoda.

A kleptojnánia még akkor nem volt kitalálva, édesapámék csak úgy mondták, hogy Messzi keresztapám lopós ember. De ezt nem rossz végrül mondták, csak úgy, mint mikor valakiről azt mondják, hogy danolós ember vagy italos ember vagy istenes ember.

- Foltjával jó a csizma is - állította édesapám, ha úgy szóbeszéd közben felkerült a lopós koma. - Igaz, hogy egy kis szarkatermészet szorult a komába, de máskülönben nagyon tökéletes ember az. Nincs az a tapasztócigány, aki úgy tudjon tapasztani, mint ő. Nem repedezik, nem hámlik a tapasztása, hanem szép egyenletes sima, mint a nyers pite a tepsiben.

Így esett aztán, hogy mikor egyszer a házunk végét kellett tapasztani, a Messzi keresztapám tudományához fordult édesapám.

- Vállalod-e, koma?

- Mit fizetsz érte, koma?

- Hát azt a választási malackát, amit a múltkor elhajtottál az árunk partjáról.

- Hát a tietek volt, koma?

- Az volt az, koma.

- Fusson ki a két szemem, ha tudtam. No, most már mindegy, majd letapasztom.

Egy hét alatt olyan simára tapasztotta a ház végét, hogy akár írni lehetett volna rajta, mint az iskolában a nagy táblán. Igaz, hogy közben ellopódott a kútgémünkről a kolonc, az óránkról az egyik körte, egy csirkeitató, egy kaszakó, egy birkanyíró olló, amit már nem lehetett kinyitni a rozsdától, meg az istállóajtóról a kallantyú, de hát azért édesapám csak édesanyámat szidta össze.

- Mért nem vigyáztok jobban? Utoljára ellopatjátok az egész házat.

Hát utoljára nem a ház lopódott el, hanem édesapámnak a cinezett tajtékipipája. Volt ugyan neki több is, de ez volt a legkedvesebb, mert ez már háromszor eltört, tehát nem kellett úgy féltetni, mint a többit, amelyik még egyszer se tört el.

Ez a pipa-ügy úgy kivette a sodrából édesapámat, hogy azt találta mondani Messzi keresztapámnak:

- No hát szégyentelen vén lator kend!

- Ejnye, ejnye, Márton! - csak ennyit felelt Messzi keresztapám szelíd fejcsóválással. - Csak már ne a komaasszony előtt tettél volna így csúffá.

Persze, jövő péntekig már elfüstölgött az édesapám haragja, mákos-gubát főzetett édesanyámmal, mert tudta, hogy abból három teletetés tányérral is megeszik a vén lator.

De hiába vártuk, nem jött, se azon a héten, se a rákövetkezőkön. Először örült neki apám is, anyám is. Hála istennek, csakhogy megszabadultunk tőle! Nem is vesz el azóta a háztól semmi. Ebből is látnivaló, hogy mindig ő volt a tolvaj.

Azonban ahogy telt-múlt az idő, egyre ízetlenebb lett Messzi keresztapám nélkül a pénteki ebéd mindnyájunknak. Nem is bírták tovább az apámék nagycsütörtöknél. Akkor azt mondta az apám:

- Holnap reggel kimégy a szőlőbe Messzi keresztapádhoz, meghívod ebédre. Megmondod neki, hogy kivetheti a drágát a hasából.

Másnap reggel útnak indított édesapám. Maga is eljött velem a város széléig, ott megmutatta, merre kell mennem, aztán a nyakamba kötötte a fekete selyemkendőt, mert hűvösen fújdogált a böjti szél.

Messzi keresztapámat kint találtam az udvaron. Éppen a malacka körül forgolódott a korpás szakajtóval. A körül a bizonyos malacka körül, amelyik meg is nyúlt, ki is gömbölyödött azóta. De bizony nem törődött Messzi keresztapám többet se a malaccal, se a szakajtóval, amikor meghallotta, mi járatban vagyok!

- Eszem a szentedet, éppen csak a szó hibádzott. Már megyünk is, csak a tarisznyámat hozom ki.

Napba nézett, ahogy a kerítésajtót behúzta maga után, tüszentett is akkorát, mint az égzengés.

- Éhomra tüszenteni szerencse, majd meglátod, lelkecském - fogta meg a kezemet, és lekerült velem a vak-dülőre.

Itt ugyan hosszabb az út, mint az országúton, de alkalmasabb a célszerű szegény embernek. Mert az országúton jönnek-mennek a kocsik, ki a templomba befelé, ki a templombul kifelé, egymást érik az emberek, s az ilyen helyen nem lehet a szerencsével találkozni. A szerencse ilyenkor ott kukorékol az embertelen tanyák szemétdombján, ott kapirgál a vetések szélében, vagy gágog a pocsolóban.

Persze szem kell hozzá, hogy az ember a szerencsét meglássa. Olyan csókaszem, mint a Messzi keresztapámé volt, amelyik elől el nem bújhatott a szerencse, akár kakas, akár tyúk, akár liba képében incselkedett vele.

Most is észrevette a szerencsét már a második dülőben. A szerencse egy kanmacska képében lépkedett a mezei egereket a száraz gaz közt.

- Megvagy! - ugrott rá a cirmos egy nagy kövér egérre.

- Megvagy! - vetette rá magát Messzi keresztapám a cirmosra.

S ahogy betessékelt a tarisznyába, nekem mondta el az indoklást:

- Tanuld meg, kis fiam, az ember sohse tudhassa, minek veheti hasznát.

Éppen a harmadik dülőbe fordultunk be, mikor nevéen szólították Messzi keresztapámat:

- Gyu-ri-i, Gyu-ri-i!

Bodor kis malac szöszmötélt a gyepen, és szimatolva emelte föl rózsás orrocskáját.

- Hallod, gyerek, ez engem hív! Más semmiféle Gyurit nem látok itt a környéken.

Egy korai szitakötőn kívül csakugyan nem járt arra semmiféle lelkes állat, az is úgy csóválta a nagy fejét, mintha azt akarná mondani:

- Nekem semmi közöm a malachoz.

- Vadmalac lesz ez - nézett körül Messzi keresztapám, s kieresztette a cirmost a tarisznyából. - Minek találjak én macskát, ha malacot találhatok? Nem igaz, kis gyerek?

Azzal leguggolt és megrázogatta a tarisznyát, mint a kukoricás szakajtót szokás:

- Coca, coca, cocikám!

Csudálatos, a vadmalac csöppet se vádaskodott, hanem nagybizakodva egyenesen besétált a tarisznyába.

- Rőf-rőf-rőf - mondta barátságosan, mintha csak azt akarta volna megmérni, hány rőf hosszú a kvártély.

Nekem azt jutott eszembe, hogy ha Közel keresztapám ezt hallaná, azt mondaná, a malac csúfolja a tisztas ipart. Messzi keresztapámnak más gondolata támadt.

- Nézd csak, gyerek, mintha ez egyhasi volna az én malackámmal. Mit gondolsz, nem jobb volna vele visszafordulni? Együtt szépen fölnevekednének, s télire igen lehúznák a mázsát.

Ekkor azonban a malac torkaszakadtából elvisította magát:

- Ki-i-i! Ki-i-i-i! - tudakolta kifelé az utat a kényelmetlen kvártélyból.

Messzi keresztapám összerezzent, és nagyot rántott rajtam:

- Gyerünk csak, pajtikám, a városba. Ha már szerencsét adott a jó isten, minek szerencsétlenkednék vele? Jobb lesz ezt eladni. Aztán minek cipelném én ökegyelmét a hátamon. Elmén ez a maga lábán is. Mintha csak a magamét hajtanám. Hova hajtom? Hát az orrom után. Honnan hajtom? Hát a hátam mögül. Nem igaz, gyermekem?

Azzal kinyitotta a tarisznya száját, a megvadult malac úgy ugrott ki belőle, mintha puskából lőtték volna ki.

- Rőf-rőf-rőf! - kiabálta harsányan, s neki fogott a szántásokat felmérni.

- Hej, te cudar! - rugaskodott utána Messzi keresztapám, elhajítva a kezéből a tarisznyát. - Kerülj csak elébe, gyerek!

Sok rőföt kellett szaladnunk a malac után, míg le bírtuk fűlelni. Most aztán ölbe fogva cipekedtünk vele vissza addig, ahol a tarisznyát elhajítottuk.

No, oda ugyan mehettünk. Azt akkorra megtalálta valaki, s úgy cserélte el, hogy nem hagyott helyette másikat.

Messzi keresztapámat sohase láttam ilyen magából kikeltnek. Még a báránybórsapkát is kivette a fejéből, hogy földhöz huppanthassa.

- A Máriáját neki! Tíz ilyen koszos malacért nem adtam volna azt a tarisznyát!

A malac nyilván érezte a bűnét, mert alázatosan dörgölődött a lábához, és szóval is kérlelte szegényke:

- Gyu-ri-i, Gyu-ri-i!

Még csak ez kellett a nekidühödött embernek. Megrúgta a malacot és kirántotta a csizmaszárából a metszőkést.

- Még csúfolódsz, te koszos! - csikorította össze a fogát, s úgy vágta fültövön a metszőkés fokával az istenadtát, hogy az egyszerre lefogta a szemét. De legalább nem csúfolódott többet, hanem kimondta a Szépenlépő Szerencsés Fekete György nevét, ahogy az illendőség kívánja:

- Gyö-örgy, Gyö-örgy! - ez volt az utolsó hördülése.

Most már nem is haragudott Messzi keresztapám, hanem letérdelt a malacka mellé, az ölébe vette a fejét, kínálta porcfüvel, papsajttal, de a malacka csak nem nyitotta fel többet a szemét.

- No, fiúcska - kapta fel keresztapám a karjára a szerencsemalac hűlő tetemét -, vissza kell mennünk. Legalább elásom a fontosalmafa alá, majd nagyobbakat terem az őszön.

Most már egészen hűvösen nézte a történeteket, még oda nem értünk a gunyhójához, a Taránok keresztje alá. Ott azzal fogadott bennünket valamelyik szomszéd kanász-fia:

- Gyurka bácsi, nem tanálkozott kend valahol a malacával? Rosszul csukta be kend a kerítésajtót, kinyitotta a szél, oszt elcsellengett kend után a malaca. Vagy éppen azt hozza kend az ölében?

- Azt - kókadt le a Messzi keresztapám feje.

Azóta se láttam olyan halálra vált emberi arcot.

Fölkapott egy nagy göröngyöt, és ráfogta a kis kanászra.

- Nem mégy innen, akasztófára való!

Ahogy az elfutott ész nélkül, Messzi keresztapám egyszerre lecsendesedett. Szelíd medve módjára átölelte a nyakamat.

- Tudod-e a Miatyánk egy Istent?

- Tudom.

- Hát az Üdvözlégy Máriát?

- Azt is.

- A Hiszek egy Istent is?

- Azt nem olyan jól.

- Nem baj, jó lesz az úgy is. Eredj be, fiam, az udvarra, és térdenállva mondd el mind a hármat. Mire készen leszel velük, akkorra kijöhetsz.

Szót fogadtam, és mire kijöttem, Messzi keresztapám felakasztotta magát a feszület karjára. Csak most vettem észre, hogy mikor ölelgetett, lelopta a nyakamról a fekete selyemkendőt huroknak.

-&-